

TAMPEREEN YLIOPISTO

Matti Linna

KIRJAILIJA JA KANSALLINEN SOSIALISTI

Juhani Konkka poliittisena toimijana Yrjö Ruudun aatteiden pohjalle syntyneissä käytännön
hankkeissa vuosina 1927–1934

Historian pro gradu -tutkielma

Tampere 2014

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

LINNA MATTI: Kirjailija ja kansallinen sosialisti: Juhani Konkka poliittisena toimijana Yrjö Ruudun aatteiden pohjalle syntyneissä käytännön hankkeissa vuosina 1927–1934

Pro gradu -tutkielma, 152 s.

Historia

Marraskuu 2014

Tutkielman aiheena on Juhani Konkkan ja Yrjö Ruudun poliittinen yhteistyö viimeksi mainitun valtiososialististen aatteiden pohjalle syntyneissä käytännön hankkeissa vuosina 1927–1934. Kysymystä lähestytään Konkkan poliittisen roolin ja toiminnan kautta. Lähtökohtana on ajatus Konkkan jäämisestä oppi-isänsä varjoon asiaa koskevassa aikaisemmassa tutkimuksessa ja toisaalta paradoksi hänen merkittävän roolinsa tunnustamisen ja asiaan kohdistuneen vähäisen tutkimuksen välillä. Tutkielma toimii samalla avauksena Juhani Konkkaan kohdistuvalle historiantutkimukselle, ja se voidaan ymmärtää myös poliittisyhteiskunnallisesti painottuneena osaelämäkertana.

Omaksuttu metodi nojaa vahvimmin aatehistorian tutkimusperinteeseen. Lähtökohtana on Konkkan toiminnan ja ajattelun tarkasteleminen toistensa konteksteina. Tutkielman merkittävimmän lähdeaineiston muodostavat laajan alkuperäismateriaalin ohella Konkkan kirjoittamat omaelämäkerralliset romaanit, joiden hyödyntäminen historian tutkimusaineistona on edellyttänyt huomion kiinnittämistä metodologisiin valintoihin ja teosten kirjalliseen luonteeseen. Konkkan romaanit vahvistavat tutkielman henkilöhistoriallista ulottuvuutta ja tarjoavat alkuperäismateriaalin rinnalla tarkasteltuina ainutlaatuisen ikkunan lukuisiin historiallisiin tapahtumiin ja teosten laatijan kokemuksiin.

Konkkan rooli Ruudun yhteistyökumppanina osoitetaan aiempia tulkintoja itsenäisemmäksi ja monipuolisemmaksi. Hänen henkilöönensä liitetyt merkitykset Ruudun poliittisena avustajana paljastetaan yksinkertaistetuiksi. Erityisesti vuosina 1932–1933 kaksikon välit olivat kireät ja Konkka toimi oppi-isänsä edustaman poliittisen linjan kiivaana opponenttina. Hänen toimintansa osoitetaan lisäksi keskittyneen käytännön politiikan ympärille, siinä missä Ruutu vastasi asioiden teoreettisesta puolesta. Asettamalla tarkastelun kohteeksi käytännön toimintaan keskittynyt Konkka usein teoreettisuuden perikuvana pidetyn Ruudun sijaan on myös kokonaiskuva ”ruutulaiden” poliittisesta toiminnasta muodostunut uudenlaiseksi. Konkkan rooliin liittyvien tutkimustulosten ohella tutkielmassa nousee esiin useita muitakin aiemmin piiloon jääneitä toimijoita, ja myös Ruudun toiminta ja poliittiset näkemykset näyttäytyvät uudessa valossa.

Konkkan ja Ruudun välisen aatetoveruuden osoitetaan syntyneen Kansalaiskorkeakoulussa vuosien 1925–1927 aikana ja kehittyneen myöhemmin läheiseksi ystävyudeksi ja oppipoika-oppi-isä -suhteeksi. Yhteistyön syntyyn vaikuttivat kaksikon samankaltaisten yhteiskunnallisten näkemysten ohella kiinnostus heimopolitiikkaa kohtaan, ja oma roolinsa asiassa osoitetaan olleen myös Konkkan lapsuuden ja nuoruuden aatteellisilla vaikutteilla. Toisaalta kaksikon välillä ilmeni tarkasteltuna ajanjaksona myös poliittisia näkemyseroja niin teoreettisten kuin käytännöllistenkin kysymysten osalta. Konkka kannatti oppi-isäänsä radikaalimpia menettelytapoja ja asettui poliittisesti tähän nähden selvästi vasemmalle. Kaksikon välisten näkemyserojen kautta on saatu uutta tietoa myös Ruudun aatteiden eri ulottuvuuksista ja niihin liittyvistä tulkinnan mahdollisuuksista.

Sisällysluettelo

1. TUTKIELMAN LÄHTÖKOHDAT	1
1.1 Juhani Konkka ja Yrjö Ruutu	1
1.2 Konkka Ruudun varjossa – tutkimuskysymys	4
1.3 Aate- ja henkilöhistorian rajamailla	7
1.3.1 Tähtäimessä toiminta ja teoria	7
1.3.2 Alkuperäislähteiden äärellä	8
1.3.3 Omaelämäkerralliset romaanit historian tutkimusaineistona.....	10
1.4 Juhani Konkka tutkimuksen kohteena.....	15
1.5 Tärkeimmät käsitteet ja tutkielman rakenne	18
2. NUORUUS KAHESSA MAASSA – KASVUA JA KEHITYSTÄ.....	21
2.1 Kotona ja koulussa – valistusta lapsesta lähtien.....	21
2.2 Pakolaisena Suomessa – kulkurista heimosoturiksi	25
2.3 Itä-Karjalan kansanopisto – paluu opintojen pariin	28
2.4 Kansakoulunopettajaksi? – Sortavalan seminaarissa	30
2.5 Ongelmat alkavat – heimopolitiikkaa ja harmejä.....	33
3. KANSALAISSKORKEAKOULU – KAHDEN VUODEN POLIITTINEN KOULUTUS	36
3.1 Kansalaiskorkeakoulun oppilaaksi – tutustuminen Yrjö Ruutuun	36
3.2 Aatetovereiksi – tietoinen ruutulainen	41
3.3 Energetiikkaa ja aitosuomalaisuutta.....	44
3.4 Heimopolitiikka ja Itä-Karjalan kysymys	47
3.5 Sanomalehtimieheksi – henkilökohtainen menestystarina.....	50
4. LEHTIHANKKEITA JA PETTYMYKSIÄ – POLIITTINEN YHTEISTYÖ ALKAA.....	53
4.1 Helsingin Valtioyhteiskunnallisen Yhdistyksen sihteeriksi	53
4.2 Päivän Uutisten päätoimittajana.....	56
4.3 Tähtystäjä – poliittiskirjallinen viikkolehti	61
4.4 Lehtihankkeiden jälkeen – politiikasta kirjalliseen työhön.....	64
4.5 Taloudellisesti vaikeaa aikaa.....	67
5. RIKOLLISTA LAPUALAISUUTTA VASTAAN – PALUU POLITIIKKAAAN	70
5.1 Radikalismia ja lapualaisia – toiminnan kolmas vaihe	70
5.2 Puolueen perustaminen – erimielisyyksiä ja uhkakuvia	77
5.3 Sisäiset ristiriidat – lapualaisia ja kommunisteja	81

5.4 Tilanteen kärjistyminen – SKSL:n ensimmäinen hallitus.....	84
5.5 Ristiriitoja ja ratkaisuja – Ruutu erottaa Liiton hallituksen	89
6. KAMPPAILUA JA KAKSINTAISTELUA – KONKKA RIITOJEN KESKIÖSSÄ	93
6.1 Kansallissosialistinen Työjärjestö – taktiikkaa ja turaaneja.....	93
6.2 Yrjö Raikkaan hallitus – Ruutu eroaa esimiehen paikalta	99
6.3 Ensio Uoti SKSL:n puheenjohtajaksi – kesän eduskuntavaalit.....	103
6.4 Pettymyksiä ja petollisuutta – Konkan ja Uotin välinen kamppailu	106
7. SISÄISET PUHDISTUKSET – YHTEISTYÖN PÄÄTTYMINEN.....	112
7.1 SKSL:n sisäiset puhdistukset	112
7.2 Liiton uusi alku – nimenmuutos ja hakaristin hylkääminen.....	115
7.3 Punaista vai valkoista? – Lippukysymys luo katkeruutta	118
7.4 Loppuun palanut poliitikko – Konkka eroaa puolueesta.....	123
8. PÄÄTELMÄT	128
9. LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	135

Lyhenteet

AKS = Akateeminen Karjala-Seura

amp = asiamappi

APA = Aussenpolitischen Amt der NSDAP

ASS = Akateeminen Sosialistiseura

EK = Etsivä keskuspoliisi

EK-Valpo I = Etsivän keskuspoliisin – Valtiollisen poliisin I arkisto

HKSY = Helsingin Kansallissosialistinen Yhdistys

HS = Helsingin Sanomat

HSSRY-A = Helsingin SuomalaisSosialistit ry:n arkisto

HY = Helsingin Yliopisto

IKL = Isänmaallinen kansanliike

IL = Iltalehti

JK-A = Juhani Konkan arkisto

K = Kansio/kotelo

KA = Kansallisarkisto

KK = Kansalaiskorkeakoulu

KOP = Kansallis-Osake-Pankki

KS = Kansallissosialisti

KT = Kansallissosialistinen Työjärjestö

NSDAP = Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei

NVL = Nuoren Voiman Liitto

pk = päiväkirja

ptk = pöytäkirja

PU = Päivän Uutiset

SDP = Suomen Sosialidemokraattinen Puolue

SKJ = Suomen Kansan Järjestö

SKP = Suomen Kommunistinen Puolue

SKS = Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

SKS/KIA = Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkisto

SKSL = Suomen Kansallissosialistinen Liitto

SS = Suomen Sosialidemokraatti

SSTP = Suomen Sosialistinen Työväenpuolue

STT = Suomen Tietotoimisto

v. a. = väliaikainen

VRL = Vapaussodan Rintamamiesten Liitto

YKK = Yhteiskunnallinen korkeakoulu

YR-A = Yrjö Ruudun arkisto

1. TUTKIELMAN LÄHTÖKOHDAT

1.1 Juhani Konkka ja Yrjö Ruutu

Juhani¹ Konkka (1904–1970) oli omaelämäkerrallisista romaaneistaan tunnettu kirjailija, toimittaja ja klassisen venäläisen kirjallisuuden kääntäjä. Konkka syntyi Pohjois-Inkerissä sijaitsevassa Toksovan pitäjässä ja hänen kirjallinen lahjakkuutensa tuli jo varhain esille. Ensimmäiset runot syntyivät 8-vuotiaana ja venäjän kielenkin hän omaksui lukemistaan romaaneista hyvin nuorena.² Lokakuun vallankumouksen seurauksena Konkka pakeni perheensä mukana Suomeen vuoden 1919 syksyllä ja osallistui kotiseutunsa vapauttamisyrytyksiin Pohjois-Inkerin vapaajoukkojen riveissä. Tarton rauhansopimuksen solmimisen jälkeen muu perhe palasi Neuvosto-Venäjälle, mutta Konkka päätti jäädä Suomen puolelle. Jäätyään yksin hän otti osaa vuonna 1921 alkaneeseen Itä-Karjalan kansannousuun, jonka yhteydessä hän haavoittui. Toivuttuaan Konkka opiskeli Itä-Karjalan kansanopistossa ja Sortavalan seminaarissa mutta keskeytti opintonsa vuoden 1925 keväällä.³ Seuraavana syksynä hän aloitti sanomalehtimieheksi tähtäävät opinnot Helsinkiin vastaperustetussa Kansalaiskorkeakoulussa, jossa hän tutustui oppilaitoksen opettajana ja ensimmäisenä rehtorina toimineeseen Yrjö Ruutuun (1887–1956).⁴

Ruutu (vuoteen 1927 Ruuth) oli suomalainen kansainvälisen politiikan professori, kalterijääkäri, aktivisti ja poliitikko. Hän julkaisi elinaikanaan lukuisia tieteellisiä teoksia ja häntä pidetään politiikan tutkimuksen uranuurtajana Suomessa.⁵ Tieteellisten saavutustensa ohella Ruutu on erityisen tunnettu omista yhteiskunnallisista teorioistaan. Vuonna 1920 ilmestyi hänen yleistajuinen teoksensa *Uusi Suunta*, jossa Ruutu tarjosi havaitsemiinsa yhteiskunnallisiin ongelmiin täysin uudenlaista ratkaisua – valtiotalismia. Käytännössä tämä tarkoitti valtion johdolla suoritettavaa tärkeimpien tuotantoalojen sosialisointia.⁶ Teoksessa esittämiään poliittisia näkemyksiä Ruutu pyrki perustelemaan tieteellisemmin vuonna 1922 valmistuneessa väitöskirjassaan *Kansakunta* ja kaksi vuotta myöhemmin ilmestyneessä dosentinväitöskirjassaan *Kehitys ja edistys*, joita pidetään hänen valtioteoreettisina pääteoksinaan.⁷ Ruudun yhteiskunnallinen toiminta ei kuitenkaan tullut esille ainoastaan teorioiden muodossa, vaan hän pyrki jatkuvasti ajamaan poliittisia näkemyksiään myös käytännössä. Yleisesti ottaen hänen tiukkaa tukeutumistaan omiin teorioihinsa pidettiin esteenä varsinaisen käytännön toiminnan onnistumiselle. Ruudun ajatukset vaikuttivat kuitenkin moniin

¹ Syntymänimeltään Juho. Konkka alkoi käyttää Juhani-nimeä seminaariopintojensa jälkeen. Mylläri 1971, 3, 5.

² Koskela 2005; Jänis 2007, 473.

³ Ekberg 1991, 53; Jänis 2007, 473; Palmgren 1983, 282–283; Ahonen et al. 1943, 638–642.

⁴ Rasila 1973, 45, 48, 51–53, 280; Tarmio 1985, 25–26.

⁵ Antola 1983, 234, 238; Soikkanen 2002.

⁶ Soikkanen 1991, 150–162; Soikkanen 2002.

⁷ Klinge 1972, 134–135; Soikkanen 1991, 178–179, 197; Paakkunainen 1985, 15–17.

nuoriin ja käytännönläheisempiin henkilöihin, joihin hän pyrki aktiivisesti luomaan suhteita.⁸ Merkittävimpään rooliin tällaisista henkilöistä nousi hänen oppiensa levittäjänä lähes kahdeksan vuoden ajan toiminut Konkka.⁹

Kaksikon välinen yhteistyö sai alkunsa vuoden 1927 syksyllä, jolloin sanomalehtimieheksi valmistunut Konkka liittyi Ruudun johtaman Helsingin Valtioyhteiskunnallisen Yhdistyksen eli Vasama-seuran jäseneksi.¹⁰ Yhdistyksen parissa valmisteltiin uuden, kansallisuusaatetta ja sosialismia yhdistelevän valtiososialistisen puolueen perustamista ja sen piiriin kuului useita ajan nimekkäimpiä ylioppilaspolitiikan vaikuttajia ja akateemisesti tunnettuja henkilöitä. Konkka saavutti nopeasti tärkeän aseman yhdistyksen sihteerinä ja sen pohjalta seuraavana keväänä perustetun Päivän Uutiset -lehden päätoimittajana. Samoihin aikoihin julkaistiin myös hänen esikoisteoksensa *Taloudelliseen kansanvaltaan!*, joka keskittyi Ruudun yhteiskunnallisten näkemysten käsittelyyn.¹¹ Päivän Uutiset jouduttiin kuitenkin taloudellisten vaikeuksien takia pian lakkauttamaan ja sen seuraajaksi perustettiin aikakauslehti Tähystäjä. Valtiososialismista puhuminen väheni uuden lehden kohdalla, eikä sitä suoranaisesti esitelty aatteen kannattajana. Konkka toimi Tähystäjän taloudenhoitajana ja toimitussihteerinä, kunnes hanke vuoden 1930 alussa kaatui edeltäjänsä tavoin varojen puutteeseen.¹² Ajatukset oman puolueen perustamisesta ja yhteiskunnallisen muutoksen tärkeydestä unohtuivat kuitenkin vain hetkeksi.

Konkan ja Ruudun välinen poliittinen yhteistyö jatkui vuoden 1932 syksyllä perustetun Suomen Kansallissosialistisen Liiton myötä. Ruutu toimi puolueen esimiehenä Konkan hoitaessa sihteerin ja Liiton äänenkannattajan Kansallissosialistin päätoimittajan tehtäviä. Toiminnan tavoitteena oli aiempien hankkeiden tapaan yhteiskunnallisten ongelmien ratkaiseminen, tällä kertaa ”suomalaiseksi kansallissosialismiksi” nimitetyn valtiososialismin toteuttamisen kautta.¹³ SKSL:n toiminta oli 1930-luvun alkuvuosina aktiivista. Oman lehden julkaisemisen ohella järjestettiin lukuisia keskustelutilaisuuksia ja poliittisia tapahtumia, joihin osallistui parhaimmillaan useita satoja henkilöitä. Liitto otti osaa myös kesän 1933 eduskuntavaaleihin, mutta menestys osoittautui toivottua heikommaksi.¹⁴ Loistavaksi puhujaksi kuvailtu Konkka oli aktiivinen erityisesti käytännön toiminnan ja julkisten esiintymisten osalta. Jo ennen varsinaista SKSL:n perustamista

⁸ Klinge 1972, 135; Ruudun ajatusten merkitystä ylioppilaspolitiikassa 1920-luvulla toimineille nuorille on korostanut muistelmissaan mm. Urho Kekkonen. Kekkonen 1981, 175–177.

⁹ Ekberg 1991, 53.

¹⁰ Ekberg 1991, 53.

¹¹ Klinge 1972, 136–138; Soikkanen 1991, 238–240; Ekberg 1991, 53.

¹² Koskela 2005; Soikkanen 1991, 266–267, 273.

¹³ Soikkanen 1991, 273–274, 278, 286–287; Ekberg 1991, 53–54, 58; Koskela 2005.

¹⁴ Soikkanen 1991, 286–288, 295; Julkisista tilaisuuksista ks. esim. Ekberg 1991, 54–56.

hän esitelmöi suomalaisesta kansallissosialismista Helsingin Työväentalolla ja jatkoi toimintaansa myös seuraavien vuosien aikana. Vuoden 1933 keväällä hän puolestaan johti perustamaansa Kansallissosialistista Työjärjestöä ja asettui voimakkaasti tukemaan Ruutua tämän erottua väliaikaisesti SKSL:n esimiehen paikalta sisäisten ristiriitojen seurauksena.¹⁵

Varsinaisen toimintansa lisäksi Konkka oli aktiivinen osapuoli puoluetta leimanneissa sisäisissä taisteluissa, joita hän kävi useaan eri otteeseen vuosien 1932–1934 aikana. Myös kaksikon välillä ilmeni poliittisia näkemuseroja. Pian puolueen perustamisen jälkeen sen edustajat jakaantuivat Konkkan johtaman radikaalisen suunnan kannattajiin ja Ruudun edustaman maltillisemmän siiven edustajiin.¹⁶ Tärkeänä syynä sisäisiin ongelmiin oli lisäksi Ruudun ja Konkkan edustaman aatteen väärin ymmärtäneiden henkilöiden soluttautuminen mukaan toimintaan. Kansallissosialismi-termin käytön takia useat henkilöt sekoittivat SKSL:n toiminnan saksalaiseen kansallissosialismiin, jonka kanssa sillä ei todellisuudessa ollut mitään tekemistä. Ongelmien seurauksena Liitto päätettiin vuoden 1933 syksyllä puhdistaa kaikesta saksalaiseen kansallissosialismiin viittaavasta ja sen nimi muuttua Suomalaissosialistiseksi puolueeksi. Uudistuksista huolimatta puolueen kannatus jäi pieneksi ja haaveet menestyksestä jouduttiin toteamaan turhiksi. Seuraavana vuonna Konkka kyllästyi lopullisesti politiikkaan ja kaksikon välinen yhteistyö tuli tiensä päähän.¹⁷ Poliitiikan parissa viettämiään vuosia hän ei silti koskaan unohtanut vaan palasi muistelemaan tätä elämänsä ”mielettömintä kautta” myöhemmin suurta suosiota saavuttaneissa romaaneissaan.¹⁸

Konkalle Ruudun aatteiden parissa vietetyt vuodet olivat tärkeitä ja hänen asemansa valtiososialismin pohjalle syntyneissä käytännön poliittisissa hankkeissa kiistatta merkittävä. Hän kohosi nopeasti tärkeään asemaan Vasama-seuran sihteerinä ja säilytti korkean asemansa myös sitä seuranneissa hankkeissa. Tässä mielessä Konkka muodostaa eräänlaisen poikkeuksen Ruudun aatteista 1920-luvulla kiinnostuneiden nuorten joukossa, joista useimmat siirtyivät jo tuolloin muiden järjestöjen tai puolueiden toiminnan piiriin.¹⁹ Todennäköisesti tästä syystä Konkkaa on myöhemmin kutsuttu tutkijoiden toimesta muun muassa Ruudun ”poliittiseksi assistentiksi”, tärkeimmäksi yhteistyökumppaniksi sekä hänen uskotuksi ja luotetuksi ystäväkseen.²⁰

¹⁵ Ekberg 1991, 53–57.

¹⁶ Ekberg 1991, 53–58.

¹⁷ Soikkanen 1991, 294–297, 307–310; Konkkan päätöksestä jättää toiminta ks. Ekberg 1991, 55.

¹⁸ Lainaus Konkka 1947a, 256; Asiaa käsittelevistä romaaneista ks. Konkka 1944; Konkka 1946.

¹⁹ Useat jatkoivat toimintaansa esim. AKS:n tai Maalaisliiton parissa. 1920-luvulla valtiososialistisiin hankkeisiin osallistuneista mutta toimintaan kyllästyneistä nuorista voidaan mainita mm. Martti Haavio, Niilo Kärki, Vilho Helanen, Urho Kekkonen, Kaarlo Hillilä, Tauno Jalanti ja Aaro Pakaslahti. Soikkanen 1991, 238–239, 260–261; Ks. myös Klinge 1972, 135.

²⁰ Ruudun ”poliittiseksi assistentiksi” 1930-luvulla Konkkaa on kutsunut Timo Soikkanen. Soikkanen 1991, 13; Henrik Ekberg puolestaan on pitänyt Konkkaa Ruudun tärkeimpänä yhteistyökumppanina. Ekberg 1991, 53; Ari Uinon mukaan Konkka nousi Ruudun ”luotetuksi ja uskotuksi ystäväksi” Päivän Uutisten toiminnan aikoihin. Uino 1985, 164.

Valtiososialismista itsekkin nuoruudessaan kiinnostunut Martti Haavio puolestaan on todennut Konkan johtaneen ”suomalais-sosialistista puoluetta” yhdessä Ruudun kanssa.²¹ Hänen erityinen roolinsa Ruudun yhteiskunnallisten visioiden levittäjänä ja yhteistyökumppanina on tällaisten hänen henkilönsä liitettyjen merkitysten kautta tuotu selvästi esiin ja tunnustettu. Hieman paradoksaalisesti Konkka on tästä huolimatta saanut asiaa käsittelevässä tutkimuksessa parhaimmillaankin vain ajoittain näyttämöllä vilahtavan sivuhenkilön roolin.

1.2 Konkka Ruudun varjossa – tutkimuskysymys

Konkka näyttää jääneen akateemiselta ja yhteiskunnalliselta kannalta merkittävemmän ja pitemmän uran luoneen ”oppimestarinsa”²² *varjoon*. Irma Sulkunen on Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran historiaa käsittelevässä teoksessaan käyttänyt kyseistä monitulkintaista termiä kuvaamaan pyrkimystään nostaa tutkimuskohteensa historiakuvaan myös aiemmin piiloon jääneitä toimijoita ja heidän edustamiaan sisällöllisiä aineksia. Hänen mukaansa käsite muistuttaa myös siitä, että jokaisella suurmieheksi korotetulla vaikuttajalla oli omat varjonsa: yhtäältä heidän oman persoonallisuutensa piilotetut puolet ja toisaalta heidän varjoonsa tukijoina tai syrjäytettyinä vastustajina jääneet toimijat. Käsite kuvastaa lisäksi tutkimuksellisen asemoinnin vaikutusta syntyvään tulkintaan. *Valotusta*, eli tutkimuksen näkökulmaa, vaihtamalla myös varjot lankeavat toisin ja kokonaiskuva muodostuu uudelleen. Aikaisempi monoliittinen kuva alkaa elää dynaamisesti liikkuvina valta- ja toimintakeskuksina.²³ Ruutua tuskin voidaan pitää suurmiehenä sanan varsinaisessa merkityksessä. Merkittävät akateemiset ja poliittiset saavutukset ovat kuitenkin tehneet hänestä omanlaisensa merkkihenkilön edellä mainituissa viitekehyksissä toimiville tutkijoille.²⁴ Saavutuksistaan lähinnä kirjallisuuden ja kulttuurin alalla tunnettu Konkka sen sijaan on ollut tässä mielessä mahdollisesti vaikeammin samastuttava ja ehkä henkisestikin vieraampi henkilö.

Aikaisemman tutkimuksen lähestymistavoissa korostuu lisäksi huomion kiinnittäminen Ruudun yhteiskunnallisten teorioiden aatteelliseen sisältöön, toisin sanoen hänen ajatteluunsa. Tähän ajatteluun liittynyt toiminta puolestaan on ollut ainoastaan suhteellisen pintapuolisen tarkastelun kohteena. Osaltaan tilannetta selittää se, etteivät Ruudun ajatukset koskaan saavuttaneet merkittävää

²¹ Haavio 1972, 351.

²² Kyseisen ilmauksen taustalla on Henrik Ekberg. Alkuperäinen termi ruotsiksi ”läromästare”. Ekberg 1991, 55.

²³ Sulkunen 2004, 12.

²⁴ Esim. Matti Klinge on kutsunut Ruutua suomalaisen kansallis-ideologian ainoaksi teoreetikoksi. Timo Soikkanen puolestaan on kiinnittänyt huomiota Ruudun merkittävään ja monipuoliseen rooliin Suomen poliittisen historian eri vaiheissa. Klinge 1968, 51; Soikkanen 1991, 7.

käytännön suosiota eikä asiaa tästä syystä ole aina koettu historiallisessa mielessä merkittävänä.²⁵ Toisaalta ilmiötä selittävät myös tutkijoiden omaksumat näkökulmat ja ennakoasetelmat. Lähtökohtana on usein ollut valtiososialismin pohjalta syntyneen toiminnan henkilöityminen idean isään, eli Ruutuun.²⁶ Omiin teorioihinsa ihastuneena ja käytännön poliittiseen toimintaan soveltumattomana henkilönä pidetyn Ruudun persoona on selvästi nähtävissä tutkimuksissa luodun kokonaiskuvan teoreettisessa painotuksessa.²⁷ Hyvänä osoituksena tästä on Timo Soikkasen laatima Ruudun elämäkerta *Yrjö Ruutu: näkijä ja tekijä*. Soikkasen lähestymistapa Ruutuun on kokonaisvaltainen, huomiota on kiinnitetty sekä teoriaan että käytäntöön. Teoksen teoreettinen painotus ei täten enää selity näkökulmaan liittyvillä valinnoilla, vaan sitä on pidettävä *tutkimustuloksena*.²⁸ Käytännön toiminnan vähäinen rooli näyttää olevan seurausta siitä, että valtiososialistien hankkeita on tarkasteltu Ruudun kautta, jonka toiminta keskittyi etupäässä juuri teorian ympärille, mitä hän itsekin aikanaan korosti.²⁹

Tämän tutkielman lähtökohtina ovat yhtäältä havainto Konkan jäämisestä Ruudun varjoon aikaisemmassa aiheeseen liittyvässä tutkimuksessa sekä asiaan liittyvä paradoksi hänen tärkeän roolinsa tunnustamisen ja asiaan kohdistuneen vähäisen tutkimuksen välillä. Toisaalta vaihtamalla tutkimuksen valotusta teoreettisesta Ruudusta käytännön toiminnassa aktiivisesti vaikuttaneeseen Konkkaan kyetään samalla muodostamaan uudenlainen kokonaiskuva Ruudun aatteiden pohjalta syntyneestä käytännön politiikasta ja tätä kautta myös paremmin ymmärtämään sitä. Konkan tarkastelun ohella huomiota kiinnitetään erityisesti hänen ja Ruudun välisen yhteistyön tarkasteluun. Tähän pakottavat osaltaan aiemmin Konkan henkilöön liitetyt merkitykset Ruudun tärkeänä poliittisena avustajana ja yhteistyökumppanina. Edellä mainittuja käsityksiä ei kuitenkaan ole asetettu tutkielman ennakoasetelmaksi, vaan Konkkaa lähestytään lähtökohtaisesti itsenäisenä ja Ruudusta erillisenä toimijana. Näin vältetään tarkastelemasta ainoastaan kaksikkoa yhdistäneitä asioita ja kyetään ottamaan huomioon myös heidän välillään vallinneet näkemyserot tai ristiriidat. Konkan ja Ruudun välisen suhteen tarkastelun kautta kyetään Irma Sulkusen ajatuksia mukailten tuomaan esiin myös Ruudun persoonassa aiemmin piiloon jääneitä puolia.

Edellä käsiteltyjen lähtökohtien pohjalta esitetty tutkimuskysymys muodostuu seuraavaksi:

²⁵ Esim. D. G. Kirby on perustellut artikkelinsa rajaamista Ruudun teorioihin osin juuri sillä, että hänen käytännön poliittiset hankkeensa epäonnistuivat. Kirby 1980, 141.

²⁶ Ruudun henkilön kautta asiaa lähestyvistä tutkimuksista ja opinnäytetöistä ks. esim. Klinge 1972; Kirby 1980; Palonen 1977; Uusihakala 1983; Niemi 1975; Laurimaa 1966.

²⁷ Ruudun soveltumattomuudesta käytännön politiikkaan ja tukeutumisesta omiin teorioihinsa ks. esim. Klinge 1972, 135; Kirby 1980, 141, 150, 153–154; Uino 1985, 168; Haavio 1972, 350–351.

²⁸ Teoreettinen painotus ei ole koko teosta leimaava tekijä, mutta se tulee selvästi ilmi Ruudun elämänvaiheita 1920–1930-luvuilla käsiteltäessä. Soikkanen 1991.

²⁹ Ks. Paakkunainen 1985, 21.

Mikä oli Konkan rooli Ruudun aatteille pohjautuvissa käytännön hankkeissa vuosina 1927–1934 ja mille tekijöille kaksikon välinen yhteistyö perustui?

Edellä mainittuja kysymyksiä lähestytään nimenomaisesti Konkan toiminnan ja ajattelun kautta. Hänen roolinsa selvittämiseksi on välttämätöntä muodostaa kattava käsitys hänen toiminnastaan ja sen merkityksestä kokonaiskuvan kannalta. Tämä edellyttää Konkan toiminnan vertaamista paitsi Ruudun myös muiden hankkeissa mukana olleiden henkilöiden toimintaan, minkä vuoksi valtiotaloustieteen poliittisten vaiheiden perusteellinen selvittäminen on katsottu välttämättömäksi. Olennaista on myös hänen ajatustensa ja motiivinsa tarkastelu. Tavoitteena on selvittää, mitkä tekijät Ruudun aatteissa vetosivat Konkkaan ja saivat hänet lähtemään mukaan niiden pohjalta syntyneeseen poliittiseen toimintaan. Olivatko syynä henkilökohtaiset edut, kuten taloudellinen hyöty tai poliittinen näkyvyys, vai perustuiko Konkan toiminta mahdollisesti syvälle poliittiselle vakaumukselle ja uskolle yhteiskunnallisten muutosten välttämättömyyteen? Näiden kysymysten kautta on luontevaa lähestyä myös kaksikon välistä yhteistyötä. Oliko kyse henkilökohtaiselle ystävyydelle, käytännön tekijöille vai puhtaasti aatteelliselle pohjalle perustuvasta suhteesta ja miten tämä ilmeni toiminnan eri vaiheissa? Entä miksi ja miten yhteistyö lopulta tuli päätökseensä? Tavoitteena on löytää tekijät, jotka saivat Konkan jatkamaan toimintaansa Ruudun aatteiden parissa vuosien ajan monien muiden jättäessä ne taakseen.

Konkan poliittista toimintaa ja sen taustalla vaikuttaneita motiiveja vuosien 1927–1934 aikana ei voida todella ymmärtää ottamatta huomioon myös hänen aikaisempia kokemuksiaan ja näkemyksiään. Lähtökohtana Konkan toiminnan ja motiivien ymmärtämiselle on siis hänen elämänsä ja aatteellisen kehityksensä tarkastelu jo ennen Ruudun kanssa alkanutta yhteistyötä. Tämän perusteella tutkielma alkaa hänen lapsuutensa ja nuoruutensa vaiheiden selvittämisellä muodostaen tutkielmalle täten myös vahvan henkilöhistoriallisen ulottuvuuden. Myös tutkielman aikarajaus palvelee tätä tarkoitusta, alkaen Konkan syntymästä vuonna 1904 ja päättyen hänen ja Ruudun välisen yhteistyön katkeamiseen vuonna 1934.³⁰ Tutkielman rajaus Konkan poliittisyhteiskunnallisten näkemysten ja toiminnan tarkasteluun on kuitenkin katsottu välttämättömäksi. Hänen yksityiselämänsä ja kirjalliseen uraansa liittyviin tekijöihin on kiinnitetty huomiota etupäässä silloin, kun ne ovat olleet olennaisia tutkimuskysymyksen selvittämisen kannalta. Henkilöhistoriallisen ulottuvuutensa kautta tämä tutkielma toimii samalla avauksena

³⁰ Ruudun ajattelusta vaikutteita saaneen V. J. Sukselaisen aatteellista kehitystä väitöskirjassaan tutkinut Pekka Perttula muistuttaa, että nuoruusajan aatteellisen ympäristön vaikutuksia väheksymättä on tiedostettava ihmisen arvioivan aatteitaan ja omaksuvan uusia näkemyksiä myös aikuisuudessa ja vanhuudessa. Perttula 2010, 19. Ruudun ajatuksilla oli varmasti oma roolinsa Konkan aatemaailmassa vielä heidän välisen yhteistyönsä katkettuakin, mutta tämän asian selvittäminen jätettäkään myöhemmän tutkimuksen tehtäväksi.

Juhani Konkan elämään kohdistuvalle historiantutkimukselle ja voidaan katsoa myös poliittisyhteiskunnallisesti painottuneeksi osaelämäkerraksi.

1.3 Aate- ja henkilöhistorian rajamailla

1.3.1 Tähtäimessä toiminta ja teoria

Tässä tutkielmassa käytetty metodi nojautuu vahvimmin aatehistorialliseen tutkimusperinteeseen. Markku Hyrkkäsen teoksessa *Aatehistorian mieli* esitetyn argumentaation ydin on näkemys ajattelun ja toiminnan käsitteellisestä yhteydestä. Käytännössä tämä on kehoitus käyttää ajattelua ja toimintaa toistensa konteksteina. Toimintaan liittyvän ajattelun ymmärtäminen auttaa itse toiminnan ymmärtämistä ja toiminnan paremmin ymmärtäminen puolestaan helpottaa sen taustalla vaikuttavan ajattelun käsittämistä.³¹ Tämän tutkielman yhtenä metodologisena lähtökohtana on, että Konkan ajattelu ja toiminta Ruudun aatteiden parissa tulevat ymmärrettäviksi vain silloin, kun niitä tarkastellaan Hyrkkäsen kuvaamassa käsitteellisessä yhteydessä. Pelkkä toiminnan tai ajattelun tarkastelu ei yksin riitä kokonaisvaltaisen kuvan muodostamiseksi asiasta, vaan myös ilmiöiden välinen yhteys on otettava huomioon. Tämä Konkan toiminnan ja siihen sisältyvän ajattelun tarkastelu muodostaa samalla yhden läpi työn kulkevista tutkimuksellisista ulottuvuuksista. Täten kyetään ymmärtämään Konkan toimintaa ja siihen sisältyviä aatteellisia, toisin sanoen ajatuksellisia motiiveja.

Hyrkkäsen mukaan toiminnan ja ajattelun lisäksi myös olosuhteiden ja ajattelun välinen suhde on tutkimuksessa järkevää ymmärtää käsitteelliseksi suhteeksi. Olosuhteet itsessään eivät muodosta kontekstia, josta ajattelu ja sen tuotteet luonnollisesti selittyisivät. Samat olosuhteet voivat johtaa täysin erilaisiin tulkintoihin samoista asioista. Olosuhteista ei voida suoraan johtaa niitä koskevaa ajattelua, sillä olosuhteiden vaikutus on aina riippuvainen siitä, miten ne on koettu tai nähty. Vaikuttavat olosuhteet ovat siis aina pohjimmiltaan ajateltuja suhteita. ”Jotta historioitsija pystyisi kussakin tapauksessa määrittämään ja ymmärtämään olosuhteiden vaikutuksen, hänen on pystyttävä kuvittelemaan ja perustelevaan, miten olosuhteet on voitu käsittää tietyllä tavalla”, Hyrkkänen toteaa. Mitä enemmän historioitsija itse tietää olosuhteita, sitä paremmin hän pystyy ymmärtämään niiden vaikutuksen ja tajuamaan, miten olosuhteiden erilainen käsittäminen on mahdollista. Toisin sanoen siis ymmärtämään, miten tutkimuksen kohde on itse kokenut ja kontekstoinut asioita.³² Tutkielman toinen taso muodostuu edellä käsiteltyjen lähtökohtien perusteella Konkan kokemukselle vallitsevista yhteiskunnallisista ja sosiaalisista olosuhteista. Tarkoituksena on

³¹ Hyrkkänen 2002, 211.

³² Hyrkkänen 2002, 211–212.

selvittää millaisena hän itse on vallitsevat olosuhteet ja erityisesti niihin liittyneet ongelmat kokenut. Täten kyetään luomaan ymmärrettävä kuva esimerkiksi siitä, millaisiin ongelmiin Ruudun aatteet Konkan mielestä tarjosivat ratkaisun.

Konkan käsityksiä olosuhteista tarkastellaan kahdella läheisesti toisiinsa kytkeytyvällä tasolla. Yhtäältä huomio kiinnittyy laajoihin, luonteeltaan jopa kansainvälisiin olosuhteisiin, jotka leimasivat suomalaista yhteiskuntaa 1920- ja 1930-luvuilla. Esimerkkeinä voidaan mainita maailmanlaajuisesti vaikuttanut suuri talouslama ja sisäpoliittista kuohuntaa Suomessa aiheuttanut oikeistoradikalismien nousu. Toisaalta näitä olosuhteita lähestytään myös Konkan henkilökohtaisen elämän tasolla. Yhteiskunnalliset ilmiöt, kuten talouslama, eivät ole vain yhteiskunnallisella tasolla vaikuttavia tekijöitä, vaan niillä voi olla suuri merkitys myös yksittäisen henkilön elämän kannalta. Tutkielmassa tarkasteltujen olosuhteiden toinen olennainen konteksti muodostuu näin ollen Konkan henkilökohtaisessa elämässään kokemista tilanteista ja niistä muodostettujen käsitysten selvittämisestä. Näiden olosuhteiden ja kokemusten käsittely vahvistavat tutkielman henkilöhistoriallista ulottuvuutta ja ovat vaikuttaneet osaltaan myös käytetyn lähdeaineiston ja metodologisten valintojen muodostumiseen.

1.3.2 Alkuperäislähteiden äärellä

Konkan toiminnan ja ajattelun kannalta merkittävän aineiston muodostaa monipuolinen ja laaja alkuperäismateriaali. SKS:n kirjallisuusarkistossa säilytettävä Juhani Konkan arkisto sisältää merkittävän määrän hänen elämästään kertovaa materiaalia. Konkan ajatuksista ja toiminnasta kertovat hänen päiväkirjansa, kirjeenvaihtonsa ja poliittiseen toimintaansa liittyvät asiakirjat. Aineisto sisältää lisäksi hänen muistiinpanojaan, sekä puheiden ja artikkeleiden luonnoksia. Lähteiden rajaaminen johonkin tiettyyn materiaaliin ei ole ollut tämän tutkielman kannalta tarkoituksenmukaista eikä aineiston vaihtelevuudesta johtuen mahdollistakaan. Esimerkiksi Konkan päiväkirjoja löytyy vain tietyiltä ajanjaksoilta. Vuosiin 1924–1925 ajoittuvasta päiväkirjasta löytyvät varsin kattavat merkinnät, mutta Kansalaiskorkeakouluajoilta vuotta myöhemmin on ainoastaan muutamia vuoden 1926 alkuun ajoittuvia merkintöjä, jotka ovat lisäksi huonon kuntonsa vuoksi vaikeasti tulkittavissa. Poliittisesta toiminnasta kertovat asiakirjat, kuten pöytäkirjat ja puheiden luonnokset puolestaan painottuvat selvästi vuosiin 1932–1934. Aineisto on monipuolista mutta osaltaan myös puutteellista. Tästä johtuen sen mahdollisimman laaja-alainen hyödyntäminen on eheän kokonaiskuvan vuoksi katsottu välttämättömäksi.

Toisen merkittävän lähdekokonaisuuden muodostavat Yrjö Ruudun arkistosta löytyvät asiakirjat. Kirjeenvaihto, puheet, muistelmaluonnokset ja valtiososialistiseen toimintaan liittyvä kirjallinen

materiaali muodostavat tämän tutkielman kannalta hyödyllisen aineiston. Toiminnasta kertoo erityisesti Ruudun arkistoon sisältyvästä Helsingin Suomalais-socialistit ry:n arkistosta löytyvä aineisto, joka pitää sisällään yhdistyksen pöytäkirjoja ja muuta aineistoa vuosilta 1923–1934. Ruudun arkistosta löytyy lisäksi useita Konkan puheiden ja artikkeleiden luonnoksia tai kopioita, jotka tämä on ilmeisesti lähettänyt hänen luettavakseen tai tarkastettavakseen. Konkan ja Ruudun arkistoista löytyvä materiaali tarjoaa yhdessä tarkasteltuna varsin kattavan, monipuolisen ja eheän aineiston erityisesti vuosien 1927–1934 väliltä. Puutteita kuitenkin esiintyy, esimerkiksi osa tämän tutkielman kannalta olennaisista SKSL:n pöytäkirjoista ei ole säilynyt.

Konkan ja Ruudun arkistoista löytyvien toiminta-asiakirjojen jättämää aukkoa on pyritty paikkaamaan Etsivän keskuspoliisin I arkistosta löytyvän materiaalin avulla. EK seurasi varsin tiiviisti SKSL:n toimintaa erityisesti vuosien 1932–1933 välisenä aikana. Käytännössä materiaali pitää sisällään EK:n tiedottajien laatimia ilmoituksia puolueen järjestämistä tilaisuuksista ja muusta toiminnasta. Laaditut ilmoitukset ovat sisällöltään yksityiskohtaisempia ja monipuolisempia kuin esimerkiksi pöytäkirjat ja tarjoavat Konkan toiminnasta yksityiskohtaisempaa tietoa. Ulkopuolisten tarkkailijoiden tekemien havaintojen vertaaminen Konkan henkilökohtaisiin käsityksiin tapahtumista auttaa lisäksi paremmin ymmärtämään hänen toimintaansa ja sen motiiveja.³³

Sanomalehtimiestutkinnon Kansalaiskorkeakoulussa suorittaneen Konkan toiminta keskittyi olennaisella tavalla lehtien ympärille. Päivän Uutiset, Tähestyjä ja Kansallissocialisti muodostavat tässä mielessä yhden tutkielman tärkeän lähdekokonaisuuden. Konkan lukuisat omalla nimellään ja useilla nimimerkeillään³⁴ julkaisemat artikkelit kertovat hänen ajattelustaan ja näkemyksistään. Hänen toiminnastaan muodostettavaa käsitystä puolestaan tarkentavat esimerkiksi järjestetyistä tilaisuuksista kertovat mainokset, uutiset ja raportit. Toisaalta lehtien sisällön vertaaminen luonteeltaan yksityisluontoisemman aineiston kanssa paljastaa millainen kuva toiminnasta on haluttu antaa julkisuuteen ja mitkä esiin tulleet asiat puolestaan on tahdottu pitää omana tietona. Konkan ja Ruudun toimintaan liittyvien lehtien lisäksi lähteinä on käytetty useita muita lehtiä. Tätä kautta on pyritty muodostamaan kuva Konkan toiminnan ja ajatusten suhteutumisesta muita poliittisia kantoja edustaviin tahoihin. Julkaisutoimintaa on pyritty lähestymään eräänlaisena vuorovaikutussuhteena yhtäältä potentiaalisten kannattajien ja toisaalta poliittisten vastustajien kanssa.

³³ Pekka Nevalainen on aiheellisesti muistuttanut lähdekritiikin merkityksestä EK:n aineiston suhteen. Tässäkin mielessä käytetyn aineiston huolellinen vertaaminen muista asiakirjoista saatujen tietojen kanssa on katsottu välttämättömäksi. Nevalainen 1997, 146–153, 189–190.

³⁴ Päivän Uutisissa Konkka käytti nimimerkkiä ”Kivekkään poika”. Tähestyjässä hän puolestaan kirjoitti oman nimensä lisäksi kirjailijanimellään ”Urho Torikka” ja siitä väännetyllä nimimerkillä ”Urho T-ka”. Konkan Kansallissocialistissa käyttämiä nimimerkkejä olivat edellisten lisäksi ainakin ”U. Torikka”, ”U.T.”, ”J. K.” ja ”Jyry-Jukka”.

Konkan ja Ruudun välisen yhteistyön luonteen ja kehityksen selvittämisen kannalta olennaisen lähdeaineiston muodostaa heidän välisensä kirjeenvaihto. Asian selvittämistä hankaloittaa kuitenkin olemassa olevien kirjeiden verrattain vähäinen määrä. Suurimman osan ajasta Konkka ja Ruutu oleskelivat molemmat Helsingissä ja ilmeisesti keskustelivat asioista kasvotusten tai puhelimen välityksellä. Muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta kirjeet ajoittuvat kesäkuukausille, jolloin Ruutu vietti lomaansa maaseudun rauhassa eikä henkilökohtainen keskustelu ollut mahdollista. Toisaalta näiden kuukausien aikana tapahtuneen kirjeenvaihdon perusteella yhteydenpito on ollut aktiivista. Kirjeenvaihdossa olevia aukkoja on pyritty paikkaamaan ja selvittämään muun aineiston huolellisen tarkastelun avulla ja ottamalla huomioon myös Konkan ja Ruudun käymä kirjeenvaihto muiden henkilöiden kanssa. Heidän välistensä kirjeiden vertaaminen muiden kanssa käydyn kirjeenvaihdon kanssa kertoo jo itsessään paljon kaksikon välisestä suhteesta.

Merkittäväksi erityisesti vuosille 1932–1934 ajoittuvien alkuperäislähteiden hyödyntämistä vaikeuttavaksi tekijäksi muodostuvat kuitenkin SKSL:n toimintaa leimanneet sisäiset ristiriidat. Asia ilmenee lähteiden luonteesta riippuen muun muassa vastustajien tahallisenä mustamaalauksena, asioiden selittämisenä itselle edullisesti, pöytäkirjaotteiden väärennöksinä tai suoranaisena valehteluna. Usein eri lähteet sisältävät keskenään ristiriitaisia tietoja tai epäuskottavia väitteitä. Tästä johtuen huomion kiinnittäminen lähteiden luotettavuuteen on käytetyn aineiston kohdalla ollut erityisen tärkeää. Asiat on pyritty tarkastamaan mahdollisimman monista eri lähteistä ja kun jotakin ristiriitaista tietoa ei ole kyetty varmistamaan, on asia tuotu selvästi esiin ja korostettu kyseessä olevan yksittäisen henkilön tulkinta tai vahvistamaton väite.

1.3.3 Omaelämäkerralliset romaanit historian tutkimusaineistona

Alkuperäislähteitä merkittävällä tavalla täydentävän ja luonteeltaan niistä poikkeavan lähdekokonaisuuden muodostavat Konkan kirjoittamat kaunokirjalliset teokset. Niiden hyödyntäminen historiallisina lähteinä vaatii kuitenkin teosten kirjallisen luonteen tarkastelua ja metodologisten valintojen tekemistä tämän pohjalta. Konkan kirjallinen tuotanto oli varsin laaja ja monipuolinen, minkä vuoksi tässä tutkielmassa käytetyiksi lähteiksi ovat valikoituneet sisällöltään vuosien 1904–1934 välille sijoittuvat teokset.

Konkan teoksista on tämän tutkielman lähteinä hyödynnetty erityisesti hänen lapsuus- ja nuoruusvuosiaan Inkerissä sekä pakolaiselämää Suomessa 1920-luvun alussa käsittelevää *Kahden maailman rajalla*³⁵ -muistelmaromaania ja sen myöhemmin julkaistua siistittyä ja laajennettua

³⁵ Konkka 1939.

laitosta *Pietarin valot*³⁶. Konkan kouluajoista Itä-Karjalan kansanopistossa, Sortavalan seminaarissa ja Kansalaiskorkeakoulussa kertova *Kulkurin koulut* -teos³⁷ on samoin muodostunut tutkielman kannalta tärkeäksi lähteeksi. Edellä mainitut teokset paikkaavat oleellisesti alkuperäislähteiden puutteita erityisesti vuosien 1904–1927 osalta, joilta säilynyt materiaali on muutoin ollut vähäistä. Konkan toimintaa SKSL:n parissa vuosina 1932–1934 puolestaan kuvataan vuonna 1944 ilmestyneessä *Riisutut naamiot* -teoksessa³⁸. Muista tässä tutkielmassa hyödynnetyistä teoksista voidaan mainita Itä-Karjalan kansannousun jälkeisestä sairaalassaolojaksosta innoituksensa saanut *Kulkurin kahleet*³⁹. Myös useisiin muihin Konkan teoksiin on tutkielmassa viitattu, mutta edellä mainituista tapauksista poiketen niiden asema lähteinä on erilainen huomion kiinnittyessä etupäässä teosten syntyprosesseihin ja aihepiireihin varsinaisen sisällön sijasta.

Kaikkia tässä tutkielmassa hyödynnetyjä Konkan teoksia määrittävänä piirteenä voidaan pitää *omaelämäkerrallisuutta*. Käsitteenä se on kuitenkin laaja ja pitää sisällään suuren määrän erilaisia tekstejä. Omaelämäkerrallisiksi kirjoituksiksi voidaan lukea referentiaalinen⁴⁰ kirjallisuus, kuten muistelmat, päiväkirjat ja omaelämäkerrat, mutta saman käsitteen piiriin kuuluvat myös fiktiiviset omaelämäkerrat ja vastaavat ei-referentiaaliset⁴¹ teokset.⁴² Omaelämäkerrallisuus ei siis itsessään ole minkäänlainen vakuus teoksen tai tekstin pohjautumisesta todellisuuteen. Historiantutkijan kannalta kysymys on kuitenkin äärimmäisen oleellinen. Käytettäessä Konkan teoksia historiallisina lähteinä on selvää, ettei pelkkä havainto niiden omaelämäkerrallisuudesta riitä määrittämään teosten luonnetta lähteinä. Kysymystä on siis syytä lähestyä tarkemmin.

Kirjallisuudentutkijat ovat kiinnittäneet paljon huomiota omaelämäkertojen ja omaelämäkerrallisia piirteitä sisältävien teosten määrittelyyn. Yhtenä tunnetuimmista *omaelämäkerran* määritelmistä voidaan pitää ranskalaisen Philippe Lejeunen esittämää näkemystä.⁴³ Hänen mukaansa olennaisinta on, että lukija tunnistaa lukemansa teoksen omaelämäkerraksi, mikä voidaan tehdä niin sanotun *omaelämäkerrallisen sopimuksen* perusteella. Tärkeimpänä vakuutena tästä on tekijän, päähenkilön ja kertojan identtisyys, jotka lukijan on tunnistettava samaksi henkilöksi. Varmin osoitus tästä on Lejeunen mukaan edellä mainittuja yhdistävä nimi.⁴⁴ Samankaltaiseen näkemykseen teoksen

³⁶ Konkka 1958.

³⁷ Konkka 1946.

³⁸ Konkka 1944.

³⁹ Konkka 1945.

⁴⁰ Todellisuuteen viittaava.

⁴¹ Todellisuuteen viittaamaton. Fiktio kaunokirjallisuudessa on määritelmällisesti ei-referentiaalista proosatekstiä. Käsitteestä ja sen moniulotteisuudesta ks. kuitenkin esim. Cohn 2006, 21–23.

⁴² Kosonen 2007, 20–21; Marttinen 2011, 15.

⁴³ Marttinen 2011, 15.

⁴⁴ Lejeune 1989, 4–5, 14, 22.

kertojan ja tekijän samannimisyydestä omaelämäkertaa määrittävänä tekijänä on päätynyt myös Dorrit Cohn teoksessaan *Fiktio mieli*.⁴⁵ Edellä mainittujen määritelmien perusteella Konkan teoksia ei voida tarkastella omaelämäkertoina, sillä teosten päähenkilön nimi eroaa poikkeuksetta tekijän nimestä, joskin usein äärimmäisen vähän. *Kulkurin kouluissa* päähenkilön nimi on Juho Konkka, joka on Juhani Konkan syntymänimi ja viittaa selvästi häneen itseensä.⁴⁶ Tiukasti tulkittuna määritelmä omaelämäkerrasta ei kuitenkaan täyty: päähenkilön nimi on eri kuin kirjan kannessa mainitun tekijän.

Lejeunen näkemyksen mukaan tällainen teos on omaelämäkertaa läheisesti muistuttava *omaelämäkerrallinen romaani*. Siinä omasta elämästään kertova päähenkilö on joko fiktiivinen henkilö tai vähintäänkin hänellä on eri nimi kuin teoksen tekijällä. Tällöinkin voidaan silti olettaa tekijän kertovan omasta elämästään, esimerkiksi kirjailijan ja päähenkilön identtisyyteen viittaavien sisällöllisten seikkojen perusteella.⁴⁷ Joidenkin näkemysten mukaan tietoa teoksen omaelämäkerrallisuudesta voidaan etsiä myös kirjailijan antamista haastatteluista tai hänen muista teoksistaan.⁴⁸ Tunnettu amerikkalainen kirjailija Jonathan Franzen puolestaan lukee omaelämäkerrallisiksi romaaneiksi teokset, joiden päähenkilö muistuttaa läheisesti tekijää ja kokee useita samoja tapahtumia, jotka tekijä on todellisuudessa kokenut.⁴⁹ Konkan teosten kohdalla kaikki edellä mainitut määritelmät täyttyvät. Teosten päähenkilöt muistuttavat poikkeuksetta häntä itseään ja tämä ilmenee usein teosten sisällöllisistä viittauksista. Elämäkerrallisten tietojen perusteella puolestaan voidaan todeta, että teoksissa käsitellään useita Konkan todella kokemia tapahtumia.⁵⁰ Lisäksi Konkka on itse todennut Kulkuri-trilogian⁵¹ muodostavan yhdessä *Kahden maailman rajalla* -teoksen kanssa hänen nuoruusvuosiensa tarinan.⁵² Teokset täyttävät siis omaelämäkerrallisen romaanin määritelmän.⁵³

Tarkasteltaessa Konkan omaelämäkerrallisia romaaneja historiatieteen näkökulmasta seuraa tästä määrittelystä kuitenkin myös ongelmia. *Kulkurin koulut* -teoksen kautta Konkan näkemyksiä Kansalaiskorkeakoulusta tutkinut Janne Tarmio on todennut, että ”päivänarvostelu” näyttää usein Konkan teosten kohdalla unohtaneen, että kyseessä ovat olleet todellakin romaaneiksi luokiteltavat

⁴⁵ Cohn 2006, 43.

⁴⁶ Konkka 1946; Tarmio 1985, 24–25.

⁴⁷ Lejeune 1989, 12–14.

⁴⁸ Schouten 2010, 142–143.

⁴⁹ Franzen 2012, 128.

⁵⁰ Konkan elämäkerrallisista tiedoista ks. esim. Koskela 2005; Ahonen et al. 1943, 638–650.

⁵¹ Kulkuri-trilogia sisältää seuraavat teokset: *Kulkurin kesä*(1943), *Kulkurin kahleet*(1945) ja *Kulkurin koulut*(1946).

⁵² Tarmio 1985, 24; Konkka 1947a, 258.

⁵³ Konkan teokset sopivat myös avainromaanin määritelmään, jollaiseksi kirjallisuudentutkija Pertti Lassila on *Riisutut naamiot* -teoksen määritellyt. Tässä tutkielmassa tyydytään kuitenkin käyttämään käsitettä omaelämäkerrallinen romaani. Lassila 2002, 116.

teokset.⁵⁴ Perusteet tulkinnalle löytyvät esimerkiksi Kulkuri-trilogiaan kuuluvien teosten nimiösvuulta. Alaotsikkona on maininta *romaani*, joka itsessään viittaa teoksen fiktiiviseen luonteeseen.⁵⁵ *Kahden maailman rajalla* ja *Pietarin valot* puolestaan on luokiteltu muistelmromaaneiksi, jollaiseksi Konkka on itsekin ensin mainittua nimittänyt.⁵⁶ Kyseisen teoksen alkuun liitettyssä kommentissaan Konkka toteaa sisällön olevan toden ja kuvitelman sekoitus.⁵⁷ Käytettäessä Konkan teoksia historiallisina lähteinä on pidettävä mielessä, että omaelämäkerrallisuudestaan huolimatta kyseessä ovat pohjimmiltaan kaunokirjalliset teokset. Täten olennaiseksi muodostuu kysymys siitä, kuinka omaelämäkerrallisia ne todellisuudessa ovat ja miten todellisuuteen viittaava materiaali kyetään erottamaan puhtaasta fiktiosta eli kuvitelmasta.

Tyydyttävä vastaus ensimmäiseen ongelmaan saadaan historian tutkijoilta, joista useat ovat todenneet Konkan romaanien pohjautuvan laajalti hänen kokemuksiinsa ja omaelämäkerralliselle materiaalille. Henrik Ekberg on osoittanut, että *Riisutut naamiot* -teoksen henkilöt ovat helposti yhdistettävissä todellisiin esikuviinsa erinimisydestä huolimatta. Hänen mukaansa kyseessä on selvästi Konkan kokemuksille SKSL:sta ja 1930-luvun alun hektisestä poliittisesta elämästä perustuva kuvaus.⁵⁸ Kirjallisuudentutkija Pertti Lassila on puolestaan todennut romaanin olevan ”vain hieman verhottu omaelämäkerta”.⁵⁹ Useat Kansalaiskorkeakoulua tutkineet henkilöt puolestaan ovat hyödyntäneet tutkimuksissaan *Kulkurin koulut* -romaanin ja tunnistanee teoksen henkilöiden joukosta muun muassa koulun rehtorina toimineen Ruudun. Myös tapahtumapaikat, kuten rakennus, jossa Kansalaiskorkeakoulu aluksi toimi on vaivatta yhdistetty Konkan romaanissa antamiin kuvauksiin. Esimerkiksi Viljo Rasila on suhtautunut Konkan kertomaan nimenomaan hänen kokemukseensa.⁶⁰ Inkeristä Suomeen saapuneiden pakolaisten vaiheita tutkinut Pekka Nevalainen on jopa onnistunut yhdistämään teoksessa esiintyvät Konkan huonetoiverit heidän todellisiin esikuviinsa ja kutsunut Kulkuri-trilogian teoksia vahvasti omaelämäkerrallisiksi.⁶¹

Tässä tutkielmassa laajalti hyödynnettyä *Kahden maailman rajalla* -teosta Nevalainen on niin ikään pitänyt ”hyvinkin puolidokumentaarisena” romaanina ja hyödyntänyt teoksen kirjallisia kuvauksia tutkimuksessaan.⁶² Muistelmromaatin laajennettua versiota *Pietarin valot* voidaan pitää edellistäkin tarkempana kuvauksena Konkan lapsuuden ja nuoruuden vaiheista. Henkilöt esiintyvät

⁵⁴ Tarmio 1985, 24.

⁵⁵ Konkka 1943; Konkka 1945; Konkka 1946.

⁵⁶ Tarmio 1985, 24; Ahonen et al. 1943, 649.

⁵⁷ Konkka 1939.

⁵⁸ Ekberg 1991, 29–30.

⁵⁹ Lassila 2002, 116–117.

⁶⁰ Rasila 1973, 51–53; Tarmio 1985, 24.

⁶¹ Nevalainen 2006, 226–227; Nevalainen 1999, 256.

⁶² Nevalainen 1996, 142–143; Saman näkemyksen on esittänyt myös Hannes Sihvo. Ks. Sihvo 1991, 326.

teoksessa todellisilla nimillään ja heidän vaiheensa ovat helposti tarkastettavissa. Inkerin historiaa tutkinut Hannes Sihvo onkin todennut: ”Konkan teosten arvo tulee nousemaan; ne ovat monessa suhteessa juuri Pohjois-Inkerin kuvauksina autenttisia ja realistisia.”⁶³ Omien tutkimuskohteidensa asiantuntijoiksi tunnustettujen historiantutkijoiden näkemyksiä luotettavampia tulkintoja Konkan teosten perustumisesta hänen todellisiin kokemuksiinsa tuskin voidaan löytää.

Tietoisuus laajasta omaelämäkerrallisesta materiaalista ei kuitenkaan ratkaise toista ongelmaa, eli kysymystä Konkan todellisten kokemusten ja kuvitelman suhteesta. Miten erottaa kuvitelma kokemuksesta? Marie-Laure Ryan on artikkelissaan *Postmodernism and the Doctrine of Panfictionality* havainnollistanut faktan ja fiktion suhdetta vertaamalla sitä mustan ja valkoisen suhteeseen. Kahden ääripään väliin sijoittuu suuri joukko erilaisia harmaansävyjä ja sen osoittaminen, missä vaiheessa musta muuttuu valkoiseksi, on yksinkertaisesti mahdotonta.⁶⁴ Samaa ajatusta voidaan soveltaa Konkan teosten kohdalla. Toisaalta omaelämäkerrallisten romaanien suhde todellisuuteen ei ole sen ongelmallisempi kuin varsinaisten omaelämäkertojen kohdalla. Omaelämäkerrankaan kirjoittaja ei sitoudu esittämään absoluuttista totuutta vaan totuuden sellaisena kuin hän sen itse tulkitsee ja on kokenut. Totena esitettyjen asioiden ei tarvitse olla todennettavissa aktuaalisessa todellisuudessa, vaan olennaista on, että tekijä itse uskoo – tai ainakin esittää uskovansa – kirjoittamaansa. Omaelämäkerrroille ominaisista, mutta äärimmäisen subjektiivisista asioista voidaan mainita esimerkiksi kertojan muistikuvat, joiden luokittelemisen faktaksi tai fiktioksi ei ole mahdollista.⁶⁵

Tässä tutkielmassa tunnustetaan Konkan kokemusten ja muistikuvien luonne hänen subjektiivisena käsityksenään todellisuudesta. Todellisten henkilöiden, tapahtumien ja muiden Konkan teoksissa esiintyvien tarkistettavissa olevien tietojen todentaminen faktaksi on muun lähdeaineiston avulla kuitenkin täysin mahdollista. Metodologisena lähtökohtana on Konkan teosten lähdekriittinen sisällöntarkastelu, jonka Kalle Pihlainen on todennut hyväksyttäväksi lähtökohdaksi silloin, kun kaunokirjallisuutta tarkastellaan samanlaisena lähteenä kuin muitakin dokumentteja.⁶⁶ Lähestymistapaa voidaan lisäksi rajata ihmisen muistin toimintaan liittyvän tiedon perusteella. Kognitiivinen psykologia on osoittanut, että ihmisen omaelämäkerralliset muistot ovat alttiina vääristymille mutta pääkohdat joiden ympärille ne rakentuvat, ovat pohjimmiltaan todenmukaisia.⁶⁷ Tätä tietoa pyritään tässä tutkielmassa soveltamaan myös Konkan romaaneihin. Tarkastelemalla

⁶³ Sihvo 1991, 330.

⁶⁴ Ryan 1997, 165.

⁶⁵ Lejeune 1989, 14, 22; Cohn 2006, 43; Kosonen 2009, 287–289; Portelli 2006, 56–57.

⁶⁶ Pihlainen 2001, 303.

⁶⁷ Schacter 2001, 109–111.

kertomusten olennaisia pääkohtia ja varmistamalla niiden pohjautumisesta todellisuuteen, kyetään riittävän luotettavasti erottamaan puhdas kuvitelma kokemukseen perustuvasta omaelämäkerrallisesta materiaalista.

Täten tavoitettavan omaelämäkerrallisen materiaalin tarkempaa sisältöä lähestytään nimenomaisesti Konkan kokemuksena ja muistikuvina eikä yksiselitteisesti faktaksi tai fiktioksi todennettavana informaationa. Täten saadaan selville miten Konkka itse on asiat kokenut ja käsittänyt, sekä toisaalta millaisena hän on ne halunnut lukijoilleen välittää.⁶⁸ Konkan omaelämäkerralliset romaanit täydentävät alkuperäislähteistä saatavaa tietoa etenkin silloin kun sitä on saatavilla ainoastaan vähäisesti. Konkan teoksista löydettyjen kokemusten ja muistikuvien perusteella on mahdollista paikata muussa lähdeaineistossa ilmeneviä aukkoja, ja toisaalta ne tuovat omaelämäkerrallisen luonteensa kautta myös tutkimuksen kohteena olevan Konkan lähemmäksi tutkielman laatijaa ja lukijaa. Niistä on etsitty vastauksia myös silloin, kun alkuperäislähteissä oleva tieto on jäänyt irralliseksi eikä sopivaa kontekstia ole muualta löytynyt.

1.4 Juhani Konkka tutkimuksen kohteena

Juhani Konkan poliittinen toiminta 1920- ja 1930-luvuilla tulee esiin etupäässä Yrjö Ruutuun kohdistuvassa tutkimuksessa. Ruudun aatteisiin kohdistuvan tutkimuksen avasi vuonna 1963 julkaistussa artikkelissaan *Kansamme eheyttäminen* Matti Klinge, joka asetti ”ruutulaisuuden” tarkastelun kohteeksi. Tältä pohjalta ilmestyi vuonna 1972 teos *Vihan veljistä valtiososialismiin*, jossa Konkan rooli Vasamassa ja Päivän Uutisissa tuodaan esille.⁶⁹ Ruudun ”poliittisen filosofian” tutkimusta on sittemmin jatkanut muun muassa D. G. Kirby, jonka vuonna 1980 ilmestyneessä artikkelissa *Yrjö Ruutu and Finnish national socialism* tosin ei lainkaan mainita Konkan toimintaa SKSL:n yhteydessä.⁷⁰ Kolme vuotta myöhemmin asiasta valmistui Leena Uusihakalan pro gradu -tutkielma *Yrjö Ruutu ja ruutulaisuus*, jossa Konkan rooli poliittisena toimijana SKSL:n parissa tuodaan aiempaa tarkemmin esille.⁷¹ Viimeisimpänä Konkan toimintaa on osaltaan valottanut Timo Soikkanen Yrjö Ruudun ajatuksia ja elämää laajasti käsittelevässä biografiassa *Yrjö Ruutu: näkijä*

⁶⁸ Omaksuttua lähestymistapaa voidaan kuvata myös erilaisten yleensä elämäkertoihin sovellettujen lukutapojen kautta. Laajoihin kokonaisuuksiin ja tarkistettavissa olevaan sisältöön sovelletaan realistista lukutapaa, jolloin teosta luetaan kuin dokumenttia, joka tarjoaa näkökulman tiettyihin tapahtumiin tai ilmiöihin. Teosten yksityiskohtaisempaan sisältöön puolestaan sovelletaan ns. narratiivista lukutapaa, jossa tunnustetaan kyseessä olevan kirjoitushetkellä syntynyt subjektiivinen tulkinta eikä suora kuvaus todellisuudesta. Ks. esim. Hyvärinen 1998, 311–336.

⁶⁹ Klinge 1963; Klinge 1972.

⁷⁰ Kirby 1980.

⁷¹ Uusihakala 1983.

ja tekijä.⁷² Käytännössä Konkkaa koskevat tiedot ovat Ruutuun kohdistuvan tutkimuksen osalta syntyneet sen sivutuotteina, eikä niihin ole kohdistettu varsinaista tutkimuksellista analyysia.

Perusteellisimman kuvan Konkan toiminnasta 1930-luvulla on muodostanut Henrik Ekberg vuonna 1991 ilmestyneessä väitöskirjassaan *Führerns trogna följeslagare: Den Finländska Nazismen 1932–1944*.⁷³ Ruutuun kohdistuneesta tutkimuksesta poiketen teoksessa SKSL:n toimintaa ei lähestytä yksin hänen kauttaan vaan esiin nousevat myös muut henkilöt, joista merkittävimpanä Konkka. Lähteissään Ekberg on tukeutunut vahvasti muun muassa lehdistöön ja EK:n asiakirjoihin, joissa ovat varsinaisten ideologisten teorioiden sijaan korostuneet käytännön poliittiset toimenpiteet ja esimerkiksi julkiset esiintymiset. Puolueen toiminnasta kertovat lähteet ovat selvästi vaikuttaneet myös asiasta muodostuneeseen kokonaiskuvaan. Tutkimuksessa käytännön toiminta ja Konkan merkitys nousevat korostetusti esiin, siinä missä Ruudun kautta asiaa lähestyneissä tutkimuksissa painopiste on ollut teoreettinen ja hänen henkilökohtaista merkitystään korostava. Ekbergin väitöskirja sisältää tarkimman tähän mennessä julkaistun tieteellisen kuvauksen Konkan toiminnasta SKSL:n parissa. Teoksessa hänen toimintansa päävaiheet tulevat aiempaa selvemmin esille, mutta tutkimuksellisista lähtökohdista johtuen asioiden tarkempi selvittäminen tai analysointi ei ole ollut sen yhteydessä tarkoituksenmukaista.

Ruutu-tutkimuksen lisäksi Konkka tulee etupäässä esiin Inkeriä ja inkeriläisiä pakolaisia koskevassa tutkimuksessa. Pekka Nevalaisen vuonna 2006 ilmestyneessä teoksessa *Karjalan kansaa valistamassa: Itä- Karjalan pakolaiset opinteillä Suomessa* sivutaan lyhyesti Konkan vaiheita Sortavalan seminaarissa ja Kansalaiskorkeakoulussa esimerkkinä inkeriläisen pakolaisen opiskelusta Suomessa. Saman tekijän vuonna 1999 julkaisemassa Venäjän pakolaisia Suomessa käsittelevässä teoksessa Konkan elämän vaiheita esitellään lyhyesti merkittävimmän inkeriläisen kirjailijan roolissa.⁷⁴ Samassa mielessä häntä on tarkastellut myös Hannes Sihvo, joka perustaa vuonna 1991 julkaistun artikkelinsa *Inkerinmaata ja inkeriläisiä kirjallisuudessa* tiedot Konkan *Pietarin Valot* -teokseen.⁷⁵ Konkan vaiheita Suomen Kirjailijaliitossa jatkosodan jälkeen puolestaan ovat sivunneet Mikko-Olavi Seppälä ja Riitta Seppälä vuonna 2013 ilmestyneessä inkeriläissyntyisenä kirjailijana ja kääntäjänä Konkan tavoin tunnetun Aale Tynnin elämäkerrassa.⁷⁶

Konkan nimi on tavallinen näky myös Yhteiskunnallista Korkeakoulua käsittelevissä tutkimuksissa. Viljo Rasila on vuonna 1973 julkaistussa teoksessaan *Yhteiskunnallinen Korkeakoulu 1925–1966*

⁷² Soikkanen 1991.

⁷³ Ekberg 1991.

⁷⁴ Nevalainen 2006; Nevalainen 1999.

⁷⁵ Sihvo 1991.

⁷⁶ Seppälä & Seppälä 2013.

käsitellyt lyhyesti myös Konkkaa yhtenä koulun ensimmäisen vuosikurssin oppilaista ja hyödyntänyt *Kulkurin koulut* -romaanin tutkimuksensa lähteenä.⁷⁷ Kirjailijoiden merkitystä YKK:n historiassa ja siihen liittyviä myyttejä tutkinut Janne Tarmio puolestaan on kiinnittänyt huomiota Konkan teoksessaan antamaan kuvaan entisestä oppilaitoksestaan. Lisäksi Tarmio tarkastelee *Kulkurin koulujen* pohjalta Konkan suhdetta Ruutuun ja heidän yhteistyönsä alkua. Sen pohjalta syntyneitä toimintaa on niin ikään yleisellä tasolla käsitelty, lähinnä Konkan asiasta myöhemmin antamien kommenttien valossa.⁷⁸ Hänen rooliaan Vasama-seurassa ja Päivän Uutisissa sivuaa myös Ari Uino teoksessaan *Nuori Urho Kekkonen*, jossa hän tarkastelee Ruudun aatteiden merkitystä Kekkonen ajattelulle. Samalla hän käsittelee lyhyesti Kekkonen eroon Vasama-seurasta johtaneita syitä ja Konkan roolia asiassa.⁷⁹

Tutkijat ovat luonnollisesti kiinnittäneet huomiota myös Konkan kirjalliseen tuotantoon, kuten Kari Immonen on tehnyt vuonna 1987 ilmestyneessä väitöskirjassaan *Ryssästä saa puhua*. Immonen näkökulmana on Neuvostoliitto suomalaisessa julkisuudessa, johon myös kirjallisuus ja tätä kautta hänen tarkastelemansa Konkan teokset muiden joukossa liittyvät.⁸⁰ Kirjallisuudentutkija Raoul Palmgren puolestaan on tunnetussa teoksessaan *Kapinalliset kynät: Itsenäisyysajan työväenliikkeen kaunokirjallisuus osa I* käsitellyt Konkan roolia proletaarikirjailijana vuosina 1929 ja 1931 julkaistujen romaanien *Me Sankarit* ja *Punainen myrsky* kautta. Tutkimuksessaan Palmgren mainitsee mielenkiintoisia tietoja myös Konkan poliittisesta toiminnasta sosiaalidemokraattien parissa vuodesta 1929 lähtien ja tulee samalla avanneeksi omaa suhtautumistaan Konkkaan.⁸¹

Myös Konkkaan kohdistunutta varsinaista tutkimusta on tehty, mutta näkökulmana on poikkeuksetta hänen toimintansa klassisen venäläisen kirjallisuuden kääntäjänä. Tällaisista tutkimuksista voidaan mainita esimerkiksi Marja Jäniksen laatima kääntäjäprofiili Konkasta teoksessa *Suomennoskirjallisuuden historia osa 2*. Kirjoituksessaan Jänis käy lyhyesti läpi myös Konkan elämäkerrallisia vaiheita lapsuudesta lähtien valottaen hänen taustojaan kirjailijana ja kääntäjänä. Tietävästi kyseinen kääntäjäprofiili on ensimmäinen Konkkaa koskeva tieteellinen katsaus, jonka lähteenä on käytetty hänen arkistostaan löytyvää materiaalia.⁸² Toisena esimerkkinä voidaan mainita Outi Paloposken vuonna 2009 teoksessa *Agents of Translation* julkaistu artikkeli *Limits of freedom: Agency, choice and constraints in the work of the translator*. Paloposki käsittelee

⁷⁷ Rasila 1973.

⁷⁸ Tarmio 1985.

⁷⁹ Uino 1985.

⁸⁰ Immonen 1987.

⁸¹ Palmgren 1983.

⁸² Jänis 2007.

Konkan henkilökohtaista vaikutusta ja valintoja suhteessa hänen uraansa kääntäjänä hyödyntäen muun muassa Konkan ja kustantajien välistä kirjeenvaihtoa.⁸³

Laajan kirjallisen tuotantonsa lisäksi Konkka on jättänyt jälkensä suomalaiseen kaunokirjallisuuteen muussakin mielessä. Hänen kirjailijana tunnettu tyttärensä Anita Konkka on omissa romaaneissaan käsitellyt suhdettaan isäänsä ja inkeriläisiin juuriinsa. Konkreettisimmin hänen isänsä elämää käsitellään vuonna 1995 julkaistussa romaanissa *Johanneksen tunnustukset*, jonka materiaalina on käytetty samoja alkuperäisiä asiakirjoja, jotka Anita Konkka mainitun romaanin valmistuttua luovutti SKS:n kirjallisuusarkistolle. Teokseen sisältyviä kuvauksia Juhani Konkan elämästä voidaan pitää varsin todenmukaisina, vaikka kirjallista vapautta onkin selvästi käytetty. Konkan elämäntarina hänen tyttärensä tulkitsemana on siis tavallaan jo julkaistu, tosin kaunokirjallisuuden verhoon tiukasti kiedottuna.⁸⁴ Anita Konkan romaani on ilmestyttyään herättänyt uutta kiinnostusta hänen isänsä elämänvaiheita kohtaan myös tutkijoissa. Teoksen innoittamana Konkan elämän vaiheita on vuonna 2002 julkaistussa teoksessaan *Keisarin kankurit* sivunnut kirjallisuudentutkija Pertti Lassila.⁸⁵ Lassilan teoksen ja Anita Konkan romaanin pohjalta on Konkkaa puolestaan lähestynyt kirjallisuudentutkija Pekka Koskela hänestä Kansallisbiografiaan laatimassaan tiiviissä artikkelissa.⁸⁶

1.5 Tärkeimmät käsitteet ja tutkielman rakenne

Tässä tutkielmassa käytetyistä käsitteistä on syytä määritellä tärkeimmät. Lähtökohdat työn terminologiaa koskeviin valintoihin ovat yhtäältä aikaisemmassa tutkimuksessa käytetyissä käsitteissä ja toisaalta Konkan itsensä omaksumissa termeissä. Tarkoituksena on selventää ja helpottaa tutkielman vertailukelpoisuutta aikaisempiin asiaa sivunneisiin tutkimuksiin, mutta tilanteissa, joissa tätä ei ole koettu merkittäväksi on samalla pyritty mahdollisimman tarkasti noudattamaan alkuperäislähteistä löytyvää terminologiaa. Osaa ilmenneistä käsitteistä käytetään kuitenkin eri yhteyksissä jossain määrin toisistaan poikkeavissa merkityksissä, minkä vuoksi niiden tarkempi sisältö ei ole selkeästi määriteltävissä irrallaan asiayhteydestä.

Tarkoitettaessa Ruudun aatteiden pohjalta syntyneissä järjestöissä ja hankkeissa mukana olleita henkilöitä toimii tässä tutkielmassa eräänlaisena yleisenä ilmauksena käsite *ruutulaiset*. Käytännössä tällä tarkoitetaan joukkoa henkilöitä, jotka olivat ainakin jossain määrin omaksuneet

⁸³ Paloposki 2009.

⁸⁴ Konkka 1995. Anita Konkan viimeisin romaani *Musta passi* puolestaan käsittelee hänen isänsä nuoremman veljen Eeron elämän moninaisia vaiheita Neuvostoliitossa. Aineistona on käytetty hänen ääninauhoille sanelemiaan muistelmia. Konkka 2001.

⁸⁵ Lassila 2002.

⁸⁶ Koskela 2005.

Ruudun ajatukset ja osallistuivat niiden pohjalta syntyneeseen toimintaan. Esimerkiksi SKSL:n parissa toimi kuitenkin lukuisia tahoja, jotka poikkesivat näkemyksiltään puolueen virallisesta kannasta tai eivät olleet ymmärtäneet oikein Ruudun aatteita. Tällaisiin henkilöihin tai ryhmittymiin viitattaessa tehdään selvä ero heidän ja varsinaisten Ruudun ajatukset omaksuneiden tahojen välillä.

Termillä *valtiotalismismi* viitataan tässä tutkielmassa kyseiseen aatteeseen yksinomaan siinä merkityksessä, jonka Ruutu on termille teoksissaan antanut.⁸⁷ Mikäli ilmaisua käytetään tästä poikkeavassa merkityksessä, mainitaan se selvästi asian yhteydessä. Kyseistä termiä käytetään lisäksi kuvaamaan vuosien 1925–1930 välillä syntyneiden käytännön poliittisten hankkeiden ideologista luonnetta. Kyseisenä ajanjaksona olivat Vasama-seurassa ja Päivän Uutisissa käytössä myös ilmaisut *kansallissotalismismi*, *valtioyhteiskunnallisuus*, *kansallinen sotalismismi* ja *suomalainen sotalismismi*. Niitä kuitenkin käytettiin sisällöllisesti samassa merkityksessä kuin valtiotalismismia, joka on tässä tutkielmassa aikaisemman tutkimuksen käytäntöjen perusteella omaksuttu yleisilmaus.

Poliittisen toiminnan alkaessa uudelleen vuonna 1932 omaksuttiin käytettäväksi termiksi *kansallissotalismismi*, joka ilmeni myös saman vuoden syksyllä perustetun puolueen nimestä. Vuosien 1932–1934 osalta tässä tutkielmassa käytetään alkuperäislähteitä mukaillen kyseistä ilmaisua. Termillä viitataan Ruudun teorioihin ja SKSL:n ohjelmassa omaksuttuihin poliittisiin suuntaviivoihin. Kun puhutaan Konkan tai Ruudun henkilökohtaisista ajatuksista ja käsityksistä kyseisen termin sisällöstä, tuodaan tämä esiin itse tekstissä. Kansallissotalismin rinnalla käytettiin 1930-luvulla eri yhteyksissä myös ilmaisuja *suomalainen kansallissotalismismi*, *suomalainen sotalismismi* ja *suomalaissotalismismi*. Edellä mainitut termit on ymmärrettävä sisällöllisesti synonyymeina, mutta retorisesti toisistaan poikkeavina ilmauksina. Kyseisten käsitteiden yksityiskohtaiset merkitykset ja käyttö tulevat ilmi tutkielman edetessä.

Puhuttaessa kansallissotalismissa siinä merkityksessä kuin kyseinen aate ilmeni Saksassa erityisesti NSDAP:n ohjelmassa ja Adolf Hitlerin yhteydessä käytetään termiä *saksalainen kansallissotalismismi*. Selvyyden vuoksi saatetaan tällaisissa yhteyksissä korostaa termin erilaista merkitystä SKSL:n parissa käyttämällä ilmausta *suomalainen kansallissotalismismi*, vaikka alkuperäislähteissä lisämäärettä termin edessä ei välttämättä käytettäisikään. Kun tutkielmassa halutaan tehdä selväksi ero saksalaisen kansallissotalismin kahden suuntauksen, eli Hitlerin johtaman enemmistön ja Strasserin veljesten edustaman vasemmistolaisemman linjan välillä, erotetaan nämä toisistaan käyttämällä alkuperäislähteitä mukaillen ilmauksia *hitleriläisyys* ja *strasseriläisyys*.

⁸⁷ Valtiosotalismia ja Ruudun aatteiden tarkempaa sisältöä käsitellään luvuissa 3.2 & 3.3.

Konkan usein käyttämiä ja siten tämän tutkielman kannalta tärkeitä, mutta vaikeasti määriteltäviä käsitteitä ovat lisäksi *lapualaisuus* ja *lapualaiset*.⁸⁸ Kyseisiä ilmauksia käytetään erittäin laajassa merkityksessä. *Lapualaisuutta* edustivat Konkalle niin varsinainen Lapuan liike, IKL, kuin niiden ideologiset tavoitteet jakaneet lukuisat pienryhmittymätkin. *Lapualaisilla* puolestaan tarkoitetaan kyseisiin järjestöihin kuuluneita tai niitä enemmän tai vähemmän myötäilleitä henkilöitä. On tärkeää huomata, että Konkka käytti kyseisiä käsitteitä myös Suomessa ilmenneitä saksalaista kansallissosialismia jäljitelleitä järjestöjä, lehtiä ja henkilöitä sekä näiden ideologiaa kuvaavina yleistermeinä. Koska ruutulaiset itse olivat omaksuneet termin kansallissosialismi, ei sitä haluttu soveltaa tahoihin, jotka käyttivät ilmausta erilaisessa merkityksessä. Konkka käytti termejä *lapualaisuus* ja *lapualaiset* ajoittain myös leimaavassa mielessä tarkoittaen tällöin erittäin laajaa joukkoa erilaisia järjestöjä ja henkilöitä, joiden yhteisenä nimittäjänä toimi lähinnä yleinen oikeistolaisuus ja sosialismin vastaisuus. Ilmausten tarkempi sisältö ilmenee asiayhteydestä.

Tutkielman rakenne noudattaa omaksuttujen metodologisten valintojen seurauksena pääosin kronologista järjestystä, joka on myös selkeyden kannalta katsottu parhaaksi vaihtoehdoksi. Poikkeuksen muodostavat muutamat temaattiset luvut, joiden kohdalla erilaisen lähestymistavan omaksuminen on koettu välttämättömäksi (luvut 3.2, 3.3 ja 3.4). Ensimmäiseksi käsitellään Konkan lapsuuden ja nuoruuden vaiheita Inkerissä ja myöhemmin Suomessa vuosien 1904–1925 aikana. Huomio kiinnittyy hänen taustoihinsa, aatteelliseen kehitykseensä ja käytännön kokemuksiinsa ennen Ruudun kanssa alkanutta yhteistyötä. Tavoitteena on eräänlaisen pohjan rakentaminen, jonka valossa Konkan myöhemmät valinnat tulevat ymmärrettäviksi.

Kolmas luku keskittyy Kansalaiskorkeakoulun ja kaksikon välisen suhteen ympärille. Luvussa käydään läpi Konkan opintojen alkaminen, tutustuminen Ruutuun, heidän välisensä aatetoveruuden syntyminen ja Kansalaiskorkeakoulussa vietetyn ajan laajempi merkitys Konkan elämälle. Tässä yhteydessä tarkastellaan myös Ruudun aatteiden olennaisinta sisältöä ja käsitellään kaksikkoa yhdistäneitä ja heidän yhteistyöhönsä johtaneita tekijöitä. Näistä lähtökohdista siirrytään seuraavaan lukuun ja varsinaisen käytännön yhteistyön pariin. Tarkastelun keskiössä on Konkan rooli ja toiminta valtiososialistissa hankkeissa vuosien 1927–1930 aikana huomion kiinnittyessä samalla kaksikon välisen suhteen kehittymiseen. Luvun loppuun käydään läpi Konkan ajattelun muutoksia ja hänen toimintaansa Tähystäjän lakkauttamisen jälkeen, jolloin kaksikon yhteistyö väliaikaisesti katkesi.

⁸⁸ Esim. Lapuan liikettä lehdistön näkökulmasta väitöskirjassaan tarkastellut Reijo Perälä tunnustaa ”lapualaisuuden” tarkan määrittelyn mahdottomaksi tehtäväksi. Lapuan liikkeen kannattajiin (lapualaisiin) hän on sisällyttänyt varsinaisessa organisaatiossa mukana olleiden henkilöiden lisäksi liikkeen tavoitteita tukeneet tai myötäilleet tahot. Perälä 1998, 18. Konkkan kohdalla tämäkin määritelmä jää aivan liian suppeaksi.

Viidennessä luvussa käsitellään vuonna 1932 uudelleen alkanutta poliittista toimintaa ja siihen johtaneita tekijöitä. Aluksi tarkastellaan toiminnan taustoja, organisointia sekä Konkan roolia uudelleen aloitetun yhteistyön kannalta. Seuraavaksi siirrytään varsinaisen poliittisen toiminnan alkamiseen sekä SKSL:ssa ilmenneiden sisäisten ristiriitojen ja niihin johtaneiden poliittisten erimielisyyksien ympärille. Konkan toiminta ja hänen suhteensa Ruutuun ovat erityisen huomion kohteena. Lähes kaksikon välien katkeamiseen johtanut tapahtumasarja sekä sen taustalla vaikuttaneet aatteelliset erimielisyydet on pyritty yksityiskohtaisesti selvittämään.

Kuudennessa luvussa huomio kiinnittyy SKSL:n sisäisten ristiriitojen kärjistymiseen, Konkan perustaman Kansallissosialistisen Työjärjestön toimintaan ja poliittiseen luonteeseen, sekä kesän 1933 eduskuntavaaleja seuranneeseen raivoisaan kamppailuun hänen ja puolueen puheenjohtajaksi valitun Ensio Uotin välillä. Konkan ja Ruudun välisen suhteen kehittyminen ja siihen liittyneet tekijät on pyritty tuomaan esiin laaja-alaisesti. Seitsemännessä luvussa siirrytään käsittelemään SKSL:ssa vuoden 1933 syksyllä aloitettuja puhdistuksia ja muutoksia, sekä niiden seurauksena syntyneitä moninaisia käytännön ongelmia. Luvun loppuun käydään yksityiskohtaisesti läpi kaksikon välisen yhteistyön päättyminen ja siihen johtaneet tapahtumat. Viimeisessä luvussa esitetään yhteenveto ja päätelmät tutkielman tuloksista ja niiden pohjalta nousseista kysymyksistä.

2. NUORUUS KAHEDESSA MAASSA – KASVUA JA KEHITYSTÄ

2.1 Kotona ja koulussa – valistusta lapsesta lähtien

Siinä elämäkoulussa, jota olen koko ikäni käynyt, on ensimmäinen ja paras opettajani ollut oma isäni.⁸⁹

Konkan elämään todennäköisesti eniten vaikuttanut henkilö oli hänen oma isänsä. Nuoruudessaan ainoastaan kaksivuotisen kansakoulukurssin suorittanut maanviljelijä Simo Konkka (1870–1933) oli lisäksi rauhantuomari ja kylänvanhin, jota hänen auktoriteettien kanssa huonosti toimeen tullut poikansa kuvaili myöhemmin ainoaksi henkilöksi, jota totteli ehdottomasti aina. Konkan isäänsä kohtaan tuntema syvä arvostus ilmenee lukuisista eri yhteyksistä. Poikansa kertoman perusteella Simo Konkka oli tavalliseksi talonpojaksi harvinaisen valistunut ja viisas mies. Kirjat ja sanomalehdet olivat perheessä tavallinen näky, ja niitä hankittiin luettavaksi ajoittain Suomestakin asti. Varhaisista vuosista lähtien isä laittoi Konkan lukemaan itselleen ääneen erilaisia, joskus nuorelle pojalle vaikeatajuisiakin teoksia. Leo Tolstoin romaanit ja esimerkiksi Charles Darwinin *Lajien synty* tulivat hänelle tätä kautta jo lapsena tutuiksi. Kirjallisuuden ja tieteen lisäksi Simo

⁸⁹ Konkka 1947a, 253.

Konkka oli valistuneena miehenä kiinnostunut myös politiikasta ja mielenkiinto aihetta kohtaan tarttui pian myös hänen poikaansa.⁹⁰

Konkan isältään saamat poliittiset vaikutteet perustuivat tunnettujen inkeriläisten kansallisten herättäjien aatteisiin ja näkemyksiin. Konkka on todennut isänsä olleen paikallisen valistusmiehen ja sosiaalidemokraatin Juhana Peräläisen aatetoveri.⁹¹ Vuonna 1877 syntynyt Peräläinen oli yksi korkeasti koulutetuista Inkerin ja Pietarin suomalaisten johtohahmoista. Hän oli valmistunut opettajaksi Kolppanan seminaarista⁹² vuonna 1896 ja jatkanut myöhemmin opintojaan Helsingin yliopistossa. Taitavaksi kasvattajaksi kuvailtu Peräläinen oli voimakas suomenkielisen opetuksen ja kansallisen valistuksen puolestapuhuja, jonka näkemyksiä inkeriläiset saivat usein lukea alueen suomenkielisten lehtien palstoilta. Kirjoitustyylyltään ja hengeltään hänen otteensa muistutti radikaalien työväenlehtien vastaavia.⁹³ Sosiaalidemokraattien parissa kuolemaansa asti toiminut Peräläinen hyökkäsi kirjoituksissaan ”rahaporvareita” ja Inkerin vanhoillista papistoa vastaan puhuen työväestön ja muiden vähäosaisten kansanosien puolesta.⁹⁴ Nuoruudessaan Konkka pääsi itsekin kuulemaan erästä Peräläisen ”kansallisesti innostavaa” puhetta, josta saamiinsa vaikutteisiin hän myöhemmin viittasi aatteellisesta kehityksestään kertoessaan.⁹⁵

Inkerin sosiaalidemokraattisten johtomiesten tärkeimpänä äänitorvena toimi Pietarin alueella vuodesta 1907 lähtien ilmestynyt Neva-lehti. Muistelmaromaanissaan *Pietarin valot* Konkka kertoo isällään olleen tapana kirjoitella lehden palstoille paikallisia uutisia.⁹⁶ Neva perustettiin sitä edeltäneen Uusi Inkeri -lehden jatkajaksi ja hankkeen henkisenä isänä pidetään Kaapre Tynniä.⁹⁷ Hän oli Kolppanan seminaarista opettajaksi valmistunut kansallinen herättäjä ja inkeriläisen kulttuuriautonomian kannattaja. Peräläisen tavoin Tynni oli poliittisilta näkemyksiltään sosiaalidemokraatti, ja nämä samassa kylässä syntyneet ikätoverit olivat keskenään myös läheisiä ystäviä.⁹⁸ Tynnin perustama Neva heijasteli lehden ympärillä toimineiden henkilöiden poliittisia kantoja ja heidän pyrkimyksiään kohti sosialismin ihanteita ja oikeudenmukaisempaa yhteiskuntaa. Ennen helmikuun vallankumousta näistä tavoitteista ei voitu puhua suoraan, mutta

⁹⁰ Konkka 1947a, 253–254; Ahonen et al. 1943, 638–639; Sihvo 1991, 330; Konkan isäänsä kohtaan tuntema kunnioitus ilmenee myös hänen romaaneistaan. Ks. esim. Konkka 1958, passim.; Konkka 1939, passim.

⁹¹ Puheet työväentalon A-salissa, kevät 1932: K.10: JK-A: SKS/KIA; Simo Konkan poliittisista näkemyksistä ks. myös Konkka 1958, 29, 153; Sihvo 1991, 330.

⁹² Vuonna 1863 perustettu seminaari synnytti inkerinsuomalaisten oman sivistyneistön. Vuosien 1866–1912 välillä seminaarista valmistui 192 miestä, joista 186 sai opettaja- ja kuusi lukkarinkoulutuksen. Nevalainen 1991, 234–235.

⁹³ Peräläisen aatemaailman katsotaan syntyneen viipurilaisen Työmies-lehden päätoimittajan Matti Kurikan myötävaikutuksella. Flink 2000, 247–251, 263–277, 304–308, 310–320, 335–337, 358–364.

⁹⁴ Haltsonen 1969, 234–235; Peräläisen kirjoituksista ks. esim. Neva 23.11.1907.

⁹⁵ Puheet työväentalon A-salissa, kevät 1932: K.10: JK-A: SKS/KIA.

⁹⁶ Konkka 1958, 17; Asiasta myös Sihvo 1991, 330.

⁹⁷ Flink 2000, 321, 341.

⁹⁸ Seppälä & Seppälä 2013, 18–28; Haltsonen 1969, 234–235.

sosiaalidemokraattinen maailmankatsomus kävi ilmi lehden kirjoituksista. Neva piti itseään raatajaväen lehtenä ja sen suhtautuminen uskontoon oli kriittistä. Toivo asetettiin tsaarin vastaiseen poliittiseen liikehdintään, jonka uskottiin johtavan demokraattisesti hallittuun Venäjään ja inkeriläisten tasavertaisuuteen vapaamielisten venäläisten rinnalla.⁹⁹ Isänsä välityksellä Nevaan kirjoittaneiden henkilöiden aatemaailma tuli varmasti tutuksi myös Konkalle.

Kotinsa lisäksi Konkka sai yhteiskunnallisia vaikutteita koulussa. Isä oli huomannut poikansa lahjakkuuden ja suunnitteli hänelle hyvää tulevaisuutta koulutuksen parissa. Kirjallisista taipumuksistaan huolimatta koulunkäynti ei aina tuntunut Konkalta luonnistuvan. Kansakoulun aikana lähes päivittäiset jälki-istunnot tulivat hurjapäiseksi luonnehditulle pojalle tutuiksi. Inkerissä hyvin tunnettua maakuntahallituksen kaksiluokkaista opistoa¹⁰⁰ käydessään tuli Konkka jopa hetkeksi erotetuksi jatkuvien keppostensa takia. Tuolloin hänen suomen kielen ja uskonnon opettajanaan toimi Mikko Kaasolainen.¹⁰¹ Hän oli Peräläisen ja Tynnin tapaan Kolppanan seminaarin kasvatti ja tsaarin valtaa vastustanut sosiaalidemokraatti. Kaasolainen toimi avustajana Neva-lehden ympärillä, ja hänen opetuksellaan oli Konkan isältään omaksumia yhteiskunnallisia näkemyksiä vahvistava vaikutus. *Pietarin valoissa* Konkka kertoo isänsä olleen Kaasolaisen hyvä ystävä aina lokakuun vallankumoukseen asti, jolloin jälkimmäinen liittyi bolsevikkeihin. Opettajana häntä kuvataan myönteisesti. Sosiaalidemokraattina ja vapaa-ajattelijana uskonto ei Kaasolaista kiinnostanut, ja useat oppitunnit kuuluivatkin hänen suomalaista kirjallisuutta ja runoutta koskevaa luennointiaan kuunnellen. Konkan mukaan Kaasolainen kannusti häntä avoimesti valmistautumaan ennakoimaansa vallankumousta ja Inkerin kansan vapautumista varten politiikassa tarpeellisen puhetaidon harjoittamisen muodossa.¹⁰²

Vaikka koulunkäynti tuottikin joskus vaikeuksia, olisi Konkalla ollut edessään monia mahdollisuuksia, jotka hän kuitenkin joutui olosuhteiden pakosta siirtämään vuosiksi syrjään. Ensimmäinen maailmansota ja Venäjän vallankumoukset muuttivat tuhansien inkeriläisten elämän suunnan lopullisesti. Helmikuun vallankumous toi pienille kansoille lisää vapauksia ja muutos otettiin inkeriläisten keskuudessa riemulla vastaan.¹⁰³ ”Sosialismi on meidän tunnusanamme!” saattoi Neva-lehtikin vihdoinkin julkisesti julistaa vuoden 1917 kesällä.¹⁰⁴ Paikallisia uudistuksia alettiin pian valmistella, joista voidaan mainita erityisen nopeasti edennyt koululaitoksen

⁹⁹ Flink 2000, 317–321, 324–326, 360–361; Nevalainen 1991, 235–237.

¹⁰⁰ Opetus opistossa tapahtui uskonnon ja suomen kielen tunteja lukuun ottamatta venäjäksi. Helmikuun vallankumouksen jälkeen opiston nimi muutettiin Pohjois-Inkerin kansanopistoksi. Sihvo 1991, 330; Konkka 1958, 60.

¹⁰¹ Ahonen et al. 1943, 638–639; Konkka 1958, 24–29; Mylläri 1971, 3.

¹⁰² Konkka 1958, 29–30.

¹⁰³ Flink 2000, 353–354; Innokkaasta suhtautumisesta vallankumoukseen ks. myös Konkka 1958, 59–62.

¹⁰⁴ Neva 8.8.1917.

suomalaistaminen.¹⁰⁵ Toiminnan perimmäisenä tarkoituksena oli kuitenkin Inkerin taloudellisen ja sivistyksellisen itsehallinnon pystyttäminen uudistuneen Venäjän yhteyteen, mutta radikaaleimmat tavoittelivat myös Suomeen liittymistä.¹⁰⁶ Toiminta oli aktiivista ja kansankokouksia järjestettiin useilla paikkakunnilla. Konkan kotikylässä koko maata ravistelleen vallankumouksen puolesta puhui Kaasolainen, jolle muutos merkitsi järjestystä ja pyrkimystä yhteiskunnallisesti oikeudenmukaisiin oloihin.¹⁰⁷

Muistelmaromaanissaan *Kahden maailman rajalla* Konkka on kuvaillut tätä kesän 1917 aikana vallinnutta toiveikasta ilmapiiriä ja toimintaa, johon hän pääsi itsekin osallistumaan. Valmistauduttaessa Venäjän perustuslakia säätävän kansalliskokouksen vaaleihin toimi Konkan isä alueensa vaalilautakunnan puheenjohtajana ja harrasti aktiivista propagandaa Inkerin omien ehdokkaiden puolesta. Sosiaalidemokraattien listoilta ehdokkaiksi olivat asettuneet hänen hyvin tuntemansa Kaasolainen ja Peräläinen. Kolmantena ehdokkaana puolestaan oli sosiaalivallankumouksellisia edustanut Konkan serkku, hetken aikaa Toksovan kunnanvanhimpanakin toiminut Mikko Pitkänen. Nuoresta iästään huolimatta Konkka työskenteli isänsä apulaisena harjoitellen ahkerasti esiintymistä ja paikallisissa taloissa pitämiään kiihkomielisiä puheita ehdokkaiden puolesta. Näissä olosuhteissa syntyivät hänen ensimmäiset kosketuksensa käytännön poliittiseen toimintaan.¹⁰⁸ Konkka sai viettää lapsuutensa ja nuoruutensa varsinaisessa valistuksen ja yhteiskunnallisten ihanteiden ilmapiirissä. Helmikuun vallankumous osoitti suurtenkin poliittisten muutosten olevan mahdollisia ja Inkerin tulevaisuus näytti hetken aikaa aiempaa valoisammalta.

Inkeriläisten toiveet paremmasta kansallisesta asemasta osoittautuivat kuitenkin pian turhiksi. Lokakuun vallankumous muutti jälleen Venäjän poliittisen tilanteen ja inkeriläisten itsehallintoon tähtäävä toiminta pyrittiin bolsevikkien taholta nopeasti tukahduttamaan. Tähän vaikutti strategisesti tärkeän Pietarin kaupungin välitön läheisyys, jonka vuoksi uuden järjestelmän mukanaan tuomat muutokset näkyivät Inkerissä erityisen nopeasti. Alueen asukkaiden jokapäiväisessä elämässä tämä ilmeni muun muassa ylimääräisinä veroina, elintarvikkeiden pakko-ottoina ja kutsuntaikäisten miesten värväämisenä puna-armeijan riveihin. Tuolloin ensimmäiset, lähinnä inkeriläisten kansallisen liikkeen johtohahmoista koostuvat henkilöt aloittivat pakomatkinsa

¹⁰⁵ Nevalainen 1999, 23; Huomion kiinnittämisestä kansallisiin kouluoloihin myös Flink 2000, 354, 362–363. Hyvä esimerkki uudistuksista oli Konkan käymän maakuntahallituksen opiston muuttaminen Pohjois-Inkerin kansanopistoksi.

¹⁰⁶ Nevalainen 1999, 23; Niinistö 2005, 184.

¹⁰⁷ Flink 2000, 354.

¹⁰⁸ Konkka 1939, 121–122; Samasta asiasta myös Konkka 1958, 61–63, 351; Vaaleista ja ehdokkaista ks. lisäksi Flink 2000, 263; Melkko 1969, 317–318.

Suomeen tai Viroon.¹⁰⁹ Monien muiden inkeriläisten tapaan myös Konkkan isä oli vastustanut tsaarin valtaa ja pitänyt helmikuun vallankumousta tervetulleena uudistuksena, mutta pian seuranneeseen bolševikkien johtamaan lokakuun vallankumoukseen hänkin suhtautui kielteisesti.¹¹⁰ Konkkan muistelmaromaanien perusteella vuoden 1918 syksyllä siirtyi Suomeen myös hänen aiemmin puna-armeijaan värvätty velipuolensa. Muu perhe päätti kuitenkin vielä toistaiseksi jäädä kotiseudulleen.¹¹¹

2.2 Pakolaisena Suomessa – kulkurista heimosoturiksi

Kevään 1919 aikana pakolaisuus Inkeristä Suomeen jatkui, mutta varsinaiset joukkosiirtymiset rajan yli alkoivat vasta kesän koittaessa. Konkkan kotiseudusta oli Suomen itsenäistymisen myötä muodostunut Neuvosto-Venäjälle tärkeä alue Pietarin puolustamisen kannalta.¹¹² Huhtikuussa joukko suomalaisia vapaaehtoisia hyökkäsi itärajan yli ja Aunuksen retkenä tunnettu heimosota alkoi.¹¹³ Retken seurauksena Suomen hyökkäystä pelännyt neuvostojohto julisti Pietarin ympäristön sotatilaan, mikä tarkoitti lisääntyneitä vangitsemisia ja puna-armeijaan värväyksiä myös paikallisen väestön keskuudessa.¹¹⁴ Alueen olot olivat taisteluiden vuoksi muutenkin epävakaiset ja monet lähtivät rajan yli sotaa pako. Tilanne paheni entisestään kun Länsi-Inkeri ja myöhemmin myös Konkkan kotiseutu joutuivat bolševikkien ja valkoisten venäläisten välisten sotatoimien näyttämöiksi. Toukokuussa hyökkäsivät virolaisista ja valkoisista venäläisistä kootut joukot lännestä kohti Pietaria tavoitteenaan kaupungin valtaaminen.¹¹⁵ Heinäkuun loppupuolella everstiluutnantti Yrjö Elfvingrenin komentama Pohjois-Inkerin rykmentti aloitti Suomesta oman hyökkäyksensä kokien kuitenkin pikaisen tappion. Seurauksena oli noin 3000 inkeriläisen pakeneminen Suomen puolelle, osaksi taistelujen aiheuttaman yleisen sekasorron ja osaksi puna-armeijan koston pelossa.¹¹⁶ Myös Konkka on kertonut vanhempiansa joutuneen kesän aikana vangituksi, mutta molemmat onnistuivat pakenemaan. Epävarmuus tulevaisuudesta ja pelko

¹⁰⁹ Nevalainen 1999, 23; Niinistö 2005, 184.

¹¹⁰ ”Hullun yritys; Olkoon, mutta vaikeneminen olisi rikos.”, päiväämätön kirjoitus: K.10: JK-A: SKS/KIA; Konkka 1958, 59–62.

¹¹¹ Konkka 1939, 8–10; Konkka 1958, 67, 211–212, 346–347; *Kahden maailman rajalla* -teoksessa puhutaan myös Taunosta. Ilmeisesti kyseessä oli kuitenkin Konkkan serkku. ”Kevät vuonna kaksikymmentäyksi...”, muistelman alku: K.9: JK-A: SKS/KIA; Konkka 1958, 294.

¹¹² Nevalainen 1999, 23; Niinistö 2005, 192.

¹¹³ Roselius 2002, 45–46.

¹¹⁴ Nevalainen 1999, 23; Niinistö 2005, 192.

¹¹⁵ Taisteluihin liittyi kuun puolivälissä Tallinnassa muodostettu Inkerin Pataljoona, jonka perustamisen taustalla oli Suomeen paenneiden inkeriläisten eduslimeksi perustettu Inkerin Väliaikainen Hoitokunta ja Viron valtio. Nevalainen 1999, 23–24; Niinistö 2005, 184–186; Konkkan romaanien perusteella hänen Suomeen siirtynyt velipuolensa Mikko osallistui taisteluihin pataljoonan riveissä ja kaatui joukkojen pahimpiin tappioihin johtaneissa taisteluissa Kaprion kaupungissa. Konkka 1939, 201–202; Konkka 1958, 67, 211–212, 346–347; Kaprion valtauksesta ks. Niinistö 2005, 186.

¹¹⁶ Nevalainen 1999, 23–24; Niinistö 2005, 184–186.

uudelleen vangitsemisesta saivat Konkan isän lopulta tekemään päätöksen Suomeen siirtymisestä.¹¹⁷

Konkan perhe saapui Suomeen onnistuneen pakomatkinsa päätteeksi syksyllä 1919.¹¹⁸ Tilanne Inkerissä jatkui epävakaana. Valkoisten venäläisten yhdyselimeksi muodostetun Luoteis-Venäjän hallituksen sotaministeri, kenraali N. N. Judenitš oli juuri aloittanut uuden hyökkäyksen kohti Pietaria.¹¹⁹ Lokakuussa siirtyi Kirjasalosta rajan yli myös Pohjois-Inkerin rykmentti, jonka johtaja everstiluutnantti Elfvingren oli tehnyt salaisen sopimuksen valkoisten venäläisten kanssa liittymisestä uuteen hyökkäykseen.¹²⁰ Tieto tapahtumista kantautui myös Suomeen saapuneen Konkan tietoon, joka päätti välittömästi liittyä vapaajoukkoihin. Konkka on myöhemmin paljastanut päässeensä henkilökohtaisesti Elfvingrenin puheille, joka kuultuaan tuolloin vasta 15-vuotiaan nuorukaisen kirjallisista ja kielellisistä taidoista yritti taivutella tätä jäämään esikuntaan lähetin ja kirjurinapulaisen tehtäviin. Maineen ja sankaritekojen perässä olevalle Konkalle tämä ei sopinut, ja nuoresta iästään huolimatta hän kertoo vaatineensa päästä etulinjan taisteluihin.¹²¹ Varsinaiset taistelut kuitenkin päättyivät Pohjois-Inkerin rykmentin vetäytymiseen lähtösijoilleen vain hieman yli viikon kuluttua niiden alkamisesta. Perääntymisen jälkeen rykmentti siirtyi Kirjasaloon ja osin Rautuun Suomen puolelle rajaa, joista käsin tehtiin ajoittain pienimuotoisia tiedusteluretkiä. Pääosin joukkojen tehtävät koostuivat kuitenkin varuskuntapalvelusta ja rajalinjan vartioinnista.¹²²

Konkka sai kohdata myös heimosotien raadollisemmat puolet. Epäonnistunut sotaretki johti jälleen uuteen pakolaistulvaan Pohjois-Inkeristä. Taisteluiden laannuttua alkoivat bolševikkien kostotoimet ja pyrkimykset turvavyöhykkeen luomiseksi rajalle. Kyliä poltettiin ja alueen asukkaita määrättiin muuttamaan kauemmaksi rajasta. Vuoden loppuun mennessä Suomessa ja Kirjasalossa oli arvioiden mukaan noin 8200 inkeriläistä pakolaista sotilaat mukaan luettuina.¹²³ Konkka muisteli tätä näkyä vielä 20 vuotta myöhemminkin. Romaanissaan *Kahden maailman rajalla* hän kuvaa elävästi miten Rautuun perääntymisen jälkeen hän saattoi tovereineen katsella rajan takana palavista kylistä lähtevää valtavaa loimotusta ja päivittäin paikalle saapuneita pakolaislaumoja. Monien mielissä epäonnistunut sotaretki ja sitä seuranneet kärsimykset Inkerin väestölle aiheuttivat pettymystä ja

¹¹⁷ Konkka 1958, 124–147, 181–230; Konkka 1939, 35–79, 142–146, 229–230; Isän vangitsemisesta myös Koskela 2005.

¹¹⁸ Ahonen et al. 1943, 639; Virtaranta 1990, 124.

¹¹⁹ Niinistö 2005, 191–192; Nevalainen 1999, 23–24.

¹²⁰ Niinistö 2005, 203–204; Asiasta myös Nevalainen 1996, 117–122, 127–129.

¹²¹ Ahonen et al. 1943, 639–640; Konkka 1939, 266–267.

¹²² Niinistö 2005, 204–207.

¹²³ Nevalainen 1999, 24.

katkeruutta myös Suomea kohtaan, jonka apuun oli luotettu.¹²⁴ Tilanne Kirjasalossa ei edistynyt ja inkeriläisten joukkojen oleskelu alueella muodostui viimeistään Neuvosto-Venäjän kanssa käytyjen aselepo- ja rauhanneuvotteluiden myötä Suomelle ulkopoliittiseksi rasitteeksi.¹²⁵ Pohjois-Inkerin rykmentin vahvuutta supistettiin huomattavasti vuoden 1920 heinäkuussa ja myös alaikäisenä rykmenttiin liittyneen Konkan palvelus tuli päätökseensä.¹²⁶

Kirjasalosta Konkka siirtyi perheensä luokse Raudun Orjasaareen, jossa hän työskenteli isänsä kanssa eri taloissa ja talven tullessa metsätöissä tukkeja kaataen ja halkoja tehden. Toimeentulo oli kuitenkin tiukassa ja Konkka joutui vaeltamaan ajoittain pitkin Karjalankannasta etsien töitä sieltä mistä niitä milloinkin sattui saamaan.¹²⁷ Kevään koittaessa kaikki muuttui, kun Konkan isä monien muiden inkeriläisten tavoin päätti perheineen palata takaisin kotiseudulleen Inkeriin. Joulukuussa 1920 voimaan astuneessa Tarton rauhansopimuksessa todettiin sekä Suomen että Neuvosto-Venäjän kansalaisilla olevan oikeus palata kotimaihinsa. Lisäksi sopimuksen lisälausekkeessa lupailtiin Inkerin ja Itä-Karjalan itsehallintoa sekä armahdusta kotiinsa palaaville pakolaisille. Seuraavan vuoden alussa alkoi Suomessa kotiinsa palaavia pakolaisia koskien uusi käytäntö, jonka mukaan ihmiset saivat poistua maasta rajaviranomaisten antamalla luvalla. Inkeriläisten kansannousuun osallistuneen Konkan kohdalla palaamiseen liittyi kuitenkin selviä riskejä ja vasta 17-vuotiaana hän joutui eroon perheestään, vailla vakituista toimeentuloa tai varmuutta tulevaisuudesta.¹²⁸

Jäätyään yksin Konkka siirtyi pois Karjalankannakselta ja lähti etsimään paremmin palkattuja töitä muualta Suomesta. Entisestä maanviljelijän pojasta oli tullut juureton kulkuri, joka joutui kiertelemään seudulta toiselle töitä ja toimeentuloa etsien. Konkka on kuvannut kesän 1921 vaiheita ja kokemuksiaan romaanissa *Kulkurin kesä*. Teoksen humoristisesta tyylistä huolimatta siitä käyvät hyvin ilmi myös Konkan ja muiden pakolaisten Suomessa kohtaamat vaikeudet. Elämä vieraassa ympäristössä ei aina ollut helppoa, ja monet ihmiset suhtautuivat Inkeristä ja Itä-Karjalasta tulleisiin varauksella, mikä entisestään hankaloitti töiden saantia.¹²⁹ Syksyllä Konkan kuitenkin onnistui pestautua Etelä-Pohjanmaalla sijaitsevalle tiilitehtaalle, jossa hän sai kuulla Itä-Karjalassa puhjennesta kansannoususta. Varsinaiset taistelut alueella alkoivat vuoden 1921 loka-

¹²⁴ Konkka 1939, 270–271; Konkan romaanin mainittu kohta kuvastaa hyvin myös inkeriläisten yleisiä tuntemuksia ja sitä on lainattu asiaa koskevassa tutkimuksessa. Nevalainen 1996, 142–143.

¹²⁵ Nevalainen 1996, 272. Aseleponeuvotteluilla viitataan Suomen ja Neuvosto-Venäjän huhtikuussa 1920 käymiin neuvotteluihin Rajajoella. Rauhanneuvotteluilla tarkoitetaan Viron Tartossa kesäkuussa alkaneita neuvotteluja.

¹²⁶ Ahonen et al. 1943, 640; Supistusten ensimmäisessä vaiheessa heinäkuun alussa palveluksesta vapautettiin ennen vuotta 1893 ja vuoden 1902 jälkeen syntyneet inkeriläiset sekä sairaiksi todetut palvelusikäiset. Nevalainen 1996, 200; Ks. myös Niinistö 2005, 208.

¹²⁷ Ahonen et al. 1943, 640.

¹²⁸ Konkan ja hänen vanhempiensa päätöksistä ks. esim. Ahonen et al. 1943, 640; Virtaranta 1990, 124; Konkka 1958, 323–324; Omaksutuista käytännöistä ja pakolaisista yleisesti ks. Nevalainen 1999, 46.

¹²⁹ Konkka 1943; Pakolaisten työllistymisvaikeuksista ja vieroksunnasta ks. esim. Nygård 1980, 117–119.

marraskuussa ja myös Konkka päätti ilmoittautua vapaaehtoiseksi. Varsinaiseen toimintaan hän osallistui 10. joulukuuta lähtien Repolan Pataljoonan¹³⁰ riveissä. Kokemuksiaan hän kirjasi lepohetkinään päiväkirjaansa, jonka sivuilla kerrotaan käydyistä taisteluista ja kiivaistakin laukausten vaihdoista vihollisen kanssa. Jouluaattoamuna Konkan elämää kohtasi jälleen äkillinen muutos hänen haavoittuessaan vakavasti vasempaan reiteensä vain hetkeä ennen pataljoonan suorittamaa onnistunutta Porajärven valtausta.¹³¹

Haavoittumisen jälkeen Konkka siirrettiin Sortavalan sairaalaan, jossa hän oli hoidettavana lähes 11 kuukauden ajan.¹³² Sairaalassa koetuista tapahtumista syntyi myöhemmin romaani *Kulkurin kahleet*. Teoksessa esitetyt kuvailut Konkan kahden viikon mittaisista kokemuksista kansannoususta ja haavoittumiseen johtaneista tapahtumista poikkeavat retken aikana pidetyn päiväkirjan tiedoista, jotka ovat hänen mukaansa suuresti liioiteltuja ja värityneitä. Todellisuudessa hän ei taistelujen aikana ehtinyt laukaisemaan asettaan kertaakaan ja reisiluun lävistänyt luoti oli sekin mitä ilmeisimmin ammuttu takaa päin – mahdollisesti omien sotilaiden toimesta.¹³³ Huonoja kokemuksiaan Konkka on käsitellyt myös heimoaatetta kritisoivassa romaanissaan *Me sankarit*, jonka antama yleiskuva esimerkiksi suomalaisista vapaaehtoisista on erittäin negatiivinen.¹³⁴ Itä-Karjalan kansannousuun osallistui suurelta osin kokemattomia ja lähinnä sankariteoista kiinnostuneita vapaaehtoisia, joiden joukossa oli myös paljon moraaliltaan kyseenalaista ainesta.¹³⁵ Konkkaan kokemukset tällaisista henkilöistä jättivät hänen myöhempien kuvaustensa perusteella syvät jälkensä.¹³⁶

2.3 Itä-Karjalan kansanopisto – paluu opintojen pariin

Se luoti, joka jouluaattoamuna 1921 murskasi vasemman reiteni, sysäsi minut opintojen ja itsekasvatuksen tielle.¹³⁷

Konkan toipuessa sairaalassa alettiin Suomessa kiinnittää huomiota pakolaisten koulutuksen järjestämiseen, sillä heidän nopea paluunsa kotiseuduille ei enää näyttänyt todennäköiseltä.

¹³⁰ Repolan Pataljoona oli yksi kolmesta Karjalan metsäsissien joukko-osastosta, johon suuri osa suomalaisista vapaaehtoisista liittyi. Kemppe 2013, 37; Niinistö 2005, 239–241.

¹³¹ Ahonen et al. 1943, 640; Konkka 1945, 26; ”Vienan-Karjalassa 10–26.12.1921”: Retken päiväkirja: K.9: JK-A: SKS/KIA; Konkka palasi retken tapahtumiin myöhemmin sairaalassa. ”Jälkimuistoja 1922” (kopio): K.9: JK-A: SKS/KIA; Itä-Karjalan kansannousuun liittyvistä tiedoista esim. Niinistö 2005, 244–246.

¹³² Ahonen et al. 1943, 640–641.

¹³³ Ahonen et al. 1943, 640–641; Konkka 1945, 23–25.

¹³⁴ Torikka 1929; Konkan teoksesta myös Nevalainen 1991, 256.

¹³⁵ Karjalan metsäsissien ylipäällikkö Jalmari Takkinen kuvaili vapaaehtoisia suoranaiseksi suomalaiseksi roskajoukoksi. Niinistö 2005, 249; Jopa Konkkaa historian vääristelystä syyttänyt ja *Me sankarit* -teoksen boikotointia vaatinut Arne Somersalo myönsi useiden siinä kuvattujen tapahtumien perustuvan todellisuuteen. SS 14.12.1929.

¹³⁶ Esim. Konkka 1945, 25–31. Teoksessa Konkan joukkueen päällikkönä toiminut suomalainen kersantti vaatii häntä teloittamaan haavoittuneen sotavangin. Konkan mukaan tapaus syöpyi syvälle hänen mieleensä.

¹³⁷ Konkka 1947a, 254.

Aikaisemmin asiaa oli ajettu eteenpäin erilaisten huoltotoimikuntien ja yksittäisten järjestöjen toimesta. Kuitenkin vasta Itä-Karjalan kansannousua seuranneet valtavat pakolaismäärät¹³⁸ vuoden 1922 alussa saivat sisäasiainministeriön asettamaan neuvottelukunnan pakolaisten opetusta suunnittelemaan. Syyskuussa kouluhallituksen yhteyteen perustettiin pakolaisten koulutusasioita hoitava Pakolaisasiain toimisto. Alussa valtio myönsi tarkoitukseen avokätisesti rahaa, ja omia varojaan toimintaan lahjoittivat myös asiaan innolla suhtautuneet heimojärjestöt, kuten AKS ja Itä-Karjalan komitea.¹³⁹ Järjestöjen piirissä uskottiin neuvostovallan kaatuvan ja pakolaisten vielä kerran palaavan kotiseudulleen. Tämän vuoksi Suomessa oleskelu oli hyödynnettävä kouluttamalla heistä heimojensa tulevia johtajia ja uudistajia. Tärkeimpänä motiivina ei ollut lasten tai nuorten oma etu, vaan tavoitteena oli pakolaisnuorten ”suomalaistaminen” ja valmentaminen tulevaa Suur-Suomea varten.¹⁴⁰ Taustalla oli halu suomalaisen kansallistunnon vahvistamiseen Inkerissä ja Itä-Karjalassa, miltä kannalta myöhemmin kotiinsa palaavat koulutetut pakolaiset muodostaisivat valistuneen ydinjoukon.¹⁴¹

Pakolaisasiain toimiston suunnitelmat Inkerin ja Itä-Karjalan pakolaisille suunnattavasta valistuksesta ja sen linjoista eivät koskeneet ainoastaan kouluikäisiä vaan pitivät sisällään myös vanhempaan ikään ehtineiden pakolaisten koulutuksen tukemista.¹⁴² Katseet kohdistuivat Suomessa toimiviin kansanopistoihin, jotka olivat 1800-luvulta lähtien toimineet teoriaa ja käytännön taitoja erityisesti maalaisnuorille opettaneina laitoksina. Kansanopisto-opintojen tarjoamista pakolaisnuorille puolsivat monet seikat. Taloudelliselta kannalta opinnot olivat suhteellisen edullisia ja niiden kesto oli vain 24 viikkoa, eli noin puolen vuoden verran. Toisaalta etenkin heimojärjestöjen parissa korostettiin suomalaisen kansallistietoisuuden ja isänmaallisuuden vahvistamisen tärkeyttä pakolaisille annettavassa koulutuksessa, joten perinteisesti kristillis-isänmaallisen valistuksen hengessä toimineet kansanopistot nähtiin tähän tarkoitukseen erityisen sopivina.¹⁴³

Inkerin ja Itä-Karjalan pakolaisia alettiin ohjata kansanopistoihin eri puolille maata vuoden 1922 syksystä lähtien.¹⁴⁴ Myös vaikeasta jalkavammastaan toipuneelle Konkalle tarjoutui mahdollisuus jatkaa viisi vuotta aiemmin katkenneita opintojaan. Sairaalassa oli ollut aikaa pohtia tulevaisuutta ja toisaalta fyysisen työn tekeminen ei ollut haavoittumisen vuoksi mahdollista, joten koulutukseen

¹³⁸ Pakolaisten joukossa oli paljon lapsia ja nuoria, minkä vuoksi opetuksen järjestäminen tuli entistä ajankohtaisemmaksi. Nevalainen 2006, 107.

¹³⁹ Nevalainen 1999, 151–152.

¹⁴⁰ Nevalainen 2006, 108–109; Nevalainen 1999, 152–153; Heimojärjestöjen motiiveista myös Nygård 1978, 243–244.

¹⁴¹ Nygård 1978, 104.

¹⁴² Nevalainen 1999, 151.

¹⁴³ Nevalainen 2006, 130–131; Nevalainen 1999, 159.

¹⁴⁴ Nevalainen 1999, 160.

hakeutuminen oli todellisuudessa ainoa realistinen vaihtoehto. Taloudellinen tilannekaan ei muodostanut estettä, sillä Konkalle oli myönnetty 3600 markan kertaluontoinen invalidiavustus. Kun vielä Itä-Karjalan komitea lupautui kustantamaan hänen opintonsa, oli päätös kansanopistoon lähdöstä selvä.¹⁴⁵ Pakolaisten koulutuksen tukeminen ja siihen kannustaminen osuivat hänen kannaltaan oikeaan aikaan. Vuoden 1922 marraskuussa Konkka löysi itsensä Impilahdella sijainneesta Itä-Karjalan kansanopistosta 59 muun opintonsa aloittavan nuoren keskeltä. Opiston johtajana oli vuodesta 1919 asti toiminut agronomi Kaarlo Kuusamo, jonka seuraavana kesänä Konkkaan tutustunut Heikki Mylläri kertoo tehneen toveriinsa syvän vaikutuksen.¹⁴⁶

Itä-Karjalan kansanopistosta laatimassaan historiikissa Kuusamo on esitellyt oman näkemyksensä kansanopistojen tavoitteista. Kaiken pohjana oli sivistys, joka ei tarkoittanut vain tietyn tietomäärän omaksumista vaan nuorten ”herättämistä” itsenäiseen elämään ja työskentelyyn.¹⁴⁷ Ilmapiiri oli itseopiskeluun kannustava, mikä sopi hyvin jalkavammansa takia ruumiillisista töistä vapautetulle Konkalle. Muiden pilkkoessa halkoja, tehdessä lumitöitä tai siivotessa opiston tiloja, oli hän vapaa käyttämään aikansa haluamallaan tavalla. *Kulkurin kouluissa* Konkka korostaa kansanopistoon saapumisen merkinneen paitsi koulutuksen pariin palaamista myös pääsemistä jälleen kirjallisuuden äärelle. Tämän mahdollistivat kansanopiston kirjasto ja itseopiskeluun jäänyt ylimääräinen aika. Suuren osan vapaa-ajastaan Konkka kertoo käyttäneensä itsensä kehittämiseen ja kirjallisuuteen tutustumiseen. Oppitunneilla annetun opetuksen lisäksi filosofiset pohdinnat elämän tarkoituksesta ja henkilökohtaisemmistakin kysymyksistä täyttivät hänen ajatuksensa.¹⁴⁸ Konkan myöhemmät päiväkirjamerkinnot paljastavat hänen arvostaneen suuresti saamaansa ”herätystä”. Hänelle kansanopistot edustivat ”aatteiden ja ihanteiden ilmapiiriä”, jossa pakolaiset saivat tietää olevansa suomalaisia. Lapsuutensa ja nuoruutensa aatteiden ja valistuksen ilmapiirissä viettäneen Konkan oli helppo omaksua kansanopiston taustalla vaikuttaneet ihanteet, jotka vaikuttivat häneen syvästi.¹⁴⁹

2.4 Kansakoulunopettajaksi? – Sortavalan seminaarissa

Pakolaisasiain toimiston tavoitteena oli kansanopistoissa suoritettujen kurssien jälkeen tarjota pakolaisille mahdollisuus myös korkeampiin jatko-opintoihin. Pitkän koulutuksen ja sivistämisen tarkoituksena oli paluuta kotiseuduille silmällä pitäen luoda heistä kykeneviä johtajia kansoilleen.

¹⁴⁵ Ahonen et al. 1943, 641; Konkka 1946, 19, 30; Komitean opintoavustus tarkoitti lähes aina täydellistä toimeentuloa. Nygård 1980, 113; Konkka itse mainitsee *Kulkurin kouluissa* avustuksensa määräksi 600 mk. Konkka 1946, 228.

¹⁴⁶ Kuusamo 1932, 40, 73, 158; Mylläri 1971, 4; Konkan lämmin suhtautuminen Kuusamoon käy ilmi myös *Kulkurin kouluista*. Konkka 1946, 7–9, 29–33, 50–55, 83.

¹⁴⁷ Kuusamo 1932, 9–11.

¹⁴⁸ Konkka 1946, 18–23; Kuusamo 1932, 44–45.

¹⁴⁹ 2.10.1924: pk 1924–1925: K.9: JK-A: SKS/KIA; *Kulkurin kouluissa* Konkka kertoo kantaneensa kansanopiston oppilaille jaettua toverimerkkiä rinnassaan vielä kauan opintojensa päättymisen jälkeenkin. Konkka 1946, 113.

Tämän tehtävän kannalta etenkin opettajakoulutusta antaneet seminaarit nähtiin ihanteellisina laitoksina.¹⁵⁰ Itä-Karjalassa ja Inkerissä oli lisäksi suuri pula opettajista, ja heidän kouluttamiseen oli jo aikaisemmin ollut erinäisiä hankkeita. Vaihtoehtojakaan ei pakolaisten vähäisestä koulutustaustasta johtuen juuri ollut, joten kansakoulupohjaisiin opettajaseminaareihin panostaminen oli tässäkin mielessä luonnollista. Kansanopistoja kehoitettiin informoimaan oppilaitaan aiheesta ja lähettämään sopivista opiskelijaehdokkaista tiedot Pakolaisasiain toimistolle. Sortavalan seminaarin kanssa saatiin sovittua, että kaikki toimiston ehdottamat henkilöt kutsuttaisiin pääsykokeisiin.¹⁵¹ Kaarlo Kuusamon esityksestä myös kansanopistosta valmistunut Konkka sai 240 muun hakijan tavoin kutsun Sortavalan seminaarin elokuussa järjestettäviin pääsykokeisiin, joiden läpäisemistä seurasi hänen elämässään jälleen uusi vaihe.¹⁵²

Syksyllä opinnot seminaarissa alkoivat. Konkan motiivina oppilaaksi hakeutumiseen ei kuitenkaan ollut kiinnostus kansakoulunopettajan uraa kohtaan vaan yleisen elämänviisauden ja suunnan etsiminen.¹⁵³ Vastauksia mieltään vaivanneisiin kysymyksiin hän kertoo *Kulkurin kouluissa* lähteneensä etsimään uskonnon ja historian tunneilta annettavasta opetuksesta.¹⁵⁴ Kiinnostuksesta uskonnollisiin kysymyksiin kertovat myös Konkan päiväkirjat, joissa hän pohti kysymyksiä Jumalasta ja elämän tarkoituksesta.¹⁵⁵ Seminaarin uskonnon opettajana toimi vuonna 1869 syntynyt Aksel Rainio. Seminaarin entinen oppilas Iivar Kemppinen on kuvaillut häntä oppineeksi ja lempeäksi mieheksi, jonka opetus oli usein syvällistä pohdintaa, jota oppilaat eivät aina pystyneet seuraamaan.¹⁵⁶ Konkan kuvaus Rainiosta on samansuuntainen. ”Hän oli opettajana kuin kapteeni merellä vailla kompassia ja karttaa; hän lähti satamasta, joka oli meidän kaikkien tiedossa, mutta koskaan emme osanneet edes arvata, mihin satamaan saapuisimme, eikä hän tiennyt sitä itsekään”, hän kirjoittaa *Kulkurin kouluissa*. Vastauksia Konkan mieltä vaivanneisiin kysymyksiin oli siis uskonnon tunneilta turha etsiä.¹⁵⁷

Kiinnostus Jumalaan liittyviin kysymyksiin oli todennäköisesti peräisin kansanopiston kristillisistä arvoista, joiden merkitystä Kuusamo on sittemmin annetun kasvatuksen pohjana korostanut.¹⁵⁸ Konkan kohdalla tämä vaikutus jäi kuitenkin lyhytaikaiseksi. Hänen mieltään vaivasivat

¹⁵⁰ Nevalainen 2006, 130–131, 151–152.

¹⁵¹ Nevalainen 2006, 49–51, 151–152; Nevalainen 1999, 166–167.

¹⁵² Ahonen et al. 1943, 641; Konkka 1946, 83, 88; Kutsun pääsykokeisiin saaneista ks. Relander 1930, 64.

¹⁵³ Konkka 1947a, 254; Konkka 1946, 86–88; Myös Konkan opiskelutoveri Heikki Mylläri kertoo, ettei kansakoulunopettajan ura hänen toveriaan houkutelut. Mylläri 1971, 4.

¹⁵⁴ Konkka 1946, 88.

¹⁵⁵ 6.4.1924, 15.4.1924, 22.4.1924: pk 1924–1925: K.9: JK-A: SKS/KIA.

¹⁵⁶ Kemppinen 1969, 180–181.

¹⁵⁷ Konkka 1946, 91–92.

¹⁵⁸ Kuusamo 1932, 10; Konkka käsittelee asiaa *Kulkurin kouluissa*. Konkka 1946, 22–38.

samanaikaisesti yhteiskunnalliset kysymykset ja havainnot vallitsevan järjestelmän epäoikeudenmukaisuudesta. Konkka kirjoitti katkerana päiväkirjaansa maailmassa vallinneesta kurjuudesta:

Toiset ovat köyhiä, onnettomia surkuteltavia olentoja, jotka saavat koko elämänsä taistella leipäpalan puolesta; toiset rikkaita, ylellistä elämää viettäviä, jotka eivät tee mitään eivät ajattele mitään eivätkä näe ympärillään vallitsevaa kurjuutta.¹⁵⁹

Konkalle kaikki ihmiset olivat pohjimmiltaan yhdenvertaisia.¹⁶⁰ Syy vallitsevaan epäoikeudenmukaisuuteen löytyi hänen mukaansa luokkaerot synnyttäneestä yhteiskuntajärjestelmästä. Päiväkirjassaan hän haaveili ”onnellisesta ihmiskunnasta”, jonka syntymisen edellytyksenä oli henkinen jalostuminen: ihmisten tuli kirkastaa ”Jumalan kuva sisimmässään”. Tämä tapahtui esimerkiksi lukemalla ja taiteita harjoittamalla, toisin sanoen kulttuurin ja sivistyksen avulla. Luokkaerojen vuoksi kaikilla ei kuitenkaan ollut tähän mahdollisuutta. Työläisten aika kului toimeentulon varmistamiseen, eikä mahdollisuuksia sivistyksen hankkimiseen ollut.¹⁶¹ Konkka halusi muuttaa vallitsevan kurjuuden. ”Tekisi mieli murskata palasiksi koko nykyinen yhteiskunta, tallata se maahan ja pyyhkäistä muistotkin ikuisiksi ajoiksi siitä pois”, hän haaveili. Konkan mukaan ihminen ei kuitenkaan tähän kyennyt vaan Jumala. ”Miksi ei jumala, jos hän on olemassa, poista kurjuutta ja köyhyyttä maailmasta, miksi hän ei luo uutta ja onnellista ihmiskuntaa?” hän päätti viimeisen Jumalaa koskeneen päiväkirjamerkintänsä.¹⁶² Yhteiskunnallinen tietoisuus ja havainnot maailman epäoikeudenmukaisuudesta saivat Konkan hylkäämään ajatukset korkeammasta voimasta. Jumalasta ei ollut pelastajaksi, jollaista hän odotti saapuvaksi.¹⁶³

Konkka on myöhemmin todennut kiinnostuneensa seminaarissa yhteiskunnallisista ja valtiollisista kysymyksistä.¹⁶⁴ *Kulkurin kouluissa* hän kertoo innostuksen taustalla olleen seminaarin historian opettajalta saadut vaikutteet.¹⁶⁵ Seminaarin historianlehtorina toimi tuolloin A. A. A. Laitinen, joka oli alallaan ansioitunut mies. Opettajana hän oli täysin Rainiosta poikkeava ja toimi lisäksi seminaarin kirjastonhoitajana.¹⁶⁶ Konkan mukaan suurmiehistä innostuneen Laitisen tapa kertoa

¹⁵⁹ 22.4.1924: pk 1924–1925: K.9: JK-A: SKS/KIA.

¹⁶⁰ 22.4.1924: pk 1924–1925: K.9: JK-A: SKS/KIA.

¹⁶¹ 6.4.1924: pk 1924–1925: K.9: JK-A: SKS/KIA.

¹⁶² 22.4.1924: pk 1924–1925: K.9: JK-A: SKS/KIA.

¹⁶³ Konkka toivoi Jumalan tulevan pelastajakseen henkilökohtaisen ahdistuksen keskellä. Ks. 15.4.1924: pk 1924–1925: K.9: JK-A: SKS/KIA; Asia tulee esiin myös *Kulkurin kouluissa*. Ks. esim. romaanin Konkan ja Helenan välinen dialogi aiheesta. Konkka 1946, 115–117.

¹⁶⁴ Ahonen et al. 1943, 642.

¹⁶⁵ Konkka 1946, 92–93.

¹⁶⁶ Kemppinen 1969, 190–191; Hällström & Laitinen 1930, 186.

historian merkkihenkilöistä opetti hänelle ihmistuntemuksen taitoa ja oli hänen poliittisen innostuksensa pohjana. Seminaarin yli 10 000 nidettä käsittävään kirjastoon Laitinen oli lisäksi hankkinut runsaasti valtio-opillista kirjallisuutta, jota Konkka kertoo *Kulkurin kouluissa* käyneensä ahkerasti lukemassa.¹⁶⁷ Konkkan opiskelutoveri Heikki Mylläri muisteli myöhemmin hänen lukeneen erityisesti historiallisia ja yhteiskunnallisia teoksia mutta myös kaunokirjallisuutta. Konkkan suosikkikirjailijoihin kuuluivat tuohon aikaan erityisesti vuonna 1921 Nobelin kirjallisuuspalkinnon voittanut Anatole France ja Johannes Linnankoski, jonka iskulauseita Konkka Myllärin mukaan usein myös siteerasi.¹⁶⁸ Konkka pyrki sivistämään itseään ja löytämään kirjallisuudesta itseään kiinnostaneisiin kysymyksiin vastauksia, joita seminaarissa annettu opetus ei kyennyt tarjoamaan. Tämän kaltaiseen itseopiskeluun ei kuitenkaan tiukkaan kuriin tukeutuvassa oppilaitoksessa suhtauduttu suopeasti, kuten hän pian sai havaita.

2.5 Ongelmat alkavat – heimopolitiikkaa ja harmeja

Seminaarilla oli omat perinteensä, vakiintunut konservatiivinen henkensä, määrätyt järjestyssääntönsä.

Villiintyneenä sota- ja kulkurirekillä minä en jaksanut niihin sopeutua.¹⁶⁹

Konkkan kiinnostus yhteiskunnallisiin ja valtiollisiin kysymyksiin heräsi seminaarissa, mutta siellä vallitseviin tiukkoihin sääntöihin hän ei sopeutunut. *Kulkurin kouluissa* Konkka kertoo Rainion ja Laitisen olleen ainoat opettajat, joiden kanssa välit pysyivät kunnossa. Muiden lehtorien kanssa välit sen sijaan alkoivat jo kevätlukukauden 1924 aikana kiristyä, ja hänen motivaationsa opiskeluun oli vähäistä.¹⁷⁰ Konkkan tuolloin laatimista päiväkirjamerkinnöistä käy selvästi ilmi koettu vastenmielisyys seminaaria ja sen opettajia kohtaan. Tunne siitä, ettei hän kävisi seminaaria loppuun, kasvoi päivä päivältä suuremmaksi. ”Seminaari on koulu, joka ei ole minun luonteelleni sovelias”, hän kirjoitti. Oppilaitoksen tiukka kuri ja opettajien oppilailtaan edellyttämä kunnioitus suututtivat Konkkaa, joka koki tällaisen toiminnan turhana alistamisena. Hänen mukaansa opettajat kuvittelivat olevansa oppilaitaan parempia, koska kantoivat opettajan nimeä. Tällaista yhteiskunnalliseen asemaan tai varallisuuteen sidottua ihmisten arvottamista hän ei voinut hyväksyä. Konkalle kaikki ihmiset olivat samanarvoisia. Tasaveroista kohtelua ja kunnioitusta hän olisi halunnut saada osakseen myös opettajiltaan. ”Miksi ei opettaja voi kohdella oppilasta niin kuin toveria, niin kuin ystävää”, hän haaveili.¹⁷¹

¹⁶⁷ Konkka 1946, 92–93, 101, 138; Seminaarin kirjastosta ks. Härkönen et al. 1940, 66.

¹⁶⁸ Mylläri 1971, 4; Asiasta myös Konkka 1950, 211–212; Ks. lisäksi ”Poimintoja Anatole Francen teoksesta Kuningatar Hanhenjalan ravintola”: pk 1924–1925: K.9: JK-A: SKS/KIA.

¹⁶⁹ Ahonen et al. 1943, 641.

¹⁷⁰ Konkka 1946, 101–108.

¹⁷¹ 30.3.1924: pk 1924–1925: K.9: JK-A: SKS/KIA.

Keväällä 1924 Konkka oli henkisen ahdistuksen kourissa, mihin vaikuttivat seminaarin vastenmielinen ilmapiiri ja tuntemukset yhteiskunnan epäoikeudenmukaisuudesta.¹⁷² Kesä toi kuitenkin mukanaan kaivatun tauon opiskelusta, ja muutamien opiskelutovereidensa kanssa hän matkusti työskentelemään Iijoelle.¹⁷³ *Kulkurin kouluissa* hän kertoo seminaariin palattuaan pohtineensa tulevaisuuden ammattiaan ja päättäneensä pyrkiä valtiomiehen uralle.¹⁷⁴ Päätöksen tarkempi sisältö käy ilmi hänen päiväkirjastaan. Syksystä 1924 lähtien Konkka keskittyi pohtimaan Inkerin ja Itä-Karjalan kysymyksiä. Hän katsoi Suomessa oleskelevien pakolaisnuorten velvollisuudeksi perehtyä entisten kotiseutujensa historiaan ja poliittiseen tilanteeseen valmentautuakseen tulevaisuutta varten. Pakolaisnuorten parhaimmistosta tulisi hänen mukaansa kasvamaan ”selväjärkisiä heimopoliitikoita”, jotka vielä kerran toimisivat Karjalan ja Inkerin uudesti luojina.¹⁷⁵ Konkka otti elämäntehtäväkseen työskentelyn tulevaa Inkeriä ja Karjalaa varten, ja tähän rooliinsa hän alkoi parhaansa mukaan valmistautua. Hänen mukaansa jokaisella pakolaisnuorella oli oma tärkeä tehtävänsä, joku saattoi keskittyä valtio-opillisiin kysymyksiin, toinen taas uskonnollisiin. Konkka itse oli päättänyt omistaa kaiken aikansa Inkerin ja Itä-Karjalan kysymysten poliittisen luonteen selvittämiseen ja keskittyi tämän vuoksi lukemaan valtio-opillista ja oikeustieteellistä kirjallisuutta. Konkka uskoi pakolaisten vielä kerran palaavan kotiseuduilleen ja koki toimivansa tulevaa isänmaataan varten.¹⁷⁶

Konkan omaksuma näkemys vastasi erilaisten heimojärjestöjen pakolaisnuorista ylläpitämää kuvaa kansojensa tulevana ydinjoukkona, joiden Suomessa ollessaan tuli kouluttautumalla valmistautua tehtäväänsä. Pakolaisille suunnattu propaganda 1920-luvun alkupuolella oli moninaista, ja on vaikea arvella, mistä Konkka tarkalleen ottaen sai vaikutteensa.¹⁷⁷ Todennäköisesti oma roolinsa asiassa oli isänmaallisessa hengessä toimineella kansanopistolla ja pakolaisten suosiossa olleella *Vapaa Karjala* -lehdellä, jossa Konkka oli julkaissut kirjoittamia runoja. Toivo Nygårdin mukaan lehti oli avoimen propagandistinen ja tarkoitettu jatkuvaan mielipidemuokkaukseen. Sen sivuilla valettiin pakolaisiin tulevaisuudenuskoa ja lietsottiin kotiinpaluu kaipuuta. Tärkeimmän sisällön muodostivat heimoalueita koskeneet kirjoitukset ja Itä-Karjalan tilanteen seuraaminen.¹⁷⁸ Myös Konkka oli kiinnostunut Itä-Karjalan tilanteesta ja päiväkirjamerkinnät paljastavat hänen seuranneen heimoalueisiin liittyvää politiikkaa tarkoin. Inkerin tapahtumista hän sai ajankohtaista

¹⁷² Ks. erityisesti 25.3.1924, 15.4.1924, 22.4.1924: pk 1924–1925: K.9: JK-A: SKS/KIA.

¹⁷³ Ahonen et al. 1943, 641; Konkka 1946, 118–119, 131–134; Ks. valokuva Konkasta Iijoella. Mylläri 1971, 5.

¹⁷⁴ Konkka 1946, 135–138.

¹⁷⁵ 2.10.1924: pk 1924–1925: K.9: JK-A: SKS/KIA.

¹⁷⁶ Ks. erityisesti 10.11.1924, 14.11.1924, 31.3.1925: pk 1924–1925: K.9: JK-A: SKS/KIA.

¹⁷⁷ Asiaa tutkinut Toivo Nygård on laatinut eri heimojärjestöjen moninaisia työmuotoja ja -välineitä hyvin havainnollistavan kaavion. Nygård 1978, 251.

¹⁷⁸ Nygård 1978, 106–108; Nygård 1980, 104, 112–113.

tietoa perheensä lähettämistä kirjeistä.¹⁷⁹ On tärkeää huomata, että varsinaista Suur-Suomi -aatetta Konkka ei ollut omaksunut. Hän haaveili Inkerin ja Karjalan muodostavan tulevaisuudessa oman valtionsa, eikä Suomi sisällynyt hänen asiasta laatimiinsa suunnitelmiin.¹⁸⁰ Tässä mielessä esimerkiksi AKS:n Suur-Suomi -propagandan rooli Konkan mielipiteiden muodostumisessa ei vaikuta todennäköiseltä. Vapaa Karjala -lehdessä asiaa sen sijaan käsiteltiin vain harvoin.¹⁸¹

Konkka kulutti lähes kaiken aikansa uuteen tehtäväänsä valmistautuakseen. Myöhemmin hän on kertonut alkaneensa lukea valtio-opillista ja yhteiskunnallista kirjallisuutta entistä ahkerammin. Huoneensa peilin edessä hän harjoitteli poliittisia palopuheita ja suoritti historianlehtorina toimineelle Laitiselle yksityisen valtio-opin kurssinkin.¹⁸² Varsinaisiin opintoihin keskittyminen samanaikaisesti väheni, eivätkä hänen uudet ”harrastuksensa” miellyttäneet seminaarin lehtoreita. Varsinainen yhteentörmäys tapahtui seminaarin johtajan Relanderin¹⁸³ pitämällä oppitunnilla vuoden 1925 maaliskuussa. Konkka on kuvannut kyseistä välikohtausta päiväkirjassaan ja myöhemmin *Kulkurin kouluissa*. Hän oli joutunut kärhämään seminaarin musiikinopettajan kanssa ja opettajakokous oli päättänyt nuhteiden antamisesta. Konkan tulkinnan mukaan opettaja oli antanut virheellistä tietoa opettajakokoukselle, ja hän loukkaantui asiasta syvästi. Erityisesti häntä harmitti nuhteiden saaminen johtajalta koko luokan edessä. Samalla Relander huomautti hänen vähentyneestä aktiivisuudestaan oppitunneilla. Konkka oli jättäytynyt pois esimerkiksi soittotunneilta, sillä hän koki omat Inkerin ja Itä-Karjalan kysymykseen liittyneet harrastuksensa varsinaisia opintoja tärkeämmiksi. Hän uskoi elävänsä tulevaa Inkeriä varten, eikä aikaa ollut käytettäväksi turhuuksiin. Seminaarin opettajilta tai Relanderilta ei kuitenkaan ymmärrystä asialle löytynyt, ja Konkka katkeroitui oppilaitosta kohtaan lopullisesti.¹⁸⁴

Ongelmien lisääntyessä seminaarissa olo alkoi tuntua entistä tuskaisammalta. Koulusta eroaminen vaikutti tässä tilanteessa parhaalta vaihtoehdolta.¹⁸⁵ Konkka päätti kuitenkin sinnitellä

¹⁷⁹ 14.11.1924, 9.4.1925: pk 1924–1925: K.9: JK-A: SKS/KIA. Varsinaiset kirjeet perheeltä eivät ole säilyneet, mutta asia ilmenee päiväkirjamerkinnöistä. Lisäksi lukuvuoden 1924–1925 joululomalla Konkka vieraili kotonaan Inkerissä ja joutui palattuun Suomen rajavartioiden pidättämäksi vakoilusta epäiltynä. EK:n lausunto oikeusministeriölle 30.6.1933/7032/IV: amp 2906: EK-Valpo I: KA; Konkka 1946, 183–202; Myöhemmistä kommentteista matkasta ks. myös Ahonen et al. 1943, 642.

¹⁸⁰ 9.4.1925: pk 1924–1925: K.9: JK-A: SKS/KIA.

¹⁸¹ Roiko-Jokela 2011, 70–71, 73; Vapaa Karjala -lehden aatteellisesta propagandasta ks. Nygård 1978, 107, 113.

¹⁸² 9.4.1925: pk 1924–1925: K.9: JK-A: SKS/KIA; Ahonen et al. 1943, 642; Ks. myös Konkka 1946, 138–148.

¹⁸³ K. A. O. Relander toimi seminaarin johtajana vuodesta 1908 lähtien. Hän suoritti filosofian lisensiaatin tutkinnon vuonna 1894 ja väitteli myöhemmin tohtoriksi Kalevalan kuvakielestä. Vuosina 1889–1892 Relander opiskeli Berliinin yliopistossa filosofiaa ja psykologiaa ja joutui vuonna 1917 karkotetuksi Siperiaan. Johtajana häntä on luonnehdittu suureksi auktoriteetiksi, joka ajatteli aina seminaarin parasta. Kemppinen 1969, 168–172; Hällström & Laitinen 1930, 174–175; Konkka puolestaan kertoo Relanderin olleen seminaarin ankarin opettaja, joka oli useimmiten hermostunut ja kättyisiä. Konkka 1946, 146.

¹⁸⁴ 31.3.1925: pk 1924–1925: K.9: JK-A: SKS/KIA; Konkka 1946, 141–151.

¹⁸⁵ 31.3.1925: pk 1924–1925: K.9: JK-A: SKS/KIA.

kevätlukukauden loppuun asti. Kesän lähestyessä hän pohti tulevaa elämäänsä ja oli silminnähdessä ahdistunut:

Väsyttää, jokin ilkeä ahdistava tunne on hiipinyt sydämeen. Kaikki tuntuu vastenmieliseltä: lukeminen, kirjoittaminen, puheleminen, ja ihmisten näkeminen herättää pelkoa ja inhoa. [...] Pois, pois seminaarista, jos haluat pelastaa itsesi, jos haluat itsestäsi ehjää luoda.¹⁸⁶

Tulevaisuus vaikutti epätoivoiselta, eikä Konkka tiennyt mikä häntä odottaisi. Tärkein häntä seminaariin sitonut tekijä oli Itä-Karjalan komitealta saatu kuukausittainen opintoavustus, jonka varassa hän oli viimeiset kaksi vuotta elänyt. Eroamisen myötä myös avustuksen maksaminen lopetettaisiin, eikä uusia tulonlähteitä ollut näköpiirissä. Maaliskuussa Konkka oli haaveillut siirtymisestä opintoavustuksen turvin jonkin ilmapiiriltään vapaamman koulun oppilaaksi ja toivonut mahdollisuutta opiskella häntä itseään kiinnostaneita aineita.¹⁸⁷ Käytännössä sopivia vaihtoehtoja ei kuitenkaan ollut, sillä kaikki korkeammat jatko-opinnot edellyttivät Konkalta puuttuvan ylioppilastutkinnon suorittamista. Toukokuun alussa epävarmaa tulevaisuuttaan murehtinut Konkka ei vielä tiennyt, että vain muutamaa päivää aikaisemmin oli Helsingissä saatu varmistus Suomen oloissa täysin uudenlaisen korkeakoulun toiminnan alkamisesta seuraavana syksynä.¹⁸⁸

3. KANSALAISSKORKEAKOULU – KAHDEN VUODEN POLIITTINEN KOULUTUS

3.1 Kansalaiskorkeakoulun oppilaaksi – tutustuminen Yrjö Ruutuun

Toimintansa virallisesti vuoden 1925 syksyllä aloittanut uusi oppilaitos oli Kansalaiskorkeakoulu. Sen perustamisen taustalla oli pitkä ja työläs historia, josta Konkalla ei vielä tuolloin ollut aavistustakaan. Ajatus puolueetonta tietoa tarjoavan valtio- ja yhteiskuntatieteitä opettavan oppilaitoksen perustamisesta lausuttiin ilmoille jo vuoden 1917 kesällä filosofian tohtori Leo Harmajan toimesta. Hän kiinnitti huomiota ajankohtaiselta vaikuttaneeseen kysymykseen siitä, miten suomalaista yhteiskuntaa ja parlamentaarista kansanvaltaa voitaisiin yhteiskuntatieteellisen opetuksen avulla vahvistaa. Hanke kohtasi kuitenkin lukuisia käytännön ongelmia ja opetustoiminta saatiin käyntiin vasta viisi vuotta myöhemmin. Tuolloin järjestetyt lyhyet kunnalliskurssit herättivät suurta mielenkiintoa, mikä oli selvä osoitus kunnalliselämää koskevan tiedon ja opetuksen tarpeellisuudesta. Opetustoiminta sai jatkoa vuoden 1924 syksyllä järjestetyn

¹⁸⁶ 3.5.1925: pk 1924–1925: K.9: JK-A: SKS/KIA.

¹⁸⁷ 31.3.1925: pk 1924–1925: K.9: JK-A: SKS/KIA. Konkka haaveili mm. kulkurin ja metsäsissin elämästä mutta tunnusti itsekkin unelmansa turhiksi. Ruumiillisen työn pariin siirtyminen oli realistisempi vaihtoehto, mutta pakolaisia vieroksuttiin monilla työpaikoilla, eikä työllistyminen ollut helppoa. Esim. satamissa lastaajina toimineet suomalaiset muodostivat omia ryhmiään, joihin pakolaisia ei lainkaan huolitettu. Nygård 1980, 117–119.

¹⁸⁸ 3.5.1925: pk 1924–1925: K.9: JK-A: SKS/KIA.

sanomalehtimieskurssin muodossa, ja samoihin aikoihin tehtiin ratkaiseva aloite koulun toiminnan aloittamisesta. Lopullinen päätös asiasta syntyi 29.4.1925 järjestetyssä kokouksessa ja uuden oppilaitoksen ensimmäinen lukuvuosi määrättiin alkavaksi lokakuun 1. päivänä.¹⁸⁹

Uutiset kantautuivat pian myös Konkan tietoon. Hän on myöhemmin kertonut päättäneensä jättää seminaarin lopullisesti taakseen luettuaan vuoden 1925 talvella sanomalehti-ilmoituksen Helsinkiin perustettavasta uudesta korkeakoulusta.¹⁹⁰ *Kulkurin kouluissa* hän kuvaa tapahtumia seuraavasti:

Syödessäni kerran päivällistä kantapöydässäni ikkunan ääressä, lueskellen samalla lehteä, silmiini osui uutinen, joka sai minut tuokioksi unohtamaan ruoankin. Siinä kerrottiin uudesta korkeakoulusta, joka aloittaisi syksyllä toimintansa Helsingissä. Siellä tulisi olemaan neljä linjaa: sanomalehti-, kunnallinen, hallinnollinen ja osuustoimintalinja. Oppilaitos tulisi olemaan avoin kaikille: ei tarvinnut olla edes kansakoulun käynyt päästäkseen sinne opiskelemaan. Opiskelua annettaisiin iltaisin, jotta toimessa olevatkin voisivat suorittaa tutkintoja. Luin uutisen kahdesti läpi ja tunsin jonkinlaista lievää kiihtymystä. Siinähan oli koulu kuin minua varten! Menisin sinne ja suorittaisin sanomalehtitutkinnon.¹⁹¹

Todellisuudessa tieto Kansalaiskorkeakoulun perustamisesta kuitenkin tavoitti hänet vasta myöhemmin. Oppilaitoksen toiminnan aloittaminen varmistui vasta huhtikuun lopulla, eikä Konkan vuoden 1925 keväällä kirjoittamista päiväkirjamerkinnöistä löydy minkäänlaisia viitteitä hänen tietoisuudestaan Kansalaiskorkeakoulusta. Viimeinen merkintä on tehty toukokuun 3. päivänä, joten Konkan on täytynyt saada tietää asiasta vasta kyseisen ajankohdan jälkeen. Tämä sopii myös loogisesti yhteen Kansalaiskorkeakoulun toiminnan aloittamisen varmistumisen kanssa.

Tieto syksyllä perustettavasta korkeakoulusta tarjosi seminaariopintonsa keskeyttäneelle ja koulun ilmapiiriin kyllästyneelle Konkalle uuden mahdollisuuden. Yleisen kansalaissivistyksen syventämisen lisäksi Kansalaiskorkeakoulun perustamisen taustalla oli nimittäin alusta lähtien toinenkin tärkeä perusajatus: tieteellisen opetuksen tarjoaminen myös oppikoulua käymättömille tai ylioppilastutkintoa suorittamattomille lahjakkaille nuorille. Viljo Rasilan mukaan juuri akateemisen opintien avautuminen ei-ylioppilaille olikin ehkä merkittävintä Harmajan ohjelmassa.¹⁹² Näin asia oli myös Konkan kannalta, jonka opinnot olivat aiemmin yhteiskunnallisten levottomuuksien ja kotiseudulta pakenemisen seurauksena keskeytyneet. Useimmat jatko-opinnot, joissa hän olisi päässyt opiskelemaan haluamiaan aineita, olivat olleet ylioppilastutkinnon puuttumisen vuoksi

¹⁸⁹ Rasila 1973, 19–23, 25–28, 35–38; Rasila 1987, 2–3.

¹⁹⁰ Ahonen et al. 1943, 642; Ajankohdasta ks. myös Konkka 1946, 229–231.

¹⁹¹ Konkka 1946, 226; Todellisuudessa valittavana oli kolme linjaa, sillä varojen puutteen takia kunnallistutkinto jätettiin pois opetusohjelmasta, tosin se palautettiin ohjelmaan jo vuoden 1926 alussa. Rasila 1973, 43.

¹⁹² Rasila 1973, 13, 17.

mahdottomia vaihtoehtoja. Kansalaiskorkeakoulun oppilaaksi pääseminen ei kuitenkaan tutkintoa edellyttänyt ja oli siten hänellekin mahdollista.¹⁹³

Kesällä 1925 Konkka haki oppilaaksi Kansalaiskorkeakoulun sanomalehtilinjalle ja tuli hyväksytyksi. Sanomalehtilinjan valitseminen oli valtiota ja yhteiskuntaa käsittelevään kirjallisuuteen syventyneelle nuorukaiselle itsestään selvä vaihtoehto. Kyseinen tutkinto oli lisäksi ainoa, joka sisälsi Konkkaa kiinnostaneita pakollisia valtio-opin opintoja. Seminaarissa Konkka oli lukenut useimpia tutkintoon kuuluvia aineita, ja sanomalehtienkin kanssa hän oli ollut tekemisissä julkaisemiensa runojen, kertomusten ja laatimansa artikkelisarjan kautta.¹⁹⁴ Sanomalehtilinja vaikutti Konkan tavoitteleman valtiomiehen uran kannalta parhaalta vaihtoehdolta, jossa hänen kaikki kykynsä ja taipumuksensa pääsisivät esille: ”Sanomalehtimies voi olla paitsi poliitikko myöskin puhuja ja kirjailija.”¹⁹⁵ Tällaisesta henkilöstä oli erinomainen esimerkki Konkan seminaarissa ahkerasti lukema Johannes Linnankoski, joka oli nuoruudessaan aloittanut vastahakoisesti opintonsa Jyväskylän seminaarissa mutta joutunut muutaman vuoden jälkeen erotetuksi riitaannuttuaan opettajiensa kanssa. Linnankoski jatkoi uraansa sanomalehtimiehenä ottaen kantaa moniin poliittisiin aiheisiin ja nousi myöhemmin kirjallisilla töillään koko Suomen tuntemaksi hahmoksi. Hänen laatimaansa *Puhetaito*-teosta käytettiin yliopistojen kurssikirjanakin.¹⁹⁶

Syksyllä Konkka saapui junalla Helsingin asemalle. Kaupunki oli hänelle täysin vieras eikä aihetta iloon muutenkaan ollut.¹⁹⁷ ”Mihinkään kaupunkiin en ole tullut niin vähin varoin kuin Helsinkiin”, Konkka paljasti myöhemmin.¹⁹⁸ Seminaarista lähdettyään hän oli matkustanut töihin satamaan. Vastoin toiveitaan hän ei päässyt hyvin palkattuihin lastaustöihin vaan joutui työskentelemään puutavaran vastaanottajana 1200 markan kuukausipalkalla. Pienestä palkasta ei jäänyt säästöön paljoakaan rahaa opintoja varten, ja viimeisetkin penninsä Konkka menetti muutamaa päivää ennen Helsinkiin saapumistaan korttipelissä. Ensimmäiset päivänsä uudessa kaupungissa Konkka vietti lähes varattomana, kunnes Helsingin Sanomien viikkolehti suostui ostamaan hänen kertomuksensa, jota ei kuitenkaan ilmeisesti koskaan julkaistu. Pian saapui tieto myös kuukausittaisen opintoavustuksen myöntämisestä, jota Konkka oli hakenut hänen seminaariopintonsakin rahoittaneelta Itä-Karjalan Komitealta.¹⁹⁹ Avustuksen myöntämiseen keskeytyneistä opinnoista

¹⁹³ Avoimuuden merkityksestä ks. esim. Konkka 1946, 226.

¹⁹⁴ Ahonen et al. 1943, 642; Konkka 1946, 226, 235; Valtio-opin pakollisuudesta ks. Paakkunainen 1985, 26.

¹⁹⁵ Konkka 1946, 227; Kiinnostuksesta kirjailijan uraan ks. 31.3.1925: pk 1924–1925: K.9: JK-A: SKS/KIA.

¹⁹⁶ Mäittälä 1979, 28, 31, 48–64, 74–76, 113–125; Sala 2005.

¹⁹⁷ Ahonen et al. 1943, 642; Konkka 1946, 235, 245.

¹⁹⁸ Konkka 1947a, 255.

¹⁹⁹ Konkka 1947a, 255; Ahonen et al. 1943, 641–643; Konkka 1946, 236–239.

huolimatta saattoivat vaikuttaa Konkan aiemmin Vapaa Karjala -lehteen kirjoittamat runot. Avustusta saaneilta pakolaisilta nimittäin odotettiin komitean sihteerin Otto Kotosen toimesta vastapalvelukseksi aktiivisuutta heimotyön puolesta esimerkiksi artikkeleiden kirjoittamisen tai uusien Vapaa Karjala -lehden tilaajien hankkimisen muodossa.²⁰⁰

Konkan mielestä hänen opiskelu-uransa Helsingissä ei ehkä alkanut erityisen hohdokkaasti, mutta paljon loistokkaammat eivät olleet vastaperustetun oppilaitoksenkaan ulkoiset puitteet:

Minä aloitin mitättömin varoin, mutta heikoin näytti aloittavan koulukin. Se ei omistanut mitään upeata taloa niinkuin muut korkeakoulut, vaan oli löytänyt sijansa vanhan ikävännäköisen punatiilisen kolmikerroksisen rakennuksen ullakolta.²⁰¹

Näin Konkka kertoo romaanissaan *Kulkurin koulut* ensivaikutelmastaan Ratakatu 1:ssä sijaitsevasta Suomen messujen omistamasta Messutalosta, jonka aikaisemmin näyttelyhalliksi sisustettu ullakkokerros oli vuokrattu Kansalaiskorkeakoulun käyttöön.²⁰² Ulkoisilta puitteiltaan uuden oppilaitoksen tilat tuntuivat sopivan hyvin yhteen Konkan oman olemuksen kanssa, josta tuntemaansa häpeää hän on romaanissaan kuvannut.²⁰³ Ryppyistä pukuaan ja likaista selkäreppuaan murehtinut Konkka ei vielä ensimmäistä kertaa uuden opinahjonsa portaita ylös kavutessaan tiennyt, kuinka merkittäviksi siellä vietetyt vuodet tulisivat hänen elämänsä kannalta osoittautumaan.

Konkan tulevaisuuden kannalta varsinaista Kansalaiskorkeakoulua pitempiaikaisemmaksi ja merkittävämmäksi tekijäksi muodostui tutustuminen vastaperustetun oppilaitoksen ensimmäisenä rehtorina toimineeseen Ruutuun. Hänen roolinsa hankkeen onnistumisen kannalta oli ollut merkittävä. Keväällä 1919 Ruutu oli liittynyt Kansalaiskorkeakoulun kannatusosakeyhtiön jäseneksi, ja hieman myöhemmin hänet valittiin yhtiön hallintoneuvoston varajäseneksi. Vuoden 1920 alussa Ruutu joutui eroamaan tehtävistään aktivistien Suunta-lehden päätoimittajana, ja tämän jälkeen hän oli vapaa osallistumaan oppilaitoksen perustamiseen aiempaa aktiivisemmin. Tutkimustyön ja erityisesti väitöskirjansa parissa työskennellyt Ruutu oli eräänlaisena ”virattomana kersanttina” sopiva ehdokas myös Kansalaiskorkeakoulun rehtorikysymystä pohdittaessa. Vuonna 1923 hänet valittiin kannatusosakeyhtiön johtokunnan jäseneksi ja hänestä tuli pian hankkeen

²⁰⁰ Esim. Vapaa Karjala -lehteen aktiivisesti kirjoitellut Itä-Karjalan pakolainen Onttoni Miihkali (Mikko Karvonen) oli opettajakoulutettaviin pakolaisiin usein suoranaisella nöyryyttämisen halulla suhtautuneen Kotosen suosiossa. Erityisesti avustusta saaneiden pakolaisten saamattomuus Vapaa Karjala -lehden suhteen aiheutti Kotosessa suuttumusta. Nevalainen 2006, 222–223; Konkan kirjoittamisesta lehteen ks. Konkka 1947a, 254.

²⁰¹ Konkka 1946, 239.

²⁰² Rasila 1973, 51.

²⁰³ Konkka 1946, 239–241; Konkan olemuksesta myös Tarmio 1985, 25.

merkittävin organisaattori. Ruudun ansioksi on arveltu vuoden 1924 syksyllä syntyneitä ratkaisevaa aloitetta opetustoiminnan aloittamiseksi, ja hänellä oli lisäksi merkittävä rooli koulun ensimmäisen opetusohjelman laatijana.²⁰⁴

Ruutu oli vastuussa myös lopulta Ratakadulta löytyneen huoneiston hankkimisesta, jonka ullakolla sijaitsevassa kansliassaan hän vuoden 1925 syksyllä vietti yksin aikaansa vastaanottaen kouluun ilmoittautumaan saapuneita oppilaita.²⁰⁵ Konkkaa uuden oppilaitoksen ulkoiset puitteet eivät olleet vakuuttaneet, mutta koulun rehtorina toiminut Ruutu sen sijaan näyttää jo ensitapaamisella tehneen olemuksellaan lähtemättömän vaikutuksen tulevaan oppilaaseensa. *Kulkurin kouluissa* Konkka kertoo ensimmäisestä kohtaamisestaan Ruudun kanssa Kansalaiskorkeakoulun kansliassa seuraavasti:

Siellä istui pöydän ääressä tumma mies, jonka ylähuulta koristivat pienet viikset; sanomalehdissä julkaistun kuvan nojalla tunsin hänet korkeakoulun rehtoriksi. Kun hän nousi tervehtimään minua, havaitsin, että hän oli tukeva ja huomattavasti minua pitempi. Hänen kädenpuristuksensa oli luja ja lämmin, ja koko hänen olemuksestaan, varsinkin suurista lauhkeista silmistä huokui sellaista ystävällisyyttä, että minun tuli heti hyvä olla.²⁰⁶

Edellä mainitun kuvauksen Konkka on laatinut yli 20 vuotta varsinaisen tapaamisen jälkeen, mutta se kertoo paljon hänen käsityksistään Ruudusta ja paljastaa muistikuvien ensitapaamisesta olleen erityisen lämpimät. Toinen Konkkan korostama seikka koski hänen uuden rehtorinsa käytöstä ja suhtautumista oppilaisiinsa, joka oli täysin hänen aiemmista kokemuksistaan poikkeava. Konkka on kuvannut hämmästyksensä Ruudun tarjotessa hänelle savuketta. ”Kaikkien seminaarikokemusten jälkeen tämä oli, ellei nyt ihan yliluonnollista, niin ainakin tavatonta”, hän kertoo ajatelleensa itsekseen.²⁰⁷ Hämmennys on todennäköisesti ollut hyvin totuudenmukainen reaktio. Seminaarissa tupakointi oli nimittäin ollut ankarasti kiellettyä.²⁰⁸ Lyhyen esittäytymisen ja keskustelun jälkeen Konkka kertoo poistuneensa tapaamisesta hyvillä mielin, erityisen mielissään siitä, ettei rehtori ollut kiinnittänyt lainkaan huomiota hänen ryppyiseen pukuunsa.²⁰⁹ Tätä Ruudulle ominaista lämmintä suhtautumista vähävaraisiin ja vaatimattomista oloista lähtöisin oleviin oppilaisiinsa on korostanut

²⁰⁴ Rasila 1973, 28–31, 33, 36–43.

²⁰⁵ Rasila 1973, 37, 51.

²⁰⁶ Konkka 1946, 240.

²⁰⁷ Konkka 1946, 240.

²⁰⁸ Isosaari 1989, 30–33; Toisaalta Konkkan kertomaa voidaan tarkastella myös symbolisessa eikä kirjaimellisessa mielessä. Hän on selvästi halunnut korostaa KK:n vapaata ilmapiiriä verrattuna seminaarissa vallinneeseen tiukkaan kuriin. Tästä suhtautuminen tupakointiin oli vain yksi kuvaava esimerkki. Vrt. esim. Konkka 1946, 261–262.

²⁰⁹ Konkka 1946, 241.

myös hänen toinen oppipoikansa V. O. Veilahti.²¹⁰ Konkkan synkissä merkeissä alkanut opiskelu-ura alkoi vähitellen näyttää lupaavammalta. Aivan tuntematon ei uusi rehtori hänelle kuitenkaan ollut. Jo seminaarissa Konkka oli tutustunut Ruudun huomiota herättäneeseen teokseen *Uusi Suunta*.²¹¹

3.2 Aatetovereiksi – tietoinen ruutulainen

Ruudun kirjoittama *Uusi Suunta* ilmestyi vuoden 1920 syksyllä. Timo Soikkanen on kutsunut teosta yhteiskunnalliseksi kiistakirjoitukseksi, joka etsii radikaaliudessaan ja rohkeudessaan vertaistaan Suomen poliittisessa historiassa.²¹² *Uuden Suunnan* lähtökohtana on Suomen itsenäisyyden säilyttäminen ja valtiollisen tulevaisuuden turvaaminen, mikä edellytti olemassa olevien yhteiskunnallisten ristiriitojen ratkaisemista.²¹³ Ristiriitojen syyksi Ruutu esittää työn ja pääoman välisen vastakkaisuuden, jonka pohjalta maahan oli päässyt syntymään kaksi toisilleen vihamielistä eturyhmää. Harvat pääomaa hallussaan pitävät ryhmät pyrkivät säilyttämään valtansa ja omaisuutensa, kun taas alemmat kansanluokat pyrkivät luontaisen vaistonsa ajamina yhteiskunnallisen asemansa parantamiseen. Ensin mainittujen ryhmien edut olivat Ruudun mukaan vastakkaiset alempien kansanluokkien ja myös kansakokonaisuuden eduille. Pääoman valta muodosti esteen kansan elinolojen kehittymiselle ja valtion sivistystehtävän²¹⁴ toteuttamiselle. Täten vapaalle kilpailulle ja pääoman vallalle perustuva kapitalistinen talousjärjestelmä ei kyennyt vastaamaan alempien kansanluokkien vaatimuksiin paremmasta yhteiskunnallisesta asemasta. Ruudulle tämä ongelma muodosti ”yhteiskunnallisen kysymyksen” ytimen, jonka ratkaisu voitiin saavuttaa vain kansan eheytymiseen johtavan yhteiskunnallisten erojen tasoittamisen kautta.²¹⁵

Vastaus yhteiskunnalliseen kysymykseen oli Ruudun mukaan lisäksi löydettävä puhtaasti isänmaalliselta pohjalta ja luokkataistelun ulkopuolelta. Ratkaisu oli valtiososialismi, jonka perusajatukseksi hän esitti kansanryhmien välisten ristiriitojen ratkaisemisen kokonaisuuden edun ja yhteisen hyvän mukaisesti. Käytännössä tämä tarkoitti pääomaa hallitsevien kansanosien taloudellisen ylivallan siirtämistä puolueettomalle valtiolle, jonka todellisena olemuksena Ruutu piti

²¹⁰ Kiuru 1998, 58; Ruudun lämmin suhtautuminen oppilaisiinsa ilmenee hyvin myös oheisesta juhlapuheesta. ”Arv. naiset ja herrat”, puhe KK:n 1. lukukauden päättyessä: K.14: YR-A: KA; Ruudusta opettajana ks. myös Paakkunainen 1985, 25–26.

²¹¹ Puheet työväentalon A-salissa, kevät 1932: K.10: JK-A: SKS/KIA.

²¹² Soikkanen 1991, 150.

²¹³ Ruudun mukaan sisäiset ristiriidat aiheuttivat myös ulkopoliittisen vaaran. Keskenään riitaisat kansanluokat nojautuisivat vastaaviin ulkomaisiin yhteiskuntaluokkiin, minkä kautta ulkoiset voimat voisivat vetää maan mukanaan vieraisiin selkkauksiin tai puuttua sen sisäisiin asioihin. Suomen valtiollinen tulevaisuus oli tässä mielessä riippuvainen sisäisestä yhtenäisyydestä, joka mahdollisti puolustautumisen myös ulkoisia uhkia vastaan. Ruuth 1920, 1–4, 143–144.

²¹⁴ Ruudun mukaan sivistyksen ei tullut olla etuoikeutetun luokan yksinoikeus vaan ”sivistysvaltion” tehtävänä oli kohottaa kansan elintasoja ja vastata alempien luokkien vaatimuksiin päästä osalliseksi sivistyksestä. Hänelle sivistys merkitsi myös valtaa. Valtio, jonka kansa oli sivistynyt, oli voimakas ja ulkoisesti riippumaton. Ruuth 1920, 78–88.

²¹⁵ Ruuth 1920, 2–4, 39–57; Soikkanen 1991, 157–159.

kokonaisuuden edun toteutumisen valvomista, eli toimimista eräänlaisena välikappaleena kansan elintason ja -olojen parantamiseksi. Historian saatossa valtio oli kuitenkin usein joutunut jonkin yksittäisen luokan haltuun ja muuttunut olemukselleen vieraaksi luokkavaltioksi. Tällöin sen oli todellinen tehtävänsä täyttääkseen irrottauduttava hallitsevan luokan vallasta, mikä käytännössä tapahtui valtiollistamisen eli sosialisoinnin avulla.²¹⁶ Valtion haltuun oli Ruudun mukaan ensisijaisesti saatettava sen toiminnan kannalta olennaiset tuotannon- ja taloudenalat. Yksittäisten kansanluokkien voitonhimo ei saanut vaikuttaa esimerkiksi maanpuolustuksen kannalta olennaisten tarvikkeiden saantiin. Tästä johtuen suurtuotanto ja -teollisuus sekä pankit ja vakuutuslaitokset oli valtiollistettava. Sen sijaan jälleenmyynti ja kansalle ”toisarvoinen” teollisuus voitiin säilyttää yksityisten tahojen varassa. Ruutu näki sosialisoinnin Suomen valtiollisen tulevaisuuden ehdottomana edellytyksenä ja toimeen oli ryhdyttävä välittömästi.²¹⁷

Uudistusten toteuttamiseksi Ruutu asetti toivonsa keskiluokkaan. Hän kritisoi työväenluokan keskuudessa vallinnutta ajattelua yhteiskunnan jakaantumisesta vain porvaristoon ja työväkeen. Hänen mukaansa niiden väliin sijoittui sivistyneistöstä ja henkisen työn tekijöistä, kuten tiede-, virka- ja sanomalehtimiehistä koostuva keskiluokka. Ruudun ajatuksia onkin nimitetty ”sivistyneistösocialismiksi”.²¹⁸ Keskiluokka sijoittui kahden keskenään taistelevan luokan ulkopuolelle, eikä sille ollut etua kummankaan osapuolen tukemisesta. Keskiluokkaan kuului enemmistö henkisen työn tekijöistä, joten sillä oli lisäksi hallussaan suurin asiantuntemus yhteiskunnallisten asioiden osalta ja täten myös paljon valtaa yhteiskunnan henkiseen tilaan ja kehitykseen. Ruudun mukaan keskiluokka muodosti etujoukon, jonka oli herättävä toimimaan yhteiskunnallisen kysymyksen ratkaisemiseksi.²¹⁹ Suurimmat odotuksensa hän kohdisti sivistyneeseen nuorisoon, jolle suunnattuun vetoomukseen valtiosocialismin omaksumisesta *Uusi Suunta* päättyi.²²⁰ Vetoamus ei jäänyt täysin ilman vastakaikua. Ylioppilaspireissä teoksen sanoma otettiin ennakkoluulottomimmin vastaan, ja heidän joukostaan Ruutu löysi myös ensimmäiset harvalukuiset kannattajansa.²²¹

Uskollisimman ja pitkäaikaisimman yhteistyökumppaninsa Ruutu sai kuitenkin Konkasta, jolle henkilökohtainen tutustuminen uuteen rehtoriin merkitsi lopullista siirtymistä yhteiskunnallisten

²¹⁶ Ruuth 1920, 1, 9–10, 124–158; Soikkanen 1991, 159–160.

²¹⁷ Ruuth 1920, 102–110, 135–136; Soikkanen 1991, 160–161.

²¹⁸ Kari Palonen on käyttänyt kyseistä termiä Ruudun poliittisia teorioita tarkastelevassa artikkelissaan. Palonen 1977. Ruudun näkemys keskiluokasta ulottui kuitenkin perinteistä sivistyneistöä laajempiin kansanosiin.

²¹⁹ Ruuth 1920, 4–11; Klinge 1972, 116–117.

²²⁰ Ruuth 1920, 183.

²²¹ *Uuden Suunnan* vastaanotosta tarkemmin ks. Soikkanen 1991, 166–173, 225–226; Ruudun ajatusten varaan rakentui myös Ylioppilaskunnan toimintaa 1920-luvun puolivälistä alkaen ohjannut ideologia. Klinge 1968, 51; Esim. Kekkoosen teos teki suuren vaikutuksen. Hänen aatteellisesta suhteestaan valtiosocialismiin ks. Uino 1985, 160–168.

asioiden pariin. Kansalaiskorkeakoulussa Konkka kertoo kiinnostuneensa toden teolla Ruudun teorioista ja lähteneensä ajamaan niitä myös käytännössä. Hän pyrki kehittämään itseään väittelijänä ja puhujana haaveillen samalla suuresta valtiollisesta urasta.²²² Ruudun aatetoveri hän on todennut olleensa vuodesta 1925 lähtien ja pian valmistumisensa jälkeen hänelle lähettämässään kirjeessä Konkka kiitti saamastaan ”kaksivuotisesta poliittisesta koulutuksesta” ja tunnustautui puoluekatsomukseltaan valtiososialistiksi.²²³ Ruudun tiedetään jatkuvasti etsineen yhteyksiä eteviksi havaitsemiinsa nuoriin henkilöihin, mihin hänen toimintansa Kansalaiskorkeakoulun rehtorina ja opettajana tarjosi loistavan mahdollisuuden.²²⁴ Ajankohta oli muutenkin otollinen. Vain hieman ennen Konkkan opintojen alkamista valtiososialismin ympärille syntynyt käytännön toiminta oli jälleen vilkastunut.²²⁵ Yhteiskunnallisista ja valtiollisista kysymyksistä kiinnostunut ja niiden alalla itseoppinut nuorukainen kiinnitti nopeasti uusia yhteistyökumppaneita oppilaidensa joukosta etsineen Ruudun huomion.²²⁶

Konkka on myöhemmissä yhteyksissä todennut olleensa valtiososialisti koko ”tietoisien valtiollisen ajattelunsa ajan” ja viitannut kyseisen aatteen omaksumiseen hetkenä, jolloin hänestä tuli ”tietoinen ruutulainen”.²²⁷ Hän ei selvästikään kokenut asiaa jonkinlaisena yhtäkkisenä valaistumisena vaan katsoi olleensa valtiososialisti asiaa tiedostamattaan jo aiemmin. Mitään suoraa yhteyttä Konkkan aiempien yhteiskunnallisten näkemysten ja juuri valtiososialismin välille ei voida vetää, mutta useat hänen näkemyksensä sopivat yhteen Ruudun ajatusten kanssa. Jo seminaarissa Konkka suhtautui kapitalistiseen yhteiskuntajärjestelmään erittäin kriittisesti ja haaveili perusteellisesta muutoksesta. Huomiota hän kiinnitti luokkaeroihin ja taloudelliseen epätasa-arvoon sekä niiden aiheuttamiin ongelmiin työväenluokan itsensä kehittämisen ja sivistyspyrkimyksille.²²⁸ Konkka koki suurimmat yhteiskunnalliset epäkohdat pitkälti *Uudessa Suunnassa* esitettävän tulkinnan mukaisesti. Ruudun teorit tarjosivat näihin epäkohtiin analyttisen selityksen, ja mikä tärkeintä, myös ratkaisun. Konkkan lähtökohdat valtiososialismin omaksumiseen olivat lisäksi hänen taustastaan johtuen tavallista otollisemmat. Hänen isänsä yhdessä muiden inkeriläisten sosiaalidemokraattien kanssa oli

²²² ”Lauantaina huhtikuun 13. päivänä 1935”: K.9: JK-A: SKS/KIA.

²²³ Konkka Ruudulle 21.6.1927: K.18: YR-A: KA; Puheet työväentalon A-salissa, kevät 1932: K.10: JK-A: SKS/KIA; ”Minun tarkoitukseni on...”, otsikoimaton esitelmä 1932: K.10: JK-A: SKS/KIA.

²²⁴ Klinge 1972, 135; Kari Paakkunainen on samansuuntaisesti todennut YKK:n muodostuneen Ruudun yhteiskunnallisten kasvatustoppien ja aatteiden käytännölliseksi kokeilukentäksi. Paakkunainen 1985, 26.

²²⁵ Soikkanen 1991, 238.

²²⁶ *Kulkurin kouluissa* Konkka kertoo saaneensa seminaarin historianopettajalta Laitiselta todistuksen hyvästä valtiopuoluekatsomuksesta ja lausunnan asiaa kohtaan osoittamastaan suuresta kiinnostuksesta, jotka hän liitti opiskelijahakemuksensa. Konkkan mukaan hakemus kiinnitti Ruudun huomion. Konkka 1946, 240–241; V. O. Veilahden mukaan Ruutu antoi opettajana suuren arvon henkilökohtaiselle ohjaukselle. Kiuru 1998, 58.

²²⁷ ”Viime tammikuusta lähtien...”, otsikoimaton kirjoitus, kesä 1932: K.10: JK-A: SKS/KIA; Konkka Ruudulle 11.7.1933: K.18: YR-A: KA.

²²⁸ Ks. erityisesti 6.4.1924, 22.4.1924, 14.11.1924: pk 1924–1925: K.9: JK-A: SKS/KIA; Vrt. Ruuth 1920, 78–86; Kapitalismin vastaisuudesta ks. lisäksi Konkka 1946, 260–261.

vannonut yhteiskunnallisten uudistusten ja sosialismin nimeen korostaen kuitenkin samalla inkeriläisten kansallisia etuja ja pyrkimyksiä. Konkka vietti lapsuutensa näiden aatteiden ilmapiirissä, eikä sanalla ”socialismi” ollut hänen korvissaan jyrkän marxilaista tai kansainvälistä kaikua.²²⁹ Näistä lähtökohdista hänen oli helppo omaksua Ruudun ajatukset kansalliselta pohjalta toteutettavasta sosialismista.

3.3 Energetiikkaa ja aitosuomalaisuutta

Ruudun teorioihin innolla suhtautunut Konkka ei omaksunut ainoastaan *Uudessa Suunnassa* esitettyä yhteiskunnallista ohjelmaa vaan myös sen taustalle laaditun tieteellisen oppirakennelman energetiikan ja yhteiskunnallisen historiatulkinnan muodossa.²³⁰ Energeettisen valtioteoriansa Ruutu esitteli vuonna 1922 julkaistussa väitöskirjassaan *Kansakunta*, jonka tarkastelun ytimessä oli kansakunnan poliittinen olemus. Ruudun tavoitteena oli selvittää, miten kansakunnan yhteinen etu saattoi toteutua, kun eri yhteiskunnalliset ryhmät kilpailivat keskenään ja pyrkivät kukin omien etujensa ajamiseen. Teos voidaan nähdä jatkona *Uudelle Suunnalle*, jonka sisältämät keskeiset ajatukset saivat siinä tieteellisemmän muotonsa. Teosten temaattisten yhtymäkohtien taustalla oli Ruudun pyrkimys valtiosocialismin rationaaliseen perustelemiseen, eli poliittisesti oikeaksi ratkaisumalliksi todistamiseen. Tässä onnistuakseen hän nojautui saksalaisen kemistin Wilhelm Ostwaldin kehittämään energetiikkaan ja sen tarjoamiin käsitteisiin. Ostwaldin mukaan inhimillinen toiminta ja yhteiskunnallinen todellisuus voitiin selittää käsitteen ”energia” avulla.²³¹

Ostwaldin mukaan energia oli työtä ja kaikkea mitä työllä aikaansaadaan ja voidaan jälleen työksi muuttaa. Työ kohdistui aineeseen, jollaista oli luonnon raakaenergia. Työ voitiin suorittaa enemmän tai vähemmän hyötyä tuottavalla tavalla. Mitä pienemmällä kulutuksella työ kyettiin suorittamaan suhteessa sen tuloksena syntyneeseen saavutukseen, sitä suurempi oli sen kulttuuriarvo. Tämän ”energeettisen hyötysuhteen”²³² pohjalle Ruutu rakensi ajattelunsa, jonka mukaan inhimillinen kehitys oli työn ja pääomien tarkoituksenmukaisen käytön varassa. Eri yhteiskunnallisilla ryhmillä oli kuitenkin omat käsityksensä siitä, miten eri työaloja tuli kehittää tai pääomia hyödyntää. Tämä subjektiivinen politiikka johti yhteiskunnallisiin ristiriitoihin ja ryhmien väliseen kilpailuun. Objektiivinen politiikka puolestaan tavoitteli yhteistä etua ja kokonaisuuden parasta eli eri ryhmien

²²⁹ 1930-luvulla Konkka käsitteli aatteellista kehitystään ja suhdettaan sosialismiin, viitaten mm. nuoruudessaan kuulemaansa Juhana Peräläisen puheeseen. Konkan kommentit tukevat tässä esitettyä yleistä tulkintaa hänen suhtautumisestaan asiaan. Puheet työväentalon A-salissa, kevät 1932: K.10: JK-A: SKS/KIA.

²³⁰ ”Yrjö Ruutu”, päiväämätön artikkeliluonnos: K.10: JK-A: SKS/KIA; ”Katsaus Suomen Kansallissosialistisessa Liitossa tapahtuneeseen sisäiseen taisteluun”, esitelmä 12.3.1933: K.10: JK-A: SKS/KIA.

²³¹ Soikkanen 1991, 178–179, 182, 197; Paakkunainen 1985, 15–17.

²³² Käytännönläheisemmän esityksen energeettisestä hyötysuhteesta tarjoaa Konkan laatima Ruudun ajatuksia esitellyt teos. Konkka 1928, 7–10; Ks. myös Ruudun valtio-opin luento 301/XLVI, teoksessa Borg 2000, 301–307.

energeettisen suhteen parantamista. Ruudun mukaan kaikki ryhmät olivat riippuvaisia toisistaan ja ennen kaikkea energeettisen kokonaisuuden edusta. Kilpailun sijaan niiden tuli herätä tiedostamaan keskinäinen riippuvuutensa ja ymmärtää edustavansa päämääriä, joiden todellisena voimanlähteenä olivat yhteinen maa-alue luonnonvaroineen, historiallinen perintö ja yhteenkuuluvuus sekä vastuu tulevaisuudesta. Eri ryhmät muodostivat Ruudun mukaan näiden niitä toisiinsa sitoneiden tekijöiden pohjalta eräänlaisen sosiologisen ja poliittisen kokonaisuuden – kansakunnan – sisäpoliittisesti energeettisen kokonaisuuden ja ulkopoliittisesti energeettisen yksikön.²³³

Aiemmat energetiikan edustajat olivat pitäneet valtiota yhteistahtoa edustavana energeettisenä kokonaisuutena. Ruudun mukaan valtio kuitenkin edusti yhteistahtoa vain silloin, kun se vastasi luonnollista kansakuntaa. Ensin mainittu oli Ruudun mukaan politiikan teon väline, eräänlainen orgaani kansakunnan energian käytön ja sisä- ja ulkopoliittisten suhteiden järjestämistä varten. Tämä vastasi läheisesti *Uudessa Suunnassa* esitettyä ajatusta valtion olemuksesta kansan kokonaisuuden edun valvojana. Energeettinen valtio perustui Ruudun mukaan yhteiskunnallisiin seikkoihin. Valtio saattoi saavuttaa energeettisen luonteen vasta, kun kansakunnan eri yhteiskunnalliset ryhmät tavoittelivat yhteisiä päämääriä ja kokonaisuuden parasta. Tämä edellytti kansalta korkeaa sivistys- ja elintaso, joiden kohottamista Ruutu oli jo aiemmin pitänyt valtion olennaisena tehtävänä. Väitöskirjassaan hän korosti kansakunnan luonnetta maantieteellisesti, taloudellisesti ja sivistyksellisesti yhtenäisenä ryhmänä, joka oli samalla itsenäinen valtio. Vain tällaisilla ryhmillä oli edellytykset kehittää ja järjestää kansallisenergiaansa. Ruutu hylkäsi ajatukset kielellisistä tai rodullisista tekijöistä kansakuntaa määrittävinä tekijöinä korostaen taloudellisia ja historiallisia tekijöitä sen pohjana. Tässä mielessä Ruutu sijoittui aiemmista energetiikan teoreetikoista selvästi vasemmalle.²³⁴

Energetiikalla oli oma roolinsa myös yhteiskunnallisessa historiatulkinnassa, jonka periaatteet Ruutu esitteli vuonna 1924 valmistuneessa dosentinväitöskirjassaan *Kehitys ja edistys*. Yhteiskunnallisen historiatulkinnan pääsisältönä on käsitys jokaisen ihmisen sisäisestä vaistosta säilyttää elämänsä ja parantaa yhteiskunnallisia elinolojaan tilanteen niin salliessa. Tahto ja vaisto olivat Ruudun mukaan ihmisten ja yhteiskunnan sisäisiä tekijöitä, jotka määräsivät yhteiskunnallista kehitystä ja edistystä. Yksin ne eivät kuitenkaan riittäneet, vaan oli tunnettava myös oikeat menettelytavat tavoitteiden saavuttamiseksi. Tässä mielessä yhteiskunnallista historiatulkintaa tuki

²³³ Ruuth 1922, 27–37, 42–54, 63, 71–76, 165–166; Soikkanen 1991, 182–189; Klinge 1972, 41.

²³⁴ Ruuth 1922, 78, 81–88, 109, 114, 145, 153–157; Soikkanen 1991, 189–197; Paakkunainen 1985, 14–16; Klinge 1972, 41–42.

energeettisen historiatulkinnan²³⁵ tarjoama käsitys työstä ja työntuloksista kehityksen mittarina. Myös tämä teos voidaan nähdä *Uudessa Suunnassa* esiteltyjen ajatusten tieteellisenä perusteluna. Yhteiskunnallisen historiatulkinnan mukaisesti tärkein valtiollinen ja historiallinen kysymys oli yhteiskunnan kehittäminen kaikkien elinoloja ja objektiivista etua edistäen. Painopiste oli nimenomaan kehityksessä. Valtiotaidon tehtävänä ei ollut pysyvän normaalitilan saavuttaminen vaan kehityksen mukanaan tuomien ristiriitojen objektiivinen ratkaiseminen kulloistenkin olosuhteiden edellyttämällä tavalla. Kehitykseen vaikuttaneet tekijät ja sen mittaamisen soveltuva energeettinen historiatulkinta muodostivat tässä mielessä valtiotaidon teoreettisen perustan.²³⁶

Kansakunta ja *Kehitys ja edistys* muodostavat Ruudun valtioteoreettiset pääteokset, joissa esitetyille näkemyksille hänen myöhempi toimintansa pitkälti rakentui.²³⁷ Myös Konkalle kyseiset teokset muodostuivat erityisen tärkeiksi. Hän kertoo lukeneensa teoksia toistuvasti ja etenkin Ruudun väitöskirjan olleen hänen jatkuvan mielenkiintonsa kohteena. Konkkan mukaan teoksesta löytyi aina jotakin uutta eikä *Kansakuntaa* todellisuudessa edes ymmärtänyt, ellei sitä lukenut vähintään neljä kertaa läpi. ”Ja silloinkin täytyy olla hiukan valtiollista älyä takana”, Konkka totesi teoksen vaikeaselkoisuuteen viitaten. Valtio-opillisiin ja yhteiskunnallisiin kysymyksiin perehtyneille henkilöille teos muodostui kuitenkin varsinaiseksi ”aarraitaksi”. Konkkan mukaan teoksesta saattoi löytää tukea lukemattomille poliittisille mielipiteille. *Uudessa Suunnassa* esitellyn valtiososialismin pohjaksi laaditun tieteellisen oppirakennelman, voidaan myös sanoa ideologian, omaksuminen vahvasti Konkkan uskoa valtiososialismiin rationaalisenä ja välttämättömänä ratkaisuna vallitseviin yhteiskunnallisiin ongelmiin. Hänelle valtiososialismi ei merkinnyt vain joukkoa käytännön poliittisia toimenpiteitä vaan vankalla tieteellisellä pohjalla lepäävää maailmankatsomusta.²³⁸ Ruudun aatteiden omaksuminen paitsi käytännöllisellä myös ideologisella tasolla selittää osaltaan Konkkan myöhemmän omistautumisen asialle.

Ruudun ajattelussa oli merkittävä rooli myös aitosuomalaisuudella ja kielikysymyksellä. Hänen näkemyksensä perustuivat ajatukseen sivistyksen merkityksestä kansakunnan menestykselle.

²³⁵ Asialle on omistettu Ruudun teoksessa oma lukunsa. Ruuth 1924, luku VIII ”Energeettinen historiatulkinta”.

²³⁶ Ruuth 1924, 11–17, 120–129, 132–134, 165–167, 189–190; Konkka 1928, 5–8; Asiasta myös Soikkanen 1991, 199–206; Palonen 1977, 314–318; Energetiikan ja yhteiskunnallisen historiatulkinnan kytkeytymisestä toisiinsa ks. Paakkunainen 1985, 15.

²³⁷ Energetiikan merkityksestä Ruudun ajattelulle on ollut erimielisyyttä. Viimeisin tulkinta kuitenkin osoittaa sen muodostaneen Ruudun ajattelun keskeisen elementin ja sillä olleen tärkeä rooli myös hänen myöhemmässä toiminnassaan. Soikkanen 1991, 191–193, 278.

²³⁸ Lainaukset ”Yrjö Ruutu”, päiväämätön artikkeliluonnos: K.10: JK-A: SKS/KIA; Teosten tärkeydestä myös ”Arv. nimim. Sipi”, vastineluonnos 20.8.1929: K.10: JK-A: SKS/KIA; Ruudun teorioiden tuntemuksesta ks. lisäksi Konkka 1928, erityisesti 5–17; Konkka itse käytti ilmausta ”energeettinen maailmankatsomus”, jonka hän kertoi täydellisesti omaksuneensa. ”Katsaus Suomen Kansallissosialistisessa Liitossa tapahtuneeseen sisäiseen taisteluun”, esitelmä 12.3.1933: K.10: JK-A: SKS/KIA.

Suomen kohdalla ongelmana oli ruotsinkielinen yläluokka, joka ei Ruudun mielestä ollut kiinnostunut suomenkielisen kansan sivistyksen kehittämistä. Hän vaati suomenkielisen sivistyneistön luomista ja yliopiston suomalaistamista, sillä vain omalla kielellä annettava opetus ja sivistys saattoivat vastata kansan tarpeita. Ruudun näkemysten taustalla oli *Kansakunnassa* esitetty teoria suomenkielisistä ja suomenruotsalaisista yhtenä kansakuntana mutta eri kansallisuuksina. Ruutu määritteli kansallisuuden kielellisesti, ja täten Suomessa oli kaksi toisistaan sivistyksellisesti ja henkisesti eroavaa eturyhmää. Hänelle kielikysymyksessä olikin siis pohjimmiltaan kyse kansallisuudesta. Ruutu lisäksi katsoi, ettei yksilön kansallisuutta voitu määritellä objektiivisesti vaan oli otettava huomioon myös yksilön oma tahto ja käsitykset. Yksin nämä eivät kuitenkaan riittäneet, vaan yksilön kuuluminen siihen kansallisuuteen, jonka jäsen hän tahtoi olla, edellytti kielitaitoa sekä kyseisen kansallisuuden kansallisen ajattelutavan ja sivistyksen omaksumista. Ratkaisuksi kahden kansallisuuden ongelmaan Ruutu esitti ruotsinkielisen sivistyneistön ja yläluokan eristämistä, jonka seurauksena hän uskoi heidän pakon edessä omaksuvan suomalaisen kielen ja kulttuurin. Tämä olisi hänen mukaansa johtanut lopulta suomenruotsalaisuuden häviämiseen ja kansan eheytymiseen.²³⁹ Ruudun ajatuksilla suomenkielisen sivistyksen tärkeydestä oli selvä yhtymäkohta Konkan nuoruudessaan tuntemiin Inkerin kansallisiin herättäjiin ja hän omaksui uuden rehtorinsa näkemykset myös tässä asiassa.²⁴⁰

3.4 Heimopolitiikka ja Itä-Karjalan kysymys

Yhteiskunnallisten näkemysten lisäksi Konkkaa ja Ruutua yhdisti kiinnostus heimopolitiikkaa kohtaan. Inkerin pakolaisena asia oli Konkalle erityisen tärkeä, ja seminaarissa hän oli päättänyt omistaa kaiken aikansa Inkerin ja Itä-Karjalan kysymyksen poliittisen luonteen tutkimiselle. Hänen kiinnostuksensa asiaan jatkui Kansalaiskorkeakoulussa, ja tämä oli myös Ruudun tiedossa.²⁴¹ Konkan tavoin myös hänelle heimopolitiikka ja Itä-Karjalan kysymys olivat olleet pitkään tärkeitä, vaikkei *Uudessa Suunnassa* asiaa käsiteltykään. Teoksen painopiste oli yhteiskunnallisissa asioissa eikä kansallisissa kysymyksissä. Ruutu ei kuitenkaan voinut täysin sivuuttaa asiaa, ja tästä syystä hän laati vuonna 1921 julkaistun teoksensa *Karjalan kysymys vuosina 1917–1920 eli katsaus Karjalan kysymyksen poliittiseen luonteeseen*.²⁴² Inkerin tilanteeseen liittyneet poliittiset

²³⁹ Ruutu ei uskonut esim. rodullisiin tekijöihin kansaa erottavina tekijöinä. Tämän vuoksi ruotsinkieliset saattoivat halutessaan ”sulautua” suomalaisiksi. Soikkanen 1991, 196–197, 232–236, 250–258; Maijala 2005a, 50.

²⁴⁰ Puheet työväentalon A-salissa, kevät 1932: K.10: JK-A: SKS/KIA; Konkka 1928, 37–40.

²⁴¹ 2.1.1926: pk 1926: K.9: JK-A: SKS/KIA; Konkka Ruudulle 21.6.1927: K.18: YR-A: KA.

²⁴² Ruuth 1921; Itä-Karjalan kysymys muodostui Ruudulle elinikäiseksi ongelmaksi. Hän kirjoitti runsaasti aihepiiristä ja innosti esimerkillään myös muita asiaa sittemmin tutkineita. Hänen ajatuksensa saivat laajemman merkityksen, kun AKS ilmoitti vuonna 1923 sen toiminnan Karjalan hyväksi tapahtuvan Ruudun teoksessa esitettyjen periaatteiden mukaisesti. Soikkanen 1991, 115, 173–174.

kysymykset puolestaan olivat varmasti tulleet Ruudulle tutuiksi hänen toimiessaan päätoimittajana Suunta-lehdessä, jonka palstoilla asiaa oli vuoden 1919 keväällä toistuvasti käsitelty.²⁴³

Kiinnostus heimopolitiikkaa kohtaan todennäköisesti jo itsessään lähensi kaksikko, mutta huomion arvoista on myös heidän näkemystensä samankaltaisuus. Vuonna 1921 julkaistussa teoksessaan Ruutu esitteli uudenlaisen näkökulman Itä-Karjalan kysymykseen. Lähtökohtana oli asian tarkastelu karjalaisten itsensä näkökulmasta. Ruutu kritisoi suomalaisten pyrkimyksiä asiassa ja piti niitä suoranaisena valloituspolitiikkana. Karjalaisten omia toiveita ei ollut otettu huomioon tai niitä ei ollut ymmärretty. Esimerkiksi suomalaisten lehtien palstoilla asiaa oli käsitelty maanpuolustuksen tai Itä-Karjalasta saatavien rikkauksien kannalta, mikä Ruudun mukaan oli herättänyt karjalaisissa pelkoa suomalaisten taloudellisiin etuihin perustuvista motiiveista. Suurpääoman edut eivät vastanneet karjalaisten tahtoa asiassa, eivätkä ne todellisuudessa olleet Suomenkaan kannalta edullisia. Teoksessa Ruutu käsitteli useita karjalaisten itsensä esittämiä näkemyksiä kotiseutunsa tulevaisuudesta. Yhteistä kaikille oli yhteiskunnallinen tavoite. Karjalaiset halusivat alueensa luonnonrikkaudet kansallisomaisuudekseen, ja vieraiden tahojen jalansija alueella tahdottiin kieltää. Tämä karjalaisten omaa etua ajava ratkaisumalli oli Ruudun mukaan myös suomalaisten todellinen etu. Parhaana hallinnollisena ratkaisuna hän piti laajaa autonomiaa Suomen yhteydessä, mutta mahdottomana hän ei nähnyt vastaavanlaista järjestelyä Neuvosto-Venäjänkään kanssa. Ruudun mukaan asia oli ratkaistava rauhanomaisesti ja kansainvälisen oikeuden periaatteiden mukaisesti. Suomen ei tullut pyrkiä Karjalan alueen valloittamiseen vaan asettua tukemaan heidän itsensä ajamaa autonomiaan tähtäävää yhteiskunnallista ratkaisumallia. Käytännössä pian teoksen julkaisemisen jälkeen alkaneen Itä-Karjalan kansannousun epäonnistuminen johti heimosotien päättymiseen ja siirtymiseen rauhanomaiselle tielle, jonka Ruutu oli teoksessaan esitellyt.²⁴⁴

Konkan näkemykset vastasivat monilta osin Ruudun teoksessaan esittämiä kantoja. Hän oli pohtinut alueiden asemaa Suomen autonomisena maakuntana ja laatinut suunnitelman jopa Inkerin ja Karjalan muodostaman itsenäisen valtion perustamiseksi.²⁴⁵ Konkka ei uskonut karjalaisten haluavan liittyä Suomeen vaan saavuttaa itsenäisen valtion aseman tai laajan autonomian Neuvostoliiton yhteydessä. Hänen suhtautumisensa jälkimmäisen toteutumiseen oli toiveikas, ja esimerkiksi Neuvosto-Karjalan johtohahmoon Edvard Gyllingiin²⁴⁶ hän asennoitui myönteisesti.

²⁴³ Nevalainen 1996, 53.

²⁴⁴ Ruuth 1921, 16–20, 25–36, 39–40, 60–64; Asiasta myös Soikkanen 1991, 174–177.

²⁴⁵ 9.4.1925: pk 1924–1925: K.9: JK-A: SKS/KIA.

²⁴⁶ Gylling (1881–1938) ajoi suomalaiskansallista politiikkaa, jonka perimmäisenä tavoitteena oli sosialistinen Suur-Suomi, johon myös Karjala olisi kuulunut. Tämä oli myös ideologinen syy suomen kielen aseman vahvistamiseen alueella. Gylling sai jatkaa suomalaistamispolitiikkaansa vuoteen 1933 asti ja positiivista suhtautumista hänen työhönsä voidaan tähän asti pitää perusteltuna. Kangaspuro 1998, 122–131.

Konkalle oli tärkeää, että inkeriläiset ja karjalaiset saisivat itse päättää omasta tulevaisuudestaan ja asiaan liittyvistä poliittisista kysymyksistä.²⁴⁷ Teoksessaan Ruutu oli korostanut samaa näkökulmaa. Kaksikon näkemykset kohtasivat myös rauhanomaisen ratkaisumallin korostamisessa. Konkka oli päiväkirjamerkinnoissään korostanut asian poliittisen esillä pitämisen tärkeyttä ja kiinnittänyt huomiota asiaan liittyviin oikeudellisiin kysymyksiin.²⁴⁸ Valloituspolitiikkaa hän ei enää 1920-luvun puolivälissä kannattanut, ja hänen näkemyksensä Suomen toimintaan asiassa vaikuttaneista motiiveista ei ollut erityisen myönteinen. Iijoella työskennellessään hän oli tavannut karjalaisia pakolaisia, jotka ”tiesivät” suomalaisten todelliset motiivit Itä-Karjalan suhteen. Konkan muistiinpanoissaan käyttämät sanamuodot paljastavat, että hän yhtyi kuulemiinsa näkemyksiin. Suomi toimi Karjalan suhteen itsekkäistä lähtökohdista, vaikuttimenaan luonnonrikkauksista saatava taloudellinen hyöty.²⁴⁹ Suurpääoman edusta oli kirjoittanut Ruutukin. Olennainen oli myös hänen omaksumansa lähtökohta. Ruutu oli valmis ottamaan huomioon pakolaisten omat näkemykset asiassa, ja tämä periaate päti varmasti myös Konkan kohdalla.

Konkka ei itse ole korostanut heimopoliitiikan merkitystä Ruudun kanssa alkaneen yhteistyönsä kannalta, mutta olisi erittäin epätodennäköistä, etteivätkö yhteinen mielenkiinnon kohde ja toisensa kohdanneet näkemykset aiheesta olisi vaikuttaneet asiaan. Vuoden 1927 kesällä Inkerin ja Itä-Karjalan kysymykset olivat hänelle vielä valtiososialismia tärkeämpiä asioita.²⁵⁰ Toisaalta Itä-Karjalan ja Inkerin tulevaisuus kytkeytyivät ideologisesti myös valtiososialismiin, vaikka *Uudessa Suunnassa* asiaa ei suoraan käsiteltykään. Timo Soikkasen mukaan teos kuitenkin sisälsi potentiaalisen Suur-Suomen: sisäiset ristiriidat olivat estäneet kansan kokoamisen yhteisen edun ympärille. Yhteiskunnallisten uudistusten, eli valtiososialismin, toteuttaminen oli välttämätöntä Suomen itsenäisyyden säilyttämisen kannalta, mutta kansainvälisen tilanteen ollessa sopiva se mahdollistaisi myös ”tehokkaan ulkopoliitiikan”.²⁵¹ Tarton rauhan myötä Ruutu katsoi poliittisten olosuhteiden muuttuneen Suur-Suomen kannalta epäedullisiksi, mutta yhteiskunnallisten uudistusten toteuttamisen myötä varmistuttaisiin siitä, että seuraava kansainvälisesti otollinen

²⁴⁷ 2.1.1926: pk 1926: JK-A: SKS/KIA. Konkka korosti Gyllingin työtä Itä-Karjalan suomalaistamisen ja suomen kielen aseman hyväksi. Tämä kehitys oli hänen mukaansa Suur-Suomen edellytys, mutta karjalaisten itsensä hän ei uskonut Suomeen liittymistä haluavan. Ruutulaisten keskuudessa bolševikkien kansallisuuspolitiikalle annettiin laajempaakin tunnustusta ja suomensukuisten kansojen tilanteeseen Neuvostoliitossa suhtauduttiin esim. Tähystäjässä positiivisesti. Kangaspuro 1999, 199, 213 alaviite 21; Gyllingin suomalaiskansallisesta politiikasta ks. esim. Tepora 2014, 114–118.

²⁴⁸ 31.3.1925, 9.4.1925: pk 1924–1925: K.9: JK-A: SKS/KIA.

²⁴⁹ 12.6.1925: Päiväkirjamerkintöjä tukinuitosta: K.9: JK-A: SKS/KIA.

²⁵⁰ Konkka Ruudulle 21.6.1927: K.18: YR-A: KA; Ahonen et al. 1943, 643.

²⁵¹ Soikkanen 1991, 173; Klinge 1972, 116.

mahdollisuus asian ratkaisemiseksi ei enää lipuisi ohitse. Valtiososialismin toteuttaminen oli tässä mielessä tulevan Suur-Suomen²⁵² edellytys.²⁵³

Sopivan kansainvälisen tilanteen ja sisäpoliittisten uudistusten edellytys Suur-Suomen toteuttamiseksi näkyivät myös Konkkan 1930-luvulla julkilausumassa kannassa, joka kertoo hänen omaksuneen Ruudun näkemykset asiassa.²⁵⁴ Yhteys *Uudessa Suunnassa* esitettyjen yhteiskunnallisten uudistusten ja Suur-Suomen välillä vastaa myös osaltaan kysymykseen, miksi Inkerin ja Itä-Karjalan asioille omistautunut Konkka siirtyi toimimaan Suomen sisäpoliittisten asioiden parissa. Todellisuudessa linjan muutos oli vain näennäinen. Ruudun ajatukset omaksuessaan hän hyväksyi myös näkemyksen, jonka mukaan valtiososialismin toteuttaminen oli edellytys tehokkaalle ulkopoliitikalle ja näin ollen ulkopoliittisen tilanteen salliessa myös Suur-Suomelle tai Inkerin ja Itä-Karjalan ”vapauttamiselle”. Tässä mielessä valtiososialismi tarjosi poliittisen ratkaisun myös Konkkaa kiinnostaneisiin Inkerin ja Itä-Karjalan kysymyksiin. Julkisen toiminnan yhteydessä Suur-Suomesta ei kuitenkaan juuri puhuttu, sillä poliittisen tilanteen ei katsottu olevan siihen sopiva. Heikki Eskelinen on kuvannut Ruudun suhtautumista asiaan lauseella ”*toujours penser, jamais parler*”.²⁵⁵ Konkka puolestaan ilmaisi oman Ruutua mukailevan kantansa Suur-Suomesta vanhan vienankarjalaisen sananlaskun muodossa: ”Ollaan hiljaa, ehkä saadaan jänis”.²⁵⁶ Tämä usein pinnan alle jäänyt tavoite muodosti Konkalle tärkeän ja häntä henkilökohtaisesti koskettaneen Ruudun aatteiden ulkopoliittisen ulottuvuuden. Kaksikon näkemykset asiasta kuitenkin ajoittain myös erosivat, kuten myöhemmin tullaan osoittamaan.

3.5 Sanomalehtimieheksi – henkilökohtainen menestystarina

Ruudulta saamansa poliittisen koulutuksen lisäksi Konkka pääsi Kansalaiskorkeakoulussa nauttimaan myöhempien vaiheidensa kannalta tärkeistä sanomalehden toimitukseen liittyvistä opinnoista. Ensimmäisenä lukuvuonna sanomalehtimiestutkintoon ei sisällynyt varsinaista toimittajakoulutusta vaan opinnot painoutuivat yleissivistäviin aineisiin. Tutkintoa pyrittiin kuitenkin aktiivisesti kehittämään ja syyslukukaudella 1926 opettajakuntaan saatiin kaksi tärkeää henkilöä lisää. Tuolloin sanomalehtiopin tuntiopettajana aloitti varatuomari E. A. Aaltio, ja tutkintovaatimukseen lisätyn sanomalehtitekniikan opetuksesta puolestaan vastasi aikakauslehti

²⁵² Valtiososialismin toteutumisen myötä myös kritiikki Suomen politiikkaa kohtaan kävisi turhaksi. Asiaa ajettaisiin silloin oikeista lähtökohdista, eikä esim. suurpääoman etujen mukaisesti. Suur-Suomi onkin Konkkan ja Ruudun ajatusten yhteydessä ymmärrettävä nimenomaisesti valtiososialistisena Suur-Suomena.

²⁵³ Eskelinen 2004, 125.

²⁵⁴ HKS:n keskustelukokous 18.9.1932, ptk: K.22: HSSRY-A: KA.

²⁵⁵ Eskelinen 2004, 125. Vapaasti suomennettuna lause kuuluu ”ajattele aina, älä koskaan puhu”.

²⁵⁶ KS 20.12.1933.

Aitan päätoimittajana toiminut, myös kirjailijanimellä Agapetus tunnettu, Yrjö Soini.²⁵⁷ Hänen opettamansa käytännön taidot tulivat Konkalle myöhemmin erittäin tarpeellisiksi. Soinin asiantuntemusta hän arvosti syvästi ja vetosi tältä samaansa oppiin vielä 1930-luvullakin.²⁵⁸ Sanomalehtimiestutkintoa suorittavat opiskelijat olivat hyvissä käsissä, eikä koulun muidenkaan opettajien ammattitaidossa ollut valittamista. Konkkaa erityisesti kiinnostanutta valtio-oppia ja siihen liitettyä yhteiskunnallista ja valtiollista historiaa opetti Ruutu kolme tuntia viikossa. Yksityisoikeuden opetuksesta vastasi puolestaan dosentti ja lakitieteiden tohtori Elieser Kaila, jonka luentojen yksityiskohtaiset muistiinpanot ovat säilyneet Konkan arkistossa.²⁵⁹ Hänen seminaarissa alkanut kiinnostuksensa valtio-oppia ja oikeustieteitä kohtaan jatkui Kansalaiskorkeakoulussa, eikä niistä annettu opetus yksistään riittänyt hänen tiedonjanssa sammuttamiseen. Suomeksi ilmestyneen kirjallisuuden lisäksi Konkka tutustui Helsingin yliopiston kirjaston slaavilaisella osastolla alan venäläisiin julkaisuihin ja laati tärkeimpinä pitämistään teoksista perusteellisen luettelon kouluviikoonsa.²⁶⁰

Itä-Karjalan komitealta saadusta opintoavustuksesta huolimatta Konkan opiskeluaikaa leimasivat kuitenkin jatkuvat taloudelliset vaikeudet. ”Kaksi opiskeluvuottani Helsingissä olivat nälkävuosia. Toisinaan olin niin poikkinainen, että elin kokonaisen viikon Elannon kahden markan leivällä”, Konkka muisteli myöhemmin.²⁶¹ Pekka Nevalaisen mukaan jo vuoden 1926 syksyllä raha-asiat muodostuivat esteeksi monille Kansalaiskorkeakoulussa opiskeleville pakolaisille ja seuraavana vuonna pakolaisvalistuksen määrärahat suoranaisesti romahtivat.²⁶² Pakolaisavustuksen vähentyessä opinnot oli rahoitettava työtä tekemällä tai anomalla avustusta esimerkiksi AKS:lta, jolta myös Konkka sai kertaluontoisen rahallisen avustuksen. Toisena opiskeluvuotenaan hän lisäksi kertoo julkaisseensa artikkeleitaan ja kertomuksiaan eri maaseudun lehdissä, joiden maksamat palkkiot osaltaan helpottivat tilannetta.²⁶³ Konkan koulunkäyntiä varojen niukkuus ei silti haitannut, vaan opinnot sujuivat ripeällä tahdilla. Hän valmistui sanomalehtimieheksi kahden vuoden

²⁵⁷ Rasila 1973, 46, 50; Salmelin 1987, 127–128.

²⁵⁸ Konkka SKSL:n v. a. hallitukselle, HKS:n johtokunnalle ja Kansallissosialisti-lehden toimitukselle 24.10.1932: K.18: YR-A: KA.

²⁵⁹ Rasila 1973, 48–51; Tri. E. Kailan luennot KK:ssa, kevätlukukausi 1926: Yksityisoikeutta: K.9: JK-A: SKS/KIA.

²⁶⁰ Luettelo tärkeimmistä valtio-opillisesta ja oikeustieteellisestä kirjallisuudesta: Yksityisoikeutta: K.9: JK-A: SKS/KIA; Konkka kertoo viettäneensä paljon aikaansa Eduskunnan kirjastossa ja HY:n kirjaston slaavilaisella osastolla, josta hän sai käsiinsä myös venäjänkielistä kirjallisuutta. Konkka 1946, 252, 256.

²⁶¹ Konkka 1947a, 255; Taloudellisista vaikeuksista ks. lisäksi Konkka 1946, 257–262; Ahonen et al. 1943, 643; Konkka Ruudulle 11.7.1933: K.18: YR-A: KA.

²⁶² Nevalainen 2006, 226–227.

²⁶³ Nevalainen 2006, 227; Ahonen et al. 1943, 643; 2.1.1926: pk 1926: K.9: JK-A: SKS/KIA; AKS:n rahallinen tuki oli monille pakolaisille merkittävä. Muutamit suorittivat sen turvin jopa ylioppilastutkinnon. Roiko-Jokela 2011, 70.

vähimmäisajassa, yhdessä kuuden muun opiskelijan kanssa.²⁶⁴ *Kulkurin kouluissa* Konkka kertoo opinnoistaan seuraavasti:

Nälkä ei vähääkään häirinnyt opintojani. Ne sujuivat hyvin. Nyt olen vihdoinkin päässyt kouluun, jossa harrastin kaikkia tutkintoon kuuluvia aineita täydellä antaumuksella ja jossa en kertaakaan joutunut minkäänlaisiin rettelöihin opettajien kanssa.²⁶⁵

Konkka viihtyi Kansalaiskorkeakoulussa hyvin. Koulun opettajien suhtautuminen oppilaisiinsa oli täysin päinvastainen kuin seminaarissa ja ilmapiiri huomattavasti edellistä vapaampi. ”Opettaja ei asettunut millekään korkealle jalustalle, josta olisi ylimielisesti katsellut oppilaisiinsa; koulun ulkopuolellakin he olivat yhtä ystävällisiä”, Konkka muistelee *Kulkurin kouluissa*. Seminaarissa tapahtuneiden yhteentörmäyksien kaltaisia riitoja ei uudessa oppilaitoksessa syntynyt. Myös opettajien tapa luennoida oppilailleen kysymyksien esittämisen sijaan miellytti Konkkaa. Ilmapiiri Kansalaiskorkeakoulussa oli juuri sellainen, josta hän oli vuoden 1924 päiväkirjassaan haaveillutkin. Akateeminen vapaus sekä koulun opettajien ja oppilaiden välinen tasavertainen suhde sopivat auktoriteettien kanssa huonosti toimeen tulleele nuorukaiselle.²⁶⁶

Varsinaisten opintojen lisäksi Kansalaiskorkeakoulussa vietetty aika muodostui Konkalle tärkeäksi myös henkilökohtaisen elämän alueella. Vuoden 1926 syksyllä opintonsa koulun sanomalehtimieslinjalla aloitti 20-vuotias Jyväskylän maaseurakunnasta kotoisin oleva nuori nainen, Aili Soini.²⁶⁷ Uusi opiskelutoveri kiinnitti nopeasti Konkan huomion. ”Jo uuden lukuvuoden avajaisissa panin eteisessä merkille, että uusien oppilaiden mukana oli kouluun ilmestynyt pitkä, solakka, ylioppilaslakkinen tyttö, joka käytti paljon vihreätä”, Konkka kertoo *Kulkurin kouluissa*.²⁶⁸ Aili oli ylioppilastutkinnon suorittanut ja hetken aikaa Ateneumissa kuvataidettakin opiskellut taiteilijaluonne.²⁶⁹ Romaaniensa perusteella aikaisemmissa nais-suhteissaan varsin epäonninen Konkka aloitti pian seurustelun uuden opiskelutoverinsa kanssa. Nuoren parin välinen kirjeenvaihto paljastaa rakkauden puhjenneen heidän välillään nopeasti.²⁷⁰

²⁶⁴ Rasila 1973, 264.

²⁶⁵ Konkka 1946, 261.

²⁶⁶ Konkka 1946, 261–262; Ahonen et al. 1943, 643; Tyytyväisyys ja optimismi ovat havaittavissa myös Konkan päiväkirjamerkinnöistä. Seminaarissa koettu masennus ja turhautuminen loistivat vuoden 1926 alkaessa poissaolollaan. Ks. 1.1.1926, 2.1.1926: pk 1926: K.9: JK-A: SKS/KIA.

²⁶⁷ Kansalaiskorkeakoulu/Y.O. Ruuth J. Konkalle (Aili Soinille) 14.9.1926: 41: Kirjekokoelma 834: JK-A: SKS/KIA; Ailin henkilötiedoista ks. Todistus solmitusta avioliitosta Aili Soinin kanssa 1928: K.9: JK-A: SKS/KIA.

²⁶⁸ Konkka 1946, 303.

²⁶⁹ Konkka Tannerille 3.9.1931: 14: Kirjekokoelma 835: JK-A: SKS/KIA.

²⁷⁰ J. Konkka A. Konkalle 30.12.1926, 31.5.1927, 2.6.1927, 5.7.1927: 62: Kirjekokoelma 836: JK-A: SKS/KIA.

Konkan tavoin, ja todennäköisesti osin hänen vaikutuksestaan, myös Aili Soini omaksui Ruudun aatteet ja otti myöhemmin osaa myös niiden pohjalta syntyneisiin käytännön hankkeisiin.²⁷¹

Kansalaiskorkeakoulussa vietetyt vuodet olivat Konkalle eräänlainen menestystarina. Hän valmistui koulusta vähimmäisajassa kirjallisesti lahjakkaalle miehelle sopivaan sanomalehtimiehen ammattiin ja löysi rehtorina toimineen Ruudun valtiososialismista oman ideologisen kutsumuksensa. Häntä vuosia vaivanneet yhteiskunnalliset kysymykset saivat vastauksensa kuin tilauksesta syntyneen uuden korkeakoulun luennoilta ja Ruudun teorioista. Myös saman maailmankatsomuksen jakanut elämäkumppani löytyi koulun oppilaiden joukosta. Keväällä 1927 Konkan suoritettua tutkintonsa hänen elämänsä ja tulevaisuutensa näyttivät pitkästä ajasta valoisilta. Konkasta ja Ruudusta oli kahden vuoden aikana tullut yhteisen maailmankatsomuksen jakaneita aatetovereita. He pitivät yhteyttä toisiinsa vielä Konkan valmistumisen jälkeenkin.²⁷² Lähes kahdeksan vuotta kestäneen yhteisen poliittisen kamppailun ja pian puhjenneen syvän ystävyuden pohja oli luotuna.

4. LEHTIHANKKEITA JA PETTYMYKSIÄ – POLIITTINEN YHTEISTYÖ ALKAA

4.1 Helsingin Valtioyhteiskunnallisen Yhdistyksen sihteeriksi

Käytännön toiminta Ruudun aatteiden pohjalta aloitettiin pian *Uuden Suunnan* ilmestymisen jälkeen perustetun Radikaalisen Perjantaiklubin muodossa, jonka piiriin kuului parhaimmillaan noin 20 henkilöä.²⁷³ Toiminnassa mukana ollut Martti Haavio kuvaili klubia myöhemmin eräänlaiseksi valtiososialistiseksi salaseuraksi, jonka ”sieluna ja teoreetikkona” toimi Ruutu.²⁷⁴ Muista jäsenistä voidaan mainita erityisesti Niilo Kärki, jonka kautta Ruudun ajatukset kansallisesta eheyttämisestä siirtyivät osaksi vuonna 1922 perustetun AKS:n ideologiaa. Klubin varsinainen toiminta jäi kuitenkin lyhytaikaiseksi useiden sen jäsenten siirtyessä ylioppilaspolitiikan pariin. Vuoden 1922 keväällä Ruutu valittiin ylioppilaskunnan puheenjohtajaksi Kärjen aloittaessa Ylioppilaslehden päätoimittajana seuraavan vuoden alussa. Ylioppilaspolitiikka tarjosi Ruudulle näkyvyyttä mutta toisaalta rajoitti hänen omien poliittisten näkemystensä ajamista. Syksyllä 1923 hän päätti erota toimestaan jatkaakseen toimintaansa samoihin aikoihin perustetun Valtiososialistisen Liiton puheenjohtajana. Yrityksistä huolimatta toiminta ei kuitenkaan tälläkään kertaa ottanut tuulta alleen vaan katkesi muutamaksi vuodeksi lähes kokonaan.²⁷⁵

²⁷¹ Ruutu Konkalle 25.6.1928: 103; Kirjekokoelma 834: JK-A: SKS/KIA. Aili Konkan toimintaan palataan myöhemmin.

²⁷² Yhteydenpidosta ks. Konkka Ruudulle 21.6.1927: K.18: YR-A: KA.

²⁷³ Soikkanen 1991, 226–227; Paakkunainen 1985, 20.

²⁷⁴ Haavio 1972, 349–351; Asiasta myös Soikkanen 1991, 226.

²⁷⁵ Soikkanen 1991, 226–230, 238–240; Kärjestä AKS:n ideologina ks. Sulamaa 2011, 42, 45; Klinge 1972, 121–123.

Seuraavan kerran toimeen ryhdyttiin vuoden 1925 keväällä vain hieman ennen Konkan opintojen alkamista, jolloin perustettiin Helsingin Valtioyhteiskunnallinen Yhdistys, eli Vasama-seura. Ajankohta oli aiempaa otollisempi, sillä edellisenä vuonna ilmestyneen dosentinväitöskirjansa myötä Ruutu oli saanut ajatuksilleen lisää tunnettavuutta. Vasaman tavoitteena oli kerätä yhteen samanmielisesti ajattelevia ”jotka katsovat, että yhteiskunnallisten vastakohtien tasoittaminen ja itsehallinnollinen taloudellinen kansanvalta eri muodoissa ovat kansamme itsenäisyyden, suomalaiskansallisen voiman ja henkisen edistyksen parhaimpia takeita”. Seuran jäsenluettelossa on yli 30 nimeä, joista voidaan mainita erityisesti jo aiemmin toiminnassa mukana olleet Niilo Kärki, Yrjö Vuorentaus sekä Ruudun ikäpolveen kuulunut, Edistyspuolueessa aiemmin toiminut K. N. Rauhala²⁷⁶. Nuorempaan ikäpolveen kuuluvista jäsenistä voidaan lisäksi mainita yhdistyksen sihteerinä toiminut Asko Ivalo²⁷⁷, tilintarkastajina toimineet Urho Kekkonen ja Heikki Waris²⁷⁸ sekä yhdistyksen ohjelman kirjoitettavakseen ottanut Vilho Helanen²⁷⁹. Vasaman ensimmäisenä toimivuotena keskityttiin erityisesti sen pohjalta perustettavaksi suunnitellun valtiososialistisen puolueen ohjelman kehittämiseen. Tavoitteessa ei kuitenkaan edistytty toivotulla tavalla, ja vuoden 1926 aikana tilanne vaikeutui entisestään, kun seurasta jättäytyivät pois Kärki ja Helanen, joista etenkin ensin mainitun menetys lamaannutti hetkeksi Vasaman toiminnan. Toiminta elpyi vasta myöhemmin syksyllä ja jatkui vuoden 1927 helmikuuhun, jonka jälkeen toiminta jälleen laantui.²⁸⁰

Vasaman seuraava kokous pidettiin vasta 20. lokakuuta 1927, jolloin myös Konkka liittyi virallisesti seuran jäseneksi. Samana päivänä toimintaan otti ensimmäistä kertaa osaa myös sanomalehtimieheksi Konkan tapaan aiemmin keväällä valmistunut Viljam Laasonen.²⁸¹ *Kulkurin kouluissa* yhteistyön alkua kuvataan seuraavasti:

Tunti sitten, tentin päätyttyä, rehtori päästi toiset menemään ja pidätti minut luonaan. Hän tarjosi lisää kahvia, vieläpä punssiryypynkin, ja sanoi, että koska opettaja- ja oppilas-suhteemme on nyt

²⁷⁶ Rauhala oli toiminut 1910-luvun puolivälissä *Ylioppilaslehden* päätoimittajana samoihin aikoihin kun Ruutu puolestaan oli ollut Ylioppilaskunnan hallituksen puheenjohtajana. Klinge 1972, 137.

²⁷⁷ Asko Ivalo (1901–1968) oli suomalainen diplomaatti ja ministeri, joka palveli yli 40 vuoden ajan suurlähettiläänä ja ulkoministeriön poliittisen osaston päällikkönä. Hänen uransa ulkoministeriössä alkoi vuonna 1926 hänen siirtyessään työskentelemään Tallinnan lähetystöön. Urallaan Ivalo toimi diplomaattina mm. Pariisissa, Teheranissa ja Roomassa. Uola 2004b.

²⁷⁸ Heikki Waris (1901–1989) oli sosiaalipolitiikan professori ja akateemikko. Suoritti kandidaatin tutkinnon HY:ssa vuonna 1922. Hän toimi 1920-luvulta lähtien Sigfrid Sireniuksen perustamassa settlementiliikkeessä. Riihinen 2000.

²⁷⁹ Vilho Helanen (1899–1952) suoritti vuonna 1922 kandidaatin tutkinnon HY:ssa ja liittyi vuotta myöhemmin AKS:aan, jonka puheenjohtajan hän toimi kolmeen otteeseen, joista ensimmäisen kerran 1927–28. Myöhemmin Helanen liittyi IKL:een ja tuki mm. Lapuan liikkeen toimintaa. Häntä pidetään yleisesti suomalaisen dekkarikirjallisuuden edelläkävijänä. Roiko-Jokela 2004.

²⁸⁰ Lainaus Klinge 1972, 136–137; Soikkanen 1991, 238–240; Muistiinpanoja Vasama-seuran kokouksista 4.12.1925, ks. myös merkinnät syksyltä 1926 ja keväältä 1927: K.22: HSSRY-A: KA.

²⁸¹ Muistiinpanoja Vasama-seuran kokouksista 20.10.1927: K.22: HSSRY-A: KA; Helsingin valtioyhteiskunnallisen yhdistyksen jäsenluettelo: K.22: HSSRY-A: KA; Laasosesta ks. Rasila 1973, 45.

tosiasiallisesti päättynyt ja koska meistä tämän jälkeen tulee työtovereita, niin jättäkäämme tittelit pois.

Työtovereiksi Konkka ja Ruutu tulisivat jo vuosia toiminnassa olleen yhdistyksen tiimoilta, jonka johtajana Ruutu tuolloin toimi:

Sinunmaljan jälkeen hän pyysi minua jäseneksi siihen yhdistykseen, jonka puheenjohtaja hän on [...] ja sanoi, että kun entinen sihteeri nyt aikoo jättää paikkansa, voidaan minut valita hänen tilalleen viidensadan markan kuukausipalkalla.²⁸²

Todellisuudessa asiat eivät kuitenkaan sujuneet näin mutkattomasti. Tutkintonsa suoritettuaan Konkka lähestyi Ruutua kirjeitse ja pyysi suosituskirjettä avoimena olevan Jyväskylän suojeluskuntapiirin valistusohjaajan toimen hakemista varten. Jatkuvista ponnisteluistaan huolimatta Konkka ei kertomansa mukaan ollut vielä saanut työpaikkaa ja tilanne näytti vaikealta. Sanoilla ”Kunnioitettava Herra Rehtori!” alkava kirje myös paljastaa, ettei Konkan mainitsemia ”sinunmaljoja” liioin ollut vielä nautittu.²⁸³ Todennäköisesti Konkan aktiivisuuteen Vasama-seurassa vaikuttivatkin ideologisten syiden lisäksi myös työllistymiseen liittyneet vaikeudet.

Lokakuussa järjestetyssä kokouksessa Konkka valittiin Ruudun lupauksen mukaisesti seuran väliaikaiseksi sihteeriksi Suomen Tallinnan-lähetystöön töihin siirtyneen Asko Ivalon paikalle. Samalla tehtiin periaatepäätös oman lehden pitämisestä ohjelmajulistusta tärkeämpänä tavoitteena. Lehden toimintaedellytysten selvittäminen jätettiin Konkan ja Laasonen vastuulle.²⁸⁴ Hanke todettiin kuitenkin pian liian kalliiksi ja eräänlaisena kompromissina päätettiin Konkan palkkaamisesta puoleksi vuodeksi kirjoittamaan lentolehtisiä 500 markan kuukausipalkalla. Tämän lisäksi hänen tehtäviinsä kuului jäsenten värväminen ja toiminnan suunnitteleminen. Konkka tarttui innolla uuteen toimeensa ja esitteli luonnoksensa lentolehtisistä joulukuun 8. päivänä pidetyssä kokouksessa.²⁸⁵ Hanke jäi kuitenkin toteuttamatta, sillä seuran piiristä erosi vuoden 1928 alussa useita henkilöitä. Ruudun seuraavat muistiinpanot Vasaman kokouksista ovat vasta huhtikuulta. Osanottajat olivat selvästi vähentyneet, tuolloin paikalla olivat hänen lisäksi ainoastaan Konkka, Laasonen ja E. A. Aaltio. Yhteisinä nimittäjinä keväällä 1928 aktiivisille henkilöille toimivat Kansalaiskorkeakoulu ja sanomalehtimiestutkinto. Kokouksen osanottajista kaksi oli mainitun tutkinnon suorittaneita opiskelijoita, E. A. Aaltio varsinainen sanomalehtiopin tuntiohjaaja ja Ruutu puolestaan koulun rehtori sekä yksi hankkeen tärkeimmistä alullepanijoista.

²⁸² Konkka 1946, 315.

²⁸³ Konkka Ruudulle 21.6.1927: K.18: YR-A: KA.

²⁸⁴ Muistiinpanoja Vasama-seuran kokouksista 20.10.1927: K.22: HSSRY-A: KA; Helsingin valtioyhteiskunnallisen yhdistyksen jäsenluettelo: K.22: HSSRY-A: KA.

²⁸⁵ Muistiinpanoja Vasama-seuran kokouksista 2.11.1927, 3.11.1927, 8.12.1927: K.22: HSSRY-A: KA.

Yhdessä nämä toisensa hyvin tunteneet henkilöt laativat listan ”sopivista henkilöistä”, mitä ilmeisimmin Vasaman jäseniksi ja perustettavaksi kaavaillun lehden avustajiksi. Muiden joukossa listaan merkittiin useita Konkan tuntemia henkilöitä, kuten hänen entiset opettajansa Elieser Kaila, Yrjö Soini ja Lauri Kettunen.²⁸⁶

Viimeiset merkinnät Vasaman toiminnasta ovat vuoden 1928 toukokuussa pidetystä vuosikokouksesta, jolloin hyväksyttiin edellisen vuoden tilikertomus ja päätettiin seuran uudesta johdosta. Kokouksessa oli paikalla useita täysin uusia henkilöitä, jotka samalla merkittiin seuran jäseniksi. Noin kuukautta aikaisemmin laaditulta listalta oli mukaan saatu houkutelluksi Elieser Kaila ja toimittaja Vihtori Karpio. Heidän lisäksi seuraan liittyivät kokouksessa paikalla olleet liikemies Eero Merilä, arkkitehti Vietti Nykänen sekä majuri Into Auer. Kokouksessa päätettiin pitää Ruutu totuttuun tapaan seuran puheenjohtajana. Myös muutamat uudet jäsenet nousivat Vasamassa välittömästi liittymisensä jälkeen merkittäviin asemiin. Seuran varapuheenjohtajaksi valittiin E. Kaila. Johtokunnan jäseniksi sen sijaan tulivat Vasamassa jo kauan toimineet E. A. Aaltio ja fil. tri. Viljo Tolvanen, varajäseniksi valittiin niin ikään kauan mukana ollut K. N. Rauhala ja uutena henkilönä mukaan tullut Vietti Nykänen. Samassa yhteydessä Konkan väliaikainen sihteerin virka vakinaistettiin, ja seuran tilintarkastajiksi lupautuivat puolestaan kauan mukana olleet Heikki Waris, Urho Kekkonen ja V. L. Korvenkontio.²⁸⁷ Toiminnan pikaisen aktivoitumisen taustalla oli jo pitkään tavoitteena olleen oman lehden julkaisemisen valmistelu.

4.2 Päivän Uutisten päätoimittajana

Toteutumattomaksi jäänyttä lentolehtisiin liittynyttä hanketta seurasi keväällä 1928 onnistunut oman lehden julkaiseminen. Tuolloin perustettiin Päivän Uutiset -lehti, jonka päätoimittajaksi valittiin Konkka 5000 markan kuukausipalkalla. Lehden oli tarkoitus toimia tulevan valtiososialistisen puolueen äänenkannattajana.²⁸⁸ Hieman aiemmin oli ilmestynyt Konkan esikoisteos *Taloudelliseen kansanvaltaan!*, jossa korostettiin sosialisoinnin merkitystä ja käsiteltiin Ruudun teoksissa esitettyjä poliittisia näkemyksiä.²⁸⁹ Teoksen sisältö ja siinä esiintyvät viittaukset lukuisiin Ruudun teoksiin osoittavat Konkan perehtyneen niihin huolella. Kyseisen ohjelmalehtisen laatimista oli suunniteltu Vasama-seurassa jo vuodesta 1923 lähtien. Vasta viisi vuotta myöhemmin

²⁸⁶ Muistiinpanoja Vasama-seuran kokouksista 4.4.1928: K.22: HSSRY-A: KA; Fil. tri. Kettunen vastasi KK:n suomen kielen opetuksesta lähes kymmenen vuoden ajan. Hän oli entinen Tarton yliopiston professori ja jatkoi myöhemmin uraansa HY:n professorina. Rasila 1973, 50.

²⁸⁷ Muistiinpanoja Vasama-seuran kokouksista 7.5.1928: K.22: HSSRY-A: KA; Helsingin valtioyhteiskunnallisen yhdistyksen jäsenluettelo: K.22: HSSRY-A: KA.

²⁸⁸ Soikkanen 1991, 262; Klinge 1972, 176–177; Ahonen et al. 1943, 643.

²⁸⁹ Konkka 1928; Ekberg 1991, 53; Klinge 1972, 177.

hanke todellisuudessa toteutui, todennäköisesti Konkan innostuksen ansiosta. Teos julkaistiin myös lehden näytenuumeroiden yhteydessä ja esiteltiin niissä Päivän Uutisten ohjelmana.²⁹⁰

Lehden tavoitteena oli kansallinen eheyttäminen yhteiskunnallisten vastakohtien tasoittamisen kautta. Tämä saavutettaisiin sopiviksi katsottujen liikealojen yhteiskunnallistamisen eli sosialisoinnin avulla ja valtion hoitamia liikeperiaatteella toimivia tuotantokuntia perustamalla. Sosialisoinnin katsottiin lisäävän työväestön vaikutuskanavia, ja liikevoittoja voitaisiin käyttää heidän elinolojensa parantamiseen esimerkiksi sivistys- ja urheiluharrastusten tukemisen muodossa. Lisäksi Päivän Uutisten ohjelmassa vaadittiin puoluelaitoksen rinnalle perustettavan ammatillinen edustuslaitos, jossa jokaisella työalalla olisi tasaveroinen edustus. Lehden ohjelma oli selvästi suunnattu keskiluokalle, jonka roolia Ruutu oli *Uudessa Suunnassa* korostanut, mutta myös työväestön kanssa haluttiin läheistä yhteistyötä. Heidän kannalleen Päivän Uutiset asettui esimerkiksi sisällissotaan liittyvien kannanottojen osalta. Lehti tuomitsi ”vankileirikurjuuden” ja sodan muistojuhlien oikeistolaisuuden. Olennaisessa ohjelmakohdassa, eli sosialisoinnissa, oltiin kuitenkin varovaisia ja sen toteuttamista hiljaa ja asteittain korostettiin. Matti Klinge on arvellut, että syynä tähän oli pelko keskiluokan karkottamisesta liian jyrkillä asiaan liittyvillä vaatimuksilla. Oikeistolehdissä oli aiemmin esiintynyt väitteitä, joiden mukaan Päivän Uutiset vaati välitöntä sosialisoinnin toteuttamista, ja tilannetta haluttiin ilmeisesti rauhoitella.²⁹¹

Ohjelmakohdat sisältäneitä näytenuumeroita jaettiin suurina painoksina ympäri Suomea ja ne herättivät varsin laajaa huomiota.²⁹² Poliittisessa mielessä lehden synty ajoittui otolliseen ajankohtaan, mikä varmasti lisäsi kiinnostusta asiaan. Suomessa elettiin sotien välisen ajan kuuminta lakkovuotta, ja luokkaristiriitojen kärjistymisen seurauksena työväenkysymyksen ratkaisu vaikutti ajankohtaiselta.²⁹³ Esimerkiksi AKS:ssa oltiin hyvin perillä Päivän Uutisten asioista. Lehden katsottiin seuran piirissä edustavan vielä syntymätöntä, edistysmielisten ja sosiaalidemokraattien väliin sijoittuvaa valtiososialistista puoluetta ja järjestön parissa puhuttiinkin usein ”Päivän Uutisten puolueesta”²⁹⁴. Lehden perustamisen jälkeen, saman vuoden syksynä, vakiintui suomalaiseen poliittiseen keskusteluun käsite ”ruutulaisuus”, joka osaltaan kertoo onnistuneen lehtihankkeen saavuttamasta näkyvyydestä. Ruutulaisuuden uskottiin pitävän sisällään valtiososialismin, aitosuomalaisuuden ja ammatillisen edustuksen, mutta siihen suhtauduttiin usein

²⁹⁰ Klinge 1972, 138–139; PU, näytenuumerot 1–3.

²⁹¹ Konkka 1928, 18–25, 30–36; PU, näytenuumerot 1–3; Lehden ohjelmaa on analysoitu perusteellisesti aikaisemmissa tutkimuksissa. Ks. erityisesti Soikkanen 1991, 262–264; Klinge 1972, 139–146.

²⁹² Klinge 1972, 138–139; Ks. myös Soikkanen 1991, 263.

²⁹³ Kangaspuro 1999, 199; PU, näytenuumero 2.

²⁹⁴ Päivän Uutiset yhdistettiin vielä syntymättömään puolueeseen myös lehdistössä. Ks. esim. IL 6.6.1928; Alkuperäinen uutinen lehden perustamisesta oli peräisin Tallinnasta, todennäköisesti Asko Ivalolta. SS 5.6.1928.

liian teoreettisena ja käytännölle vieraana ilmiönä.²⁹⁵ Kesällä 1928 julkaistujen kolmen näytenuumeron lisäksi ilmestyi syksyn aikana vielä 30 varsinaista Päivän Uutisten numeroa.²⁹⁶

Päätoimittajaksi valitulla Konkalla ei suoritetusta tutkinnostaan huolimatta ollut kokemusta varsinaisesta sanomalehtityöstä. Opintoihin oli kuulunut harjoittelu ensimmäisen lukuvuoden jälkeisenä kesänä, mutta koska sanomalehtitutkintoon suhtauduttiin usein epäilevästi, ei sopivaa harjoittelupaikkaa ollut löytynyt.²⁹⁷ Tästä huolimatta hän ryhtyi innolla valmistelemaan lehden ensimmäisiä näytenuumeroita, joiden osalta hänelle annettiin heti erityisen suuri vastuu. Ruutu oleskeli kesän 1928 maaseudulla, ja Konkka joutui työskentelemään pääosin häneltä kirjeitse saamiensa ohjeiden varassa. Kaksikon välit olivat tässä vaiheessa erittäin lämpimät. Aatetoveruuden ohella heistä oli yhteisen poliittisen toiminnan myötä tullut läheisiä ystäviä. Konkkan ja Ruudun välille oli lisäksi muodostunut selvä oppi-isä-oppipoika -suhde. Valta lehden sisällöstä oli Ruudun käsissä, kun taas Konkkan tehtävänä oli hänen ohjeidensa mukaisesti huolehtia käytännön asioista. Lehden toimittamisessa oli kova työ, eivätkä Konkalle asetetut odotukset olleet aina helposti täytettävissä. Hänen tehtävänään oli muun muassa oikolukea lehdessä julkaistavat artikkelit ja korjata ne niin sisällöllisesti kuin kieliopillisestikin virheettömään muotoon. Etenkin omien kirjoitustensa kohdalla Ruutu oli asiasta äärimmäisen tarkka. Esimerkiksi lehden näytenuumeroissa julkaistuihin artikkeleihinsa jääneistä kolmesta virheestä hän näyttää olleen aidosti harmissaan. Tautologiat ja ajatusvirheet olisi pitänyt ymmärtää korjata. Ilmeisesti itse suurta tarkkuutta työssään noudattanut Ruutu odotti sitä myös muilta. Omat kirjoituksensa Konkka lähetti ennen julkaisua oppi-isälleen, joka palautti ne myöhemmin tarpeellisiksi katsomillaan muutoksilla varustettuina. Lehden toimittamiseen ja sen sisällön tasoon suhtauduttiin vakavasti, eikä työssään kokematon Konkka päässyt toimessaan helpolla.²⁹⁸

Lehden sisällön ohella huomiota kiinnitettiin uusien ja mielellään nimekkäiden avustajien värväämiseen. Tämäkin tehtävä jäi ainakin kesän ajaksi lähes yksinomaan Konkkan hoidettavaksi, vaikka Ruutu omilla suhteillaan sai mukaan joitakin tuntemiaan henkilöitä. Päivän Uutisten avustajiksi lupautuikin monia tunnettuja henkilöitä, joiden joukossa oli useita Konkkan pyynnöstä mukaan suostuneita Vasama-seuran vanhoja jäseniä. On kuitenkin syytä huomata, että avustajien panos itse lehden hyväksi oli usein olematon. Asiaa koskevan kirjeenvaihdon perusteella voidaan todeta, että avustajaluetteloihin oli tarkoitus saada mahdollisimman paljon tunnettuja nimiä. Mitään

²⁹⁵ Soikkanen 1991, 262–263; Klinge 1972, 138–139.

²⁹⁶ Uino 1985, 164.

²⁹⁷ Konkka vietti kesänsä harjoittelun sijaan satamassa työskennellen ks. valokuva Konkasta Kotkan satamassa vuoden 1926 kesällä. Ahonen et al. 1943, 644; Suhtautumisesta sanomalehtitutkintoon ks. Rasila 1973, 45–46, 65–66.

²⁹⁸ Ruutu Konkalle 16.7.1928, 19.7.1928, 8.8.1928: 103: Kirjekokoelma 834: JK-A: SKS/KIA; Konkka Ruudulle 7.6.1928, kesä 1928: K.18: YR-A: KA; Kirjeissä puheena olevista Ruudun artikkeleista ks. PU, näytenuumerot 1–2.

varsinaisia odotuksia heidän osallistumisestaan lehden sisällöntuottamiseen ei mitä ilmeisimmin ollut. Asian eteen nähtiin kuitenkin erityisesti alussa paljon vaivaa. Kesällä 1928 lehden ympärillä käytännössäkin vaikuttaneista henkilöistä voidaan mainita Yrjö Soini, jonka roolina oli ilmeisesti toimia asiantuntijana ja neuvonantajana lehden toimittamiseen liittyvissä asioissa. Etenkin Ruutu näyttää luottaneen Soiniin. Poissa ollessaan hän ohjeisti Konkkaa kääntymään lehden toimitukseen liittyvissä asioissa hänen puoleensa. Aivan yksin Ruudun kirjallisten ohjeiden varassa ei Konkka siis joutunut tuolloinkaan työskentelemään.²⁹⁹

Päivän Uutisten päätoimittajaksi tullessaan Konkka pääsi omaksumansa ideologian ympärille syntyneen käytännön toiminnan eturintamaan ja tätä kautta arvostamansa poliittisen oppi-isänsä ja ystävänsä käytännössä tärkeimmäksi yhteistyökumppaniksi. Kesällä lehden tulevaisuus vaikutti varsin lupaavalta. Konkka sai työskennellä useiden Kansalaiskorkeakoulussa tapaamiensa arvostettujen henkilöiden kanssa, joista voidaan Ruudun ja Soinin lisäksi mainita erityisesti Elieser Kaila ja E. A. Aaltio. Itsensä kadottaneesta nuorukaisesta ja entisestä Ijoen tukkijätkästä oli tullut korkeissa yhteiskunnallisissa asemissa olevien henkilöiden aate- ja työtoveri. Päätoimittajan tehtävistä maksettu 5000 markan kuukausipalkka korosti aiemmin työllistymis- ja rahavaikeuksista kärsineen Konkkan uutta sosiaalista asemaa. Vuoden 1928 kesäkuussa onni kohtasi häntä myös henkilökohtaisen elämän tasolla, kun hän kihlautui Kansalaiskorkeakoulussa tapaamansa Aili Soinin kanssa.³⁰⁰ Avioliitto solmittiin muutamaa kuukautta myöhemmin ja pariskunnalle oli vuoden loppupuolella syntymässä lapsi.³⁰¹ Heinäkuussa Konkkan siteet suomalaiseen yhteiskuntaan vahvistuivat myös virallisesti hänen saadessaan lähes 9 vuoden maassa oleskelun jälkeen Suomen kansalaisuuden.³⁰² Tilanne näytti kaikin puolin valoisalta. ”Suuri palkka ja äkillinen yhteiskunnallinen nousuni pökerrytti minut niin, että menin naimisiin ja perustin kodin”, Konkka kuvasi tilannettaan humoristisesti lähes 20 vuotta myöhemmin.³⁰³

Aivan hankkeen alkutaipaleella ilmenivät kuitenkin myös ensimmäiset ongelmat. Päivän Uutisia julkaisi Osakeyhtiö Viesti, jonka olivat alun perin perustaneet Vasaman toimintaan toukokuussa 1928 mukaan tulleet Eero Merilä ja Vietti Nykänen yhdessä varatuomari Konttisen kanssa. Konkkan mukaan heidän tarkoituksenaan oli ollut jonkinlaisen ”bulevardilehden” julkaiseminen mutta hankkeen rahoituksen kanssa oli ongelmia. Saatuaan kuulla Vasama-seuran samanaikaisista

²⁹⁹ Ruutu Konkalle 11.7.1928, 16.7.1928, 19.7.1928, 23.7.1928, 30.7.1928, 8.8.1928: 103; Kirjekokoelma 834: JK-A: SKS/KIA; Konkka Ruudulle 7.6.1928, kesä 1928: K.18: YR-A: KA; Avustajista PU, näytenumerot 1–3.

³⁰⁰ Ruutu Konkalle 25.6.1928: 103; Kirjekokoelma 834: JK-A: SKS/KIA.

³⁰¹ Todistus solmitusta avioliitosta Aili Soinin kanssa 1928: K.9: JK-A: SKS/KIA; Konkka Kotiväelle 20.12.1930: 72; Kirjekokoelma 835: JK-A: SKS/KIA.

³⁰² EK:n lausunto oikeusministeriölle 30.6.1933/7032/IV: amp 2906: EK-Valpo I: KA.

³⁰³ Lainaus Konkka 1947a, 256; Konkkan palkasta ks. Ahonen et al. 1943, 643.

suunnitelmista valtiososialistisen lehden perustamisesta päättivät he kutsua Konkkan ja Ruudun mukaan Viestin toimintaan. Lehden poliittinen linja ja päätoimittajan paikka jäivät kaksikon päätettäväksi, sillä Merilällä ja kumppaneilla ei ollut rahaa. Tilanne aiheutti kuitenkin myös erimielisyyksiä. Päiväkirjassaan Konkka kertoo vastustaneensa Päivän Uutisten nimeä ja pitäneensä sitä harhaanjohtavana, sillä lehteä oli määrä julkaista vain kahdesti viikossa. Hänen oma ehdotuksensa lehden nimeksi oli Ruudun kahdeksan vuotta aikaisemmin julkaistun teoksen mukaisesti Uusi Suunta, joka olisi selvästi yhdistänyt lehden valtiososialismiin. Tähän ei kuitenkaan suostuttu, ja Konkka paljastaa myös lehden näytenuumerosta syntyneen riidan Merilän ja Nykäsen kanssa.³⁰⁴ Kesän edetessä ongelmat lisääntyivät. Konkka valitteli Ruudulle osakemaksujen perintään liittyviä vaikeuksia. Puhelimitse hän oli onnistunut tavoittamaan ainoastaan Kekkosen, joka lupautuikin välittömästi maksamaan oman osuutensa.³⁰⁵

Samoihin aikoihin lehden parissa työskentelevien henkilöiden välillä alkoi ilmetä myös henkilökohtaisempia ristiriitoja. Konkka ei näytä tulleen alkuunkaan toimeen lehden taloudenhoitajaksi valitun Merilän kanssa, jonka epäpätevyyttä hän on myöhemmissä yhteyksissä pitänyt Päivän Uutisten huonon menestyksen ja nopean lakkauttamisen syynä.³⁰⁶ Vuoden 1931 päiväkirjamerkintöjensä perusteella Konkka uskoi Merilän tavoitteena olleen koko ajan lehden alas ajaminen ja osakkeidensa myyminen.³⁰⁷ Myös Osakeyhtiö Viestin toisena varajäsenenä toimineen Urho Kekkosen ja Merilän välillä ilmeni ongelmia.³⁰⁸ Konkka informoi tilanteesta Ruutua vuoden 1928 kesällä ja kertoi Kekkosen uhanneen erota hankkeesta, jos Merilä jatkaisi taloudenhoitajana. Syyt tähän löytyivät hänen arvionsa mukaan niiltä ajoilta, jolloin kaksikko oli toiminut samanaikaisesti EK:n palveluksessa.³⁰⁹ Konkka yhtyi Kekkosen vaatimukseen asiassa, ja elokuun alussa Merilä päätettiin erottaa lehden taloudenhoitajan toimesta.³¹⁰ Hänen jatkajakseen valittiin Toivo Holtari, joka ei hänkään saanut Konkkan mukaan toimeensa juuri mitään aikaa ja kaikki työt jäivät hänen itsensä hoidettaviksi.³¹¹ Palatessaan lehden asioihin 1940-luvulla Konkka tosin tunnusti heikon menestyksen syyksi myös oman kokemattomuutensa sanomalehtityöhön liittyvissä tehtävissä.³¹²

³⁰⁴ 18.1.1931: Päiväkirjamerkintöjä 1931: K.9: JK-A: SKS/KIA.

³⁰⁵ Uino 1985, 168; Konkka Ruudulle kesä 1928: K.18: YR-A: KA.

³⁰⁶ Ks. esim. Ahonen et al. 1943, 643.

³⁰⁷ 18.1.1931: Päiväkirjamerkintöjä 1931: K.9: JK-A: SKS/KIA.

³⁰⁸ Uino 1985, 164, 168.

³⁰⁹ Konkka Ruudulle kesä 1928: K.18: YR-A: KA; Ruudun tietojen mukaan Merilää pidettiin Viipurissa

”epämääräisenä”. Ruutu Konkalle 16.7.1928: 103: Kirjekokoelma 834: JK-A: SKS/KIA.

³¹⁰ Toimenpiteistä Merilän suhteen ks. esim. Ruutu Konkalle 23.7.1928, 30.7.1928: 103: Kirjekokoelma 834: JK-A: SKS/KIA; Ks. myös Urho Kekkonen Sylvi Kekkoselle 5.8.1928, teoksessa Uino 1997, 119.

³¹¹ 18.1.1931: Päiväkirjamerkintöjä 1931: K.9: JK-A: SKS/KIA.

³¹² Ahonen et al. 1943, 643.

Henkilökohtaisia ristiriitaisuuksia vakavamman ongelman muodostivat kuitenkin jatkuvat taloudelliset vaikeudet. Elokuussa pian Merilän erottamisen jälkeen tilanne vaikutti jo niin huonolta, että Kekkonen kirjoitti vaimolleen päättäneensä syyskuussa erota lehden johtokunnasta. ”Lehti menee pian kumoon, on minun oletukseni”, hän arveli.³¹³ Päivän Uutisten huonon taloudellisen tilanteen taustalla oli erityisesti Ruudun aseman heikkeneminen ylioppilaspireissä. Lehden perustamisen aikoihin oli suurelta osin luotettu AKS:lta saatavaan tukeen, joka kuitenkin jäi vähäiseksi Ruudun suhteiden seuraan käytännössä katketessa. Lähes välittömästi lehden julkaisemisen myötä alkoi siinä esitettyjen ajatusten tiimoilta kiivas poliittinen keskustelu AKS:n Suomen Heimo -lehden toimituksen ja hänen välillään. Väittelyn aiheena olivat muun muassa erimielisyydet kielipolitiikan ja suomalaisuusaatteen sisällöstä. Ruutu syytti AKS:aa yhteiskunnallisten kysymysten sivuuttamisesta ja keskittymisestä pelkkään kielikysymykseen, mikä suututti monia seuran jäseniä, ja esimerkiksi Vasamaan kuulunut Paavo Susitaival ilmoitti eroavansa yhdistyksestä. AKS:n edustajien keskuudessa ei katsottu hyvällä myöskään Konkan lehdessä julkaisemia heimopolitiikkaa rankasti kritisoineita kirjoituksia, jotka entisestään kärjistikivät tilannetta. Päivän Uutisten rahoitus jäi lopulta lähes yksinomaan Ruudun varaan, ja oli selvää, että jonkinlainen muutos oli välttämätön.³¹⁴

4.3 Tähystäjä – poliittiskirjallinen viikkolehti

Vuoden 1928 lopussa Päivän Uutiset lopetti toimintansa ja sen tilalle perustettiin kerran viikossa ilmestyvä aikakauslehti Tähystäjä, jonka kohdalla tähdättiin korkeaan tasoon ja poliittis-yhteiskunnallisten asioiden ohella myös kirjallisuuteen ja taiteeseen liittyvien teemojen käsittelyyn. Valtiososialismista puhuminen väheni Tähystäjän kohdalla, eikä sitä suoranaisesti esitelty sen kannattajana. Konkka itse kuvaili lehteä ”amerikkalaismalliseksi aikakauslehdeksi”, jossa sai tuoda esiin mitä erilaisimpia maailmankatsomuksia edustavia näkemyksiä. Lehden taustalla oli lähes sama joukko kirjoittajia kuin Päivän Uutisissäkin, lukuun ottamatta muutamia uusia avustajia, joista nimekkäimpinä voidaan mainita Eljas Erkko ja Santeri Alkio. Tähystäjän palstoilla käytiin poliittista väittelyä lähinnä Ruudun ja 1920-luvulla toimineen kirjailijaryhmittymä Tulenkantajien

³¹³ Urho Kekkonen Sylvi Kekkoselle 5.8.1928, teoksessa Uino 1997, 119; Pääasialliset syyt Kekkonen eroon olivat taloudelliset. Aikaisemmassa tutkimuksessa on korostettu etupäässä hänen ja Konkan välisten henkilökohtaisten riitojen merkitystä ensin mainitun myöhempiin kommentteihin vedoten, eikä tässä tutkielmassa käytettyä kirjettä ole huomioitu. Ks. esim. Uino 1985, 168; Soikkanen 1991, 260.

³¹⁴ Ruudusta ja AKS:sta ks. Soikkanen 1991, 262–266; Konkan suhteista AKS:n edustajiin Päivän Uutisten aikoihin ks. esim. Konkka Ruudulle 11.7.1933: K.18: YR-A: KA; Konkan heimopolitiikkaa kritisoineet kirjoitukset herättivät huomiota myös työväenlehdissä. Työn Ääni 24.8.1928; Konkan kirjoituksista ks. esim. PU, näyttenumero 2. Ruudulla oli suuri valta lehden sisältöön. Tässä mielessä hänen voidaan olettaa ainakin periaatteellisesti hyväksyneen heimopolitiikan rajun kritisoinnin.

julkaiseman Tulenkantajat-lehden toimituksen välillä.³¹⁵ Myös Konkka kävi ajoittain omaa taisteluaan ryhmän edustamaa, hänen mielestään ”pinnallista modernismia” vastaan ja joutui itsekin kritiikin kohteeksi.³¹⁶ Tärkeimmissä kirjoituksissaan Konkka kiinnitti huomiota diktatuuriin poliittisena järjestelmänä ja sen käytännön toteutumiseen esimerkiksi Venezuelassa ja Neuvostoliitossa.³¹⁷ Tässä hän seurasi selvästi Ruutua, joka pohti kysymystä omista artikkeleistaan kyseenalaistaen puoluelaitoksen ja parlamentaarisen demokratian.³¹⁸

Aikaisemmassa tutkimuksessa uuden lehden linjanmuutos on nähty sen tunnustamisena, ettei puolueen perustamista lehtihankkeen pohjalta enää pidetty mahdollisena. Timo Soikkasen mukaan Tähystäjä tarkoitti tässä suhteessa selvää taka-askelta.³¹⁹ Markku Kangaspuro puolestaan on todennut Päivän Uutisten muuttamisen Tähystäjäksi merkinneen valtiososialistisen puoluehankkeen lopullista haudamista.³²⁰ Tähystäjän kohdalla ilmennyt sisällöllinen suunnanmuutos voidaan todella nähdä merkittävänä taka-askelena, mutta ajatusta poliittisen toiminnan jatkamisesta ei silti unohdettu. Konkkan kirjeestä Ruudulle vuoden 1929 kesällä selviää, että tavoitteena oli lehden linjan muuttaminen ”radikaaliseksi”.³²¹ Ilmeisesti tällä tarkoitettiin Tähystäjän muuttamista Päivän Uutisten kaltaiseksi valtiososialismia edustaneeksi poliittiseksi julkaisuksi. Todennäköisesti suunnitelmissa oli entistäkin jyrkempi sosialisointiohjelman korostaminen, sillä Tähystäjän kohdalla toiveet poliittisten uudistusten toteuttamisesta kohdistettiin työväenluokkaan aikaisemman keskiluokkaan vetoamisen sijaan. Lehden näytenuumerossa porvarillista nuorisoa syytettiin passiivisiksi ja uusista aatteista innostumattomiksi, jotka lisäksi vihasivat sosialismia, kuin ”härkä punaista vaatetta”.³²² Taktillisia syitä sosialisointivaatimusten vähättelyyn ei enää ollut. Tähystäjän poliittisesti puolueeton linja ei ollut osoitus puoluehankkeen hylkäämisestä vaan huonosta taloudellisesta tilanteesta johtunut välttämätön kompromissi. Suunnanmuutoksella pyrittiin todennäköisesti saamaan lehti taloudellisesti vankemmalle pohjalle ja tilanteen parantuessa linjaa olisi jälleen muutettu.³²³

³¹⁵ Soikkanen 1991, 267–268; ”Arv. nim. Sipi” 20.8.1929, vastineluonnos: K.10: JK-A: SKS/KIA.

³¹⁶ Tulenkantajat 13–14/1929; Konkkan antimodernistiset kannanotot jatkuivat 1930-luvullakin, jolloin hän oli siinä määrin Soihtu-lehden toimitukseen kuuluneiden Eino Sarkian ja Mauri Ryömän suosiossa, ettei Raoul Palmgrenin vastinetta erääseen hänen kirjoitukseensa suostuttu julkaisemaan. Palmgren 1983, 285, 406 alaviite 53.

³¹⁷ Lista tärkeimmistä Tähystäjän kirjoituksista on julkaistu lehden vuoden 1930 esittelylehtisessä, josta löytyvät tarkemmat tiedot myös Konkkan diktatuuria käsittelevistä kirjoituksista. Lehtinen löytyy ainakin Ruudun arkistosta. Ks. Tähystäjän esittelylehtinen v:lle 1930: K.18: YR-A: KA; Konkka käsittelee teemaa myös aiemmin julkaisemassaan teoksessa. Konkka 1928, 41–44.

³¹⁸ Ruudun kirjoituksista ja näkemyksistä ks. Kangaspuro 1999, 200–202; Soikkanen 1991, 269–272.

³¹⁹ Soikkanen 1991, 267.

³²⁰ Kangaspuro 1999, 200.

³²¹ Konkka Ruudulle 8.8.1929: K.18: YR-A: KA.

³²² Kangaspuro 1999, 198; Tähystäjä, näytenuomero.

³²³ Konkka Ruudulle 8.8.1929: K.18: YR-A: KA.

Tähystäjän päätoimittajana toimi pitkänlinjan vasomalainen varatuomari E. A. Aaltio. Konkka puolestaan siirtyi hoitamaan toimitussihteerin ja taloudenhoitajan tehtäviä 3500 markan kuukausipalkalla. Päiväkirjassaan hän muistelee suuren osan Aaltion tehtävistäkin jääneen lopulta hänen hoidettavakseen. Konkkan mukaan kirjoituksia ei juuri valmistunut lehden nimekkäästä avustajajoukosta huolimatta. Ainoastaan Ruutu oli aktiivinen ja häneltä ilmestyi ”arvokas poliittinen artikkeli” lehden jokaiseen numeroon.³²⁴ Uuden työnkuvansa myötä Konkka joutui jälleen uusien haasteiden eteen. Taloudenhoitajan tehtävistä hänellä ei ollut senkään vertaa kokemusta kuin sanomalehtityöstä ennen Päivän Uutisten perustamista. Kokemattomuudestaan huolimatta hänen uskonsa omiin kykyihinsä ja lehden menestymismahdollisuuksiin oli suuri. Kesäkuussa 1929 Konkka kirjoitti Ruudulle lehden tilasta: ”En oikein tiedä milloin pääsen kesälomalle, sillä lehden tila on vielä sellainen, että se vaatii minun alituista huolenpitoani.” Rahatilanne oli jo tässä vaiheessa varsin heikko, eikä Konkka omien sanojensa mukaan luottanut kenenkään muun kykyyn hoitaa lehteä riittävällä taidolla. Sisällön hankkimistakaan ei uskaltanut jättää ”kenelle hyvänsä”.³²⁵ Kesän aikana monet lehden parissa työskentelevät olivat päättäneet siirtyä lomalle, minkä vuoksi viikoittaisten numeroiden toimittaminen jäi jälleen suurelta osin hänen vastuulleen.³²⁶

Elokuussa Tähestäjän taloudellinen tilanne näytti jo niin vaikealta, että Konkka oli valmis harkitsemaan lehden myymistä. Potentiaaliseksi ostajaksi ilmoittautui tamperelainen liikemies Rafael Haarla, jonka kirjailijana tunnettu veli Lauri Haarla oli yksi lehden avustajista. Asiaan sisältyi kuitenkin poliittisia vaaroja, joista Konkka oli hyvin tietoinen. Rafael Haarla oli aiemmin samana vuonna perustetun Vapaussodan Rintamamiesten Liiton³²⁷ tärkein rahoittaja ja hänen suunnitelmanaan oli muodostaa Tähestäjästä liiton äänenkannattaja. ”Rafaelin tarkoitus on siis ilmeinen – saada Tähestäjästä selvä oikeistofascistinen lehti”, Konkka varoitti Ruutua. Hän ei ollut mielissään ajatuksesta ja totesi, että vallan antaminen Haarlalle tarkoittaisi, että suunnitelmat lehden muuttamiseksi ”radikaaliseksi” kävisivät mahdottomiksi. Konkka uskoi, että ennen pitkää hänen ja Ruudun olisi luovuttava osakkeistaan, joiden mukana menisi myös määräysvalta lehden asioihin. Yhteistyötä hän ei perustellusti pitänyt mahdollisena. Lauri Haarla oli varoittanut veljensä olevan

³²⁴ 18.1.1931: Päiväkirjamerkintöjä 1931: K.9: JK-A: SKS/KIA; Kirjoitusten saamiseen liittyvistä vaikeuksista ks. myös Konkka Ruudulle 21.6.1929: K.18: YR-A: KA; Ruutu vastasi Tähestäjän poliittisista artikkeleista ja E. Kaila lainsäädännöllisistä artikkeleista. Lehden varsin laajasta kirjallisuus- ja taideosastosta vastasi Elsa Enäjärvi (myöhemmin Enäjärvi-Haavio), kunnes Lauri Haarla otti hänen paikkansa. Tähestäjä, näyttenumero.

³²⁵ Konkka Ruudulle 21.6.1929: K.18: YR-A: KA.

³²⁶ Konkka Ruudulle 8.8.1929: K.18: YR-A: KA.

³²⁷ VRL perustettiin Tampereella vuonna 1929 ja sen pyrkimyksenä oli isänmaallisuuden ja uskonnollisuuden korostaminen. Järjestö vastusti mm. työmaaterroria, kommunismia ja puoluepolitiikkaa. VRL kehittyi käsi kädessä Lapuan liikkeen kanssa ja järjestöt ajoivat vuosina 1930–1932 samanlaista politiikkaa. Uola 1988, 30–33, 36, 60; Siltala 1985, 334–335.

”liian yksipuolinen” henkilö, jonka ohjaaminen olisi hankalaa. Taloudellinen tilanne oli kuitenkin niin vaikea, että Konkka päätti jättää asian Ruudun ratkaistavaksi.³²⁸ Ilmeisesti jälkimmäinenkään ei ollut valmis luovuttamaan päätösvaltaa lehden asioista Haarlan kaltaiselle suojeleuskuntien noususta haaveilevalle ja tässä toivossa mitä erinäisimpiä vallankaappaushankkeita rahoittaneelle ”fanaattisoikeistolaiselle” henkilölle, eikä skenaario lehden myynnistä koskaan toteutunut.³²⁹ Asian harkitseminen on kuitenkin selvä osoitus Konkkan tuntemasta epätoivosta.

Syksyllä vaikeudet pahenivat, eikä Tähystäjä koskaan saavuttanut suurta suosiota. Konkkan mukaan sillä oli tilaajia parhaimmillaan noin 1500 henkeä.³³⁰ Lehden parissa tehty suuri työmäärä vaati lopulta myös veronsa. Konkka kertoo kärsineensä hermojen kireydestä, painon putoamisesta ja unettomuudesta. Saadakseen nukutuksi hän päätti turvautua alkoholiin, ja ryyppääminen oli lopulta lähes jokailtaista.³³¹ Ongelmia paetakseen Konkka ryhtyi kirjoittamaan. Vain kahdessa viikossa syntyi hänen kaunokirjallinen esikoisteoksensa *Me sankarit*. Kirja perustui hänen omille kokemuksilleen heimosodista ja muilta pakolaisilta kuultuihin kertomuksiin. Teoksen heimoaatteesta antama kuva on hyvin kriittinen, ja se herätti vuoden 1929 lopulla julkaisemisensa yhteydessä suurta huomiota. Vaikutteita Konkka otti aiemmin suomeksi ilmestyneestä *Länsirintamalta ei mitään uutta* -teoksesta, ja hänet ristittiin pian ”Suomen Remarqueksi”.³³² Kirjan julkaisemisen aikoihin Konkka ilmoitti jättävänsä tehtävänsä Tähystäjän parissa ja hylkäävänsä lehtimiehen uran. Hänen seuraajakseen valittiin Bertil Viljanen, joka oli Konkkan entinen opiskelutoveri Kansalaiskorkeakoulusta. Konkkan lähdön jälkeen lehteä ilmestyi enää kolmen numeron verran. Suunnanmuutos lehden sisällön suhteen ei tuonut mukanaan haluttua helpotusta ongelmiin ja Tähystäjä lakkautettiin edeltäjänsä tavoin vuoden 1930 alussa.³³³

4.4 Lehtihankkeiden jälkeen – politiikasta kirjalliseen työhön

Tähystäjän lakkauttaminen merkitsi Ruudulle kahden vuoden taukoa politiikasta ja keskittymistä YKK:n rehtorin viranhoitoon ja tieteelliseen tutkimukseen.³³⁴ Konkka puolestaan paloi henkisesti ja

³²⁸ Konkka Ruudulle 8.8.1929: K.18: YR-A: KA.

³²⁹ Luonnehdinnat Haarlasta ovat peräisin Juha Siltalalta, lukuun ottamatta ilmausta ”fanaattisoikeistolainen”, jonka alkuperäinen lähde on Suomen Sosialidemokraatti. Ks. Siltala 1985, 283–284; Haarla oli rahoittanut mm. helmikuussa 1929 perustettua Suomen Lalliliittoa. Ekberg 1991, 37–38; Myöhemmin hän toimi Lapuan Liikkeen merkittävimpänä taloudellisena tukijana. Peltola 2008, 115.

³³⁰ 18.1.1931: Päiväkirjamerkintöjä 1931: K.9: JK-A: SKS/KIA.

³³¹ 18.1.1931: Päiväkirjamerkintöjä 1931: K.9: JK-A: SKS/KIA; Konkka Ruudulle 4.8.1930: K.18: YR-A: KA.

³³² ”Lauantaina huhtikuun 13. päivänä 1935”: K.9: JK-A: SKS/KIA; 18.1.1931: Päiväkirjamerkintöjä 1931: K.9: JK-A: SKS/KIA; Konkka 1929; Teoksesta ks. myös Niemi 1988, 28; Ilmeisesti nimitys ”Suomen Remarque” oli lähtöisin Eero A. Vuoren kirjoituksesta Viipurilaisessa Kansan Työ- lehdessä. Palmgren 1983, 283.

³³³ 18.1.1931: Päiväkirjamerkintöjä 1931: K.9: JK-A: SKS/KIA; Tähystäjän lakkauttamisesta myös Soikkanen 1991, 267–268.

³³⁴ Soikkanen 1991, 267–268.

fyysisesti loppuun ja siirtyi kirjallisen työnsä pariin. Vuoden 1930 elokuussa hän lähestyi oppisäänsä kirjeitse kertoen lehden ympärillä tapahtuneista ikävistä asioista ja vaikeasta henkilökohtaisesta tilanteestaan. Vaimonsa kanssa he olivat jättäneet Helsingin taakseen ja oleskelivat tuolloin Käkisalmen maalaiskuntaan kuuluvassa Marjalanniemen kylässä. Konkka muisteli tekemäänsä valtavaa työmäärää, josta huolimatta kaikki moitteet oli vieritetty hänen harteilleen Merilän ja Holtarin saadessa toiminnastaan kiitettävät kertomukset. ”[...] mutta minä, joka uurastin yötä ja päivää, pitämättä varsinaista kesälomaa, hoitaen toimitus-sihteerin, taloudenhoitajan ja osaksi päätoimittajankin tehtäviä, kulutin hermojeni hulluuteen ja kroonilliseen unettomuuteen asti, minä sain kaikesta moitteet”, hän kertoi katkerana. Konkkaa syytettiin huolimattomuudesta kirjanpidossa, ja vielä kuukausia tapahtumien jälkeenkin asia herätti hänessä suuttumusta.³³⁵ Oman lisänsä ennestäänkin vaikeaan tilanteeseen toi Konkkan puoli vuotta aiemmin julkaistun esikoisteoksen herättämä kyseenalainen huomio.

Tähystäjän lakkauttamisen jälkeen Konkka oli elänyt yksinomaan kirjallisella työllä. Vuoden 1929 lopulla julkaistu, sosiaalidemokraattisen Kansanvallan kustantama *Me Sankarit* oli myynyt kahden painoksen verran saaden osakseen paljon kiitosta mutta toisaalta myös hyökkäyksiä.³³⁶ Joulukuun 10. päivänä 1929 Suomen Suojelusliitto³³⁷ lähetti johtajansa Arne Somersalon³³⁸ allekirjoittaman kirjeen porvarillisten lehtien päätoimittajille. Somersalo leimasi Konkkan teoksen sosialistiseksi isänmaan ja puolustushengen vastaiseksi propagandaksi sekä törkeäksi häpäisyksi Itä-Karjalan retkikuntaa kohtaan. Lehdistöä suositeltiin sivuuttamaan teos vaikenemalla, sillä avoimen kritiikin pelättiin ainoastaan lisäävän sen suosiota. Ilmeisesti suurin osa kirjeen vastaanottaneista päätoimittajista oli samaa mieltä, sillä liiton toimintakertomuksen mukaan lehdet noudattivat saamaansa kehotusta yhtä poikkeusta lukuun ottamatta.³³⁹ Sen sijaan esimerkiksi Kirjastolehden yhteydessä julkaistussa Arvosteleavassa kirjaluettelossa teos saatettiin arvostella, sillä se ei varsinaisesti levinnyt yleisölle mutta vaikutti merkittävästi kirjastojen hankintapäätöksiin. Konkkan teoksen arvosteli entinen aktivisti ja Valkoisen Suomen toimittaja Onni Tolvanen, joka antoi kirjasta kielteisen arvion. Osa kirjastoista oli kuitenkin hankkinut teoksen kokoelmiinsa, mutta

³³⁵ Konkka Ruudulle 4.8.1930: K.18: YR-A: KA.

³³⁶ 18.1.1931: Päiväkirjamerkintöjä 1931: K.9: JK-A: SKS/KIA; Konkka Ruudulle 4.8.1930: K.18: YR-A: KA.

³³⁷ Suomen Suojelusliitto perustettiin vuoden 1923 alussa ja sen toiminta koostui lähinnä venäläis- ja kommunisminvastaisen materiaalin levittämisestä porvarilliselle lehdistölle. Liittoa voidaan kuvata eräänlaisena aseellisen suojeluskunnan henkisenä vastineena. Perälä 1998, 22; Siltala 1985, 49, 318; Immonen 1987, 112–113.

³³⁸ Everstiluutnantti Arne Somersalo (1891–1941) oli tunnettu oikeistoradikaali. Hän toimi vuosina 1920–1926 ilmavoimien päällikkönä mutta erosi puolustusvoimista siirtyäkseen politiikan pariin. Myöhemmin hän toimi Lapuan liikkeen Ajan Sanan ja sitä seuranneen IKL:n Ajan Suunta-lehden päätoimittajana. Vuosina 1933–1936 Somersalo toimi lisäksi IKL:n kansanedustajana. Sulamaa 2007.

³³⁹ Immonen 1987, 419; SS 14.12.1929.

esimerkiksi Honkilahdella se määrättiin ”sisällöltään sopimattomana” poistettavaksi. Eija Eskola on väitöskirjassaan todennut päätöksen perusteiden olleen poliittiset.³⁴⁰

Työväen julkaisuissa Konkan romaani sen sijaan otettiin positiivisesti vastaan. Suomen Sosialidemokraatissa kirjasta julkaistiin myönteinen arvostelu ja myös kommunistisen Tiedonantajan palstoilla teosta kehuittiin.³⁴¹ Esikoisteoksensa herättämän huomion seurauksena Konkka näyttää käyneen läpi eräänlaisen identiteetin muutoksen. Jo Tähestäjän parissa työskennellessään hän oli esiintynyt avustajana eräissä sosiaalidemokraattisissa julkaisuissa. Oikeistolaisilta tahoilta kohtaamansa kritiikin ja toisaalta työväenliikkeen edustajilta saamansa kannustavan palautteen seurauksena Konkka lähentyi edelleen sosiaalidemokraatteja ja omaksui kevään 1930 aikana uuden roolin proletaarikirjailija³⁴² Urho Torikkana. Tuolloin hän julkaisi kirjoituksiaan Suomen Sosialidemokraatissa ja osallistui lyhytikäiseksi jääneen Proletaarikirjailijain liiton³⁴³ perustamiseen. Työläiskirjallisuutta tutkinut Raoul Palmgren on todennut Konkan laatimien liiton perustamista valmistelleiden ohjelmakirjoitusten olleen sävyltään huomiota herättävän jyrkkiä.³⁴⁴ Tämä ei ole yllättävää, sillä Konkka oli omaksunut kapitalismin vastaiset näkemyksensä jo vuosia aiemmin sekä joutunut romaaninsa vuoksi kokemaan henkilökohtaisesti orastavan oikeistoradikaalisen liikehdinnän työväestöön kohdistamat hyökkäykset. Liiton perustamista pohdittaessa myös Lapuan liikkeen toiminta oli kärjistynyt, kun sen painovapauslain muutosta koskeneen lakiesityksen kaatumisesta raivostuneet edustajat olivat tuhonneet Työn Äänen kirjapainon vain hetkeä aiemmin.³⁴⁵ Proletaarikirjailijain liiton perustava kokous järjestettiin myöhemmin kesäkuussa, mutta minkäänlaista toimintaa sen pohjalta ei saatu aikaiseksi ja liiton voidaankin katsoa kuolleen seuraavan kuukauden aikana.³⁴⁶

Konkan toiminta sosiaalidemokraattien parissa jäi lyhytaikaiseksi. Asia herätti kuitenkin Tähestäjän ympärillä toimineiden henkilöiden taholla huhuja hänen kuulumisestaan SDP:n riveihin. Kesällä 1930 myös Ruutu oli tässä käsityksessä ja Konkka joutui ilmoittamaan tiedon

³⁴⁰ Immonen 1987, 419–420; Eskola 2004, 52–55.

³⁴¹ SS 10.12.1929; Työväenjärjestöjen Tiedonantaja 17.12.1929; Asiasta myös Palmgren 1983, 183.

³⁴² Konkka ei varsinaisesti täytä esim. Raoul Palmgrenin määritelmää proletaarikirjailijasta. Hänen taustansa oli keskiluokkainen ja Palmgren on korostanut, ettei ns. käännynnäinen voi olla proletaarikirjailija. Palmgren 1965, 222–223. Käsite on tässä yhteydessä omaksuttu Konkan omista lähtökohdista ja osana hänen identiteettiään. Hänelle proletaarikirjailijaa määritti ensisijaisesti ideologinen asenne, eikä sosiaalinen alkuperä. Palmgren 1983, 285.

³⁴³ Liiton puheenjohtajana toimi Aarne Orjatsalo, johon Konkan välit tulehtuivat myöhemmin totaalisesti. Päiväkirjassaan hän haaveili Orjatsalon tyrmäämistä leukaan kohdistetulla uppercutilla. 16.2.1931: Päiväkirjamerkintöjä 1931: K.9: JK-A: SKS/KIA; Orjatsalosta ks. Palmgren 1983, 31.

³⁴⁴ Palmgren 1983, 30–31; Konkan kirjoituksista ks. esim. SS 4.5.1930; Konkka on itse kuvannut identiteetin muutostaan romaanissaan *Tuhlattu aarre*, jossa hänen alter egonsa Urho Jortikka (Urho Torikka) esiintyy ”porvarilliselta nimeltään” Hannu Kolttana (Juhani Konkka). Konkka 1947b, 92.

³⁴⁵ Asiaan oli sekaantunut myös Tähestäjän ostamaan tarjoutunut Haarla, joka oli lupautunut maksamaan kirjapainon särkeemiseen osallistuneiden mahdollisesti kohtaamat korvausvaatimukset. Siltala 1985, 68–69.

³⁴⁶ Palmgren 1983, 31.

paikkansapitämättömäksi. Hänen saamansa vaikutelmat kyseisestä puolueesta eivät muutenkaan olleet erityisen positiiviset. Konkka kertoi päässeensä vilkaisemaan ”proletariaatin johtoon” ja nähneensä siellä vallitsevan virkavaltaisuuden. ”Sosialidemokratia on Suomessa rämettymässä ja homehtumassa. Sinne pitäisi puhalttaa uutta ilmaa. Mutta kuka sen tekee?” hän kertoi kokemuksistaan Ruudulle.³⁴⁷ Konkkan alkuperäisiä motiiveja sosiaalidemokraattien lähestymiseen ennen *Me sankarit* -teokseen kohdistunutta arvostelua on vaikea arvioida. Todennäköisesti asiaan vaikuttivat Tähystäjässä koetut vaikeudet ja halu markkinoida myöhemmin julkaistavaa teosta. Taustalla lienee osaltaan ollut myös jo Tähystäjän näytenumerossa ilmi tullut pettymys porvarilliseen nuorisoon ja poliittisten toiveiden asettaminen työväestöön. Konkkan omaksuma identiteetti työväestön edustajana leimasi kuitenkin hänen myöhempää poliittista toimintaansa ja muodostui tärkeäksi tekijäksi myös hänen ja Ruudun välisen yhteistyön kehityksen kannalta.

4.5 Taloudellisesti vaikeaa aikaa

Tähystäjän lakkauttamista seurasivat Konkkan kohdalla vakavat taloudelliset vaikeudet. Lehdestä oli jäänyt hänelle noin 25 000 markan velat, joista vielä vuoden 1931 tammikuussa oli noin 20 000 markkaa maksamatta.³⁴⁸ Myös työtilanne oli vaikea, eikä sopivia työpaikkoja ollut näköpiirissä.³⁴⁹ Käytännössä Konkka joutui elättämään itsensä ja perheensä vuosien 1930–1931 aikana kirjallisen työnsä avulla. *Me sankarit* -romaanin heimoaateen ja sodan vastainen sanoma yhdessä Suomen Suojelusliiton kirjeen kanssa johtivat kuitenkin Konkkan lähes täydelliseen boikotointiin porvarillisten julkaisujen taholta, mikä entisestään vaikeutti tilannetta. Hän otti asian raskaasti ja koki joutuneensa suoranaisten vainon kohteeksi. Esimerkiksi Yhteishyvän hylätessä hänen novellinsa oli Konkka vakuuttunut, että asian taustalla oli lehden toimituksessa työskennellyt AKS:n jäsen Erkki Virta, joka hänen mukaansa muiden aatetovereidensa tavoin vihasi häntä. Työväenlehdet sen sijaan ostivat mielellään Konkkan kirjoituksia ja maksoivatkin hänen mukaansa hyvin, noin 500–600 markkaa lyhyestä novellista. Talouslaman seurauksena ne eivät kuitenkaan pystyneet ostamaan kuin muutaman kirjoituksen vuodessa, ja osa ei kyennyt maksamaan toimituksen ulkopuolisista kirjoituksista lainkaan.³⁵⁰

Vaikeuksista huolimatta Konkka työskenteli ahkerasti, ja hänen kirjoituksiaan ostivat erityisesti Suomen Sosialidemokraatti, Kansan lehti ja Kuluttajain lehti. Yksittäisiä juttuja julkaistiin myös

³⁴⁷ Konkka Ruudulle 4.8.1930: K.18: YR-A: KA.

³⁴⁸ Ruudun velkojen suuruudeksi Konkka arvioi n. 200 000 markkaa ja varatuomari Kaukovaaran velkataakaksi 30 000 markkaa. 18.1.1931: Päiväkirjamerkintöjä 1931: K.9: JK-A: SKS/KIA.

³⁴⁹ Konkka Ruudulle 4.8.1930: K.18: YR-A: KA.

³⁵⁰ Konkka Ruudulle 4.8.1930: K.18: YR-A: KA; 18.1.1931, 23.1.1931, 24.1.1931: Päiväkirjamerkintöjä 1931: K.9: JK-A: SKS/KIA; Immonen väittää Konkkan itse olleen AKS:n jäsen, mutta tieto ei pidä paikkaansa. Immonen 1987, 420.

muissa lehdissä, kuten Helsingin Sanomissa. Suurin osa kirjoituksista oli luonteeltaan kaunokirjallisia, mutta myös poliittiset aiheet, kuten Lapuan liikkeen vastainen pakina olivat edustettuina. Juttua kohden maksetut palkkiot jäivät kuitenkin vain muutamien satojen markkojen suuruisiksi.³⁵¹ ”Täytyy elää tuollaisilla mitättömillä senttipalkkioilla, kitua päivästä toiseen, nähdä puolittain nälkää, istua kotona ja odottaa parempaa aikaa”, Konkka purki ahdistustaan vuoden 1931 alussa. Velkaa oli tuolloin useammalle eri taholle, arvokkaimmat tavarat pantissa ja asunnon vuokrakin oli jäänyt maksamatta. Porvarillisten lehtien boikotti Konkkaa kohtaan jatkui yhä.³⁵² Tilanne oli epätoivoinen. Perheen elättäminen Helsingissä vaati paljon varoja, eivätkä Osakeyhtiö Viestin lakkauttamista seuranneet ainaiset vekselit helpottaneet tilannetta. Ajoittaista avustusta Konkka sai Ruudulta, joka tarjoutui useampaan otteeseen lähettämään rahaa Tähystäjistä jääneiden velkojen maksamiseen.³⁵³ Ilmeisesti Ruutu katsoi velvollisuudekseen ystävänsä ja aatetoverinsa taloudellisen avustamisen vaikeassa tilanteessa, johon epäonnistuneet lehtihankkeet olivat johtaneet.

Suurimman osan Konkan tuloista muodostivat hänen laatimistaan romaaneista maksetut palkkiot, jotka toivat ajoittaista helpotusta muutoin huonoon taloudelliseen tilanteeseen. Kesällä 1930 hän sai kirjoittamansa, poliittisia teorioita täynnä olevan romaanin *Rakentajat* myydyksi kustantajalle 15 000 markan palkkiota vastaan. Teosta ei koskaan julkaistu, mutta siitä saadut varat tulivat tarpeeseen.³⁵⁴ Seuraavan kerran Konkan rahallinen tilanne parani vuoden 1931 tammikuussa hänen saadessaan kolmannesta romaanistaan 6000 markkaa etumaksua. Otava oli päättänyt kustantaa hänen Inkerissä viettämistään lapsuus- ja nuoruusvuosista sekä pakolaiselämästä Suomessa kertovan teoksen *Punainen myrsky: romaani Inkerinmaalta*.³⁵⁵ Kirjoittamisesta muodostui Konkalle tulonlähteen ohella eräänlainen iloa tuottava henkireikä, jonka aikana ympärillä oleva kurjuus unohtui. ”Ja minä rakastan kirjallista työtä enemmän kuin mitään muuta”, hän vakuutti vaikeuksiensa keskellä.³⁵⁶ Myös Tähystäjään liittyneitä ongelmia hän kykeni ajoittain tarkastelemaan huumorin ja kirjallisen uransa valossa. Lehden kautta Konkka oli tutustunut moniin erilaisiin ihmisiin ja oppinut heidän kauttaan tuntemaan uusia näkökulmia elämään. Lisäksi sanomalehtityöstä, taloudenhoidosta ja ennen kaikkea ongelmien kanssa tappelemisesta oli kertynyt

³⁵¹ Konkka piti listaa kirjoituksistaan ja niistä saaduista palkkioista. ”Lähetettyjä ja julkaistuja kirjoituksia”, luettelo 1930–1931: K.9: JK-A: SKS/KIA; Esimerkiksi Kansan lehden vuoden 1930 syyskuun ja heinäkuun 1931 välillä ostamat yhdeksän kirjoitusta tuottivat Konkalle vain hieman yli 2750 markkaa. Ks. Tampereen Työväen Sanomalehti Oy:n Konkalle lähettämät maksuosoitukset: 13: Kirjekokoelma 835: JK-A: SKS/KIA.

³⁵² Lainausta 18.1.1931, vaikeasta tilanteesta ks. myös 23.1.1931, 24.1.1931: Päiväkirjamerkintöjä 1931: K.9: JK-A: SKS/KIA.

³⁵³ Ruutu Konkalle 15.4.1931, 7.7.1931: 103: Kirjekokoelma 834: JK-A: SKS/KIA. Kirjeiden perusteella Konkka lyhensi velkaansa 200 markalla kuukaudessa, jonka maksamiseen tarvittu apu kertoo rahan olleen tiukassa.

³⁵⁴ Ahonen et al. 1943, 645; ”Lauantaina huhtikuun 13. päivänä 1935”: K.9: JK-A: SKS/KIA; Myös Ruutu oli romaanin henkilöhahmojen joukossa. Konkka Ruudulle 4.8.1930: K.18: YR-A: KA.

³⁵⁵ 26.1.1931, 30.1.1931, 16.2.1931: Päiväkirjamerkintöjä 1931: K.9: JK-A: SKS/KIA; Torikka 1931.

³⁵⁶ 18.1.1931: Päiväkirjamerkintöjä 1931: K.9: JK-A: SKS/KIA.

mittava kokemus. Näitä kokemuksiaan hän aikoi hyödyntää myös tulevissa teoksissaan. Ja saihan hän myös paljon kirjailijalle välttämätöntä paperia. ”Ei ole syytä suruun!” Konkka kirjoitti tuolloin mitättömäksi käyneen Osakeyhtiö Viestin osakekirjan kääntöpuolelle.³⁵⁷

Vaikeuksista huolimatta Konkka ei hylännyt taistelua valtiososialismin hyväksi. Ruutua kohtaan tunnettu ystävyys ja kiitollisuus saivat hänet jatkamaan hankalasta tilanteesta huolimatta:

Olisin vetäytynyt kaikesta vastuusta syrjään, ellet Sinä olisi ollut yrityksessä [Osakeyhtiö Viestissä] mukana. Mutta Sinä olet minun hyväntekijäni ja yksi harvoja ystäviäni ja siksi en sitä tehnyt enkä tule tekemään.³⁵⁸

Konkka oli päässyt kohoamaan yhteiskunnalliselta asemaltaan Ruudun ansiosta ja saanut häneltä Tähtystäjän velkoihin rahallista apua. Poliittisen taistelun lopettaminen ei ollut hänelle todellinen vaihtoehto. Mieleen palasivat satamissa ja metsätöissä vietetyt nuoruusvuodet, joiden aikana Konkka oli kirjoittamansa mukaan onnellinen. Työläiset olivat olleet hänen ystäviään, ja hän tunsi nyt velvollisuudekseen jatkaa kamppailua heidän puolestaan:

Nyt olen jonkin verran päässyt nousemaan. Tiedän sen, että minun on taisteltava niiden puolesta, jotka jäivät sinne, mistä minä olen lähtenyt, taisteltava paremman yhteiskunnan puolesta, kerran olen taisteluun joutunut ja taistelijaksi ruvennut. Minun on taisteltava, vaikka olenkin onneton.³⁵⁹

Koetuista vastoinikäymisistä huolimatta Konkan ideologinen vakaumus ja usko valtiososialismin välttämättömyyteen eivät horjuneet. Sen sijaan käsitys siitä, millä tavoin hänen tulisi asiaansa edistää, oli muuttunut. Aatteen puolesta toimiminen kirjallisuuden kautta tuntui nyt varsinaista poliittista toimintaa tai lehtityötä paremmalta vaihtoehdolta.³⁶⁰ Hänen suunnitelmissaan oli muun muassa valtiososialismia propagoivan kaunokirjallisen trilogian laatiminen.³⁶¹ Konkan ja Ruudun välinen yhteistyö oli Tähtystäjän lakkauttamisen myötä loppunut, mutta aatteellinen toveruus ja ystävyys eivät tästä huolimatta katkenneet.

Syksyn 1931 koittaessa tilanne viimein parani. Jo alkutalvesta Konkka oli vierailut useaan otteeseen Elannon toimitusjohtajana työskennelleen Väinö Tannerin luona kyselemässä mahdollista työpaikkaa. Hänen suunnitelmissaan oli osuuskuntatoimintaa käsittelevän romaanin kirjoittaminen, ja työskentely Elannossa olisi tarjonnut teosta varten vaadittua käytännön kokemusta. Tapaamiset

³⁵⁷ 18.1.1931: Päiväkirjamerkintöjä 1931: K.9: JK-A: SKS/KIA.

³⁵⁸ Konkka Ruudulle 4.8.1930: K.18: YR-A: KA.

³⁵⁹ Konkka Ruudulle 4.8.1930: K.18: YR-A: KA.

³⁶⁰ Konkka Ruudulle 4.8.1930: K.18: YR-A: KA.

³⁶¹ 7.2.1931: Päiväkirjamerkintöjä 1931: K.9: JK-A: SKS/KIA.

eivät kuitenkaan tuottaneet tulosta.³⁶² Syksyllä Konkka päätti lähestyä Tanneria kirjeellä, jonka sävy oli suorastaan aneleva. Kirjalliseen uraansa ja perheensä tulevaisuuteen vetoamisen ohella Konkka pyrki vakuuttamaan Tannerin poliittisesta luotettavuudestaan ja vetoamaan hänen turhamaisuuteensa. Työpaikan tarjoamisen vaihtoehtona hän pyysi Tanneria mesenaatikseen 3000 markan lainalla ja tarjoutui kiitollisuudenosoituksena laatimaan hänestä ”loistavasanaisen” elämäkerran.³⁶³ Kirje teki tehtävänsä ja syyskuun 17. päivänä Konkka aloitti työnsä kahdesti kuussa ilmestyvän Elanto-lehden toimitussihteerinä.³⁶⁴ Uusi ansiotyö toi elämään kaivattua helpotusta ja taloudellista vakautta. Vain 2500 markan kuukausipalkka ei ollut mainittava, mutta erityisen vaativia eivät Konkkan kuvausten perusteella olleet hänen työtehtävänsäkään.³⁶⁵

5. RIKOLLISTA LAPUALAISUUTTA VASTAAN – PALUU POLITIIKKAAN

5.1 Radikalismia ja lapualaisia – toiminnan kolmas vaihe

Töihin päästyään Konkka pysytteli erossa politiikasta, mutta seurasi silti tarkoin yhteiskunnallisen tilanteen kehitystä. Erityisesti Lapuan liikkeen vahvistuminen ja lisääntyneet laittomuudet vaivasivat hänen mieltään. Asia kosketti Konkkaa myös henkilökohtaisella tasolla. Oikeistolaiset piirit suuttanut *Me sankarit* -teos ja julkinen toiminta sosiaalidemokraattien parissa innoittivat lapualaiset uhkailemaan häntä kyydityksellä. Konkka pyrki aluksi vastustamaan Lapuan liikettä kirjallisoin keinoin, mutta vuoden 1932 tammikuussa huoli yhteiskunnallisesta tilanteesta ja pelko maan ajautumisesta sisällissotaan kävivät liian suuriksi. ”Suomi oli silloin miltei anarkian tilassa. Työväentaloja poltettiin, pommeja heiteltiin ja lapualaiset roistot hääräsivät ympäri maata”, Konkka kertasi tuolloisia ajatuksiaan. Päätös politiikkaan palaamisesta ei ollut helppo, mutta sisäisen kamppailun jälkeen hän vakuuttui sen välttämättömyydestä. Ainoana keinona uhkaavan kehityksen kääntämiseksi hän näki vanhan aatteensa, valtiososialismin. Konkka meni tapaamaan entistä taistelutoveriaan Ruutua, joka jakoi hänen näkemyksensä tilanteen vakavuudesta ja toiminnan aloittamisen tarpeellisuudesta.³⁶⁶ Näistä lähtökohdista sai alkunsa valtiososialistisen toiminnan

³⁶² 21.1.1931, 30.1.1931, 4.2.1931: Päiväkirjamerkintöjä 1931: K.9: JK-A: SKS/KIA; Konkka Tannerille 3.9.1931: 14: Kirjekokoelma 835: JK-A: SKS/KIA.

³⁶³ Konkka Tannerille 3.9.1931: 14: Kirjekokoelma 835: JK-A: SKS/KIA.

³⁶⁴ Tanner Konkalle 7.9.1931: 14: Kirjekokoelma 835: JK-A: SKS/KIA; Työtodistus Elanto-lehdestä 17.9.1931–31.1.1933: K.9: JK-A: SKS/KIA; Vaikutusta Konkkan palkkaamiseen saattoi olla myös hänen kanssaan samoissa Vasama-seuran kokouksissa istuneella K. N. Rauhalalla, joka toimi tuolloin Elanto-lehden päätoimittajana. Siipi 1963, 168; Yhteisistä kokouksista ks. esim. Muistiinpanoja Vasama-seuran kokouksista 27.10.1927, 8.12.1927: K.22: HSSRY-A: KA.

³⁶⁵ Ahonen et al. 1943, 645–646.

³⁶⁶ Lainaus ”Viime tammikuusta lähtien...”, otsikoimaton kirjoitus, kesä 1932: K.10: JK-A: SKS/KIA; Konkka Kotiväelle 20.12.1930: 72: Kirjekokoelma 835: JK-A: SKS/KIA; ”Minun tarkoitukseni on...”, otsikoimaton esitelmä, 1932: K.10: JK-A: SKS/KIA; Ruudun näkemyksistä myös Soikkanen 1991, 273; Konkka julkaisi vuoden 1931 keväällä lapualaisille irvaillevan pakinan ”Mustapaidat” ja suunnitteli myöhemmin asiaa koskevan ”sapekkaan” romaanin kirjoittamista. SS 4.4.1931; Konkka Tannerille 3.9.1931: 14: Kirjekokoelma 835: JK-A: SKS/KIA.

kolmas vaihe ja kaksikon uudelleen alkanut yhteistyö. Tällä kertaa sillä oli aiempaa konkreettisempi tehtävä. ”Nyt se nousi rikollista lapualaisuutta vastaan”, julisti Konkka yleisölle pitämässään esitelmässä.³⁶⁷

Toiminnan alkuperäisenä tavoitteena ei ollut oman puolueen perustaminen vaan valtiososialistiselta pohjalta toimineen, Lapuan liikettä vastaan suunnatun ”Rautaisen rintaman” synnyttäminen olemassa olevien puolueiden myötävaikutuksella.³⁶⁸ Tässä tarkoituksessa kaksikko laati erinäisiä julistuksia, joita Konkka turhaan tarjosi useille lehdille. Hänen mukaansa tuolloiset puoluelehdet olivat liian sidottuja puoluepoliittiseen ajatteluun voidakseen toimia uusien aatteiden levittäjinä eikä vaihtoehtoja näin ollen jäänyt – toimeen oli tartuttava jälleen itse.³⁶⁹ Konkka aloitti artikkeleiden kirjoittamisen ja muun aineiston keräämisen oman lehden julkaisemista varten. Mäntsälän kapinan jälkeen 8. huhtikuuta ilmestyi Uusi Suunta -nimisen aikakauslehden näyttenumero, jossa vaadittiin ”Suomen Kansallissosialistisen Liiton” perustamista ja esiteltiin sen alustava ohjelma. Poliittiselta sisällöltään Uusi Suunta muistutti Päivän Uutisia mutta oli tyyliältään ja esitettyjen vaatimusten kannalta radikaalimpi. Lehti herätti varsin laajaa huomiota. Radiossa luettiin osa siinä esitetystä ohjelmasta ja Suomen Sosialidemokraatissa kiinnitettiin huomiota kansallissosialismi-termin käyttöön sekä Konkan vaatimuksiin sosialistisen Suur-Suomen luomisesta. Kantaottavinta uutisointia edusti Svenska Pressen, joka julkaisi etusivullaan Ruudun kuvan varustettuna tekstillä ”Kotoinen Hitler”. Konkan yritykset yhdistää kansallissosialismi valtiososialistien aikaisempaan toimintaan ja irtisanoutumisen Saksan kansallissosialisteista eivät tuottaneet tulosta. Uusi Suunta, ja samalla myös Konkka ja Ruutu, saivat välittömästi ”hitleriläisyyden” leiman otsaansa.³⁷⁰

Toisin kuin Timo Soikkanen on antanut ymmärtää, ei Ruudulla ollut Uusi Suunta -lehden kanssa mitään käytännön tekemistä ja sen sisältö oli kauttaaltaan Konkan käsialaa. Täten myös lehdessä käytetty kansallissosialismi-termi omaksuttiin ensimmäisenä Konkan toimesta, päinvastoin kuin

³⁶⁷ ”Minun tarkoitukseni on...”, otsikoimaton esitelmä, 1932: K.10: JK-A: SKS/KIA.

³⁶⁸ ”Minun tarkoitukseni on...”, otsikoimaton esitelmä, 1932: K.10: JK-A: SKS/KIA; Ajatukseen Rautaisesta rintamasta liittynne myös Soikkasen käsittelemä SKSL:n sääntöluonnos vuodelta 1932, jossa vaaditaan sotilaallisesti järjestäytyneen ”rautaisen miliisiin” perustamista. Organisaation oli tarkoitus tarvittaessa tukea hallitusta ja julkisia viranomaisia. Soikkanen 1991, 283. Tässä ilmi tulleiden tietojen perusteella organisaatio oli suunnattu nimenomaisesti Lapuan liikettä vastaan.

³⁶⁹ ”Viime tammikuusta lähtien...”, otsikoimaton kirjoitus, kesä 1932: K.10: JK-A: SKS/KIA; ”Minun tarkoitukseni on...”, otsikoimaton esitelmä, 1932: K.10: JK-A: SKS/KIA; Yksi harvoista säilyneistä julkaisuista on Ruudun muutamaa viikkoa ennen Mäntsälän kapinaa julkaisema lentolehtinen ”Maa on pelastettava kansalaissodalta”, jossa vaadittiin Lapuan liikkeen säälimätöntä vastustamista ja mainostettiin valtiososialismia. Lentolehtinen löytyy liimattuna Ruudun päiväkirjavihkon lopusta. Ks. pk 14.5.1952–20.11.1953: K.3: YR-A: KA; Asiasta myös Soikkanen 1991, 274.

³⁷⁰ Uusi Suunta, näyttenumero (8.4.1932); ”Viime tammikuusta lähtien...”, otsikoimaton kirjoitus, kesä 1932: JK-A: SKS/KIA; SS 9.4.1932, 14.4.1932; Svenska Pressen 8.4.1932; Lehden julkaisemisesta ks. myös Soikkanen 1991, 276–277; Ekberg 1991, 54.

Soikkanen on väittänyt.³⁷¹ Todellisuudessa Ruutu ei pitänyt lehdestä ja pelästyi sitä seurannutta julkisuutta. Hän piti lehteä liian raivokkaana ja katsoi oman nimensä esiintymisen sen yhteydessä vaikeuttavan liiaksi asemaansa. Konkka ei asiaa alkuunkaan hyväksynyt vaan raivostui. ”Mitä siitä jos Ruutu asettaa virka- asemansa vaaranalaiseksi minä asetan henkenikin”, hän purki pettymystään. Konkan mukaan myös monet muut ”porvareihin lukeutuvat kansallissosialistit” olivat lehdestä nyrpeinä. Sen sijaan työväestön keskuudessa Uudesta Suunnasta pidettiin ja sen rohkeaa kielenkäyttöä kehuttiin. Lehti olikin suunnattu porvariston sijaan työväestölle ja sivistyneistölle. Konkan mielestä aiemmat poliittiset yritykset olivat epäonnistuneet, koska niitä oli lähdetty ajamaan porvariston keskuudessa ja näin ei enää kolmatta kertaa saanut tapahtua.³⁷² Lehden julkaiseminen johti ensimmäiseen säröön Konkan ja Ruudun välisessä suhteessa. Toimintatapojen radikaalius ja erityisesti suhtautuminen työväestöön aiheuttivat kaksikon välille kitkaa jatkossakin.

Konkan radikaalit näkemykset selittyvät paitsi henkilökohtaisella kaunalla oikeistolaisia piirejä kohtaan myös hänen käsityksillään Euroopan ja kapitalistisen talousjärjestelmän tulevaisuudesta. Konkka oli vakuuttunut talouslaman ryvettämän ”porvarillisen järjestelmän” pikaisesta kaatumisesta, ja ainoaksi todelliseksi vaihtoehdoksi jäi sosialistinen järjestelmä muodossa tai toisessa. Kehitys johti väistämättä kohti sosialismia, mutta ”kommunistien tietä”, eli luokkasotaa, Konkka piti yhä tässä suhteessa Suomen kannalta vaarallisena. Valtiososialismi näyttäytyi hänelle ainoana ulospääsynä uhkaavasta tilanteesta, ja aikaa muutosten toteuttamiseen oli vähän.³⁷³ Uusi Suunta -lehdessä ilmenneiden Suur-Suomi -vaatimusten taustalla puolestaan oli hänen tietoisuutensa Neuvostoliiton sisäisen tilanteen huononemisesta. Konkka uskoi kansallisten liikkeiden eri alueilla vahvistuvan ja ulkopoliittisen tilanteen muuttuvan Suur-Suomen kannalta edulliseksi. Toisaalta taustalla oli mahdollisesti myös henkilökohtaisempia syitä. Väestönsiirrot Inkeristä olivat alkaneet vuosikymmenen vaihteessa ja saavuttaneet huippunsa vuoden 1931 aikana. Keväällä Konkka oli saanut tietää vanhempiansa ja nuorempien sisarustensa olevan karkotettuina Siperiassa.³⁷⁴ Aikaa maltillisuuteen ei enää ollut ja sopiva ulkopoliittinen tilanne oli käsillä.

³⁷¹ Soikkanen väittää Ruudun ottaneen lehdessä uudelleen käyttöön kansallissosialismi-termin ja päättelee asian lehden sisällön perusteella arveluttaneen häntä. Soikkanen 1991, 276–277; Todellisuudessa lehti ja kansallissosialismi-sanan käyttöönotto olivat Konkan käsialaa. Ruudun myöhemmät kommentit tukevat näkemystä, että päätöksen taustalla oli yksin Konkka. ”Silmäys taaksepäin”, 20, käsikirjoitus: K.18: YR-A: KA.

³⁷² ”Viime tammikuusta lähtien...”, otsikoimaton kirjoitus, kesä 1932: K.10: JK-A: SKS/KIA.

³⁷³ Konkka Kotiväelle 18.5.1932: 72: Kirjekokoelma 835: JK-A: SKS/KIA.

³⁷⁴ Konkka huolehti perheensä kohtalosta jo aiemmin ja pyysi näitä pakenemaan Suomeen. Konkka Kotiväelle 12.8.1931, 18.5.1932: 72: Kirjekokoelma 835: JK-A: SKS/KIA; Konkan näkemyksistä Neuvostoliiton tilasta ks. HKSY:n keskustelukokous 18.9.1932: K.22: HSSRY-A: KA; Inkeriläisten karkotukset olivat osa laajempia Neuvostoliiton sisäisiä pakkosiirtoja ja kollektivisointia. Vuosien 1929–1931 aikana alueelta pakkosiirrettiin n. 18 000 henkilöä. Asia oli Suomessa laajan julkisen keskustelun kohteena. Flink 1991, 310–311; Nygård 1982, 170–177; Isää lukuun ottamatta Konkan perhe sai palata Inkeriin muutamaa vuotta myöhemmin. Simo Konkka kuoli karkotettuna Siperiassa vuonna 1933. Sihvo 1991, 330; Virtaranta 1990, 125.

Suomen sisäiset ristiriidat oli ratkaistava, valtiossosialismi toteutettava ja edellytykset ”tehokkaalle ulkopolitiikalle” ja Suur-Suomelle luotava.

Konkan päättäväisyydestä huolimatta Uusi Suunta ei saanut jatkoa ja hanke kaatui varojen puutteeseen.³⁷⁵ Pian lehden julkaisemisen jälkeen Ruutu tarttui kuitenkin toimeen julkaisemalla *Ajan vaatimus* -pamflettikirjusen. Konkan tavoin hän satoi kansallissosialismin aikaisempaan poliittiseen toimintaansa. Ruutu kritisoi voimakkaasti Lapuan liikettä ja piti sen keinoja marxilaisuuden kitkemiseksi täysin väärinä. Hän katsoi lapualaisten käyttävän hyväkseen sisällissodan synnyttämää veljesvihaa ja liikkeen vastustamisen edellyttävän tehokasta yhteiskuntaohjelmaa, jollaisen vain kansallissosialismi kykeni tarjoamaan. Ruutu erotti lapualaisuuden tiukasti saksalaisesta kansallissosialismista ja fasismista, joita hän piti pohjimmiltaan sosialistisina liikkeinä, jotka ainakin teoriassa pyrkivät luokkataistelun voittamiseen, siinä missä lapualaisuus hyökkäsi suoraan työväestöä vastaan. Ruutu kuitenkin korosti suomalaisen kansallissosialismin itsenäistä luonnetta ja riippumattomuutta ulkomaalaisista aatesuunnista.³⁷⁶ Aiemmassa tutkimuksessa *Ajan vaatimuksen* on väitetty olleen pääasiassa työväestölle suunnattu.³⁷⁷ Ruudun omien kommenttien perusteella väite ei kuitenkaan ole uskottava.³⁷⁸ Hän suuntasi sanansa älymystölle, siinä missä Konkan Uusi Suunta -lehden ensisijaisena kohderyhmänä oli selvästi työväestö.

Julkaisujen laatimisen lisäksi aloitettiin myös käytännön toiminta kansallissosialismin levittämiseksi. Uuden Suunnan ilmestymisen jälkeen Konkka vuokrasi salin Helsingin Työväentalolta tarkoituksenaan viiden suomalaista kansallissosialismia koskevan esitelmän pitäminen. Ensimmäiseen tilaisuuteen saapui huomattava joukko sosiaalidemokraatteja, jotka suhtautuivat Konkkaan varsin vihamielisesti. Olihan hänen edustamansa kansallissosialismi leimattu SDP:n äänenkannattajan palstoilla hitleriläisyydeksi.³⁷⁹ Konkan tarkoituksena oli väitteen virheellisyyden osoittaminen. Hän kiisti yhteydet Saksan kansallissosialisteihin, vaikka myönsikin tiettyjä yhtäläisyyksiä löytyvän. Tällä Konkka kuitenkin viittasi Strasserin veljesten edustamaan, sosialismia korostaneeseen kansallissosialismin tulkintaan. Hitleriläisyyttä hän ei pitänyt ”todellisena kansallissosialismina” vaan rinnasti sen ohjelmattomuutensa perusteella

³⁷⁵ Soikkanen 1991, 277; ”Viime tammikuusta lähtien...”, otsikoimaton kirjoitus, kesä 1932: K.10: JK-A: SKS/KIA.

³⁷⁶ Soikkanen 1991, 277–278; Ruutu 1932.

³⁷⁷ Soikkanen 1991, 277.

³⁷⁸ Ruutu itse kertoo joutuneensa kääntymään tuolloin ”sangen vanhoillisten piirien puoleen”. ”Silmäys taaksepäin”, 20, käsikirjoitus: K.18: YR-A: KA; Toisessa yhteydessä hän puolestaan suoraan toteaa *Ajan vaatimuksen* vedonneen lähinnä älymystöön, joka myös teoksen sisällön perusteella näyttää olevan sen ensisijainen kohderyhmä, eikä suinkaan työväestö. ”Sosialismin teoreettiset perusteet”, liuska 1, käsikirjoitus: K.18: YR-A: KA.

³⁷⁹ ”Viime tammikuusta lähtien...”, otsikoimaton kirjoitus, kesä 1932: K.10: JK-A: SKS/KIA; SS 9.4.1932, 14.4.1932; Ekberg 1991, 53–54; Tilaisuuden kulusta ks. myös Väyrynen 1935, 21–23; Ahonen et al. 1943, 646.

vastustamaansa Lapuan liikkeeseen. Konkan mukaan Hitler oli ”tahrannut” kansallissosialismin kääntymällä kapitalistien puoleen eivätkä Goebbels ja Strasser näyttäneet jaksavan sitä puhdistaa.³⁸⁰ Toiveet asian suhteen todella olivat turhia. Gregor Strasser oli hylännyt ajatuksensa sosialismista jo vuosia aiemmin.³⁸¹ Goebbelsin kohdalla Hitlerin messiaaninen persoona puolestaan oli osoittautunut aatteita tärkeämmäksi jo 1920-luvun puolivälin jälkeen.³⁸² Käytännössä Saksan sosialismia korostaneet kansallissosialistit kuuluivat Otto Strasserin johtamiin vallankumouksellisiin kansallissosialisteihin³⁸³. Konkka näyttää olleen tilanteesta tietoinen. Myöhemmin kesällä hän asettui tukemaan Otto Strasserin johtamaa järjestöä tilaamalla sen äänenkannattajan Schwarze Fronten, joka edusti hänelle ”jyrkintä kansallissosialismia” ja taistelua Hitleriä vastaan.³⁸⁴

Esiintyminen vihamieliselle yleisölle oli vaikeaa jopa loistavista puheenlahjoistaan tunnetulle Konkalle.³⁸⁵ Yrityksistä huolimatta paikalla olleet eivät uskoneet hänen selityksiään suomalaisen kansallissosialismin ja hitleriläisyyden eroavaisuuksista. Toisella esiintymiskerralla osa paikalle saapuneista sosiaalidemokraateista päätti estää Konkan esiintymisen. Äänestyksen perusteella annettujen ponsien jälkeen Työväentalon johtokunta kielsi häneltä salin käyttämisen. Kolme valmisteltua esitelmää jäi pitämättä, eikä Konkan suuttumusta vähentänyt seuraavana päivänä Suomen Sosialidemokraatin etusivulla julkaistu vahingoniloinen uutinen: ”Fascisti Urho Torikka sai ponnet”. Työväentalon suljettua häneltä ovensa oli Konkan siirryttävä muualle. Seuraava julkinen esiintyminen tapahtui Kallion setlementtiliikkeen Yhteiskunnallisen tutkimuspiirin keskustelukokouksessa. Siellä vastaanotto hänen ajatuksilleen oli Työväentaloa myönteisempi. Esimerkiksi paikalla ollut setlementtiliikkeen perustaja ja pitkäaikainen pääsihteeri Sigfrid Sirenius³⁸⁶ asettui tukemaan Konkan näkemyksiä.³⁸⁷ Tässä vaiheessa Konkka alkoi kuitenkin jälleen kokea väsymyksen merkkejä. Työmäärä aatteen puolesta oli ansiotoimen ohella ollut suuri,

³⁸⁰ Puheet Työväentalon A-salissa, kevät 1932: K.10: JK-A: SKS/KIA.

³⁸¹ Stachura 1983, 73–81.

³⁸² Reuth 1993, 54–77, 98–100.

³⁸³ Viralliselta nimeltään vuonna 1930 perustettu järjestö oli ”Kampfgemeinschaft Revolutionärer Nationalsozialisten”, joka tunnettiin myös Mustana Rintamana (Schwarze Front). Kyseisellä ryhmittymällä ei huhuista huolimatta ollut käytännön valtaa NSDAP:ssa, sillä Gregor Strasser oli katkaissut siteensä nuorempaan veljeensä jo kaksi vuotta aiemmin. Klee 2003, 606; Stachura 1983, 79–81.

³⁸⁴ Konkka Ruudulle perjantaina klo 22, elokuu 1932: K.18: YR-A: KA. Konkka ei itse osannut saksaa, mutta hän suunnitteli vaimonsa kääntävän Schwarze Fronten artikkeleita.

³⁸⁵ Ahonen et al. 1943, 646; Konkan puheenlahjoista ks. esim. Kuusi 1985, 244; Ilmoitus 1410/4.7.1934: amp 2906: EK-Valpo I: KA; Ekberg 1991, 58.

³⁸⁶ Sigfrid Sirenius (1877–1961) oli pappi, teologi, kirjailija. Sirenius tutustui setlementtiliikkeen ideologiaan 1910-luvulla työskennellessään merimiespappina Lontoossa. Englannin työväenliikkeen myönteinen suhtautuminen kristinuskoon teki häneen lähtemättömän vaikutuksen. 1920- ja 30-lukujen vaihteessa hän vastusti julkisesti kansallissosialismia ja puhui rauhanaatteen puolesta, joutuen Lapuan liikkeen hampaisiin. Ajo 2006.

³⁸⁷ ”Viime tammikuusta lähtien...”, otsikoimaton kirjoitus, kesä 1932: K.10: JK-A: SKS/KIA; Väyrynen 1935, 22–23; SS 18.4.1932; Ks. myös Ekberg 1991, 53–54.

mutta edistyminen asiassa ei vastannut hänen odotuksiaan. Koko kevään hän joutui lisäksi toimimaan lähes yksin. Edes Ruutu ei muilta kiireiltään ehtinyt politiikkaan sanottavammin keskittymään. Tietynlainen epävarmuus vaivasi Konkkaa ja muiden saamattomuus harmitti häntä. Pian tilanne kuitenkin parani ja hän päätti jatkaa työtään kansallissosialismin parissa.³⁸⁸

Kesän koittaessa Ruutu sai tauon velvollisuuksistaan YKK:n rehtorin toimesta ja matkusti maaseudulle. Siellä hänellä oli enemmän aikaa poliittisille kysymyksille, vaikka akateemiset työt yhä veivätkin suuren osan hänen ajastaan.³⁸⁹ Erityistä huomiota Ruutu kiinnitti tulevan puolueen ohjelmaan, jonka luonnoksen Konkka oli aiemmin laatinut. Ruutu yhtyi hänen näkemyksiinsä sosialisimisohjelman välittömän laatimisen ja toteuttamisen tarpeellisuudesta. Ruutu uskoi kansalliselta pohjalta toteutettavan sosialismin hajottavan porvariston eri leireihin ja heikentävän heidän taholtaan tulevaa vastustusta. Sosialismin toteuttaminen Suomessa oli tästä syystä mahdollista juuri kansallissosialismin kautta. Lisäksi Ruutu yhtyi Konkan käsitykseen työväen olennaisesta roolista tulevassa puolueessa mutta piti samalla tärkeänä, että huomattava osa porvareistakin saataisiin houkuteltua sosialisoinnin kannalle. Tätä kysymystä Ruutu piti kyseisenä ajankohtana kaikkein tärkeimpänä.³⁹⁰ Konkan kanta asiaan oli kuitenkin kielteinen ja erosi merkittävällä tavalla hänen oppi-isänsä näkemyksestä. Hänen mukaansa kansallissosialismia oli ajettava nimenomaan työväestön keskuudessa ja ”olisi luonnotonta, jos porvaristo innostuisi ajamaan sosialismia, siitä huolimatta, että se seisookin lujasti kansallisella ja isänmaallisella pohjalla”.³⁹¹ Erilaiset käsitykset porvariston roolista olivat jo toiminnan alkuvaiheessa tärkeä kaksikko poliittisesti erottava tekijä. Konkan näkemys ilmensi hänen porvaristoa kohtaan tuntemansa pettymyksen lisäksi hänen vuosina 1929–1930 syntynyttä uutta identiteettiään proletaarikirjailijana, jonka juuret olivat Iijoen satamissa ja tukkijätkien joukossa.

Erimielisyyksiä tärkeämpiä olivat kuitenkin yhteinen aate, pitkään jatkunut ystävyys ja näkemykset sosialismiin siirtymisen ehdottomasta välttämättömyydestä. Kaksikko yhdisti lisäksi heidän kielteinen kantansa sosiaalidemokraatteihin, joiden keskuudessa vaatimuksia sosialisoinnin toteuttamisesta oli pidetty utopistisena haihatteluna.³⁹² Kesän aikana Konkka jatkoi taisteluaan

³⁸⁸ ”Viime tammikuusta lähtien...”, otsikoimaton kirjoitus, kesä 1932: K.10: JK-A: SKS/KIA; Ruudun kiireisyydestä ks. Ruutu Konkalle 11.6.1932: 103; Kirjekokoelma 834: JK-A: SKS/KIA; Konkan tärkeäksi yhteistyökumppaniksi muodostui kevään ja kesän aikana Vapaan Työväenliiton entinen sihteeri, maalari Einar Lindholm. Hän oli kiinnostunut kansallissosialismista ja yrittänyt toukokuussa perustaa Helsingin Kansallissosialistisen Työväenyhdistyksen. Konkka osallistui Lindholmin järjestämiin julkisiin tilaisuuksiin ja jälkimmäinen liittyi myöhemmin syksyllä SKSL:n Sörnäisten yhdistyksen jäseneksi. Ilmoitukset 573/25.5.1932, 622/9.6.1932: amp 2906: EK-Valpo I: KA; Ekberg 1991, 48–49.

³⁸⁹ Ruutu Konkalle 11.6.1932: 103; Kirjekokoelma 834: JK-A: SKS/KIA. Ruutu laati mm. kansainvälisen politiikan oppikirjaa. Kyseinen teos ilmestyi vuonna 1934 nimellä *Nykyajan kansainvälinen politiikka*. Ruutu 1934.

³⁹⁰ Ruutu Konkalle 11.6.1932: 103; Kirjekokoelma 834: JK-A: SKS/KIA.

³⁹¹ ”Viime tammikuusta lähtien...” otsikoimaton kirjoitus, kesä 1932: K.10: JK-A: SKS/KIA.

³⁹² Ruutu Konkalle 11.6.1932: 103; Kirjekokoelma 834: JK-A: SKS/KIA; SS 14.4.1932.

sosiaalidemokraatteja vastaan järjestämällä muun muassa tilaisuuden entisen opettajansa, tuolloin Helsingin apulaiskaupunginjohtajana toimineen J. W. Kedon ja maisteri Cay Sundströmin ruutulaisuutta kritisoineen kirjoituksen johdosta. Esitelmässään Konkka korosti kansallissosialismin välttämättömyyttä ja kritisoi rajusti SDP:tä todeten sen olevan ”tuomittu kuolemaan”.³⁹³ Puolueen edustajat hän manasi matalasieluisiksi ”maatiaiskapitalismin kätyreiksi”, eikä yleisön joukossakaan sanoja säästelty.³⁹⁴ Konkkan tarkoituksena oli yhteensä neljän esitelmän pitäminen, mutta Ruutu pyysi häntä siirtämään niitä myöhemmäksi. Hän oli saanut valmiiksi luonnoksen tulevan puolueen ohjelmaksi käyttäen hyväkseen SDP:n ja Saksan kansallissosialistien ohjelmia.³⁹⁵ Konkka jakoi luonnosta lukuisille eri henkilöille, ja vastaanotto oli sangen hyvä, vaikka epäilyksiäkin esiintyi. Erityisesti häntä harmitti sosiaalidemokraattien suhtautuminen ohjelmaan, nämä kun väittivät sen olevan SDP:ltä lainattu. Tärkeintä kuitenkin oli, että asiasta puhuttiin ja aatteelle saatiin julkisuutta.³⁹⁶

Konkkan innokas toiminta johti pian myös ongelmiin. Hänen levittämänsä ohjelmaluonnos päätyi Svenska Pressenille, jonka sivuilla uutisoitiin suomalaisen kansallissosialistisen puolueen julkisuuteen antamasta ohjelmajulistuksesta. Pian uutinen levisi muidenkin lehtien palstoille. Esimerkiksi Suomenmaa ja monet Maalaisliiton paikallislehdistä tiedottivat asiasta. Taustalla vaikutti Suomenmaan kesätoimittajana työskennellyt Yrjö Kilpeläinen³⁹⁷, joka levitti uutista estääkseen väärennäläisen julkisuuden syntymisen. Kansallissosialismi herättikin maaseudulla kiinnostusta eikä sitä kohtaan esiintynyt samanlaista epäluuloa kuin työläisten keskuudessa. Kilpeläinen arveli tämän johtuvan maalaisten tietämättömyydestä saksalaisesta kansallissosialismista, minkä vuoksi aatetta ei työläisten tavoin yhdistetty lapualaisuuteen tai suurporvariston etuihin. Konkka ei täysin luottanut Kilpeläiseen johtuen hänen aiemmista ”palveluksistaan”³⁹⁸ EK:lle. Tästä asiasta saamia tietoja hän piti kuitenkin oikeina, sillä muilta henkilöiltä oli kuulunut samanlaisia tietoja maaseudun tilanteesta. Suomen Sosialidemokraatin Konkkan henkilökohtaiseen nälvimiseen keskittyntä pakinaa lukuun ottamatta ohjelmaluonnokseen liittyvä julkisuus olikin varsin puolueetonta. Julkisuuteen liian aikaisin päässyt ohjelma ja

³⁹³ Ilmoitus 673/23.6.1932: amp 2906: EK-Valpo I: KA.

³⁹⁴ SS 23.6.1932.

³⁹⁵ Ruutu Konkalle 22.6.1932: 103: Kirjekokoelma 834: JK-A: SKS/KIA.

³⁹⁶ Konkka Ruudulle 6.7.1932: K.18: YR-A: KA.

³⁹⁷ Yrjö Kilpeläinen (1907–1955) muistetaan erityisesti Yleisradion radiotoimittaja Jahvettina. Kilpeläinen liittyi Ruudun mukana SDP:hen vuonna 1937 ja hänet valittiin sotien jälkeen puolueen kansanedustajaksi. Kilpeläinen toimi lisäksi mm. Elannon henkilökunnan koulun johtajana ja Työväen Akatemian rehtorina. Kaarninen 2001.

³⁹⁸ Aiemmin AKS:n hallituksen jäsenenä ja hetken seuran sihteerinäkin toiminut Kilpeläinen oli Mäntsälän kapinan aikoihin paljastunut EK:lle tietojen välittäväksi agentiksi. Hän sai kiinnijäämisensä seurauksena kyseenalaisen kunnian tulla ainoaksi AKS:sta koskaan erotetuksi hallituksen jäseneksi. Eskelinen 2004, 305.

virheellinen tieto puolueen perustamisesta olivat kuitenkin kiusallisia ja pakottivat Konkan ja Ruudun ryhtymään välittömiin toimiin oman puolueen aikaansaamiseksi.³⁹⁹

5.2 Puolueen perustaminen – erimielisyyksiä ja uhkakuvia

Elokuussa Konkka kutsui koolle vuosia unohduksissa olleen Vasaman kokouksen ja seuran nimi muutettiin Helsingin Kansallissosialistiseksi Yhdistykseksi. Paikalle saapui kahdeksan henkilöä, jotka Konkkaa lukuun ottamatta olivat kaikki uusia jäseniä. Vanhojen jäsenten joukossa oli kuitenkin asiasta kiinnostuneita henkilöitä, jotka myöhemmin liittyivät kansallissosialistien riveihin. Kokouksessa asetettiin väliaikainen toimikunta, jonka tehtäväksi annettiin yhdistyksen seuraavan kokouksen valmistelu. Toimikunnan jäseniksi valittiin Konkan ja Ruudun lisäksi luutnantti Emil Jutila, Vakuutusosakeyhtiö Pohjolassa työskentelevä Bertil Viljanen sekä hänen työtoverinsa Hyytiäinen. Huomiota kiinnitettiin lisäksi oman äänenkannattajan perustamiseen. Konkka katsoi, että asiassa oli toimittava kiireellisesti, sillä hänen tietojensa mukaan Lapuan liikkeen Ajan Sana -lehdessä⁴⁰⁰ oli alettu kiinnittää huomiota kansallissosialismiin. Vaarana oli, että jos omaa lehteä ei pian perustettaisi, ehtisivät lapualaiset ajaa ”väärennettyä kansallissosialismia” ja toiminta aatteen pohjalta kävisi mahdottomaksi. Konkan mielestä lähestymisyrytyksiin ja jäsenhakemuksiin lapualaisten taholta oli suhtauduttava suurella varovaisuudella. Ruudulle hän paljasti pelkäävänsä mahdollista solutusta ja toiminnan tahallista jarruttamista.⁴⁰¹

Konkka sai pian huomata huolensa olleen oikeutettu. Luutnantti Jutila oli alkanut omin päin valmistelemaan suunnitellun Kansallissosialisti-lehden näytenumeroa ja merkinnyt itsensä päätoimittajaksi. Tilanne oli ongelmallinen, sillä hänen taustansa lähellä Lapuan liikettä olivat paljastuneet. Asian johdosta Jutila sai ojennuksen ja kiellon toimintaan ryhtymisestä ilman yhdistyksen johdon hyväksyntää. Konkka oli sitä mieltä, ettei Jutilan nimi saisi esiintyä julkisuudessa kansallissosialismin yhteydessä. ”Se on estettävä vaikka väkivallalla: hyvällä selkäsäunalla”, hän uhkasi ja vaati Ruutua henkilökohtaisesti ojentamaan tätä, jotta asia tulisi varmasti selväksi.⁴⁰² Ruutu pysytteli kuitenkin puolueettomana ja kieltäytyi jatkotoimista todeten

³⁹⁹ Tehdyt tulkinnot ohjelman saamasta julkisuudesta ovat peräisin Konkan ja Ruudun kirjeissä asiasta esiintyvistä näkemyksistä. Konkka Ruudulle 6.7.1932, 8.7.1932: K.18: YR-A: KA; Ruutu Konkalle 10.7.1932: 103: Kirjekokoelma 834: JK-A: SKS/KIA; Kilpeläinen Ruudulle, heinäkuu 1932: K.18: YR-A: KA.

⁴⁰⁰ Ajan Sana perustettiin vuoden 1930 lopulla Lapuan liikkeen äänenkannattajaksi. Vuoden 1932 lopulla lehti lopetti toimintansa linjaerimielisyyksien johdosta. Sen seuraajaksi perustettiin saman vuoden lopulla Ajan Suunta, josta tuli Lapuan liikkeen seuraajan IKL:n äänenkannattaja. Molempien lehtien päätoimittajana toimi pitkään Arne Somersalo. Perälä 1998, 57–59; Uola 1982, 53–55.

⁴⁰¹ Valtioyhteiskunnallisen Yhdistyksen kokous 12.8.1932, ptk: K.22: HSSRY-A: KA; Konkka Ruudulle 13.8.1932: K.18: YR-A: KA; Yhdistyksen perustamisesta myös Soikkanen 1991, 286; Ekberg 1991, 52.

⁴⁰² Lainaus Konkka Ruudulle perjantaina klo 22, elokuu 1932: K.18: YR-A: KA. Kirje on päiväämätön mutta sisältönsä puolesta ajoitettavissa elokuun 19. päivälle; Konkka Ruudulle 16.8.1932: K.18: YR-A: KA; Viljanen Ruudulle 17.8.1932: K.18: YR-A: KA.

asioiden varmasti tulleen jo selvitettyiksi.⁴⁰³ Konkalla oli tiukkaan suhtautumiseen syynsä, sillä hänen korviinsa kantautui jatkuvasti uusia huhuja lapualaisten valmistelemista kansallissosialistisista hankkeista. Jutilan taustojen paljastuminen sekä Ajan Sanan ja tällä kertaa myös Kustannusosakeyhtiö Vasaran julkaiseman Tapparamies-lehden⁴⁰⁴ taholla herännyt kiinnostus kansallissosialismiin vaati hänen mukaansa tiukkoja toimia solutuksen estämiseksi. Asia oli ajankohtainen myös käytännössä, sillä Lapuan liikkeen hajoamisen pohjalta toimintansa aloittaneen Yhteiskuntaliiton perustaja Olavi Suvela oli kannattajineen ilmaissut halunsa liittyä HKSY:n jäseniksi. Konkka vaati asiassa noudatettavan äärimmäistä varovaisuutta ja jokaisen jäsenen erillistä kuulustelua. Vain täten kyettäisiin varmistamaan, ettei yhdistykseen pääsisi Ajan Sanan tai Tapparamiehen kansallissosialisteja, joista jälkimmäiset Konkkan mukaan ymmärsivät kyseisen aatteen vain juutalaisten ja vapaamuurarien vastustamisena. Tulevan puolueen yhteyteen hän vaati salaista ”kontrollikomiteaa”, joka valvoisi jäsenistön luotettavuutta.⁴⁰⁵

Konkkan mielestä kansallissosialismi-termin liittäminen julkisuudessa nimenomaan ruutulaisten poliittiseen toimintaan oli välttämätöntä. Asian johdosta hän lähetti STT:lle HKSY:n perustamista koskevan uutisen, joka levisi useisiin lehtiin. Julkisuutta seurasi kuitenkin Konkkan välien kiristyminen kahden muun yhdistyksen jäsenen kanssa. Välikohtaus johtui Viljasen ja Hyytiäisen nimien saattamisesta julkisuuteen heidän nimenomaisista kielloistaan huolimatta. Kaksikko pelkäsi työpaikkojensa menetystä julkisuuden seurauksena, mutta Konkka perusteli toimintaansa käynnissä olevilla ”hajotusyrityksillä”, joiden vuoksi jotakin oli saatava julkisuuteen.⁴⁰⁶ Myös Ruudun mielestä uutinen oli täysin paikallaan.⁴⁰⁷ Viljasen ja Hyytiäisen kannan kuultuaan hän kuitenkin ymmärsi heidän suuttumuksensa ja moitti Konkkaa. Lisäksi Ruudun ja hänen oppipoikansa erilainen suhtautuminen porvaristoon ja yleensäkin oikeistoon oli konkretisoitumassa. Ruutu oli aikeissa solmia yhteyksiä lapualaisiin ja kokoomuslaisiin tahoihin, joista ensin mainittuihin lukeutuivat myös Ajan Sanan ja Tapparamiehen ympärillä toimineet henkilöt.⁴⁰⁸ Ruudun suunnitelmat olivat täydellisessä ristiriidassa Konkkan näkemysten kanssa. Hän oli useaan otteeseen

⁴⁰³ Ruutu Konkalle 19.8.1932: 103: Kirjekokoelma 834: JK-A: SKS/KIA.

⁴⁰⁴ Kustannusosakeyhtiö Vasaran vuonna 1931 perustama Tapparamies ilmestyi vuoteen 1934 asti, jolloin sen jatkajaksi perustettiin Siniristi. Molemmat julkaisut saivat aineistoa kansallissosialistisesta Saksasta ja olivat tunnettuja juutalais- ja vapaamuurarivastaisesta sisällöstään. Hanski 2006, 210–227, 383–386; Ahtokari 2000, 137, 165.

⁴⁰⁵ Konkka Ruudulle 16.8.1932: K.18: YR-A: KA; Konkka Ruudulle perjantaina klo 22, elokuu 1932: K.18: YR-A: KA; Yhteiskuntaliitosta ja Suvelasta ks. Ekberg 1991, 40.

⁴⁰⁶ Konkka Ruudulle 16.8.1932: K.18: YR-A: KA; Konkka Ruudulle perjantaina klo 22, elokuu 1932: K.18: YR-A: KA; Viljanen Ruudulle 17.8.1932: K.18: YR-A: KA.

⁴⁰⁷ Ruutu Konkalle 19.8.1932: 103: Kirjekokoelma 834: JK-A: SKS/KIA.

⁴⁰⁸ Viljanen Ruudulle 23.8.1932: K.18: YR-A: KA. Viljanen kannatti Ruudun aikomusta ja piti oikeistolaisten tahojen mukaan saamista välttämättömänä, sillä vasemmistosta tuskin löytyisi kannatusta. Hänen mielestään ohjelmaan olisi kuitenkin tämän takia tehtävä muutoksia: sosialisointivaatimuksia olisi lievennettävä ja maanpuolustuksen merkitystä korostettava.

varoittanut oppi-isäänsä lapualaisten kiinnostuksesta kansallissosialismia kohtaan sekä iloinnut Tapparamieheessä julkaistusta Ruutua kritisoineesta artikkelista. Konkka oli tällaisesta vastustuksesta hyvillään, sillä se osoittaisi työväestölle, ettei ruutulaisilla ollut mitään tekemistä lapualaisten tai saksalaista kansallissosialismia edustaneiden tahojen kanssa.⁴⁰⁹ Kaksikon välit olivat yhä hyvät ja läheiset, mutta merkit heidän polkujensa eroamisesta olivat jo nähtävissä.

Poliittisista erimielisyyksistä huolimatta toiminnan organisointia jatkettiin ja Suomen Kansallissosialistisen Liiton perustava kokous järjestettiin syyskuun 7. päivänä Konservatorion yläaulassa. Kokouksessa hyväksyttiin puolueen nimi ja yleisohjelma sekä valittiin väliaikainen hallitus. Puheenjohtajaksi tuli Ruutu Konkan ottaessa hoitaakseen sihteerin tehtävät. Ohjelma päätettiin jättää vielä perustavan edustajakokouksen vahvistettavaksi.⁴¹⁰ Samana iltana kokoontui myös HKSY, joka päätti jatkaa toimintaansa ja alkaa viipymättä järjestää julkisia puhetilaisuuksia. Vasaman varapuheenjohtajana vuosia aikaisemmin toimineen E. Kailan tilalle valittiin maisteri Sakari Seppälä, ja yhdistyksen oli määrä kokoontua viikoittain Konservatorion yläsalissa.⁴¹¹ Myös Konkalle tärkeässä äänenkannattajakysymyksessä edistyttiin ja aiemmin AKS:aan kuuluneen maisteri Paavo Virtasen ehdotuksesta poikettiin aiemmasta päätöksestä, jonka mukaan Liitto vastaisi lehden julkaisusta. Virtaselle annettiin valtuudet äänenkannattajasta vastaavan osakeyhtiön perustamiseksi. Vaihtoehtona oli jättää lehti kokonaan Jutilan vastuulle, joten ainakin Konkan kanta asiaan oli selvä.⁴¹²

Syksyn edetessä toiminta jatkui vilkkaana, mutta myös kansallissosialistien sisäiset näkemyserot tulivat esille. Konkan varoituksista huolimatta saksalaiseen kansallissosialismiin kallellaan olevia henkilöitä löytyi joukosta jo useampia. Keskustelua herätti esimerkiksi SKSL:n virallinen kanta juutalaisiin. Kysymystä pitivät esille etenkin aiemmin Saksassa asunut tri. Yrjö Vemmel ja luutnantti Jutila, jotka vaativat jyrkkää suhtautumista juutalaisiin. Myös useat muut kannattivat juutalaisten vaikutusvallan vastustamista mutta eivät Jutilaa lukuun ottamatta pitäneet asian merkitsemistä puolueen ohjelmaan tarpeellisena. Konkan ja Ruudun kanta asiaan oli tiukan ruutulainen. Jälkimmäinen piti juutalaisten kansallistumista mahdollisena ja painotti, että vieraita rotuja on vastustettava vain, jos ne pyrkivät voimakkaina yhtyminä tai ryhminä vaikeuttamaan muiden kansallisuuksien ”tehostumista”. Konkka puolestaan korosti vieraiden kansallisuuksien vahingollisuutta, jos ne pääsevät vaikuttamaan Suomen kansan elinehtoihin ja vakuutti, että

⁴⁰⁹ Konkka Ruudulle perjantaina klo 22, elokuu 1932: K.18: YR-A: KA; Konkka Ruudulle 16.8.1932: K.18: YR-A: KA.

⁴¹⁰ Hallituksen jäseniksi valittiin mm. Heikki Waris, Armas Suvanto ja K. I. Sorri. KS, näytenumero 1; Liiton perustamisesta myös Soikkanen 1991, 278–279, 286–287.

⁴¹¹ HKSY:n kokous 7.9.1932, ptk: K.22: HSSRY-A: KA.

⁴¹² SKSL:n v. a. hallituksen kokous 11.9.1932, ptk: K.10: JK-A: SKS/KIA.

”juutalaisten ja ruotsalaisten suurkapitalistien” valta tulisi kyllä sosialisoinnin myötä tärkeimmillä tuotannonaloilla katoamaan.⁴¹³ Konkkan suhtautuminen juutalaisiin ei lähdeaineiston perusteella ollut erityisen negatiivinen tai positiivinen, vaan kysymys oli hänelle täysin toisarvoinen. Julkisissa kirjoituksissaan tai puheissaan hän ei ottanut asiaan omatoimisesti kantaa.

Suomalaisten kansallissosialistien suhtautuminen saksalaiseen vastineeseensa herätti epäilyksiä myös toimintaa seuranneissa vasemmistoradikaaleissa, joista voidaan mainita Raoul Palmgren⁴¹⁴, Niilo Wälläri⁴¹⁵ ja Reino Oittinen⁴¹⁶. Konkkaa asiasta asettui kuulustelemaan erityisesti Palmgren, jolle hän vastasi saksalaisessa kansallissosialismissa olevan useita piirteitä, joita ei voitu hyväksyä. Konkka otti asiaan selvästi etäisyyttä toteamalla, ettei kansallissosialismia voinut jäljentää maasta toiseen. Hänen mukaansa Saksan kansallissosialisteille oli ”terveellistä”, etteivät nämä olleet vielä päässeet valtaan, sillä mitään takeita heidän onnistumisestaan ei ollut. Myös suomalaisten kansallissosialistien korostama sosialisointikysymys aiheutti selvää epäluuloa Saksan tilanteesta todennäköisesti varsin hyvin perillä olleissa Palmgrenissa ja kumppaneissa. Konkka painotti sosialisoinnin olennaista roolia SKSL:n ohjelmassa ja toi esiin myös sosiaalidemokraattien ja kansallissosialistien väliset erot asiassa. Ensin mainitut eivät hänen mukaansa pitäneet kysymystä ajankohtaisena, mutta kansallissosialisteista kyseessä oli koko Euroopan ajankohtaisin kysymys.⁴¹⁷

Epäluuloja herätti myös kansallissosialistien suhtautuminen Suur-Suomeen, jonka perustamista Konkka oli Uusi Suunta -lehdessä vaatinut. Ruutu painotti, ettei kysymystä ollut kansallissosialistien parissa käsitelty ja kyseessä oli kokonaan tulevaisuuden varassa oleva asia. Konkka puolestaan oli yhä sosialistisen Suur-Suomen muodostamisen kannalla. Hän kuitenkin korosti, ettei tähän tultaisi pyrkimään sotapolitiikan kautta mutta kansainvälinen tilanne saattaisi muuttua sellaiseksi, että Suur-Suomen perustaminen kävisi hyvin helposti. Tällä hän viittasi Venäjän suurten kansojen keskuudessa tapahtuvaan kansalliseen heräämiseen. Konkkan tietojen mukaan esimerkiksi Ukrainassa oli voimakas ”kansalliskommunistinen” liike, joka pyrki

⁴¹³ Juutalaisvastaisuus itsessään ei ole saksalaisen kansallissosialismin kannattamisen indikaattori, mutta asian vaatiminen merkittäväksi kansallissosialismi-termin alla toimineen puolueen ohjelmaan viittaa tähän vahvasti. Konkalle juutalaisten vastustaminen oli lisäksi tärkeä ”Tapparamiehen kansallissosialisteja” määrittävä tekijä. HKS:n keskustelukokous 13.9.1932, ptk: K.22: HSSRY-A: KA.

⁴¹⁴ Palmgren toimi 1930-luvulla mm. ASS:ssa, Tulenkantajissa, Kiilassa ja Soihdussa. Hän laati kokemuksiansa pohjalta myöhemmin romaanin *30-luvun kuvat* (salanimellä R. Palomeri), jossa esiintyy mm. Ruutu monien muiden ajan tunnettujen vaikuttajien joukossa. Kalemaa 2001; Palomeri 1953.

⁴¹⁵ Niilo Wälläri (1897–1967) oli tunnettu ammattiyhdistyspoliitikko ja toimi Suomen Merimies-Unionin puheenjohtajana vuodesta 1938 lähtien. 1920-luvulla Wälläri toimi merkittävässä asemassa SSTP:n ja SKP:n organisaatioissa. Vuosikymmenen lopulla hän omaksui yhteistyötä sosiaalidemokraattien kanssa suosineen linjan ja oli mukana perustamassa SAK:ta. Bergholm 2007.

⁴¹⁶ Reino Oittinen (1912–1978) oli sosiaalidemokraattinen poliitikko, opetusministeri ja Kouluhallituksen pitkäaikainen pääjohtaja. Oittinen oli Palmgrenin koulutoveri ja toimi 1930-luvulla ASS:n puheenjohtajana. Autio 1997.

⁴¹⁷ HKS:n keskustelukokous 18.9.1932, ptk: K.22: HSSRY-A: KA; Kokousta on käsitelty myös aikaisemmassa tutkimuksessa. Soikkanen 1991, 288–294; Ekberg 1991, 54.

itsenäiseen kommunistiseen valtioon. Ruutu pyrki selvästi rauhoittamaan oppipoikaansa ja korosti, että kansallissosialismin toteuttaminen Suomessa oli SKSL:n ensimmäinen tavoite ja valtioelämässä voimat oli keskitettävä aina yhtä tarkoitusta varten. Ensin oli toteutettava kansallissosialistinen ohjelma Suomessa.⁴¹⁸ Konkan näkemys Suur-Suomi -asiassa vastasi hänen Ruudulta aiemmin omaksumaansa kantaa, mutta heidän käsityksensä kansainvälisestä tilanteesta oli erilainen. Ensin mainittu uskoi sopivan hetken Suur-Suomen luomiseksi olevan käsillä, jälkimmäinen taas ei ollut yhtä toiveikas ja katsoi ilmeisesti vaikenemisen yhä parhaaksi vaihtoehdoksi.

Edistyminen lehtiasiassa mahdollisti polemiikkia aiheuttaneiden kysymysten käsittelemisen myös julkisuudessa. Syyskuun puolivälissä ilmestyi päätoimittajaksi valitun Virtasen johdolla Kansallissosialistien ensimmäinen näytenumero. Sen yhteydessä julkaistiin SKSL:n ohjelma, jossa esiteltiin kansallissosialistien poliittiset periaatteet. Ohjelmassa korostettiin ruutulaisille tuttuun tapaan sosialisoinnin ja suunnitelmatalouden tärkeyttä. Uutta oli siinä ilmennyt korporatiivinen valtioajatus. Puolue-edustus haluttiin nyt kokonaan korvata työ- ja ammattieduskunnalla. Epäilyksiä herättäneitä ja suomalaisiin kansallissosialisteihin virheellisesti liitettyjä saksalaisen kansallissosialismin pääperiaatteita ei ohjelmasta löytynyt. Keskustelua herättänyttä juutalaiskysymystä ei mainittu sanallakaan, eikä rotuopilla muutenkaan ollut sijaa ruutulaisuudessa. Myös Konkalle tärkeä mutta vasemmistopiireissä epäluuloa herättänyt Suur-Suomi -kysymys jätettiin mainitsematta virallisen ohjelman yhteydessä. SKSL:n poliittiset vaatimukset kiinnittivät huomiota useissa eri lehdissä. Oikeistolehdistössä sosialisointivaatimukset ja suunnitelmatalous tuomittiin selväsanaisesti. Lapualaislehdistö puolestaan julisti suomalaisen kansallissosialismin ”vasemmistolaiseksi vouhotukseksi”. Suomen Sosialidemokraatin näkemys asiaan sen sijaan oli päinvastainen – ohjelmaa väitettiin Hitleriltä lainatuksi.⁴¹⁹ Kielteistä julkisuutta sateli poliittisen kentän molemmilta laidoilta, eikä ohjelman julkistaminen häivyttänyt kansallissosialismi-termiin liitettyjä ennakkoluuloja.

5.3 Sisäiset ristiriidat – lapualaisia ja kommunisteja

Ulkoista vastustusta suuremman ongelman muodostivat kansallissosialistien sisäiset ristiriitaisuudet, jotka saivat Konkan ryhtymään uudenlaisiin järjestelyihin. Kuukausi SKSL:n ensimmäisen kokouksen jälkeen perustettiin Sörnäisten Kansallissosialistinen Yhdistys. Yhdistyssopimuksen ovat Konkan lisäksi allekirjoittaneet postiljooni Armas Suvanto, opiskelija

⁴¹⁸ HKS:n keskustelukokous 18.9.1932, ptk: K.22: HSSRY-A: KA.

⁴¹⁹ KS, näytenumero 1; SS 2.10.1932; SKSL:n ohjelman suhteesta muihin poliittisiin suuntauksiin ja sen vastaanotosta tarkemmin ks. Soikkanen 1991, 278–286.

Tuure Kivinen, konttoristi Rito Jurmo, liikeapulainen Martti Laine sekä Konkan tuolloin kirjastoapulaisena toiminut Aili-vaimo. Yhdistys perustettiin SKSL:n alaisuuteen, ja sen toiminta oli selvästi suunnattu työväestölle.⁴²⁰ Tapahtuneen taustalla olivat HKSJ:ssä ilmenneet ongelmat. Konkan mukaan jo yhdistyksen ensimmäisessä kokouksessa hän sai huomata tullessaan seuraan, jossa oli ”jokseenkin vieras”. Enemmistö osanottajista oli ollut porvariston edustajia ja jäsenmäärän lisääntyessä tilanne vain paheni. Konkan pitäessä radikaaleja puheenvuoroja eivät yleisöstä kuuluneet ”senkin kommunisti” -kuiskaukset olleet lainkaan harvinaisia. HKSJ oli jakaantunut oikeistolaista politiikkaa suosineisiin henkilöihin ja Konkan edustamaa vasemmistolaisempaa ja sosialismia korostanutta linjaa tukeneisiin tahoihin. Viimeksi mainitut pelkäsivät HKSJ:n linjan muuttuvan ennen pitkää täysin porvarilliseksi ja oman yhdistyksen perustaminen katsottiin välttämättömäksi.⁴²¹

Tilanne Liitossa kärjistyi noin viikko Sörnäisten yhdistyksen perustamisen jälkeen. Tuolloin ilmestyi Kansallissosialistin 3. näyttenumero ja majuri Emil Laukkasen salanimellä ”Antti Salola” laatima ”Suojeluskuntalaiset”-artikkeli. Siinä Laukkanen totesi seuraavasti:

Kun valkoinen sarkatakkinen armeija 16. pv. toukokuuta marssi voittajana vapaan Suomen pääkaupunkiin, tunki jokainen isänmaataan rakastava kansalainen sellaista riemumieltä, etteivät sanat riitä sitä kuvaamaan. Kaupunki valkeni kuin salaman iskusta. Punainen katosi näyttämöltä pimentoihin.⁴²²

Artikkeli raivostutti Konkan ja osoitti hänen pelkonsa lapualaisten soluttautumisesta kansallissosialistien riveihin oikeaksi. Laukkasen näkemykset edustivat samaa valkoisen Suomen perintöä, jonka pohjalle Lapuan liike oli rakentunut. Konkan mukaan suomalainen kansallissosialismi yritettiin johtaa harhateille. Hän huomautti Laukkasen artikkelin olevan ristiriidassa kansallissosialistien aiempien esitysten, kuten Ruudun *Uudessa Suunnassa* ja *Ajan vaatimus* -pamfletissa sisällissotaan ottamien kantojen kanssa. Ennen kaikkea Laukkasen väitteet olivat kuitenkin päinvastaiset hänen itsensä Kansallissosialistin 1. näyttenumeroon laatiman ”Todellinen vapaussota alkamassa” -artikkelin kanssa. Siinä Konkka oli todennut kansallissosialistien ”pyyhkivän viivan yli vuoden 1918 veristen muistojen” ja vaatinut vanhojen erimielisyyksien unohtamista. Ruutulaisuuden perusajatuksena oli eri yhteiskunnallisten ryhmien

⁴²⁰ Sörnäisten Kansallissosialistisen Yhdistyksen yhdistyssopimus & säännöt: K.10: JK-A: SKS/KIA.

⁴²¹ Konkka Ruudulle 11.12.1932: K.18: YR-A: KA; EK:n raportissa Konkan kerrotaan esiintyneen ”hyvin vasemmistolaisena” ja pyytäneen tiedottajalta vasemmistolaista ja leniniläistä kirjallisuutta luettavakseen. Ilmoitus 1075/19.10.1932: amp 2906: EK-Valpo I: KA; Konkan suunnitelmataloutta ja sosialisointia korostavista puheenvuoroista ks. esim. HKSJ:n keskustelukokous 8.10.1932, ptk: K.22: HSSRY-A: KA; Vrt. edellistä myös Ruudun esittämiin näkemyksiin. HKSJ:n keskustelukokous 11.10.1932, ptk: K.22: HSSRY-A: KA.

⁴²² KS, näyttenumero 3.

välisen kuilun umpeen luominen ja kansan yhdistäminen. Konkan mukaan Laukkasen kannanotot sen sijaan hajottaisivat kansan repimällä sisällissodan aiheuttamat haavat auki. ”Tällainen jos mikään on porvarillista luokka- ja etupolitiikkaa”, hän julisti. Konkka korosti, etteivät kansallissosialistit missään tapauksessa asettuisi työväkeä vieroksuvalle kannalle vaan päinvastoin heidän etujaan ajamaan. Sen sijaan toiminta kohdistuisi oikeistoa vastaan, joka oli ”sosialismin suurin vihollinen”. Konkan mukaan Laukkasen perimmäisenä tarkoituksena oli ”saattaa kansallissosialismi palvelemaan porvarillista luokkapolitiikkaa ja – suoraan sanoen – lapualaisuutta”. Tällaiset yritykset hän tuomitsi jyrkästi ja ilmoitti taistelevansa niitä vastaan.⁴²³

Laukkasen artikkelin aiheuttaman vahingon estääkseen Konkka laati perusteellisen sisällissotaa, suojeluskuntaa ja lapualaisuutta käsittelevän artikkelin. Kansallissosialistin päätoimittaja Virtanen kuitenkin kieltäytyi julkaisemasta kirjoitusta, ja samalla artikkeli ja muutkin Konkan lehdelle laatimat kirjoitukset palautettiin. Hänen välinsä lehden toimitukseen katkesivat ja hän jäi ilman omaa julkaisukanavaa.⁴²⁴ Konkan kannalta ilmennyt vastustus oli turhauttavaa, mutta todellinen takaisku oli Ruudun suhtautuminen asiaan. Laukkasta vastustaessaan hän oli vedonnut oppi-isänsä esittämiin näkemyksiin. Toisin kuin Konkka niiden perusteella oletti, tunsu Ruutu Laukkasta kohtaan suurta luottamusta. Samoihin aikoihin käytiin neuvotteluita SKSL:n organisoinnista. Liitolle suunniteltiin perustettaviksi erillistä hallitusta ja liittoneuvostoa ja Ruutu oli aikeissa nimittää hallituksen puheenjohtajaksi majuri Laukkasen.⁴²⁵ Aloittaessaan lapualaisten vastaisen taistelunsa Konkka asettui tietämättään esteeksi myös oppi-isänsä suunnitelmille. Ruutu ei hyväksynyt oppipoikansa asiassa esittämiä vaatimuksia, sillä kansallissosialismin ”luisumisesta lapualaisuuteen” ei ollut pelkoa. Konkan nostamaa hälyä hän piti ”taisteluna tuulimyllyjä vastaan” ja perusteli asiaa sillä, että kansallissosialismi oli valmistelu- eikä taisteluvaiheessa. Tarkoituksena oli tehdä sosialisointi tunnetuksi juuri porvarillisissa piireissä. Ruutukin tosin myönsi, etteivät useat

⁴²³ Lainaukset Konkka SKSL:n v. a. hallitukselle, HKSY:n johtokunnalle ja Kansallissosialisti-lehden toimitukselle 24.10.1932: K.18: YR-A: KA; Konkan artikkelista ks. KS, näytenumero 1; Lapuan liikkeen kytkeytymisestä sisällissotaan ja valkoisen Suomen käsitteestä ks. Siltala 1985, 16, 32, 497–500.

⁴²⁴ ”Kansallissosialismin suunnan täytyy olla suoran, selvän ja ohjelmanmukaisen”, artikkeli: K.18: YR-A: KA;

”Katsaus Suomen Kansallissosialistisessa Liitossa tapahtuneeseen sisäiseen taisteluun”, esitelmä 12.3.1933: K.10: JK-A: SKS/KIA; Konkka SKSL:n v. a. hallitukselle, HKSY:n johtokunnalle ja Kansallissosialisti-lehden toimitukselle 24.10.1932: K.18: YR-A: KA.

⁴²⁵ Neuvottelussa olivat Ruudun ja Laukkasen lisäksi paikalla mm. Paavo Virtanen, Anton Vätilä ja Sakari Seppälä. Ks. Neuvottelu Laukkasen luona 14.10.1932, Ruudun muistiinpanot: K.22: HSSRY-A: KA; Konkan vetoamisesta Ruutuun ks. Konkka SKSL:n v. a. hallitukselle, HKSY:n johtokunnalle ja Kansallissosialisti-lehden toimitukselle 24.10.1932: K.18: YR-A: KA.

kohdat Laukkasen artikkelissa olleet ”onnellisesti valittuja”, mutta koska ne oli vilpittömässä mielessä kirjoitettu, ei asia antanut aihetta toimenpiteisiin.⁴²⁶

Erimielisyyksien taustalla olivat jo toiminnan alkuvaiheessa ilmenneet näkemuserot. Konkan mielestä kansallissosialismin tuli tukeutua työväestöön ja suuntautua porvaristoa ja lapualaisia vastaan. Ruudun kanta asiaan oli täysin erilainen – tärkeintä oli saada oikeisto kannattamaan sosialisointia eikä suinkaan hyökkääminen sitä vastaan. Sisäinen hajaannus alkoi näkyä myös ulospäin. EK:n tiedottajan mukaan kansallissosialistit olivat jakaantumassa kahteen eri leiriin. Maltillisempaa ryhmää johti Ruutu, jonka mukaan luokkarajoitukset oli poistettava. Lapuan liikkeen suhteen tämän ryhmän kanta oli maltillisempi, vaikka kyyditykset sen taholta tuomittiinkin. Kuvaavaa on, että tiedottaja viittaa Ruudun ryhmään kuuluneisiin henkilöihin suoraan ”lapualaisina” tai ”lapualaismielisinä”. Sen sijaan radikaalimman ryhmän johdossa oli Konkka, joka ”tahtoo kaataa koko nykyisen yhteiskuntajärjestelmän, tahtoo hajottaa suojeluskunnan ja suurkapitalismin”. Lapuan liikkeessä vallitsi ryhmän mukaan ”henkinen anarkia” ja se oli perin pohjin hävitettävä, kuten Konkka oli julkisesti vaatinut.⁴²⁷ Kansallissosialistit olivat virallisesti jakaantuneet Konkan perustaman vasemmistolaisista suuntausta edustaneen Sörnäisten yhdistyksen ja Ruudun johtaman, lähinnä oikeistolaisista henkilöistä koostuvan HKSY:n välille. Lapualaisten pesiytyminen SKSL:n riveihin oli tosiasia ja Konkka sai pettymyksekseen huomata oppi-isänsä suhtautuvan asiaan välinpitämättömästi tai jopa myönteisesti.⁴²⁸

5.4 Tilanteen kärjistyminen – SKSL:n ensimmäinen hallitus

Tilanne kärjistyi äärimmilleen marraskuussa järjestetyn SKSL:n kokouksen seurauksena. Tuolloin Liiton esimieheksi valittiin Ruutu, joka suunnitelmiansa mukaisesti nimitti uuden hallituksen puheenjohtajaksi majuri Laukkasen. Päätös raivostutti oppositioasemaan joutuneen Konkan, joka päätti ryhtyä välittömiin vastatoimiin. Sörnäisten yhdistyksen edustajat kutsuttiin mielenosoituksellisesti pois vastanimitetyistä hallituksesta ja liittoneuvostosta. Liittoa koskevissa

⁴²⁶ Ks. Ruudun tekemät merkinnät Konkan kirjelmän loppuun. Punakynällä itse tekstiin tehdyt alleviivaukset ovat todennäköisesti Virtasen käsialaa. Konkka SKSL:n v. a. hallitukselle, HKSY:n johtokunnalle ja Kansallissosialistilehden toimitukselle 24.10.1932: K.18: YR-A: KA.

⁴²⁷ Ilmoitus 1143/29.10.1932: amp 2906: EK-Valpo I: KA; Asiasta myös Ekberg 1991, 55.

⁴²⁸ HKSY:n johtokunnan kokous 30.10.1932, ptk: K.22: HSSRY-A: KA; HKSY:n jäsenkokous 1.11.1932, ptk: K.22: HSSRY-A: KA; HKSY:n jäsenkokous 1.11.1932, ptk: K.22: HSSRY-A: KA; Soikkasen mukaan suhtautuminen ruutulaisuudesta poikkeaviin näkemyksiin ei toiminnan alkuvaiheessa ollut jyrkän kielteistä tai torjuvaa, koska kansallissosialismin lupaavan nousun pelättiin kärsivän. Asiaan vaikutti hänen mukaansa ilmeisesti myös ruutulaisten luja usko valistukseen. Koulutuksen ja tiedon lisääntymisen uskottiin tasaavan poikkeavat näkemykset. Soikkanen 1991, 294; Tämä piti kuitenkin paikkansa ainoastaan Ruudun kohdalla. Konkka huomasi asiaan liittyvät riskit eikä ollut valmis tekemään kompromisseja. Soikkasen näkemystä Ruudun osalta tukee hänen myöhempi suhtautumisensa esimerkiksi IKL:n ja SKJ:n jäseniin. ”Sain kirjeesi niin...”, Ruutu Konkalle: 103: Kirjekokoelma 834: JK-A: SKS/KIA. Kirje on päivämätön mutta ajoitettavissa elokuulle 1933.

asioissa päätettiin jatkossa kääntyä suoraan Ruudun puoleen ja hänet katsottiin yhä kansallissosialistisen liikkeen korkeimmaksi johtajaksi, vaikka hänen nimittämiään hallituselimiä ei tunnustettukaan.⁴²⁹ Konkan toiminta sai eräät SKSL:n jäsenet syyttämään häntä Ruudun syrjäyttämisyrytyksestä ja hän katsoi tarpeelliseksi selventää oppi-isälleen toimintansa taustoja. Samalla hän paljasti huonon henkilökohtaisen tilanteensa luotetulle ystävälleen. Kesällä alkanut väsymys oli muuttunut jatkuvaksi huonovointisuudeksi ja krooniseksi uupumukseksi. ”Kaksikin lääkäriä on kehottanut minua ottamaan kuukauden levon, jota en kuitenkaan voi tehdä”, Konkka kirjoitti. Päivätyö Elanto-lehdessä ja poliittisen toiminnan täyttämä vapaa-aika olivat vieneet hänen voimansa. Saamiaan neuvoja hän ei silti aikonut noudattaa, tehtävää oli liian paljon. Konkka palasi Sörnäisten yhdistyksen perustamiseen johtaneisiin syihin ja selvitti, miksi yhdistyksen jäsenmäärä ei ollut kasvanut halutulla tavalla. Tärkeimpänä syynä hän piti Laukkasen artikkelin aiheuttamaa kielteistä julkisuutta ja äärimmäisen tiukkaa seulaa uusien jäsenten suhteen.⁴³⁰

Puolueen jäsenten joukossa oli Konkan mukaan vasta hyvin vähän todellisia ja luotettavia kansallissosialisteja, joille hän asetti korkeat kriteerit:

Minä katson, että todellisen kansallissosialistin täytyy olla kuin alkukristitty, joka on valmis uhraamaan kaikkensa aatteelle: yhteiskunnallisen asemansa, omaisuutensa, terveytensä, perheensä, henkensä. Minä olen valmis tähän kaikkeen, en tiedä onko joku muu.⁴³¹

Konkan fanaattinen suhtautuminen kansallissosialismiin ei ollut vaikeuksista huolimatta vähentynyt. Ruudulle hän listasi luotettaviksi katsomansa jäsenet ja ehdotti näiden kutsumista yhteiseen kokoukseen. Tarkoituksena oli muodostaa kansallissosialistien ydinjoukko. Kokoukseen saapuvien olisi allekirjoitettava vala, jossa vannottaisiin ehdotonta uskollisuutta puolueen ohjelmalle ja menettelytavoille. Jälkimmäisten suhteen Konkka oli radikaalilla linjalla. Säälimätön taistelu kaikkia puolueita vastaan oli aloitettava ja ankarimmat iskut kohdistettava sosiaalidemokraatteihin, oikeistoon ja lapualaisiin. Työläisten oikeuksien puolesta oli jyrkästi taisteltava, ja kaikille ajatussuunnille oli annettava samat valtiolliset oikeudet eli niin sanotut

⁴²⁹ Sörnäisten Kansallissosialistisen Yhdistyksen johtokunnan kokous 8.12.1932, pöytäkirjaote: K.18: YR-A: KA; Sörnäisten Kansallissosialistisen Yhdistyksen johtokunnan kokous 8.12.1932, ptk: K.10: JK-A: SKS/KIA; ”Katsaus SKSL:ssa tapahtuneeseen sisäiseen taisteluun”, esitelmä 12.3.1933: K.10: JK-A: SKS/KIA; Konkka Ruudulle 11.12.1932: K.18: YR-A: KA; SKSL:n yhdistyssopimus 20.11.1932: K.18: YR-A: KA; Laukkasen ja Konkan näkemyserot tulivat esiin myös kokouksissa. HKSJ:n keskustelukokous 6.12.1932, ptk: K.22: HSSRY-A: KA.

⁴³⁰ ”Katsaus SKSL:ssa tapahtuneeseen sisäiseen taisteluun”, esitelmä 12.3.1933: K.10: JK-A: SKS/KIA; Konkka Ruudulle 11.12.1932: K.18: YR-A: KA; Sörnäisten Kansallissosialistisen Yhdistyksen johtokunnan kokous 8.12.1932, ptk: K.10: JK-A: SKS/KIA; Ilmoitukset 1393/9.12.1932, 1339/30.11.1932: amp 2906: EK-Valpo I: KA; Konkka Ruudulle 11.12.1932: K.18: YR-A: KA.

⁴³¹ Konkka Ruudulle 11.12.1932: K.18: YR-A: KA.

kommunistilait kumottava. Koko toiminta oli Konkan mielestä muutettava ”taistelevammaksi” esimerkiksi julkisia väittelytilaisuuksia järjestämällä.⁴³²

Ensimmäistä kertaa Konkka arvosteli suoraan oppi-isäänsä, joka oli Laukkasen artikkelin kohdalla vedonnut siihen, että toiminta oli valmistelu- eikä taisteluvaiheessa. Konkan mukaan taistelevat menettelytavat olisi ollut syytä omaksua jo tuolloin. ”Jos edeltä mainitulta pohjalta olisi alun perin lähdetty liikkeelle, niin me olisimme tavattoman pitkällä”, hän kirjoitti. Konkan mukaan radikaaleja toimintatapoja kannattivat etenkin nuoret, jotka olivat valmiit kokemaan aatteen vuoksi rajujakin seurauksia. Konkan mielestä tämä kuului asiaan: ”Jos ei uuden aatteen takia kenenkään tarvitse istua vankilassa, niin sellainen aate on silloin huono.” Samalla hän kuitenkin tiedosti oppi-isänsä kielteisen suhtautumisen liian radikaalia toimintaa kohtaan. Tästä huolimatta hän antoi Ruudulle selkeät ohjeet toiminnan seuraavista askeleista. Luotettujen kansallissosialistien kokouksessa muodostettava ydinjoukko tulisi määräämään täysin HKS:n ja Sörnäisten yhdistyksen toiminnasta. Ensin mainitun yhdistyksen puheenjohtajaksi hetkeä aiemmin valittu Vemmel oli Konkan mukaan ”kyvytön mies”, joka tuli korvata sopivammalla henkilöllä. Hallituksen puheenjohtajaksi Laukkasen tilalle hän halusi asettaa luotettavaksi katsomansa Heikki Wariksen. Hallituksen jäseniksi hän puolestaan suositteli Sörnäisten yhdistyksen johtokuntaan kuuluneita henkilöitä. Samalla perustettaisiin poliittisen sihteerin virka, jonka Konkka ilmoitti itse ottavansa hoitaakseen.⁴³³

Konkan suunnitelma oli selvä. Liiton hallitus ja yhdistykset oli täytettävä hänen luotettaviksi katsomillaan henkilöillä, ja kansallissosialismin poliittisesta suunnasta vastaisi hän itse. Oikeistolaisen linjan edustajille ei päättävissä elimissä olisi sijaa. Konkan tarkoituksena oli suojella oppi-isäänsä epäluotettavilta aineksilta, jotka voisivat tahrata liikettä ja samalla hänen mainettaan. Hän ilmaisi suoraan kantansa, jonka mukaan Ruutu ei itse tähän kykenisi: ”Sinä olet kuitenkin, sanon sen suoraan, huono ihmistuntija. Luulet, että kaikki ovat yhtä hyviä kuin sinäkin, mikä on suuri erehdys.”⁴³⁴ Konkan suunnittelema kokous järjestettiin myöhemmin ravintola Pohjolassa, mutta sen toteutus epäonnistui. Ilmeisesti Ruutu ja Konkka olivat neuvotelleet asiasta ja päätyneet kompromissiin, jonka tarkoituksena oli ratkaista ilmenneet ristiriidat keskustelun kautta. Hallituksen puolelta halukkuutta tähän ei kuitenkaan löytynyt eikä yksikään sen edustajista saapunut paikalle. Tilaisuudesta muodostuikin lähinnä Sörnäisten yhdistyksen sisäinen

⁴³² Konkka Ruudulle 11.12.1932: K.18: YR-A: KA.

⁴³³ Konkka Ruudulle 11.12.1932: K.18: YR-A: KA.

⁴³⁴ Konkka Ruudulle 11.12.1932: K.18: YR-A: KA.

kokoontuminen, jossa sovittelun sijaan päätettiin omaksua Konkan ehdottomat radikaalit menettelytavat.⁴³⁵

Ratkaisua erimielisyyksiin ei löytynyt, ja vuosi 1933 alkoi epävarmoissa tunnelmissa. Ongelmista huolimatta Sörnäisten yhdistys toimi aktiivisesti. Tammikuun lopulla järjestettiin Kirjatyöntekijäin talolla 35 osanottajaa paikalle houkutellut keskustelukokous kansallissosialistien suhtautumisesta työläisten palkkataisteluun. Asia oli ajankohtainen, sillä käynnissä oli lähes 3 kuukautta kestänyt Helsingin makkaratyöntekijäin lakko parempien palkkojen puolesta. Konkan nimi oli tullut esiin asian yhteydessä, minkä seurauksena Tanner kielsi häntä ottamasta asiaan julkisesti kantaa. Tällaiseen ”sananvapauden rajoittamiseen” Konkka ei kuitenkaan suostunut vaan asettui kokouksessa kannattamaan lakkoa mainiten yleisölle myös Tannerilta saamastaan kiellosta puuttua asiaan. Toimintaansa hän ei yrittänyt salata vaan päinvastoin lähetti Tannerille asiasta uhmakkaan kirjeen, jossa hän selosti toimintaansa ja kertoi saattaneensa julkisuuteen myös saamansa kiellon. Tapahtuneen seurauksena Konkka katsoi tulleen erotetuksi Elannon palveluksesta ja hänen työsuhteensa purettiin tammikuun viimeisenä päivänä. Toimintansa seurauksena Konkka jäi ilman työtä ja kuukausittaista palkkaansa.⁴³⁶ Monet kansallissosialistit olivat aiemmin ilmaisseet pelkonsa työpaikan menetyksestä julkisuuden seurauksena, eikä Konkalta ollut löytynyt asialle myötätuntoa.⁴³⁷ Todennäköisesti hän halusi esimerkillään kannustaa muita rohkeampaan toimintaan.

Toimettomaksi jäänyttä Konkkaa ehdotettiin nyt Kansallissosialistin uudeksi päätoimittajaksi. Ruutu oli jo aiemmin luvannut oppipoikansa saavan lehden sivistyselämä-osaston hoidettavakseen, mutta päätoimittaja Virtanen oli tyrmännyt ajatuksen. Hänen mukaansa Ruutu ei voinut määrätä lehden asioista vaan valta oli yksin hänellä. Virtasen omavaltaisuuden vuoksi lehden kontrolli haluttiin nyt siirtää toimitukselta puolueelle ja sen julkaisupolitiikka yhtenäistää.⁴³⁸ Ilmeisesti Konkan päätoimittajuus herätti kuitenkin vastustusta, sillä tehtävään nimitettiin lähdeaineiston perusteella toimintaan aiemmin osallistumaton Jalmari Sarkanen. Käytännössä Kansallissosialistin linja ei muuttunut. Lehden seuraavassa numerossa ilmestyi ”Kansallissosialismin tarkoitukset” -

⁴³⁵ ”Katsaus SKSL:ssa tapahtuneeseen sisäiseen taisteluun”, esitelmä 12.3.1933: K.10: JK-A: SKS/KIA.

⁴³⁶ Ilmoitukset 87/16.1.1933, 135/23.1.1933: amp 2906: EK-Valpo I: KA; Konkka Tannerille 23.1.1933: K.10: JK-A: SKS/KIA; Konkka Tannerille 31.1.1933: 14: Kirjekokoelma 835: JK-A: SKS/KIA; Tanner Konkalle, päiväämätön: 14: Kirjekokoelma 835: JK-A: SKS/KIA; Työtodistus Elanto-lehdestä 17.9.1931–31.1.1933: K.9: JK-A: SKS/KIA; Konkka suuttui Tannerin toiminnasta ja lähetti tälle myöhemmin perusteellisen valituskirjeen Elannon toiminnasta parannusehdotuksineen. Konkka Tannerille 24.2.1933: 14: Kirjekokoelma 835: JK-A: SKS/KIA.

⁴³⁷ Vrt. Viljasen ja Hyytiäisen tapaus sekä Ruudun pelko asemansa puolesta. Asiaan kiinnitti huomiota myös EK. Ks. esim. Ilmoitus 1288/22.11.1932: amp 2906: EK-Valpo I: KA.

⁴³⁸ Konkka Kansallissosialistin toimitukselle 1.1.1933: K.10: JK-A: SKS/KIA. Kirjeestä löytyvät myös Virtasen tekemät merkinnät; Saimala Ruudulle 11.1.1933, 24.1.1933: K.18: YR-A: KA; SKSL:n hallituksen kokous 1.2.1933, Ruudun muistiinpanot: K.22: HSSRY-A: KA.

otsikoitu 10-kohtainen ohjelma, joka sisälsi täysin Ruudun ja Konkan näkemyksille vieraita elementtejä. Ensimmäiseksi tarkoitukseksi ohjelmassa mainittiin ”järjestys ja kuri”, joita ruutulaiset eivät olleet koskaan korostaneet. Ohjelmassa näkyi lisäksi selvä saksalaisen kansallissosialismin vaikutus – Hitler oli nimitetty valtakunnankansleriksi vain joitakin päiviä aiemmin. ”Suomen itsenäisyystaistelu ei ole päättynyt ennen kuin Suomi on oleellisesti vapaa kansainvälisen juutalaisen suurpääoman sanelemista elinehdoista ja talouselämän heilahteluista kansamme elinjuuria tuhoavalla tavalla”, lehti julisti.⁴³⁹

Hitlerin valtaannousu sai saksalaista kansallissosialismia kannattaneet henkilöt ilmaisemaan näkemyksensä entistä suuremmin. Helmikuun alussa järjestettiin Heimolassa noin 400 kuulijaa kerännyt suurkokous. SKSL:n jäsenten lisäksi paikalla oli muun muassa useita kommunisteja, muutamia siviilipukuisia upseereita sekä vastaperustetun Suomen Kansan Järjestön johtaja Arvi Kalsta⁴⁴⁰. Kokouksen avasi Vemmel, joka toivotti osanottajat tervetulleiksi ”Hitlerin hengessä” ja selosti Saksan viimeaikaisia tapahtumia. Vemmel totesi, ettei kansallissosialismi rajoittuisi ainoastaan Saksaan vaan leviäisi myös maan rajojen ulkopuolelle. Paikalle saapuneita hän kehotti taistelemaan ”marxilaista ruttoa vastaan” ja hävittämään sen Suomesta. Puheensa lopuksi Vemmel kohotti oikean kätensä ja tervehti yleisöä ”Heil Hitler!” -huudahduksella.⁴⁴¹ Mielenkiintoisen kontrastin asiaan tarjoaa Ruutu, joka käsitteli puheessaan lähinnä taloudellisia asioita ottamatta suoraan kantaa Saksan tapahtumiin. Ruudun ja Vemmelin näkemykset erosivat selvästi toisistaan. Jälkimmäinen oli avoimesti innoissaan Hitlerin valtaannoususta ja yhdisti suomalaisen kansallissosialismin Saksan malliin aina käyttämiään retorisia keinoja myöten. Ruutu puolestaan näyttää suhtautuneen asiaan varauksella ja jääneen hieman epäillen odottamaan millaiseksi kehitys Saksassa Hitlerin johdolla muodostuisi.⁴⁴² Myös hänen ja hallituksen edustajien välille alkoi syntyä poliittisia erimielisyyksiä.

⁴³⁹ KS 4.2.1933; SKSL:n hallituksen kokous 1.2.1933, Ruudun muistiinpanot: K.22: HSSRY-A: KA.

⁴⁴⁰ Arvi Kalsta (1890–1982) oli jääkärikapteeni, liikemies ja poliitikko. Kalsta aloitti yhteiskunnallisen toimintansa VRL:ssa ja osallistui mm. tunnetun tamperelaisen sosiaalidemokraatin Väinö Hakkilan kyyditykseen saaden asiasta vankeusrangaistuksen. Vapauduttuaan hän perusti SKJ:n yhdessä luutnantti Thorvald Oljemarkin kanssa. Kalsta tunnettiin vakaumuksellisenä kansallissosialistina ja hän jatkoi toimintaansa erinäisissä yhdistyksissä aina jatkosodan päättymiseen saakka. Uola 2004a.

⁴⁴¹ HKS:n johtokunnan kokous 6.2.1933, ptk: K.22: HSSRY-A: KA; Helmi Ketola HKS:n puolesta Helsingin kaupungin poliisimestarille 4.2.1933: K.22: HSSRY-A: KA; Ilmoitus 287/13.2.1933: amp 2906: EK-Valpo I: KA; Ekberg 1991, 56. Ekbergin mukaan Vemmel oli yhdistyksen puheenjohtajana vain vähän aikaa vuonna 1933. Tässä tutkielmassa on kuitenkin osoitettu, että hän hoiti mainittua tehtävää jo edellisestä syksystä lähtien.

⁴⁴² Ilmoitus 287/13.2.1933: amp 2906: EK-Valpo I: KA; Ekberg 1991, 56; Perusteellisen katsauksen Ruudun suhtautumisesta Hitleriin ja saksalaiseen kansallissosialismiin tarjoaa Soikkasen laatima Ruudun elämäkerta, jossa hänen suhdettaan Hitlerin valtaannousuun kuvataan osuvasti neutraalin pidättyväksi. Soikkanen 1991, 297–306.

5.5 Ristiriitoja ja ratkaisuja – Ruutu erottaa Liiton hallituksen

Sisäisistä ongelmista huolimatta helmikuun 15. päivänä kutsuttiin koolle SKSL:n sääntömääräinen vuosikokous. Sörnäisten yhdistys oli aiemmin päättänyt boikotoida kokousta ja luovuttaa Liiton suosiolla oikeistolaisten käsiin. Suunnitelmasta kuitenkin luovuttiin ja Konkka kannattajineen osallistui kokoukseen, jonka tarkkaa kulkua alkuperäislähteet eivät paljasta. Seurauksena kuitenkin oli, että majuri Laukkasen hallitus vaati Konkan, Suvannon ja Kivisen erottamista puolueesta. Kahta jälkimmäistä syytettiin hallituksen taholta kommunisteiksi ja Konkkaa puolestaan luonnehdittiin ”kansallisbolsevikiksi”. Hallituksen jäsenet olivat aiemminkin vihjailleet Konkan ja muiden toimivan suoraan Kominternin määräyksestä.⁴⁴³ Kauan käynnissä ollut taistelu kansallissosialismin suunnasta ei kuitenkaan yksin selitä erovaatimuksia. Tilanteen on täytynyt jollakin tavoin kärjistyä Konkan kannattajien ja hallituksen välillä. Aikaisemmassa tutkimuksessa nämä tapahtumat ovat jääneet hyvin pintapuolisesti selvitettyiksi puuttuviin pöytäkirjoihin vedoten.⁴⁴⁴ Tämän tutkielman monipuolinen lähdeaineisto mahdollistaa kuitenkin aiempaa yksityiskohtaisemman katsauksen kevään 1933 tapahtumiin.

Ruudun hallitukselle laatiman kirjelmän perusteella vuosikokous piti sisällään edustajakokouksen ja sitä seuranneen yleisen jäsenkokouksen. Ensin mainittuun otti osaa vain muutamia edustajia, joista yhtä lukuun ottamatta kaikki olivat Laukkasen hallitusta kannattaneita henkilöitä. SKSL:n virallinen perustaminen, sääntöjen hyväksyminen ja liittoneuvoston vaalit toteutettiin täten käytännössä vain muutaman henkilön kesken. Jäsenkokouksessa kyseinen menettely aiheutti vastalauseiden myrskyn, ja kokouksen kulku vaarantui hallituksen kieltäytyessä joustamasta asiassa Ruudun sovitteluyrityksistä huolimatta. Erityisesti liittoneuvoston nimitys koettiin ”toisella taholla”, eli Konkan kannattajien toimesta, suoranaiseksi vallankaappaukseksi. Ruutu päätti käyttää esimiehen valtaansa ja ehdotti tehtyjen päätösten ottamista uuteen käsittelyyn. Hän halusi estää laajemman hajaannuksen syntymisen Liitossa, mutta ehdotus ei saanut vastakaikua majuri Laukkasen kannattajilta. Hallituksen jäsenet kieltäytyivät osallistumasta liittoneuvoston koevaaliin ja osoittivat mieltään Ruutua kohtaan eristäytymällä toiseen huoneeseen suostumatta saapumaan yleisiin tiloihin

⁴⁴³ ”Katsaus SKSL:ssa tapahtuneeseen sisäiseen taisteluun”, esitelmä 12.3.1933: K.10: JK-A: SKS/KIA; SKSL:n v. a. hallituksen kokous HOK:n kerhuhuoneessa, jäljennös pöytäkirjasta: K.22: HSSRY-A: KA. Pöytäkirjan ovat allekirjoittaneet SKSL:n sihteeri Jurmo, HKSJ:n puheenjohtaja Vemmel ja varapuheenjohtaja Jutila.

⁴⁴⁴ Soikkanen on todennut pöytäkirjojen puuttumisen vaikeuttaneen asioiden kulun selvittämistä. Hänen tulkintansa tapahtumista onkin selvästi virheellinen. Soikkanen 1991, 294.

hänen useista kehotuksistaan huolimatta. Tilanne päättyi lopulta siihen, että asia päätettiin ratkaista myöhemmin järjestettävässä vuosikokouksen jatkokokouksessa.⁴⁴⁵

Konkka puolestaan kuvaa kokouksen tapahtumia romaanissaan *Riisutut naamiot*. Teoksessa ”Kansanjärjestön” puheenjohtajan ”majuri Laakson”, eli majuri Laukkasen, hallituksen kaatumiseen johtaneessa kokouksessa tapahtui Konkan alter egon Alarik Vornion⁴⁴⁶ ja hänen kannattajiensa protesti hallitusta vastaan, minkä seurauksena tilaisuus muodostui kiivaaksi riitelyksi ja käsiryssykä oli osapuolten välillä lähellä.⁴⁴⁷ Alkuperäislähteistä löytyvät maininnat tukevat Konkan antamaa kuvausta kokouksen kulusta. Ruutu mainitsee hallitukselle laatimassaan kirjelmässä majuri Laukkasen kokemat ”loukkaukset” ja toteaa, että ilman sovitteluun pyrkivää ratkaisua tilanne olisi kenties muodostunut tappeluksi. HKS:n puheenjohtajana toiminut Vemmel puolestaan avasi yhdistyksen seuraavan kokouksen esittämällä toivomuksen, ettei tilaisuus muodostuisi ”torikokoukseksi”, kuten aiemmin oli tapahtunut. Konkalle myöhemmin laatimassaan kirjelmäluonnoksessa Ruutu lisäksi arvosteli tätä kovin sanoin kokouksessa majuri Laukkasta kohtaan esitetystä ”julkisesta loukkauksesta”.⁴⁴⁸ Käytännössä syksystä 1932 lähtien Liittoa jakaneet ristiriidat kärjistyivät helmikuun 15. päivänä kokouksessa, jossa majuri Laukkasen hallituksen tukijat pyrkivät varmistamaan vallan pysyvän jatkossakin heidän käsissään. Suunnitelmat kuitenkin kaatuivat Konkan kannattajien kiivaaseen vastustukseen ja Ruudun asiassa omaksumaan sovitteluun lähestymistapaan. Kohtaamastaan vastarinnasta suivaantuneet hallituksen edustajat eivät silti luovuttaneet vaan vaativat Konkan ja hänen toveriansa erottamista Liitosta.

Päätös erottamisesta oli viimekädessä Ruudun varassa. Hän ei hallituksen vaatimukseen suoraan suostunut vaan pyrki jatkamaan sovitteluun linjaansa. Neuvotteluyritykset eivät kuitenkaan saaneet hallitukselta minkäänlaista vastakaikua. Ruudun tarkoituksena oli tutustua tarkemmin vuoden alussa toimintansa aloittaneen Pakinkylän Kansallissosialistisen Yhdistyksen perustajiin ja selvittää minkälaisia edellytyksiä asian ajamiseksi sillä taholla ilmenisi. Toiminta Pakinkylässä oli Konkan aikaansaamaa ja yhdistyksen johdossa vaikutti hänen luotettu ”yksityisetsivänsä”⁴⁴⁹ Väinö Saimala. Viimeksi mainitulta Konkkaa ”puolueen sydämeksi” ylistäviä kirjeitä vastaanottaneen Ruudun

⁴⁴⁵ Ruutu SKSL:n hallitukselle 27.2.1933, kirjelmäluonnos: K.18: YR-A: KA; Ruudun kirjelmä HKS:n:lle 1.3.1933: K.22: HSSRY-A: KA.

⁴⁴⁶ Konkan mukaan Vorniossa hän kuvasi parhaita puoliaan, kun taas teoksessa esiintyvässä Kalle Tapparassa ilmenevät hänen ”kehnot ja koomilliset” piirteensä. Konkka 1950, 275.

⁴⁴⁷ Konkka 1944, 201–207.

⁴⁴⁸ Ruutu SKSL:n hallitukselle 27.2.1933, kirjelmäluonnos: K.18: YR-A: KA; Vemmelin puheesta ks. Ilmoitus 373/27.2.1933: amp 2906: EK-Valpo I: KA; Konkan julkisesti esittämästä loukkauksesta ks. ”Toimittaja J. Konkka”, Ruudun kirjelmäluonnos: K.18: YR-A: KA. Kirjelmäluonnos on sisältönsä perusteella ajoitettavissa vuoden 1933 helmikuun 20. ja 22. päivän välille.

⁴⁴⁹ Konkka itse käytti kyseistä ilmausta kuvaillessaan Saimalan roolia. Konkka Ruudulle 11.7.1933: K.18: YR-A: KA.

täytyi olla tietoinen oppipoikansa kannatuksesta pakinkyläläisten keskuudessa. Todennäköisesti Ruutu uskoi hätiköityä ratkaisua erottamisasiassa seuraavan myös Saimalan ja hänen tovereidensa lähteminen puolueesta. Hänen suunnitelmanaan oli neuvottelu asiasta, jotta tällainen kehitys voitaisiin välttää. Hallitus ei kuitenkaan suhtautunut asiaan myönteisesti, minkä vuoksi Ruutu pidätti itsellään harkintavallan kurinpidollisten toimenpiteiden toteuttamisen suhteen. Toisaalta hän ilmoitti periaatteessa hyväksyvänsä hallituksen ehdotuksen ja pitävänsä velvollisuutenaan jonkinlaisen ”hyvityksen” antamista Laukkaselle tämän kärsimien loukkausten johdosta.⁴⁵⁰

Ruudun kaavaileman hyvityksen luonne paljastuu hänen arkistostaan löytyvästä Konkalle osoitetusta kirjelmäluonnoksesta. Ruudun mukaan kansallissosialismi oli paljon vakavammassa kriisissä kuin hän oli aavistanutkaan. Vastustus Konkkaa kohtaan oli leppymätön ja ”raudan luja”. Tällä kertaa myös Ruutu ilmoitti saaneensa tarpeekseen. Hän viittasi vuosikokouksen tapahtumiin todeten, ettei yhteistyön mahdollisuuksia enää ollut. ”Sinä olet täysin mielettömällä ja aiheettomalla Laukkasta vastaan suunnatulla politiikallasi tosiasiallisesti jatkuvasti juonitellut minua ja minun politiikkaani vastaan sekä estänyt esim. Suvantoa ja Pakinkylän yhdistystä antamasta Laukkaselle pöytäkirjoja ja muita hänen vaatimiaan tietoja määräaikaan”, hän luetteli syytöksiään. Ruutu kertoi hallituksen kanssa käymissään neuvotteluissa kuulleen Konkan ”epälojaalisesti” antaneen Sörnäisten yhdistyksen toiminnan sammua. Ruudun mukaan vakava syy syntyneeseen sovittamattomaan ristiriitaan oli Konkan Laukkasta vastaan ”sinkauttama” solvaus julkisessa kokouksessa, vaikka hän oli tiennyt Laukkasen johtavan hallitusta hänen nimenomaisesta pyynnöstään. Asia oli Ruudun kannalta vaikea, sillä hänen tietojensa mukaan myös Laukkanen, Virtanen ja monet muut olivat aikeissa jättää toiminnan. Ruutu antoi oppipojalleen mahdollisuuden erota itse Liiton jäsenyydestä ja toivoi, ettei tämä vaikeuttaisi kansallissosialismin voittoon viemistä kiihottamalla ihmisiä häntä vastaan. Samalla hän vakuutti olevansa Konkkaa kohtaan täysin lojaali, jos kansallissosialistit joskus valitsisivat hänet esimiehekseen, ja toivoi, että syntynyt kuilu vielä joskus saataisiin umpeen luoduksi.⁴⁵¹

Ruutu oli vakuuttunut siitä, että Konkan oli lähdeittävä SKSL:sta, mutta samalla hän tiedosti riippuvuutensa oppipojastaan. Konkalla oli jotakin, mitä Ruutu välttämättä tarvitsi – uskollinen kannattajakunta. ”Toivoisin, että Pakinkylän yhdistys edes seisoi takanani”, hän vetosi oppipoikaansa.⁴⁵² Ruutu oli saanut todeta auktoriteettinsa Liitossa vähäiseksi ja myös hallituksen

⁴⁵⁰ Ruutu SKSL:n hallitukselle 27.2.1933, kirjelmäluonnos: K.18: YR-A: KA; Saimala Ruudulle 11.1.1933, 24.1.1933: K.18: YR-A: KA; ”Toimittaja J. Konkka”, Ruudun kirjelmäluonnos: K.18: YR-A: KA; ”Katsaus SKSL:ssa tapahtuneeseen sisäiseen taisteluun”, esitelmä 12.3.1933: K.10: JK-A: SKS/KIA.

⁴⁵¹ ”Toimittaja J. Konkka”, Ruudun kirjelmäluonnos: K.18: YR-A: KA.

⁴⁵² ”Toimittaja J. Konkka”, Ruudun kirjelmäluonnos: K.18: YR-A: KA.

poliittinen linja oli muodostunut hänelle epämieluisaksi. Ruutu laati asiasta erillisen hallitusta moittineen kirjelmän. Laukkasen kannattajat korostivat kurin merkitystä puolueessa, mikä ilmeni muun muassa aiemmin julkaistussa ”Kansallissosialismin tarkoitukset” -kirjoituksessa. ”Minä puolestani en voi pitää mahdollisena, että vapaat kansalaiset liittyisivät kansallissosialistien riveihin sokeasti tottelemaan”, Ruutu ilmaisi kantansa asiaan. Hän piti välttämättömänä, että ensin keskustellaan ja vasta päätöksen jälkeen vaaditaan alistumista. Edustajakokouksessa hallitus oli toiminut juuri päinvastoin. Tilanne oli vaikea, mutta Ruutu ilmeisesti uskoi Konkkan erottamisen ja hallituksen ojentamisen parantavan tilannetta.⁴⁵³ On vaikea arvioida, ovatko Konkalle ja hallitukselle osoitettujen luonnosten mukaiset kirjeet koskaan päätyneet Ruudun työpöytää pitemmälle. Arkistoista lopullisia kappaleita ei ole löytynyt. Toisaalta Konkka on myöhemmin kertonut tulleen erotetuksi SKSL:sta.⁴⁵⁴ *Riisutut naamiot* -teos tarjoaa samalla uskottavan selityksen kirjelmän puuttumiselle: ”Vorniota suututti niin, että hän löi itseään kahdesti nyrkillä otsaan ja repi sitten erottamispäätöksen pieniksi kappaleiksi”, Konkka kuvaa alter egonsa reaktiota tapahtuneeseen.⁴⁵⁵ Käytännön merkitystä asialla ei kuitenkaan pian seuranneiden tapahtumien vuoksi ollut.

Ruutu joutui hylkäämään suunnitelmansa ja turvautumaan kovempiin keinoihin. Helmikuun edustajakokouksessa oli päätetty jatkokokouksen koolle kutsumisen jäävän hänen tehtäväkseen. Laukkasen hallitus toimi kuitenkin asiassa omavaltaisesti vastoin sovittua menettelyä. Tämä oli suora hyökkäys Ruutua vastaan ja jälleen osoitus hänen heikosta asemastaan. Tällä kertaa hän ymmärsi, että asiassa oli toimittava tai hän menettäisi lopunkin auktoriteettinsa kannattajiensa silmissä. Maaliskuun 1. päivänä Ruutu vapautti Laukkasen hallituksen tehtävistään sen laittomaan menettelyyn vedoten. Päätöksestä lähetettiin SKSL:n alaisille yhdistyksille kirjelmät, joissa Ruutu perusteli päätöstään ja uhkasi jättää koko toiminnan jos hallituksen koolle kutsuma jatkokokous järjestettäisiin tai sinne valittaisiin edustajat. Ruutu ei selvästi itsekään täysin uskonut päätöksellään olevan vaikutusta hallituksen toimintaan. Kirjelmässään hän turvautui ajoittain kovaan kieleen:

Jos oireita tällaiseen ”kapinoimiseen” kansallissosialismia vastaan vielä ilmenee pidän kenties välttämättömänä turvautua siihen äärimmäiseen keinoon, jonka säännöt minulle sallivat, nimittäin erottamaan liitosta ne henkilöt, jotka ilmeisesti toimivat vastoin kansallissosialismin perusajatuksia ja

⁴⁵³ Ruutu SKSL:n hallitukselle 27.2.1933, kirjelmäluonnos: K.18: YR-A: KA; KS 4.2.1933.

⁴⁵⁴ Ahonen et al. 1943, 647.

⁴⁵⁵ Konkka 1944, 156. Teoksessa Ruudun kirjeen sisältö kuvataan sovittelevammaksi, kuin aiemmin mainitussa kirjelmäluonnoksessa ja ero koski ainoastaan johtavia hallituselimiä, ei koko Liittoa.

pyrkimyksiä, tai jotka toisarvoisten henkilökohtaisten riitaisuuksien takia vahingoittavat ja viivyttävät kansallissosialistista työtä.⁴⁵⁶

Ruudun ryhtyminen hallituksen vastaisiin toimenpiteisiin pelasti Konkan pakotetulta eroamiselta ja takasi kaksikon yhteistyön jatkumisen. Ruudun vaatimukset asiassa osoittautuivat hätiköidyiksi, ja todennäköisesti viimeistään tuolloin hän ymmärsi Konkan oppositioon asettautumisen ja lukuisat varoitukset ”epäluotettavasta aineksesta” aiheellisiksi. Konkan käsitykset Ruudusta huonona ihmistuntijana ja käytännön politiikkaan soveltumattomana johtajana puolestaan vahvistuivat. Hänelle Ruutu oli suurin Suomen koskaan synnyttämä valtiollinen ajattelija, suuripiirteinen valtiomiesluonne – ”presidenttityyppi”. Konkka piti Ruutua henkisenä oppi-isänään, jota kunnioitti suuresti. Sen sijaan käytännön poliittisen osaamisen suhteen hän oli samaa mieltä monien muiden Ruudun järjestöissä toimineiden kanssa:

Mutta puolue mies hän ei ole. Hänellä ei ole käytännöllisen puolue miehen ominaisuuksia [...] Ollen itse tavattoman hyvä, hän kuvittelee myöskin kaikkia muita ihmisiä hyväksi, ja antaa usein luottamuksensa sellaisille, jotka eivät luottamusta vähääkään ansaitse. Juuri tämä tuottaa hänelle aina suurta vahinkoa.⁴⁵⁷

Konkka piti Ruutua suurena ideologina ja ajattelijana mutta oli samalla etenevässä määrin alkanut tiedostaa hänen puutteensa. Tästä syystä hän oli yrittänyt ottaa hoitaakseen SKSL:n käytännöllisen puolen ja pyrkinyt varoittamaan ja suojelemaan oppi-isäänsä epäluotettavilta henkilöiltä. Tärkeintä kuitenkin oli, että vakava tilanne oli vältetty ja yhteistyötä voitiin jälleen jatkaa.⁴⁵⁸ Kuukausia kestäneen kamppailun jälkeen Konkka näytti selviytyneen koitoksesta voittajana.

6. KAMPAILUA JA KAKSINTAISTELUA – KONKKA RIITOJEN KESKIÖSSÄ

6.1 Kansallissosialistinen Työjärjestö – taktiikkaa ja turaaneja

Laukkasen hallituksen erottamisen jälkeen perustetun väliaikaisen hallituksen puheenjohtajana toimi Ruutu itse. Varapuheenjohtajaksi valittiin Yrjö Kankaanpää ja sihteeriksi Jurmo, jotka molemmat olivat HKSY:n jäseniä. Hallitukseen pääsivät nyt myös Konkka ja useat hänen

⁴⁵⁶ Mainittu sitaatti löytyy virheellisesti lainattuna Soikkasen teoksesta. Siinä lause on katkaistu pisteellä kohdan ”toimivat vastoin kansallissosialismin perusajatuksia ja pyrkimyksiä” jälkeen. Soikkanen 1991, 294–295; Vrt. alkuperäinen teksti: Ruudun kirjelmä HKSY:lle 1.3.1933: K.22: HSSRY-A: KA; Identtinen kirjelmä lähetettiin esim. Pakinkylän yhdistykselle ks. Ruudun kirjelmä Pakinkylän Kansallissosialistiselle Yhdistykselle 1.3.1933: K.10: JK-A: SKS/KIA.

⁴⁵⁷ ”Katsaus SKSL:ssa käytyyn sisäiseen taisteluun”, esitelmä 1.3.1933: K.10: JK-A: SKS/KIA.

⁴⁵⁸ ”Katsaus SKSL:ssa käytyyn sisäiseen taisteluun”, esitelmä 1.3.1933: K.10: JK-A: SKS/KIA.

kannattajansa.⁴⁵⁹ Tärkein kysymys koski yhä vuosikokouksen jatkokokouksen järjestämistä. Ruutu ilmoitti kutsuvansa kokouksen koolle vasta, kun riittävä määrä uusia yhdistyksiä olisi syntynyt.⁴⁶⁰ Tämä johti erikoiseen tilanteeseen, kun sekä Laukkasen hallituksen entiset edustajat että Konkka pyrkivät varmistamaan saavansa paikalle mahdollisimman monta edustajaa. Helpoin tapa tähän oli uusien, käytännössä vain paperilla toimineiden, yhdistysten perustaminen. Maaliskuun aikana toimintansa aloittivat muun muassa Ruutulaisen Kansallissosialismin Tutkijaseura⁴⁶¹, Helsingin Kansallissosialistinen Naisyhdistys⁴⁶² ja Helsingin Kansallissosialistinen Konttorityöntekijäin Yhdistys⁴⁶³. Lukuisten, todennäköisesti korkeintaan 10 henkeä käsittäneiden yhdistysten perustaminen oli konkreettinen esimerkki Liitossa jatkuneesta valtataistelusta.⁴⁶⁴

Tilanne SKSL:ssa oli äärimmäisen epävarma. Konkka epäili koko puolueen mahdollisesti hajoavan ja varautui uuden Liiton perustamisen mahdollisuuteen.⁴⁶⁵ Pelkkien nimellisesti toimineiden yhdistysten perustaminen ei hänelle näissä oloissa riittänyt, vaan vaadittiin radikaalimpia toimenpiteitä. Maaliskuun 23. päivänä järjestettiin Konkan asunnolla ”Kansallissosialistisen Työjärjestön” perustava kokous, johon oli saatu valtuudet Ruudulta. Konkka valittiin KT:ssä ylintä valtaa käyttäväksi poliittiseksi johtajaksi. Varajohtajaksi tuli teknikko Oiva Lahtinen, ja järjestön sihteerinä toimi ylioppilaskokelas Olavi Kaila. Muista mukana olleista voidaan mainita erityisesti Pakinkylän yhdistyksessä toiminut Väinö Saimala, joka ilmoitti Ruudulle eroavansa SKSL:n väliaikaisesta hallituksesta liittyäkseen KT:n jäseneksi. Kokouksessa hyväksyttiin järjestön säännöt ja sen edustajiksi tulevaan vuosikokouksen jatkokokoukseen valittiin Konkka ja ylioppilas J. Louhivaara.⁴⁶⁶

⁴⁵⁹ ”Alustus Ruudun erosta 10.4.1933”: K.10: JK-A: SKS/KIA; SKSL:n hallitus Helsingin Kansallissosialistiselle Naisyhdistykselle 16.3.1933: K.10: JK-A: SKS/KIA; SKSL:n hallituksen kokous 10.3.1933, ptk: K.18: YR-A: KA; Ruutu Helsingin Kansallissosialistiselle Naisyhdistykselle 11.3.1933: K.10: JK-A: SKS/KIA.

⁴⁶⁰ SKSL:n hallituksen kokous 10.3.1933, ptk: K.18: YR-A: KA; Ruutu SKSL:n hallitukselle 27.2.1933, kirjelmäluonnos: K.18: YR-A: KA; Ruudun kirjelmä HKSY:lle 1.3.1933: K.22: HSSRY-A: KA.

⁴⁶¹ Kyseessä oli Konkan perustama yhdistys, jonka kantajäseniksi hyväksyttiin ainoastaan Ruudun entisiä tai tuolloisia oppilaita. Yhdistyksen edustajaksi jatkokokoukseen valittiin Tuure Kivinen. Tohtori Ruudun entisten ja nykyisten oppilaiden kokous 5.3.1933, ptk: K.10: JK-A: SKS/KIA.

⁴⁶² Yhdistys syntyi Konkan aloitteesta ja puheenjohtajana toimi hänen vaimonsa, joka myös valittiin yhdistyksen edustajaksi tulevaan kokoukseen. Liittoneuvoston jäsenhedokkaiksi nimitettiin varapuheenjohtaja kirjailija Aino Pekkarinen ja rouva Tuominen. Ensin mainittu oli Konkan opiskelutoveri Kansalaiskorkeakoulusta ja jälkimmäinen Sörnäisten yhdistykseen kuuluneen John Tuomisen vaimo. Helsingin Kansallissosialistisen Naisyhdistyksen perustava kokous 9.3.1933, ptk: K.10: JK-A: SKS/KIA; John Tuomisesta ks. esim. Sörnäisten Kansallissosialistisen Yhdistyksen kokous 10.3.1933, ptk: K.10: JK-A: SKS/KIA; Aino Pekkarisesta Kansalaiskorkeakoulussa ks. Rasila 1973, 91.

⁴⁶³ Yhdistys oli Laukkasen tukijoiden perustama. Jäseniksi liittyivät mm. Virtanen ja Jurmo. HKSY:n johtokunnan kokous 10.3.1933, ptk: K.22: HSSRY-A: KA.

⁴⁶⁴ Tilanteesta ja yhdistysten jäsenmääristä ks. esim. HKSY:n toimintakertomus vuodelta 1933: K.22: HSSRY-A: KA.

⁴⁶⁵ ”Katsaus SKSL:ssa käytyyn sisäiseen taisteluun”, esitelmä 12.3.1933: K.10: JK-A: SKS/KIA.

⁴⁶⁶ KT:n perustava kokous 23.3.1933, ptk: K.10: JK-A: SKS/KIA; Saimala Ruudulle 20.3.1933: K.18: YR-A: KA; KT:n perustamisesta myös Ekberg 1991, 56.

KT oli tarkoitettu tehokkaaksi propagandajärjestöksi, jonka tehtävänä oli suomalaisen kansallissosialismin levittäminen. Järjestön rakenne oli hierarkkinen, ja sen perustamisesta laaditussa lehdistötiedotteesta mainittiin erikseen, että kyseessä oli poliittinen eikä sotilaallinen järjestö. Perustavassa kokouksessa valitun keskusjohdon lisäksi tarkoituksena oli perustaa erillisiä työosastoja ympäri maata. Ulospäin suunnatun propagandan lisäksi työosastojen oli määrä harjoittaa valistus- ja opetustoimintaa omien jäsentensä keskuudessa. Työosastot jakautuisivat harrastuskerhoihin, jaostoihin ja ryhmiin, joilla kullakin olisi oma johtajansa. Kolme työosastoa puolestaan muodostaisi työalueen, jonka johtajana olisi aluejohtaja. Nämä alueet taas yhdistyisivät työpiireiksi, joita johtaisi piiri johtaja.⁴⁶⁷ Ilmeisesti SKSL:n sisäisistä ongelmista johtuen KT ei liittynyt suoraan sen alaisuuteen, vaan suunnitelmana oli, että järjestö vaikuttaisi Liiton sisällä eri yhdistysten kautta. Tavoitteena oli siis myös SKSL:n sisäinen valvonta ja opetustoiminta.⁴⁶⁸ Malli KT:n organisaatioon oli selvästi otettu NSDAP:lta. Lisäksi hetkeä aiemmin perustetun SKJ:n johtaja Arvi Kalsta oli organisoinut oman järjestönsä Saksan kansallissosialistien mukaisesti, ja hänen konsultaationsa pohjalta oli syntynyt myös IKL:n vastaava organisaatio.⁴⁶⁹

Organisaation lisäksi KT:ssä oli muitakin selviä Saksan kansallissosialisteilta ja Italian fasisteilta lainattuja piirteitä. Tervehdystapana järjestön omissa tilaisuuksissa oli oikean käden kohottaminen. Johtajien tervehdyshuudoksi valittiin ”herää kansa!”, johon joukot puolestaan vastasivat ”kansa herää!”-huudolla. Ruutua tuli tervehtiä oikean käden kohotuksella ja huutamalla ”eläköön Ruutu!”. Parhaana esimerkkinä järjestön retoriikkaan Saksan kansallissosialisteilta omaksutuista asioista oli jäsenten kahdenkeskisissä tapaamisissa käytettävä tervehdys ”Terve Ruutu”, joka oli suora kopio ”Heil Hitler” -tervehdyksestä.⁴⁷⁰ KT:n lipuksi valittiin ensin punaisella pohjalla oleva valkoinen ruutu, jonka sisällä oli rinnakkain kaksi miekkaa. Väri symboloi ”suomen kansan vanhaa kansallisväriä”, ruutu puolestaan ”kansallissosialismin isää tohtori Y. Ruutua” ja miekat kansallisuusaatetta ja sosialismia.⁴⁷¹ Myöhemmin päädyttiin kuitenkin tummanpunaisella pohjalla, valkoisen ruudun sisällä olevaan siniseen hakaristiin. Kyseinen lippu oli tarkoitettu julkisiin tilaisuuksiin ja sitä käytettiin ainakin yhdessä järjestön kokouksessa. Sisäisiin juhlamenoihin

⁴⁶⁷ KT:n perustava kokous 23.3.1933, ptk: K.10: JK-A: SKS/KIA; Lehdistötiedotteesta ks. esim. Aika 25.3.1933; Asiasta myös Ekberg 1991, 56.

⁴⁶⁸ KT:n perustava kokous 23.3.1933, ptk: K.10: JK-A: SKS/KIA; Kansallissosialistisen Työjärjestön liittäminen SKS:n Liittoon, päiväämätön kirjoitus K.10: JK-A: SKS/KIA.

⁴⁶⁹ SKJ:n ja IKL:n organisaatioista ks. Maijala 2005a, 67–68; Maijala 2005b, 122–123.

⁴⁷⁰ KT:n tervehdymistapa ja sanat, ohjesääntö: K.10: JK-A: SKS/KIA; Aika 25.3.1933; Ekberg 1991, 56; Järjestön perustavan kokouksen pöytäkirjassa tervehdystä luonnehditaan suoraan ”fascistiseksi käden kohottamiseksi”. KT:n perustava kokous 23.3.1933, ptk: K.10: JK-A: SKS/KIA.

⁴⁷¹ KT:n lippu, ohjesääntö: K.10: JK-A: SKS/KIA.

tarkoitettussa lipussa oli puolestaan keltainen hakaristi mustalla, kiiltävällä pohjalla.⁴⁷² Myös järjestön univormu noudatti omaksuttua linjaa. Puku oli täysin musta, ja siihen kuuluivat myös solmio sekä olkapäähihna. Lakin tuli olla musta ”ranskalaisen upseerilakin mallinen” päähine. Asuun kuului lisäksi järjestön lipun ”keskiosasta leikatun ympyrän tapainen merkki”, ja käytettäväksi suunniteltiin myös erillisiä arvomerkkejä.⁴⁷³

KT:n ohjelma oli radikaali ja poikkesi monilta osin SKSL:n vastaavasta. Taloudelliset ohjelmakohdat vastasivat tarkoin suomalaisen kansallissosialismin periaatteita, mutta muilta osin ohjelma sisälsi sille täysin vieraita elementtejä. Konkan Uusi Suunta -lehdessä mainitsema Suur-Suomi -ajatus oli jätetty pois SKSL:n varsinaisesta ohjelmasta, mutta KT otti sen jälleen yhdeksi johtavista periaatteistaan. Järjestö asettui tiukasti vastustamaan rappeuttavaksi katsomaansa eurooppalaista kulttuuria, jonka tilalle tuli omaksua vanhasuomalainen kulttuurihenki. Eurooppalaisen kulttuurin rappion ruumiillistumaksi julistettiin pääoman valta. Kapitalistisen järjestelmän hävittämistä vaadittiin, ja sen tilalle haluttiin luoda kansalliseen yhteishyvään perustuva järjestelmä eli ”suomalaisen sosialismin”⁴⁷⁴ periaatteille rakentuva yhteiskunta. KT asettui jyrkästi vastustamaan kaikkea vieraan jäljittelyä ja ihannointia. Kansainväliset ihanteet julistettiin ristiriitaisiksi suomalaisen sosialismin kanssa. Ohjelmassa näistä lueteltiin muun muassa sosiaalidemokratia, kommunismi, rauhanaate, maailmanvaltio ja ikuinen rauha. SKSL:n ohjelmasta puuttuneet vapaamuurarius, kristinusko ja juutalaisten maailmanherrsus julistettiin myös järjestön vihollisiksi. Juutalaisten ja vapaamuurarien vastustaminen oli tyypillistä saksalaista kansallissosialismia kannattaneille ryhmille, kuten SKJ:lle. KT:ssä mainittujen ilmiöiden rinnalle asetettiin kuitenkin myös ”kansainvälisyydeksi muuttuva hitleriläisyys”. Ankarimmat hyökkäyksensä järjestö julisti kohdistavansa suurpääomaa vastaan, joka oli ”vielä kansainvälisempää kuin marxilainen sosialismi”.⁴⁷⁵

⁴⁷² Kansallissosialistisen Työjärjestön poliittisen johtajan määräys no. 2, 12.4.1933: K.10: JK-A: SKS/KIA; Kansallissosialistisen Työjärjestön poliittisen johtajan määräys no. 1, 12.4.1933: K.10: JK-A: SKS/KIA; Hakaristi-lipun käytöstä kokouksessa ks. Aika 9.5.1933; Ekberg 1991, 9, 95.

⁴⁷³ KT:n perustava kokous 23.3.1933, ptk: K.10: JK-A: SKS/KIA; ”KT:n jäsenten ja johtajien merkit”: K.10: JK-A: SKS/KIA.

⁴⁷⁴ Ohjelmassa käytetään termiä ”suomalainen sosialismi” aiemmin omaksutun ”kansallissosialismi” tai ”suomalainen kansallissosialismi” -termien sijaan. Sillä kuitenkin tarkoitettiin samaa asiaa, kuten ohjelma paljastaa.

⁴⁷⁵ Kansallissosialistisen Työjärjestön ohjelma, laadittu 18.4.1933: K.10: JK-A: SKS/KIA; Ohjelmasta on säilynyt toinenkin versio, johon on tehty runsaasti merkintöjä ja muutoksia lyijykynällä. Osa 18.4. päivätyn ohjelman kohdista on peitetty. Varsinaisen tekstin ja esim. kieliasuun tehtyjen korjausten perusteella kyseessä on kuitenkin 18.4. laaditun ohjelman vanhempi luonnos. Kansallissosialistisen Työjärjestön ohjelmaluonnos: K.10: JK-A: SKS/KIA; Vapaamuurariutta ja sen ohella vapaamuurarivastaisuutta suomalaisessa julkisuudessa tutkinut Reijo Ahtokari ja juutalaisvastaisuutta suomalaisessa lehdistössä tarkastellut Jari Hanski ovat todenneet ilmiöiden nousun 1930-luvun alussa johtuneen saksalaisen kansallissosialismin leviämisestä Suomeen. Ahtokari 2000, 135; Hanski 2006, 410–412.

Kansainvälisyyden vastustaminen oli osa ruutulaisuutta, vaikka asiaan ei aiemmin ollut kiinnitetty yhtä näkyvästi huomiota. Esimerkiksi juutalaisuuden vastustamisesta käytiin keskustelua jo syksyllä 1932, mutta asia päätettiin jättää mainitsematta puolueen varsinaisessa ohjelmassa. Konkka päätti tuoda KT:n ohjelmassa esille juutalaisten ja vapaamuurarien vastustamisen, mutta ne olivat vain eräitä kansainvälisiä ilmiöitä esimerkiksi kristinuskon ja kansainvälisyydeksi muuttuvan hitleriläisyyden rinnalla. Juutalaisvastaisuus tai vapaamuurarien vastustaminen ei millään tavoin korostunut KT:n toiminnassa, eikä asioista puhuttu julkisuudessa sen enempää kuin aikaisemminkaan. Kyseessä näyttää olleen looginen seuraus järjestön omaksumasta ”yltiösuomalaisuudesta”⁴⁷⁶, jonka seurauksena kaikkia kansainvälisiä ilmiöitä eurooppalaista kulttuuria myöten asetuttiin vastustamaan. Ehdottomasti erikoisin asia järjestön ohjelmassa onkin aivan toisaalla, ja niin ikään siitäkään ei julkisuudessa ilmennyt minkäänlaisia merkkejä. KT:n ohjelmassa korostui rotuopillinen ajattelu, joka oli suomalaiselle kansallissosialismille täysin vieras asia.⁴⁷⁷ Järjestön ”taistelun johtavien periaatteiden” joukossa todetaan seuraavaa:

Suomen Kansa on herätettävä tietoisuuteen Kuuluvaisuudestaan mainehiKkaaseen turanilaiseen rotuun ja Kunnioittamaan Suuren Turaanin jättiläissanKareita: Attilaa, Tshingis-Kaania ja Tamerlaania. Suomen Kansan on noustava Kantamaan Pohjolan äärille turanilaisten Kansojen Kulttuuriherruuden lippua.⁴⁷⁸

Lisäksi järjestö vaati, että Suomen kansalaisiksi oli otettava ainoastaan turanilaiseen rotuun kuuluvia henkilöitä.⁴⁷⁹ KT:ssä oli yltiösuomalaisuuden ja Saksan kansallissosialistien ja Italian fasistien militarismien ja retoriikan ohella omaksuttu ajatus suomalaisten turaanilaisista rotujuurista.

Turaanilaisuuden esiintyminen KT:n yhteydessä on yllättävää, sillä kyseessä oli lähinnä 1800-luvulla suosiossa ollut teoria suomalaisten alkuperästä. Vuosisadan vaihteen jälkeen suomalaisten rodulliseen taustaan alettiin kiinnittää enemmän huomiota, ja siteet turaaneihin tai aasialaisiin mongoleihin pääasiallisesti kiistettiin kotimaisten tutkijoiden toimesta.⁴⁸⁰ Asiasta ei ole löydetty tämän tutkielman alkuperäislähteistä muita mainintoja. Asia katsottiin kuitenkin selvästi tärkeäksi, sillä se oli merkitty järjestön ohjelmaan. Todennäköisesti myös järjestön sisäisissä tilaisuuksissa käytetyn lipun keltainen hakaristi viittasi rotuluokittelussa tunnettuun mongoliseen eli keltaiseen

⁴⁷⁶ Kyseistä termiä käytti Ruutu kuvatessaan KT:n linjaa. Ruutu Konkalle 11.7.1933: 103; Kirjekokoelma 834: JK-A: SKS/KIA.

⁴⁷⁷ Kansallissosialistisen Työjärjestön ohjelma, laadittu 18.4.1933: K.10: JK-A: SKS/KIA; Esim. Ruudun suhtautuminen rotuoppiin oli kielteinen. Keväällä laaditussa puhekonseptissaan Ruutu kirjoitti ”rotua ei ole!” ks. Soikkanen 1991, 300.

⁴⁷⁸ Kansallissosialistisen Työjärjestön ohjelma, laadittu 18.4.1933: K.10: JK-A: SKS/KIA.

⁴⁷⁹ Kansallissosialistisen Työjärjestön ohjelma, laadittu 18.4.1933: K.10: JK-A: SKS/KIA.

⁴⁸⁰ Kemiläinen 1998, 59–62, 216–220; Kemiläinen 1985, 295–333.

rotuun.⁴⁸¹ Järjestössä ilmennyt suomalaisen kulttuurin korostaminen, kansainvälisyyden ja eurooppalaisen kulttuurin vastustaminen yhdessä turaanien kanssa tuovat mieleen 1800-luvun fennomanian ja suomalaisen historiankirjoituksen isän Yrjö Koskisen. Teoksessaan *Suomen kansan historia* hän lukee suomalaiset turaanilaisiin (turjalaisiin) kansoihin, mikä mahdollisti suomalaisten pitkälle muinaisuuteen ulottuvien juurien osoittamisen. Suomalaisiin kohdistuneita rotukäsityksiä tutkinut Aira Kemiläinen on arvellut Koskisen fennomaanisuuden vieroittaneen hänet indoeurooppalaisista kansoista ja Euroopasta, mikä selittäisi hänen halukkuutensa turaanilaisen selityksen hyväksymiseen.⁴⁸² Myös KT:n kohdalla kyseiset ilmiöt kytkeytyivät todennäköisesti ideologisella tasolla toisiinsa. Tämä ei kuitenkaan selitä asiasta vaikenemista julkisuudessa tai ilmiön selvää irrallisuutta ruutulaisuuden kontekstista.

Todennäköisimmän selityksen asialle tarjoaa Konkka romaanissaan *Riisutut naamiot*. Teoksessa hänen alter egonsa Alarik Vornio menettää asemansa ”Kansanjärjestössä”, minkä jälkeen kolme miestä pyytää häntä salaisen veljeskunnan johtajaksi. Veljeskunnan jäsenet uskovat suomalaisten polveutuvan turaaneista ja mongoleista ja palvovat Tsingis-Kaania lähes jumalanaan. Teoksessa mainituista kolmesta miehestä kaksi on yhdistettävissä KT:n jäseniin. ”Ylioppilas Esko Mailan” esikuvana on selvästi toiminut järjestön sihteeri, ylioppilaskokelas Olavi Kaila, ja ”ylioppilaskokelas Reino Louhi” puolestaan lienee perustunut KT:n ensimmäiseksi lippuvartijaksi ja myöhemmin varajohtajaksi valittuun ylioppilas J. Louhivaaraan.⁴⁸³ Ensimmäisen puheensa veljeskunnan johtajana Vornio lopettaa romaanissa seuraavasti:

Veljeskunta on salainen järjestö. Sellaisena se ei voi tempaista mukaansa niitä satojatuhansia, joiden ääniä aluksi tarvitsemme noustaksemme valtiovaltaan. Viranomaiset eivät sallisi edes toimintaamme, sen enempää salaista kuin julkista, jos saisivat tietää olemassaolostamme. Sen takia meidän on saatava ympärillemme ulkojärjestö, joka hoitaa julkisen toiminnan. Onko meidän sellainen perustettava?⁴⁸⁴

Käytännössä KT:n jäsenkunnassa ja tärkeissä asemissa näyttää olleen turanisteja, kuten mainitut Kaila ja Louhivaara. Konkan omasta kiinnostuksesta ilmiötä kohtaan ei ole viitteitä, joten todennäköisesti asiaa koskevat kohdat on lisätty järjestön ohjelmaan muiden vaatimuksesta. Konkka tarvitsi kannattajia SKSL:n sisäisten taisteluiden takia, ja tähän tarkoitukseen kelpasivat myös

⁴⁸¹ Keltaisella rodulla viitattiin usein aasialaisiin tai mongoleihin. Kemiläinen 1993, 56–57, 61; Keltaisen värin ja suomalaisten mongolilaisten juurien yhteys ilmenee myös Konkan romaanista. Konkka 1944, 159–169, 180–198.

⁴⁸² Kemiläinen 1993, 81–83; Koskisen näkemyksistä myös Kemiläinen 1998, 62–63.

⁴⁸³ Konkka 1944, 159–169, 180–198; O. Kailasta ja J. Louhivaarasta ks. esim. ”KT johto”, muistiinpano: K.10: JK-A: SKS/KIA; KT:n perustava kokous 23.3.1933, ptk: K.10: JK-A: SKS/KIA.

⁴⁸⁴ Konkka 1944, 197–198. Romaanissa uutta järjestöä ei perusteta vaan jäsenet liittyvät ”Kansanjärjestöön”, eli SKSL:oon ja syrjäyttävät ”majuri Laakson” hallituksen. Laakson esikuvana on ollut majuri Laukkanen, todellisuudessa hänen johtamansa hallitus oli tässä vaiheessa jo kuitenkin erotettu.

henkilöt, joilla oli hieman erikoisempiakin näkemyksiä. Käytännössä Konkkan puheet salaseurasta näyttävät KT:n kohdalla viittaneen siihen, ettei turanismista puhuttu julkisesti. Suomalaiselle kansallissosialismille vieraiden ajatusten merkitsemisestä ohjelmaan ei ollut haittaa niin kauan kuin tieto asiasta säilyi ainoastaan järjestön sisäpiirillä.⁴⁸⁵

Myös Saksan kansallissosialisteilta ja Italian fasisteilta omaksutut piirteet selittyvät ensisijaisesti pyrkimyksellä houkutella KT:n pariin mahdollisimman paljon jäseniä. Heidän seulomiseensa ei suunniteltu vielä liittymisvaiheessa käytettävien voimavaroja. Järjestön ensimmäisessä julkisessa tilaisuudessa Konkka ilmoitti, että jäseneksi otetaan kenet tahansa.⁴⁸⁶ Menettely oli täysin päinvastainen kuin Sörnäisten yhdistyksen kohdalla, johon ei syksyn 1932 aikana hyväksytty ainoatakaan uutta jäsentä.⁴⁸⁷ Toimintatavan muutos selittyy SKSL:n sisäisen taistelun kärjistymisen lisäksi KT:n uudella luonteella. Jäseniä voitiin houkutella järjestöön suurina massoina, koska he myöhemmin sisäisen opetuksen kautta omaksuisivat suomalaisen kansallissosialismin periaatteet.⁴⁸⁸ KT:ssä omaksutut piirteet viittaavat selvästi siihen, että jäseniä haluttiin houkutella erityisesti SKJ:n ja IKL:n kannattajien parista, joita Henrik Ekberg on pitänyt SKSL:n pahimpina ideologisina vastustajina.⁴⁸⁹ Mainittujen järjestöjen ulkoisia piirteitä hyväksikäyttäen Konkka pyrki houkuttelemaan niistä kiinnostuneita henkilöitä omiin riveihinsä.⁴⁹⁰

6.2 Yrjö Raikkaan hallitus – Ruutu eroaa esimiehen paikalta

SKSL:n vuosikokouksen jatkokokous järjestettiin viimein maaliskuun lopulla. Uuden hallituksen puheenjohtajaksi valittiin viipurilainen maisteri Yrjö Raikas ja esimieheksi syrjäyttämisyhtiön kohteeksi joutunut Ruutu. Ongelmat alkoivat välittömästi. Konkkan osallistuminen kokoukseen estettiin ja syy asiaan selviää hallituksen Aika-lehdelle lähettämästä oikaisusta KT:n perustamista koskevaan uutiseen. Hallituksen mukaan järjestöllä ei ollut mitään tekemistä Liiton kanssa ja samalla huomautettiin ivallisesti, ettei Konkka ollut suunnitelmistaan huolimatta osallistunut

⁴⁸⁵ Konkkan arkistossa säilyneestä KT:n ohjelmaluonnoksesta turanismia käsittelevät kohdat on yliviivattu. Ohjelma oli tarkoitettu lukea julki yleisölle. Mahdollisesti kyseiset kohdat päätettiin jättää mainitsematta ja ovat siksi yliviivattuina. Kansallissosialistisen Työjärjestön ohjelmaluonnos: K.10: JK-A: SKS/KIA; Ohjelman julkilukemisesta ks. Kansallissosialistisen Työjärjestön kokous ja puhetilaisuus 30.4.1933, lentolehtinen: K.10: JK-A: SKS/KIA; Konkkan motiiveista turanismiin hyväksymiseen ks. myös Konkka 1944, 169, 180.

⁴⁸⁶ Ilmoitus 567/3.4.1933: amp 2906: EK-Valpo I: KA.

⁴⁸⁷ Konkka Ruudulle 11.12.1932: K.18: YR-A: KA.

⁴⁸⁸ KT:n perustava kokous 23.3.1933, ptk: K.10: JK-A: SKS/KIA; ”Sen oikaisun johdosta...”, vastineluonnos 28.3.1933: K.10: JK-A: SKS/KIA. Kirjoitusvirhe on alkuperäisessä asiakirjassa.

⁴⁸⁹ Ekberg 1991, 58.

⁴⁹⁰ Konkka oli vastustanut jyrkästi lapualaisten ottamista SKSL:n riveihin. Hänen muuttunut kantansa ei silti varsinaisesti ollut tämän näkemyksen kanssa ristiriidassa. KT:llä oli asianmukaiset keinot, kuten tulevien jäsenten opetus- ja valvontatoiminta, joiden avulla järjestöön liittyneet voitiin käännättää suomalaisen kansallissosialismin kannattajiksi tai tämän epäonnistuessa erottaa kokonaan järjestöstä. Myös KT:n johto oli tukevasti Konkkan ja hänen kannattajiensa otteessa, toisin kuin aiemmin SKSL:n kohdalla.

vuosikokoukseen, sillä paikalla olivat oikeutettuja olemaan ainoastaan Liittoon kuuluneiden yhdistysten edustajat.⁴⁹¹ Hallituksen toiminta ja sen julkisuuteen saattamat tiedot olivat suora hyökkäys Konkkaa vastaan mutta kohdistuivat samalla myös Ruutuun, joka oli antanut valtuudet KT:n perustamiseksi.

Konkka kääntyi asiassa välittömästi Ruudun puoleen ja pyysi tältä uutta oikaisua hallituksen väitteisiin. Ilmeisesti hän ei kuitenkaan uskonut oppi-isänsä suostuvan omaehtoisesti sotkeutumaan asiaan ja katsoi parhaaksi toimia itse. Käytännössä tämä tarkoitti, että Konkka laati oikaisun omatoimisesti ja lähetti sen Ruudun allekirjoitettavaksi. Tarkempaa tietoa siitä, toimittiko viimeksi mainittu kirjoitusta eteenpäin ei ole. Konkan toiminta kuitenkin paljastaa, ettei Ruutu enää nauttinut hänen silmissään samanlaista luottamusta kuin aiemmin.⁴⁹² Ruutu joutui silti ottamaan asiaan julkisesti kantaa, kun hallituksen oikaisu sai Suomen Sosialidemokraatin pakinoitsijan ”Pilatuksen” epäilemään hänen ja Konkan välien katkenneen. Lehden seuraavassa numerossa julkaistussa vastineessaan Konkka syytti asiasta SKSL:n johtoon pesiytyneitä ”kansallissosialismin vihollisia”. Pilatus päätti tarkistaa väitteen paikkansapitävyyden Ruudulta, joka, toisin kuin Konkka oletti, suhtautui tällä kertaa hallituksen toimiin vakavasti. Ruutu ilmoitti seisovansa oppipoikansa takana, ja totesi hallituksen allekirjoitusta käytetyn oikaisussa omavaltaisesti, vaikka kaikki jäsenet eivät olleet asiasta edes tietoisia.⁴⁹³ Lisäksi hän vaati hallituksen tuoreelta puheenjohtajalta Raikkaalta perusteellista selvitystä asiasta.⁴⁹⁴

Asiaa käsiteltiin erillisessä kokouksessa. Osanottajien joukossa oli Saimala, joka raportoi tapahtumista paikalle saapumasta estyneelle Ruudulle. Hänen mukaansa hallitus sivuutti erimielisyyttä aiheuttaneet asiat, ja ne menivät ”kokonaan ’tohtorin’ muistamattomuuden tilille”. Käytännössä Raikas ja hänen kannattajansa yrittivät väittää oikaisusta sovitun yksimielisesti – Ruutu oli vain hajamielisyyttään unohtanut asian.⁴⁹⁵ Vakuudeksi asiasta hänelle lähetettiin kokouksen pöytäkirjaote, joka oli todennäköisesti pelkkä väärennös. Ruutu tuskin olisi unohtanut kannattaneensa asiaa. Lisäksi paikalla olivat Konkkaa kannattaneen Pakinkylän yhdistyksen

⁴⁹¹ Aika 25.3.1933, 28.3.1933; Oikaisun laatimiseen osallistuvat Raikkaan lisäksi P. Virtanen ja hallituksen sihteeri Yrjö Kankaanpää. Ks. SKSL:n jatkovuosikokous 25.3 ja 26.3.1933, pöytäkirjaote: K.18: YR-A: KA; Ruudun valinnasta esimieheksi ks. esim. HS 4.4.1933.

⁴⁹² Oikaisun paljastavat Konkan kirjoittamaksi tekstissä käytetyt isot K-kirjaimet. Hänen kirjoituskoneensa pieni k-kirjain oli hajonnut. ”Sen oiKaisun johdosta...”, vastineluonnos 28.3.1933: K.10: JK-A: SKS/KIA; Vrt. ison K-kirjaimen käytöstä esim. Kansallissosialistisen Työjärjestön ohjelma, laadittu 18.4.1933: K.10: JK-A: SKS/KIA.

⁴⁹³ SS 31.3.1933; Konkka Pilatukselle, päiväämätön vastineluonnos (kopio): K.10: JK-A: SKS/KIA.

⁴⁹⁴ SKSL:n hallitus Ruudulle 6.4.1933: K.18: YR-A: KA.

⁴⁹⁵ Saimala Ruudulle 30.3.1933: K.18: YR-A: KA.

edustaja ja hänen oma vaimonsa Kansallissosialistisen Naisyhdistyksen edustajana.⁴⁹⁶ Yksimielistä päätöstä ei voida pitää uskottavana, eikä oikaisuasia jäänyt ainoaksi ongelmaksi. Raikkaan hallitus onnistui lisäksi muuttamaan SKSL:n sääntöjä ilman Ruudun suostumusta ja julkaisemaan ne Kansallissosialistissa.⁴⁹⁷ Omavaltainen toiminta ja Ruutua kohtaan jatkunut vastustus osoittivat, että Raikkaan valinta puheenjohtajaksi oli ollut erehdys. Oikeistolaisen suunnan edustajien asema oli liian vahva, minkä vuoksi Saimala ehdotti Ruudulle uuden hallituksen nimittämistä. Hänen mielestään Konkan jättäminen hallituksen ulkopuolelle oli ollut vakava virhe. ”Toimittaja Jussi Konkan olemus olisi mielestäni tarpeellinen ja terveellinen välttämättömyys puoluehallituksessa”, hän vetosi toverinsa puolesta.⁴⁹⁸

Ruutu ei saamaansa neuvoa noudattanut vaan päätyi radikaalimpaan ratkaisuun. Maaliskuun viimeisenä päivänä hän ilmoitti vanhalle toverilleen Heikki Warikselle tekemästään päätöksestä:

Täysin kyllästyneenä n. s. ’kiinalaisten kenraalien’ (Seppälä, Virtanen, Raikas) vehkeilyihin ja häjyilyihin, olen luopunut SKSL:n esimiestoimesta, enkä enää kehoita ketään avustamaan liittoa henkisesti eikä rahallisesti, koska en tiedä mihin ’kiinalaiset kenraalit’ aikovat liiton viedä.⁴⁹⁹

Asiasta uutisoitiin useissa lehdissä, tosin julkisuuteen Ruutu ilmoitti kieltäytyvänsä esimiehen tehtävistä työkiireidensä takia.⁵⁰⁰ Tapahtuneen seurauksena Konkan johtama KT katkaisi siteensä Liittoon ja veti edustajansa pois hallituksesta ja liittoneuvostosta. Järjestön mukaan Ruudun eron jälkeen ei ollut enää mitään takeita Liiton pysymisestä ”selvän suomalaisen kansallissosialismin kannalla”, ja todellisia kansallissosialisteja kehoitettiin liittymään KT:n riveihin, joka ”tulee tinkimättömästi pysymään toht. Ruudun luoman kansallissosialistisen ohjelman kannalla”. Korkeimmaksi johtajakseen KT ilmoitti tunnustavansa ainoastaan Ruudun, ja maininta asiasta merkittiin myös järjestön sääntöihin.⁵⁰¹ HKSJ puolestaan jatkoi aiempaan tapaansa, vaikka yhdistys valittikin menettäneensä ”kunnioitetun ja arvossapidetyn etevän tieteellisen johtajansa”.⁵⁰² Ruudun todellisen kannatuksen paljasti kuitenkin pian järjestetty yhdistyksen

⁴⁹⁶ SKSL:n hallitus Ruudulle 6.4.1933: K.18: YR-A: KA; SKSL:n jatkovuosikokous 25.3. ja 26.3.1933, pöytäkirjaote: K.18: YR-A: KA; Myös Saimala antaa ymmärtää ettei päätöksen yksimielisyys pitänyt paikkaansa. Saimala Ruudulle 30.3.1933: K.18: YR-A: KA.

⁴⁹⁷ ”Alustus Ruudun erosta 10.4.1933”: K.10: JK-A: SKS/KIA; SKSL:n hallituksen ehdotus Suomen Kansallissosialistisen Liiton nimen muuttamiseksi ja hakaristi-symbolin hylkäämiseksi: K.18: YR-A: KA; Ilmeisesti Raikas onnistui tekemään muutoksia myös Liiton yleisohjelmaan. Soikkanen 1991, 295.

⁴⁹⁸ Saimala Ruudulle 30.3.1933: K.18: YR-A: KA.

⁴⁹⁹ Ruutu Warikselle 31.3.1933: K.18: YR-A: KA.

⁵⁰⁰ Ks. esim. Aika 4.4.1933; HS 4.4.1933.

⁵⁰¹ Kansallissosialistisen Työjärjestön johdon kokous 5.4.1933, ptk: K.10: JK-A: SKS/KIA; Lainaukset kokouksessa laaditusta lehdistötiedotteesta, joka julkaistiin kokonaisuudessaan useissa lehdissä ks. esim. SS 6.4.1933; HS 6.4.1933; Suomenmaa 7.4.1933; KT:n irtisanoutumisesta SKSL:sta myös Ekberg 1991, 56.

⁵⁰² HKSJ:n johtokunnan kokous 6.4.1933, ptk: K.22: HSSRY-A: KA.

puheenjohtajaäänestys. Häntä tukemaan asettui ainoastaan kolme henkilöä vastaehdokkaan konemestari Väinö Leinon tullessa valituksi kahdeksalla äänellä.⁵⁰³

Ruudun eron jälkeen Konkka jatkoi toimintaansa KT:ssä, jonka ensimmäinen julkinen ”propagandatilaisuus” järjestettiin huhtikuun alussa NVL:n huoneistossa.⁵⁰⁴ Kokoukseen osallistui myös Ruutu, joka hallituksen toimien seurauksena jälleen lähentyi oppipoikaansa. Konkalle tarjoutui nyt loistava tilaisuus julkiseen uskollisuuden- ja vallanosoitukseen oppi-isälleen. Ruudun saapuessa saliin nousivat KT:n jäsenet, joita oli suuri osa yleisöstä, järjestön ohjesäännön mukaisesti seisomaan kohottaen oikean kätensä ”fascistitervehdykseen”, kuten tilaisuutta seurannut EK:n tiedottaja kuvaili. Varsinaisessa puheessaan Konkka otti kantaa KT:n kanssa kilpaileviin järjestöihin. IKL:n tarkoituksia hän piti tunnustettavina mutta katsoi sen epäkansalliseksi järjestöksi, jonka taustalla vaikutti ”rahamahti”. Samoin SKJ:n Konkka tyrmäsi epäkansallisena järjestönä, jota ei voitu hyväksyä. Tällaiselle pohjalle rakentuvat yritykset tulisivat hänen mukaansa kaatumaan. Viimeisen puheenvuoron käytti Ruutu, joka ilmoitti iloitsevansa KT:n perustamisesta ja lausui julkisen tunnustuksen Konkkan aikaansaannoksille aatteen hyväksi.⁵⁰⁵

Samanaikaisesti Ruutu kuitenkin suunnitteli kokonaan uuden puolueen perustamista, mihin ei silti lopulta ollut tarvetta.⁵⁰⁶ Raikkaan hallitus päätti esimieskysymystä ja mahdollisia sääntömuutoksia käsittelevän kokouksen järjestämisestä huhtikuun lopulla. Kokouksessa Ruutu valittiin yllättäen jälleen Liiton esimieheksi, minkä seurauksena Raikas ilmoitti eroavansa hallituksesta. Hänen mukaansa yhteistyöhön ei ollut mahdollisuuksia, kun hallitukseen valitaan toisen ”ristiriitoja ja juonitteluja harrastavan järjestön” eli KT:n johtomiehiä. Kun vielä esimieheksi valittiin Ruutu ”joka sisältää 75 % konkkaa”, ei hän halunnut jatkaa toimintaansa hallituksessa.⁵⁰⁷ Pian tapahtumien jälkeen Raikas jätti puolueen ja liittyi SKJ:n jäseneksi.⁵⁰⁸ Tapahtunut oli myönteinen asia Konkalle ja hänen kannattajilleen, mutta toisaalta ratkaisu ei ollut paras mahdollinen. Esimerkiksi Saimala kehotti Ruutua suoraan hylkäämään oikeistolaisten hallussa olleen SKSL:n ja jatkamaan toimintaansa KT:n parissa.⁵⁰⁹ Konkka oli todennäköisesti samoilla linjoilla. Tätä kautta hän olisi

⁵⁰³ HKS:n kokous 11.4.1933, ptk: K.22: HSSRY-A: KA.

⁵⁰⁴ Kansallissosialistisen Työjärjestön johdon kokous 28.3.1933, ptk: K.10: JK-A: SKS/KIA.

⁵⁰⁵ Ilmoitus 567/3.4.1933: amp 2906: EK-Valpo I: KA; Konkkan varsin myönteinen suhtautuminen IKL:n tarkoitukseen ei ole yllättävää. Järjestön ohjelmassa oli useita AKS:lta omaksuttuja vaikutteita, jotka puolestaan olivat peräisin Niilo Kärjeltä ja tätä kautta Ruudulta. Sulamaa 2011, 48; Uola 1982, 101–102. Kokonaisuudessaan Konkkan kanta IKL:een oli kuitenkin selvän kielteinen, kuten myöhemmin tullaan osoittamaan.

⁵⁰⁶ Viljanen Ruudulle 20.4.1933: K.18: YR-A: KA; Kivistö Ruudulle 20.4.1933: K.18: YR-A: KA.

⁵⁰⁷ Raikas SKSL:n hallituksen puheenjohtajalle 1.5.1933: K.18: YR-A: KA. Em. kirjeen otti vastaan SKSL:n liittoneuvoston puheenjohtaja P. Virtanen, joka lähetti sen edelleen esimiehenä toimineelle Ruudulle. Ilmeisesti Liitolla ei tässä vaiheessa ollut varsinaista puheenjohtajaa vaan tehtävä kuului esimiehelle.

⁵⁰⁸ Soikkanen 1991, 295.

⁵⁰⁹ Saimala Ruudulle 1933: K.18: YR-A: KA. Kirje on päiväämätön mutta ajoitettavissa huhtikuulle.

päässyt eroon vastustajistaan, ja KT:n poliittisena johtajana hän olisi itse voinut varmistaa, ettei epäluotettavia henkilöitä otettaisi järjestön jäseniksi. Ruutu päätti kuitenkin jatkaa toimintaansa Liiton parissa.

6.3 Ensio Uoti SKSL:n puheenjohtajaksi – kesän eduskuntavaalit

Ruudun paluu esimieheksi vilkastutti jälleen SKSL:n toiminnan. Konkan johtama KT säilyi yhä Liiton rinnalla, mutta hänenkin toimintansa keskittyi nyt pääasiassa jälkimmäisen ympärille. Tässä vaiheessa suomalaisten kansallissosialistien rintamaan saatiin tärkeä vahvistus, kun aiemmin perustamansa Kansallisen Liiton johtajana toiminut insinööri Ensio Uoti siirtyi SKSL:n riveihin.⁵¹⁰ Toiminnan uuteen alkuun suhtauduttiin varsin positiivisesti. Heinäkuussa järjestettävät eduskuntavaalit lähestyivät, ja niitä silmällä pitäen aloitettiin julkiset esiintymiset ympäri maata. Puhetilaisuuksia järjestettiin Helsingin lisäksi loistavalla menestyksellä Viipurissa ja Hyvinkäällä. Oulussa puolestaan Liiton paikalliset edustajat järjestivät ensimmäisen oman julkisen kokouksensa. Ilman sisäisten riitojen kuluttamia voimavaroja saatettiin hyökkäykset viimein suunnata ulospäin, esimerkiksi IKL:tä ja SKJ:ä vastaan, jotka tulevia vaaleja ajatellen muodostivat suomalaisten kansallissosialistien pahimmat kilpailijat.⁵¹¹

Kysymys hallituksen puheenjohtajasta oli kuitenkin yhä ratkaisematta. SKSL:n liittoneuvoston jäsenet Saimala, Laine ja Viljo Siirtola vetosivat Ruutuun ja vaativat Konkan nimittämistä uudeksi puheenjohtajaksi. Heidän mukaansa Konkka oli Ruudun jälkeen parhaiten suomalaista kansallissosialismia tunteva henkilö ja SKSL:n alullepanija. Toverinsa toimintaa he kuvailivat rohkeaksi ja pelottomaksi. Kansallissosialismin puolesta taistellessaan hän oli menettänyt työpaikkansa ja sen seurauksena joutunut kärsimään puutetta ja suoranaista nälkääkin. Konkka oli heidän mielestään juuri sellainen henkilö kuin todellisen kansallissosialistin tulikin olla:

Hänelle on kaikki muu sivuasiala, mutta tärkeintä asiamme voittokulku. Niitä Kohtaan, jotka joko Liiton sisällä tai vihollisen leirissä estävät aattemme eteenpäin menoa, on hän armoton ja säälimätön. Hän itse on valmis uhraamaan aattemme puolesta vaikka henkensä, ja hän vaatii myöskin muilta kansallissosialisteilta, että nämäkin jotakin uhraisivat.⁵¹²

⁵¹⁰ KT:n toiminnasta esim. Aika 9.5.1933; Ks. myös ”Avoin kirje Suomen Kansan Järjestön johtajalle kapteeni A. Kalstalle 20.5.1933”, kirjelmäluonnos: K.10: JK-A: SKS/KIA; Uotista ks. Ekberg 1991, 56–57, 95.

⁵¹¹ Ruudun muistiinpanot Viipurin matkasta 7.5.1933 & Hyvinkään matkasta 17.5.1933: K.22: HSSRY-A: KA; HKSY:n kokous 9.5.1933, ptk: K.22: HSSRY-A: KA; ”Avoin kirje Suomen Kansan Järjestön johtajalle kapteeni A. Kalstalle 20.5.1933”, kirjelmäluonnos: K.10: JK-A: SKS/KIA; Ilmoitus 358/23.5.1933: amp 2906: EK-Valpo I: KA; Viitanen Ruudulle 29.5.1933: K.18: YR-A: KA.

⁵¹² Saimala, Siirtola & Laine Ruudulle 20.5.1933: K.18: YR-A: KA.

Vetoimuksen taustalla oli Konkan ja hänen kannattajiensa tietoisuus Ruudun aikeista nimittää hallituksen puheenjohtajaksi Ensio Uoti. ”SKSL:ssa ei saa mennä siihen, että uudet tulokkaat, joista ei edes ole varmuutta, ovatko he vielä kansallissosialisteja vai ei, heti asetetaan vastuunalaisille paikoille”, Saimala ja muut varoittivat selvästi Uotiin viitaten.⁵¹³ Huoli oli ymmärrettävä, sillä viimeksi mainittu oli liittynyt toimintaan varsin yllättäen, eikä hänen todellisista näkemyksistään ollut varmuutta. Uoti itse kertoi pelänneensä ennen sosialismi-sanaakin mutta Ruudun kanssa keskusteltuaan ymmärtäneensä suomalaisen kansallissosialismin olevan ainoa keino ”kansamme pelastamiseksi nykyisestä kurjuudesta”.⁵¹⁴ Ruutu näyttääkin alusta lähtien pitäneen Uotia luotettavana yhteistyökumppanina, eivätkä Konkan kannattajien vaatimukset hänen päätään kääntäneet.⁵¹⁵ Toukokuun lopulla Uoti asetettiin puheenjohtajan paikalle, tosin järjestely erosi hieman aiemmasta. Ruutu halusi säilyttää teoreettisen johtajuuden itsellään, kun taas Uotin tehtäväksi jäi käytännöllisistä asioista huolehtiminen.⁵¹⁶ Todennäköisesti ensin mainittu tahtoi menettelyllään varmistaa, etteivät Laukkasen ja Raikkaan puheenjohtajakausilla ilmenneet ongelmat toistuisi. Taustalla voidaan nähdä myös pyrkimys Konkan ja hänen kannattajiensa rauhoitteluun, sillä he olivat kyseenalaistaneet Uotin aatteellisen luotettavuuden.

Ensimmäiset merkit siitä, että Konkka kannattajineen oli ollut oikeassa, ilmenivät lähes välittömästi. Kesän alussa Uoti matkusti Saksaan, jossa hän oli vuonna 1924 suorittanut diplomi-insinööritutkintonsa. Matkallaan hän tapasi Hitlerin oppi-isänä taloudellisissa asioissa pidetyn Gottfried Federin. Uotin otti vastaan myös Saksan kansallissosialistien virallinen ideologi, vasta nimitetty NSDAP:n ulkopoliittisen toimiston APA:n johtaja Alfred Rosenberg. Federin kanssa Uoti vaihtoi näkemyksiään kahteen eri otteeseen useita tunteja kestäneissä keskusteluissa. Rosenbergille hän puolestaan esitti vastalauseensa saksalaisen rotutieteilijän Hans F. K. Güntherin teorioista, joiden mukaan suomalaiset olivat alempiarvoisen itäbalttilaisen rodun edustajia.⁵¹⁷ Suomeen palattuaan Uoti antoi matkastaan kaksi haastattelua Aika-lehdelle, kehuen Saksan kansallissosialisteja ja väheksyen sosialismin merkitystä.⁵¹⁸ Ruudulle hän lähetti lehtileikkeen toisesta haastattelustaan, syyttäen samalla Konkkaa ja hänen kannattajiaan ”suunsoittajiksi”, jotka eivät saaneet mitään aikaan.⁵¹⁹ Ruutu ei kuitenkaan ollut haastattelusta mielissään vaan kritisoi

⁵¹³ Saimala, Siirtola & Laine Ruudulle 20.5.1933: K.18: YR-A: KA.

⁵¹⁴ HKSY:n kokous 9.5.1933, ptk: K.22: HSSRY-A: KA.

⁵¹⁵ ”Hallituksen kokous 10.5.1933”, Ruudun muistiinpano: K.22: HSSRY-A: KA; ”Esityslista 10.5.1933”, Ruudun muistiinpano: K.22: HSSRY-A: KA.

⁵¹⁶ Aika 25.5.1933; Ekberg 1991, 56–57, 95; Uotin nimittämisestä puheenjohtajaksi myös Soikkanen 1991, 295.

⁵¹⁷ Ekberg 1991, 95–96; Uotin mukaan tuli käyttää luotettavampaa rotututkijaa kuin Günther. Hiedanniemi 1980, 187–188 alaviite 24; Güntheristä ja rotuteorioista tarkemmin ks. Kemiläinen 1993, 280–285; Ruutu siteerasi vuoden 1933 keväällä laajasti Federin ajatuksia, mutta kritisoi tätä sittemmin sosialismin hylkäämisestä. Soikkanen 1991, 302.

⁵¹⁸ Aika 7.6.1933, 8.6.1933; Ks. myös Ekberg 1991, 57, 96; Soikkanen 1991, 295.

⁵¹⁹ Uoti Ruudulle 8.6.1933: K.18: YR-A: KA.

Uotia Hitlerin sosialisointia kohtaan osoittaman vastahakoisuuden korostamisesta ja painotti, että asiassa oli ehdottomasti pidettävä kiinni SKSL:n ohjelmasta. Konkkaa ja hänen kannattajiaan kohtaan esitetyn kritiikin osalta hän kehotti Uotia huomioimaan, ettei hänen asemansa puolueen johtajana ollut vielä vakiintunut. ”Sinulla on edessäsi pitkä työaika saavuttaaksesi lukuisien itsenäisesti ajattelevien Suomen miesten luottamuksen”, Ruutu muistutti.⁵²⁰

Pian myös Konkka raportoi oppi-isälleen syntyneistä ongelmista. Hänen mukaansa Uoti oli saapunut Saksasta ”tavattoman mahtipontisena” ja vaatinut, että hänelle olisi annettava SKSL:ssa ensimmäinen sija ja Ruutu saisi jäädä toiselle. Itselleen Uoti havitteli ”diktaattorin valtuuksia” ja uhkasi uuden puolueen perustamisella, ellei hänen vaatimuksiinsa suostuttaisi. Lisäksi hän kielsi puolueen jäseniä julkisesti puhumasta sosialismista. Ruutu korosti ohjelman merkitystä, mutta Uotille usko ja luottamus johtajaan olivat aatteita tärkeämpiä. Liiton hallitus ei hänen vaatimuksiaan kuitenkaan hyväksynyt ja Uoti joutui kritiikin kohteeksi. Seurauksena vastustuksesta – ja todennäköisesti Ruudun laatimasta paimenkirjeestä – Uoti kuitenkin hylkäsi mahtipontisuutensa ja muuttui ”mukavaksi mieheksi”. Lisäksi hän alkoi tutustua suomalaiseen kansallissosialismiin vaikka yhä esittikin sen kanssa ristiriitaisia näkemyksiä. Konkka uskoikin Uotista vielä tulevan käyttökelpoinen voima puolueelle. Suopeuden taustalla oli tietoinen pyrkimys riitojen välttämiseen. Konkka halusi suunnata hyökkäykset tällä kertaa ulospäin, todennäköisesti lähestyviä eduskuntavaaleja ajatellen.⁵²¹

Vaaleja edeltävinä kuukausina toiminta oli vilkasta ympäri Suomea. Konkka esiintyi Oulussa ja Uoti järjesti puhetilaisuuksia Nokiolla, Viipurissa ja Karjalankannaksella. Puolueen ohjelmia painatettiin 10 000 kpl ja niitä jaettiin ihmisille ilmaiseksi. Helsingissä järjestettiin Kallion urheilukentällä ulkoilmatilaisuus, johon saapui Konkan arvion mukaan jopa 2500–3000 henkilöä. Toisena puhujana oli Uoti ja tilaisuus onnistui hyvin. Ennen vaaleja järjestettiin vielä kaksi vastaavaa tilaisuutta, joihin myös Ruutu saatiin paikalle.⁵²² Poliittisten lupauksen ohella ääniä kosiskeltiin ulkoisella retoriikalla, kuten univormuilla ja kesän alussa omaksutuilla ”hakkaa päälle!” -tervehdyksillä. Aikaisemmassa tutkimuksessa nämä saksalaisilta kansallissosialisteilta otetut vaikutteet kädenojennuksineen on yhdistetty Raikkaaseen ja Uotiin. Ensimmäisenä vastaavat tehokeinot otettiin kuitenkin käyttöön Konkan johtamassa KT:ssä. Kesällä SKSL otti käyttöönsä

⁵²⁰ Ruutu Uotille 9.6.1933: K.18: YR-A: KA.

⁵²¹ Konkka Ruudulle 17.6.1933: K.18: YR-A: KA.

⁵²² Konkka Ruudulle 17.6.1933, 26.6.1933: K.18: YR-A: KA; ”Suomalainen kansallissosialismi voittoon!”, lentolehtinen: K.10: JK-A: SKS/KIA; SS 28.6.1933; Kalliolla järjestetystä tilaisuudesta ks. myös Ekberg 1991, 57.

myös hakaristilipun, joka tosin oli erilainen KT:n vastaavaan verrattuna.⁵²³ Tilanne vaikutti lupaavalta tulevia vaaleja ajatellen, mutta täysin ongelmitta ei silti selvitty. Uoti päätti julkaista Kansallissosialistin ”vaalimeron”, joka osoittautui sisällöltään ristiriitaiseksi SKSL:n ohjelman kanssa. Uoti irtisanoutui lehdessä lähes täysin sosialismista ja kieltäytyi julkaisemasta Konkan asiasta laatimaa kirjoitusta.⁵²⁴

Lupaavasta alusta huolimatta eduskuntavaaleihin jouduttiin sisäisesti hajanaisissa tunnelmissa. Puolueella oli yhteensä 13 ehdokasta ja kärkiehdokkaina olivat Ruutu, Uoti ja Konkka. Lisäksi SKSL oli muodostanut Viipurin läänissä vaaliliiton puolueesta keväällä eronneen Vietti Nykäsen johtaman Iskumiehet-järjestön kanssa. Vaalien tulos osoittautui kuitenkin pettymykseksi. SKSL sai koko maassa ainoastaan 1406 ääntä ja Viipurin läänin vaaliliitto Iskumiesten kanssakin vain 863 ääntä.⁵²⁵ Jopa puolueen kilpailija SKJ onnistui saamaan suuremman kannatuksen.⁵²⁶ Ruutu oli selvästi suosituin ehdokas ja hänen listansa sai huomattavasti Uotia enemmän ääniä.⁵²⁷ Konkan saama äänimäärä jäi alle sataan ja muodostui henkilökohtaiseksi pettymykseksi, johon hän viittasi lähes 20 vuotta myöhemminkin.⁵²⁸ Eduskuntavaaleilta oli odotettu paljon ja ainakin yhden ehdokkaan läpimenoa oli pidetty todennäköisenä.⁵²⁹ Yhteinen vaalitaistelu oli lisäksi tukahduttanut puolueen pahimmat sisäiset riidat ja kannustanut jäseniä toimimaan yhdessä. Vaalityön loputtua ongelmat kuitenkin jälleen kärjistyivät.⁵³⁰

6.4 Pettymyksiä ja petollisuutta – Konkan ja Uotin välinen kamppailu

Välittömästi vaalien jälkeen Uoti lähestyi huvilallaan oleskelevaa Ruutua ja kertoi tuoreesta välikohtauksesta Liiton toimistolla. Hänen kirjeensä ohessa oli HKS:n puheenjohtajan Väinö Leinon kirjelmä, jonka mukaan Konkka ja ylioppilas Kinnunen olivat riehuneet humalassa toimistolla, rikkoneet toimistovälineitä ja aiheuttaneet yleistä häiriötä. Leino vaati hallituksen koolle kutsumista ja ehdotti, että Uoti rangaistukseksi erottaisi Konkan ja Kinnusen määrääjäksi puolueesta.⁵³¹ Uoti puolestaan luetteli omia syytöksiään ”äärettömän sikamaisesti” käyttäytyntä

⁵²³ Konkka Ruudulle 17.6.1933: K.18: YR-A: KA; Uoti Ruudulle 8.6.1933: K.18: YR-A: KA; Esim. Soikkanen on yhdistänyt mainitut piirteet Raikkaaseen ja Uotiin. Soikkanen 1991, 296; Ekberg puolestaan on sekoittanut KT:n lipun SKSL:n vastaavaan. Ekberg 1991, 9; SKSL:n kesällä 1933 käyttämä lippu oli vaaleansininen ja sen keskellä oli valkoisen ympyrän sisällä punainen hakaristi. Ilmoitus 197/948–33. 13.6.1933: amp 2906: EK-Valpo I: KA.

⁵²⁴ KS 30.6.1933; Konkka Ruudulle 26.6.1933: K.18: YR-A: KA; Uoti Ruudulle 3.7.1933: K.18: YR-A: KA; Vaalimerosta myös Soikkanen 1991, 295.

⁵²⁵ Ekberg 1991, 57; Soikkanen 1991, 295.

⁵²⁶ Mickelsson 2007, 108.

⁵²⁷ Viljanen Ruudulle 8.7.1933: K.18: YR-A: KA.

⁵²⁸ Konkka 1950, 26–27.

⁵²⁹ Soikkanen 1991, 295.

⁵³⁰ Konkka Ruudulle 17.6.1933: K.18: YR-A: KA; HKS:n toimintakertomus vuodelta 1933: K.22: HSSRY-A: KA.

⁵³¹ Leino SKSL:n hallituksen puheenjohtajalle Uotille 3.7.1933, jäljennös: K.18: YR-A: KA.

kaksikkoa vastaan. Uotin mukaan Konkka oli kerskunut johtavansa puoluetta Ruudun kanssa ja ”täysihumalassa heiluen” väittänyt olevansa jopa 40 000 miehen päällikkö. Uoti paljasti joutuneensa myös Konkan henkilökohtaisen hyökkäyksen kohteeksi, koska oli kieltäytynyt julkaisemasta Kansallissosialistin vaaliluvussa tämän ”äärettömän töheröä kirjoitusta”. Hänen mukaansa Konkka oli ”ainainen riidan istuttaja ja valhettelija”, joka oli aiheuttanut Liitolle enemmän haittaa kuin hyötyä. Uoti totesi, ettei voinut sallia puolueessa tällaista ”mätäpaiseita” ja vaati Konkan välitöntä erottamista. ”Tämä on hänelle terveellinen kolaus ja opetus tulemaan ihmiseksi”, hän päätti kirjeensä.⁵³² Jatkokirjeessään hän ilmoitti odottavansa Ruudun vastausta pari päivää mutta asiassa tulitaisiin toimimaan ensitilassa.⁵³³

Konkan käyttäytymiseen liittyvissä ongelmissa oli perää, sillä myös Ruutu oli huolissaan hänen jaksamisestaan. Vaalien jälkeen hän lähetti Konkalle 100 markkaa matkarahaa ja pyysi tätä saapumaan Vesijärvellä sijaitsevalle huvilalleen ”hieman lepäämään”.⁵³⁴ Ruutu oli keskustellut suunnitelmastaan oppipoikansa houkuttelemiseksi pois Helsingistä Bertil Viljasen kanssa, jonka mukaan Konkan hermosto oli ”rasittunut ja epäkunnossa”, eikä hän saanut kuin sekasortoa aikaan.⁵³⁵ Konkka ei tiennyt miten asiaan suhtautuisi mutta tunnusti oppi-isälleen olevansa pahassa ahdingossa. ”Olen joutunut tämän kansallissosialismin takia jokseenkin eristettyyn asemaan nykyisessä yhteiskunnassa, miltei yhteiskunnan ulkopuolelle”, hän kirjoitti. Kansallissosialismin takia työttömäksi jääneen Konkan taloudellinen tilanne oli vaikea mutta hänen uskonsa aatteen menestykseen yhä horjumaton. Oppi-isälleen hän ilmoitti oman kantansa hallituksen syytöksiin. ”Kolmikko Uoti-Jurmo-Leino on ruvennut minua vastaan mitä häikäilemättömimpään hyökkäykseen”, Konkka totesi katkerana. Väitteitä omasta toiminnastaan hän piti vahvasti liioiteltuina ja vaati vastatoimena Uotin ja Jurmon erottamista, joista jälkimmäistä osa jäsenistä piti soluttautujana.⁵³⁶ SKSL jakautui jälleen kahteen vallasta taistelevaan ryhmään. Konkkaa puolustamaan asettuivat muun muassa Granroth, Lahtinen, Tuominen ja Tarkowski sekä hänen luotettu toverinsa Saimala, joka hyökkäsi Uotia vastaan erittäin rajuihin sanankääntein.⁵³⁷

⁵³² Uoti Ruudulle 3.7.1933: K.18: YR-A: KA; Soikkanen on arvellut kiistan taustalla olleen Konkan näkemys Uotin edustaman poliittisen linjan johtamisesta vaalitappioon. Tästä ei kuitenkaan lähdeaineiston perusteella ollut kysymys ja kiistatkin puhkesivat ennen vaalituloksen julkistamista. Soikkanen 1991, 295.

⁵³³ Uoti Ruudulle 3.7.1933, jatkokirje: K.18: YR-A: KA.

⁵³⁴ ”Lähetän tämän mukana...”, Ruutu Konkalle: 103; Kirjekokoelma 834: JK-A: SKS/KIA. Kirje on päiväämätön mutta Konkan vastauksen perusteella ajoitettavissa heinäkuun ensimmäiselle viikolle. Vrt. Konkka Ruudulle 7.7.1933: K.18: YR-A: KA; Ks. myös ”Suomalainen kansallissosialismi voittoon!”, lentolehtinen: K.10: JK-A: SKS/KIA.

⁵³⁵ Viljanen Ruudulle 8.7.1933: K.18: YR-A: KA. Viljanen ei erityisemmin pitänyt Uotista ja hänen käsitystään tilanteesta voidaan pitää varsin luotettavana.

⁵³⁶ Konkka Ruudulle 7.7.1933: K.18: YR-A: KA.

⁵³⁷ Saimala kutsui Uotia mm. ”parantumattomaksi abnormiksi” ja ”sairaaksi miehiksi”. Saimala Ruudulle heinäkuu 1933: K.18: YR-A: KA. Kirje on päiväämätön mutta sisältönsä perusteella ajoitettavissa heinäkuun alkuun.

Oppipoikansa erottamisen suhteen lopullisen päätösvallan omaavan Ruudun suhtautuminen tapahtumiin oli kuitenkin yhä hämärän peitossa.

Konkan kohtalosta päättävä kokous koitti pian ja sen kulku muodostui varsin erikoiseksi. Tilaisuus alkoi Uotin lukiessa otteita Ruudulta saamastaan kirjelmästä, jonka mukaan hän vaati nopeita toimia Konkan suhteen ja antoi Uotille täydet valtuudet asian hoitamiseksi. Leinon kirjelmään Konkka sai 24 tuntia aikaa vastata ja hänet tuli erottaa enintään 3 kuukauden määräajaksi. Lopuksi Uoti siteerasi Ruudun kirjelmää, jonka mukaan Konkka oli muutenkin tuottanut hänelle kaikenlaisia ikävyyksiä esimerkiksi taloudellisissa asioissa – vieläkin oli 5000 markan vekseli maksettavana. Tämän jälkeen siirryttiin varsinaisiin syytöksiin, joilla ei ollut enää mitään tekemistä alkuperäisen asian kanssa. Uoti syytti Konkkaa Liittoa hajottavan propagandan levittämisestä, oman asemansa uhmaamisesta sekä kansallissosialismin ja SKSL:n ohjelman täydellisestä tuntemattomuudesta. Lisäksi hän ilmoitti hajottavansa hallituksen, ellei erottamispäätökseen suostuttaisi. Uotin esittämät syytökset olivat henkilökohtaisten riitojen sävyttämiä. Erityisesti väitteet Liiton ohjelman tai kansallissosialismin tuntemattomuudesta olivat selvästi perättömiä. Todellisuudessa Uoti itse ymmärsi kansallissosialismin täysin ruutulaisista poikkeavalla tavalla.⁵³⁸ Konkan kannalta suurempaa hämmennystä aiheutti kuitenkin Ruudun toiminta asiassa.

Konkka ei voinut olla varma Uotin siteeraaman kirjelmän aitoudesta, mutta Ruudun mahdollinen asettuminen hallituksen puolelle vaivasi häntä syvästi. Asiaa käsittelevän pitkän kirjeensä oppisälleen hän aloitti sanoilla: ”Tämä kirje on oleva suora ja armoton”. Konkka halusi tehdä välit kerralla selviksi. Hän tunnusti haukkuneensa Ruutua mutta totesi sanoneensa samat asiat hänelle myös henkilökohtaisesti, kuten todella oli tapahtunutkin. Konkka toisti näkemyksensä, jonka mukaan Ruutu oli liian pehmeä mies politiikkaan ja huono ihmistuntija, syyttäen häntä tällä kertaa suoraan myös Liittoa kohdanneista sisäisistä ongelmista:

Sinä annat luottamuksesi kaikennäköisille Laukkasille, Seppälöille, Raikkaille ja Uodeille, jotka kuitenkin sinut ovat valmiit millä hetkellä tahansa pettämään. Ja Sinä työnnät syrjään sellaiset kuin Kivisen ja Suvannon, jotka ovat Sinun uskollisimpia kannattajiasi, olkoot he muuten miten vähäarvoisia tahansa.⁵³⁹

Käytännössä Konkka moitti Ruutua yhteiskunnalliselta asemaltaan korkeampien henkilöiden suosimisesta työväestöön kuuluvien kustannuksella. Ruudulla kiistatta oli vakaa usko siihen, että johtavissa asemissa olevien henkilöiden tuli olla myös yhteiskunnalliselta statukseltaan

⁵³⁸ Konkka Ruudulle 11.7.1933: K.18: YR-A: KA.

⁵³⁹ Konkka Ruudulle 11.7.1933: K.18: YR-A: KA.

mahdollisimman korkea-arvoisia. Konkka arvosti kuitenkin enemmän poliittista luotettavuutta. Itse hän ilmoitti olevansa valmis antamaan Ruudun puolesta kaikkensa. ”Minä kuulun niihin, jotka vaikka hengellään suojelevat sinua ja tiedä se, että jos tilanne vielä kerran menee siihen, että Sinulle on järjestettävä henkivartio, niin minä sen muodostan”, hän vakuutti.⁵⁴⁰

Konkka oli syvästi kiintynyt Ruutuun paitsi aatteellisella myös henkilökohtaisella tasolla. Henkisen siteensä vahvuutta oppi-isäänsä hän ei itsekään kyennyt täysin ymmärtämään:

Hyvin usein minusta tuntuu, että Sinä ja minä olemme jollakin kummallisella, miltei maagillisella tavalla kytketyt yhteen. Minä en pääse Sinusta irti, vaikka tahtoisinkin. Kolmantena tässä vielä on vaimoni, mutta hänen suhdettaan en oikein osaa selittääkään.⁵⁴¹

Konkalla oli syvä vakaumus siitä, että hänen kohtalonaan oli Ruudun aatteiden parissa toimiminen. Hän oli täydellisellä tavalla kasvanut kiinni suomalaisen kansallissosialismin ideologiaan. ”Minä olen omalla tavallani ruutulaisen kansallissosialismin personoituma”, hän kirjoitti. Konkka näki itsensä eräänlaisena propagandistina, jonka tehtävänä oli Ruudun aatteiden levittäminen suurten joukkojen keskuuteen ja hänen suosionsa kasvattaminen. Tämän olivat huomanneet muutkin henkilöt: ”Läheiset tuttavani sanovat: ’Ruutu on profeetta, Konkka hänen ylipappinsa’.” Uskonnollinen retoriikka ja viittaus Ruudun profeetalliseen luonteeseen kuvaavat hyvin myös Konkkan kokemaa aatteellista hurmosta, jota hän kuvaili oppi-isälleen seuraavasti:

Usein minusta tuntuu, etten ole fyysillinen olento lainkaan, vaan henkinen. Vaimoni sanoo minua hulluksi. Minä olen niin aatteen läpitunkema, etten välitä moniin päiviin mistään, en nälästäkään. Minulla on vain yksi jumala – Sinun kansallissosialismisi.⁵⁴²

Konkka koki elävänsä kaiken maallisen yläpuolella, mutta uskonnollisuutta lähennellyt aatteellinen vakaumus ja Ruudun suoranainen palvonta olivat myös osoitus henkisestä rasituksesta. Vaikeuksien keskellä horjumaton usko kansallissosialismiin antoi toivoa. Rankan arvostelun kohteeksi joutuminen rasitti Konkkaa vakavasti. Häntä vihasivat sosiaalidemokraatit, AKS, lapualaiset ja kommunistitkin. ”Taisteluni on hyvin epätoivoista ja raskasta. Suomen poliittisessa taistelussa tuskin kukaan on joutunut niin ankaroiden ja häikäilemättömien hyökkäysten alaiseksi kuin minä”, hän paljasti tilanteesta kokemansa ahdistuksen.⁵⁴³

⁵⁴⁰ Konkka Ruudulle 11.7.1933: K.18: YR-A: KA.

⁵⁴¹ Konkka Ruudulle 11.7.1933: K.18: YR-A: KA.

⁵⁴² Konkka Ruudulle 11.7.1933: K.18: YR-A: KA.

⁵⁴³ Konkka Ruudulle 11.7.1933: K.18: YR-A: KA. Uskonnollinen retoriikka näkyy myös Konkkan kommentissa Kansallissosialistien vaalinumerosta, jossa Uoti oli hänen mukaansa ”kohottanut kuvansa” Ruudun kuvan rinnalle.

Merkittävin syy Konkkan ahdistukseen oli kuitenkin epävarmuus Ruudun toiminnasta. Kaksikon erimielisyydet olivat olleet ajoittain rajujakin, mutta aina tavalla tai toisella poliittiseen toimintaan liittyviä. Tällä kertaa Ruutu oli kuitenkin mahdollisesti syyllistynyt henkilökohtaiseen petokseen, jollaista Konkka ei ollut valmis antamaan anteeksi edes suuresti arvostamalleen oppi-isälleen:

Mutta jos Sinä olet hänelle [Uotille] valittanut, että minä olen tuottanut Sinulle taloudellisia ikävyyksiä, niin silloin Sinä et todellakaan ole sen tavattoman suuren kunnioituksen arvoinen, minkä olen Sinulle antanut.⁵⁴⁴

Todellisuudessa Ruutu oli kuitenkin tietoinen asioiden todellisesta luonteesta, eikä hän ottanut oppipoikaansa kohtaan esitettyjä syytöksiä vakavasti. Konkka sai kuulla totuuden myös häntä vaivanneesta kirjelmästä, jota Uoti oli tulkinnut ilmeisen omavaltaisesti. Todellisuudessa Ruutu ei ollut luvannut hänelle valtuuksia erottamisen suhteen vaan todennut olevansa valmis suostumaan hallituksen esitykseen myös kyseisessä asiassa. Tätä hän ei kuitenkaan ollut todellisuudessa aikeissa tehdä, tai niin hän ainakin oppipojalleen vakuutti. Todennäköisesti Ruutu puhui totta. Konkkan asema puolueessa oli liian merkittävä ja hänen erottamisensa olisi johtanut sisäiseen hajaannukseen, minkä Ruutu varmasti hyvin tiedosti. Konkkaa erityisesti vaivannut kirjelmän kohta hänen ja Ruudun välisistä raha-asioista paljastui samoin Uotin ovelan vääristelyn tulokseksi. Ruutu oli kyllä maininnut kaksikon maksettavina olevista vekseleistä, mutta käyttänyt tätä eräänlaisena tekosyynä. Uoti oli nimittäin vaatinut häneltä rahaa, jota Ruutu ei kuitenkaan halunnut lähettää. Samalla hän oli ymmärtämättään tarjonnut Uotille käyttökelpoisen aseensa oppipoikaansa vastaan.⁵⁴⁵

Ruudun suhtautuminen asiaan oli Konkalle suuri helpotus ja kaksikon yhteistyö saattoi jatkua normaalisti.⁵⁴⁶ Uotin kohtalo oli ratkaistu ja tärkeintä oli nyt löytää sopiva mies hänen tilalleen. Ruutu itse oli liian kiireinen, eikä HY:n professorin asema sallinut hänen toimia ”kyllin häikäilemättömästi ja ’vallankumouksellisesti’.” Konkalla puolestaan ei hänen mukaansa vielä ollut tehtävän edellyttämää arvovaltaa. ”Sinun aikasi ei ole vielä tullut puheenjohtajan paikalle, mutta silti sinä olet hyvä mies hallituksessa ja muussakin työssä”, Ruutu kannusti oppipoikaansa.⁵⁴⁷ Kaksikko oli aiempaa läheisempi myös poliittisten näkemystensä osalta. Konkka oli ehdottanut kansallissosialismi-termistä luopumista jo aiemmin, ja Ruutukin halusi nyt erottautua Hitleriä kannattaneista kalstalaisista, joihin hän Uotin taipumuksiltaan rinnasti. Konkka oli aiemmin suunnitellut KT:n toimivan puolueen sisäisenä opetusjärjestönä. Tällä kertaa myös Ruutu ymmärsi

⁵⁴⁴ Konkka Ruudulle 11.7.1933: K.18: YR-A: KA.

⁵⁴⁵ Ruutu Konkalle 11.7.1933, 14.7.1933: 103: Kirjekokoelma 834: JK-A: SKS/KIA; Uoti Ruudulle 3.7.1933, jatkokirje: K.18: YR-A: KA.

⁵⁴⁶ Konkka Ruudulle 13.7.1933: K.18: YR-A: KA.

⁵⁴⁷ Ruutu Konkalle 11.7.1933: 103: Kirjekokoelma 834: JK-A: SKS/KIA.

sisäisen valistuksen välttämättömyyden ja ilmoitti pitävänsä ”kansallissosialisti-opiston” pikaista perustamista tärkeimpänä tehtävänä. Hänen mukaansa myös tulevan puheenjohtajan täytyi olla nimenomaan ”kansallinen sosialisti”. Väliaikaisesti hän suunnitteli asettavansa tehtävään Granrothin, mutta toivoi, että hänet voitaisiin pian korvata silmälääkäri Mauno Vannaksella⁵⁴⁸, joka ei tosin ollut puolueen toimintaan varsinaisesti osallistunut. Ruudusta kuitenkin oli välttämätöntä, että puheenjohtaja olisi kielitaitoinen henkilö, jolla lisäksi olisi paljon aikaa ja ainakin jonkin verran rahaa.⁵⁴⁹

Kokemustensa valossa Konkka ei ollut oppi-isänsä aikeista täysin vakuuttunut. Hänen mielestään Liitossa oli suoritettava täydellinen puhdistus ja ryhdyttävä poliittisen valistuksen ja kurssien muodossa kasvattamaan todellisten kansallissosialistien ydinjoukkoa. Suunnitelmana oli, että Ruutu määräisi koolle hallituksen kokouksen, jossa Konkan ja hänen kannattajiensa laatima arvostelukirje ja erottamisvaatimus luettaisiin ääneen, minkä jälkeen Uotille annettaisiin viimeinen tilaisuus vastata syytöksiin ennen hänen erottamisestaan.⁵⁵⁰ Konkka ehdotti kokouksessa keskusteltavan myös Liiton menettelytavoista ja toimintaohjelmasta sekä mahdollisesta nimenmuutoksesta ja kansallissosialismi-termin hylkäämisestä. Ruudulle hän paljasti alkaneensa laatia asiasta perusteellista esitystä. Samalla hän kertoi tavanneensa synnyinseudullaan Uudessakaupungissa oleskelleen Vannaksen, jolla myös oli Uotista huono käsitys. Vannas oli pyytänyt Konkkaa vierailemaan Kirkkonummella sijaitsevalla huvilallaan, jossa asiasta oli tarkoitus keskustella tarkemmin. SKSL:n puheenjohtajaksi ensin mainittu ei lopulta kuitenkaan lupautunut mutta ilmeisesti harkitsi asiaa. Tehtävän vastaanottaminen olisi edellyttänyt hänen eroaan puolustusvoimista, eikä Vannas todennäköisesti halunnut vaarantaa lupaavaa uraansa poliittisen taistelun tähden.⁵⁵¹

Tässä vaiheessa Uoti ymmärsi tilanteen ja aloitti oman hajotustyönsä Liiton sisällä. Yhdessä Leinon ja Jurmon kanssa hän irtisanoi Liiton kanslian vuokrasopimuksen ja jätti jälkeensä maksamattomia

⁵⁴⁸ Mauno Vannas (1891–1964) oli suomalainen lääkäri ja HY:n silmätautiopin professori. Vannas toimi elämänsä aikana pitkään mm. sotilaslääkärinä useissa eri rykmenteissä ja saavutti urallaan myös kansainvälistä mainetta. Poliittiselta kannaltaan Vannas oli oikeistolainen ja toimi jatkosodan aikana kansallissosialistisen Suomen Valtakunnan Liiton puheenjohtajana. Korppi-Tommola 2007.

⁵⁴⁹ Ruutu Konkalle 14.7.1933: 103; Kirjekokoelma 834: JK-A: SKS/KIA; Konkka Ruudulle 7.7.1933: K.18: YR-A: KA; Vannas oli merkitty kansallissosialistiksi jo vuoden 1932 syksyille ajoitettavissa olevissa Ruudun muistiinpanoissa, mutta lähteissä ei ole viitteitä hänen varsinaisesta toiminnastaan. ”Luettelo kansallissosialisteista”, Ruudun muistiinpano: K.22: HSSRY-A: KA; Kesällä 1933 Vannas kuitenkin toimi kannattavana jäsenenä ja oli rahoittanut toimintaa kannatusmaksujen muodossa. Tuominen Ruudulle 22.7.1933, tiedonanto no.1: K.18: YR-A: KA.

⁵⁵⁰ Konkka Ruudulle 16.7.1933: K.18: YR-A KA; Konkka, Granroth, Tarkowski, Tuominen ja Lahtinen Ruudulle 15.7.1933: K.18: YR-A: KA.

⁵⁵¹ Konkka Ruudulle 24.7.1933: K.18: YR-A: KA; Korppi-Tommola 2007.

laskuja yli 1500 markan edestä.⁵⁵² Heinäkuun lopulla HKSY:n johtokunta puolestaan päätti Leinon johdolla erottaa yhdistyksen Liitosta. Konkkan mukaan asiasta järjestetty kokous ei ollut päätösvaltainen. Paikalla oli ainoastaan 10 henkeä, joista kuusi oli Leinon ”kätyreitä” ja neljä aivan uusia jäseniä. Kokouksesta ei asianmukaisesti ilmoitettu yhdistyksen jäsenille, vaan tarkoituksena oli erottamispäätöksen läpivieminen valikoitujen jäsenten turvin. Konkka piti asiaa Uotin kehittämänä juonena, vaikka toimenpidettä pyrittiinkin perustelemaan eduskunnassa käsitellyllä ”puserolailla”. Tiedossa ei ollut, kuinka tiukasti lakia tulitaisiin noudattamaan ja Liiton kieltämistä pelättiin. Käytännössä HKSY:n päätös tarkoitti, että yhdistys menetti edustusosoikeutensa SKSL:n keskuselimissä, ja niissä toimineiden jäsenten oli joko erottava tai liityttävä johonkin toiseen yhdistykseen. Yhdessä kannattajiensa kanssa Konkka päättikin uuden yhdistyksen perustamisesta, joko herättämällä Sörnäisten yhdistys henkiin tai perustamalla Kallion Kansallissosialistisen Yhdistyksen. Hänen mukaansa tapahtunut ei välttämättä edes ollut huono asia. Toiminnallaan Uoti ja Leino edesauttoivat suunniteltuja puhdistuksia, joiden Konkka uskoi lopulta johtavan suomalaisten kansallissosialistien yhdistymiseen.⁵⁵³

7. SISÄISET PUHDISTUKSET – YHTEISTYÖN PÄÄTTYMINEN

7.1 SKSL:n sisäiset puhdistukset

Kesän lopulla aloitettiin Konkkan vaatimat sisäiset puhdistukset. Hallitus katsoi Uotin erottamisen välttämättömäksi ja HKSY:ltä vaadittiin virallista selvitystä sen eron johdosta.⁵⁵⁴ Neuvotteluja asiasta käytiin Ruudun johdolla, jonka poliittiset näkemyserot Uotin kanssa tulivat nyt viimeistään selviksi. Jälkimmäisen mukaan kansallissosialismissa ei ollut kyse kansallisuusaatteen ja sosialismin yhdistämisestä, kun taas Ruudun mukaan kyse oli juuri tästä ja asiasta tuli pitää kiinni. Myöhemmin Uoti totesi erehtyneensä Ruudun suhteen ja tulleensa lopulta siihen tulokseen, ettei tämä ollut kansallissosialisti vaan valtiososialisti eli kansallinen marxilainen. Tilanteen ratkaisemiseksi Uoti pyysi vapautusta tehtävistään ja hänen tilalleen väliaikaiseksi puheenjohtajaksi asetettiin suunnitelmien mukaisesti Granroth.⁵⁵⁵ SKSL:n uusi hallitus päätti välittömästi Uotin erottamisesta. Leino ja Jurmo puolestaan erosivat hallituksesta omatoimisesti. Leinon tilalle varapuheenjohtajaksi valittiin Oiva Lahtinen ja samalla käsiteltiin virallisesti myös Konkkaa

⁵⁵² Tuominen Ruudulle 22.7.1933, tiedonanto no. 1: K.18: YR-A: KA; Tuominen Ruudulle 22.7.1933, tiedonanto no.2: K.18: YR-A: KA; Konkka Ruudulle 24.7.1933: K.18: YR-A: KA.

⁵⁵³ HKSY:n jäsenkokous 25.7.1933, ptk: K.22: HSSRY-A: KA; Konkka Ruudulle 24.7.1933, 26.7.1933: K.18: YR-A: KA; Ruutu HKSY:n johtokunnalle 15.8.1933: K.22: HSSRY-A: KA; Tuominen Ruudulle 22.7.1933, tiedonanto no. 1: K.18: YR-A: KA; Tuominen Ruudulle 22.7.1933, tiedonanto no.2: K.18: YR-A: KA.

⁵⁵⁴ Ruudun muistiinpanot SKSL:n hallituksen kokouksesta 31.7.1933: K.22: HSSRY-A: KA; Ruutu HKSY:n johtokunnalle 1.8.1933: K.22: HSSRY-A: KA.

⁵⁵⁵ Ruudun muistiinpanot neuvotteluista Uotin kanssa 1.8.1933: K.22: HSSRY-A: KA; Uoti 1935, 10–11.

vastaan esitetyt syytökset. Seurauksena oli ”toverillinen muistutus” ja asia katsottiin loppuun käsitellyksi.⁵⁵⁶ Hallituksen kanta asioihin oli yksimielinen ja selvä – Liitto tulnaisiin puhdistamaan ongelmia aiheuttaneista ja suomalaista kansallissosialismia tuntemattomista henkilöistä.

Uoti kannattajineen jatkoi kuitenkin toimintaansa HKSY:n parissa. Virallisesti yhdistyksen eroa Liitosta ei hyväksytty, sillä Konkka ja muut Uotia vastustaneet pitivät asiasta päättänyttä kokousta laittomana. Tilanne sai entistä erikoisempia piirteitä. SKSL:n sääntöjä oli puserolain pelossa muutettu, eikä HKSY:n erolle enää ollut virallisen selityksen mukaisia perusteita. Liiton yleissihteeriksi hetkeä aiemmin uudelleen valittu Konkka ja tuore puheenjohtaja Granroth halusivat selvittää asian mahdollisimman pikaisesti. HKSY:n johtokunta järjestikin asiasta oman kokouksensa, jonka yhteydessä päätettiin yksimielisesti ehdottaa yhdistyksen erottamista Liitosta asiasta järjestettävässä uudessa äänestyksessä.⁵⁵⁷ Kyseisestä päätöksestä ei Konkalla tai Ruudulla ollut tietoa. Kaksikon välillä ilmeni lisäksi jälleen näkemuseroja. Ruutu hyväksyi menettelyn, jossa HKSY:n erosta päätettäisiin uudessa kokouksessa ja uskoi Leinon puheiden perusteella tämän toimineen asiassa vilpittömästi. Konkka puolestaan oli vakuuttunut, että kyseessä oli vain Uotin, Leinon ja Jurmon kehittämä juoni. Hänen tietojensa mukaan yhdistyksen edustajat värväsivät jäseniä ympäri kaupunkia kertomalla, että yhdistys tulnaisiin pian erottamaan Liitosta ja sen pohjalta perustettaisiin uusi ”Kansallissosialistinen Työväenpuolue”. Lopullisen vahvistuksen epäilyilleen Konkka sai postin tuodessa mukanaan tunnetun äärioikeistolaisen Aarne Runolinnan palauttaman HKSY:n jäsenkortin, jonka Uoti oli allekirjoittanut puheenjohtajan valtuuksiensa menettämisen jälkeen. Konkka ilmoitti epäilyksistään useaan otteeseen myös Ruudulle, joka ei oppipoikansa varoituksia kuitenkaan tälläkään kertaa kuunnellut.⁵⁵⁸

Äänestys asiasta järjestettiin elokuun lopulla ja sen tulos osoitti Konkkan osuneen jälleen oikeaan. Hänen osallistumisensa kokoukseen estettiin, mutta Ruudun epävirallisena edustajana oli paikalla Viljanen, joka tilaisuuden aluksi ilmoitti Ruudun pitävän yhdistyksen jäämistä Liittoon luottamuslauseena itselleen. Uoti puolestaan totesi, ettei Ruutu ollut tietoinen eron todellisista motiiveista ja väitti päätöksen vaikuttavan hedelmällisesti kansallissosialismin kehitykseen Suomessa. Erimielisyyksiä syntyi myös eron syyksi esitetystä puserolaista. Kokouksen

⁵⁵⁶ SKSL:n hallituksen kokous 2.8.1933, ptk: K.10: JK-A: SKS/KIA; Tuominen Ruudulle 22.7.1933, tiedonanto no. 1: K.18: YR-A: KA.

⁵⁵⁷ Kirjelmä HKSY:n puheenjohtajalle 11.8.1933: K.22: HSSRY-A: KA; Ruudun kirjelmä HKSY:n johtokunnalle 15.8.1933: K.22: HSSRY-A: KA; Konkka Ruudulle 12.8.1933, 20.8.1933: K.18: YR-A: KA.

⁵⁵⁸ Ruutu Konkalle 15.8.1933: 103; Kirjekokoelma 834: JK-A: SKS/KIA; ”Sain kirjeesi niin...”, Ruutu Konkalle: 103: Kirjekokoelma 834: JK-A: SKS/KIA; Myös Bertil Viljanen uskoi Leinon tarkoittaneen hyvää ja kertoi kantansa Ruudulle. Tosin hänkin ihmetteli Leinon ”tavatonta halua” saada Virtanen ym. mukaan toimintaan. Kirjeestä selviää hyvin myös Konkkan kanta asiaan. Viljanen Ruudulle 19.8.1933: K.18: YR-A: KA; Konkkan epäilyksistä ja varoituksista ks. esim. Konkka Ruudulle 20.8.1933, 26.8.1933: K.18: YR-A: KA.

puheenjohtajana toiminut Jutila kuittasi asian toteamalla, ettei kyseistä perustetta ollut edellisen kokouksen pöytäkirjassa edes mainittu. Mitä ilmeisimmin kyseessä oli Konkan arvelujen mukaisesti tekosyy, jolla eron todelliset motiivit haluttiin peittää. Kokouksen äänestystulokset kuvaavat hyvin yhdistyksen tilannetta. Edellisen kokouksen laillisuutta asetui kannattamaan 48 henkilöä. Ainoastaan neljä osanottajaa piti tilaisuutta laittomana. Seuraavaksi Ruudulle tahallisesti väärää tietoa antanut Leino ehdotti, että kokous johtokunnan aiemman päätöksen mukaisesti äänestäisi HKSY:n eroamisen puolesta. Lopputulos oli sama kuin edellisen kysymyksen kohdalla. Yhdistys erotettiin virallisesti SKSL:sta ja samalla varapuheenjohtajan paikalta eroa pyytäneen Jutilan tilalle valittiin lapualaismieliseksi tunnettu Olavi Suvela.⁵⁵⁹ Kokouksessa paikalla ollut Viljanen suhtautui asiaan rauhallisesti, mutta Konkka oli tapahtuneesta raivoissaan.⁵⁶⁰

Konkan reaktion voimakkuudesta kertoo kokousta seuraavana päivänä laadittu Ruudulle osoitettu kovasanainen ja jopa uhkaava kirjelmäluonnos, jota ei kuitenkaan ilmeisesti koskaan lähetetty. Hänen mukaansa kokoukseen ei päästetty monia yhdistyksen kantajajäseniä ja esimerkiksi HKSY:n entinen sihteeri Helmi Ketola käännyttiin ovelta väkivalloin. Konkka totesi tapahtuneen olleen ”sikamaista ja anteeksiantamatonta”. Asiasta hän syytti Leinoa ja Jurmoa, jotka ”pitäisi vetää hirteen”. Valtaosa paikalla olleista jäsenistä oli tarkoituksella kokousta varten värvättyjä ja Konkka oli arvannut tapahtumien kulun jo ennalta. ”Kyllä minä sen pelin tunnen. Olen minäkin aikoinaan samanlaisia kokouksia järjestänyt”, hän kirjoitti. Tapahtuneesta hän syytti viimekädessä Ruutua, joka oli viivyttyllyään antanut vastapuolelle tarpeettoman paljon aikaa juonensa toteuttamiseen. ”Sinä pyydät miltei aina odottamaan ja odottamaan. Seuraukset ovat surkeat”, Konkka totesi katkerana. Hänen mielestään Ruudun toimetttömyys ja kompromissipolitiikka olivat osoittautuneet kansallissosialismille tuhoisiksi. Hän varoitti oppi-isäänsä nykyisen linjan jatkamisen mahdollisista seurauksista:

Tiedätkö mitä työväenliikkeessä, sekä Suomessa että ulkomailla, on tehty sellaisille johtohenkilöille, jotka ovat liikaa kompromissannet. Joukot ovat heitä kunnioittaneet alussa. Mutta vähitellen on kunnioitus laskenut. Ja vihdoinkin ovat joukot työntäneet sellaisen johtohenkilön yli laidan. Varo, ettet Sinä itse johtaisi tilannetta siihen pisteeseen.⁵⁶¹

⁵⁵⁹ HKSY:n jäsenkokous 28.8.1933, ptk: K.22: HSSRY-A: KA; Leino oli itse paikalla yhdistyksen aiemmassa kokouksessa. HKSY:n johtokunnan kokous 18.8.1933, ptk: K.22: HSSRY-A: KA; Konkka Ruudulle 29.8.1933, kirjelmäluonnos: 103: Kirjekokoelma 834: JK-A: SKS/KIA; Viljanen Ruudulle 28.8.1933: K.18: YR-A: KA. Äänestykseen liittyi ilmeisesti jonkinlaisia epäselvyyksiä, sillä Konkan, Viljanen ja virallisen pöytäkirjan tiedot annetuista äänistä eroavat toisistaan. Käytetyt luvut ovat peräisin pöytäkirjasta.

⁵⁶⁰ Viljanen Ruudulle 28.8.1933: K.18: YR-A: KA. Viljanen toteaa kirjeessään eron taustalla olleen suurin piirtein samat ”natsismin ihailijat” kuin aiemmin Laukkasen ja Raikkaan hallituksissa. Aktiivisimmin eroa kannattivat hänen mukaansa Uoti ja Suvela.

⁵⁶¹ Konkka Ruudulle 29.8.1933, kirjelmäluonnos: 103: Kirjekokoelma 834: JK-A: SKS/KIA.

Konkka oli lopullisesti kyllästynyt oppi-isänsä edustamaan linjaan, mutta HKSJ:n eroa hän ei surrut. Jo samana iltana oli tarkoitus perustaa uusi, sisäisesti yhtenäinen ”Kansallissosialistien Keskusseura”. HKSJ:n eron myötä Liitto oli puhdistunut, eikä epäluotettavia henkilöitä enää hyväksyttäisi jäseniksi. ”Roistojoukko saa mennä Kalstaan, sinne ne ovat menneet muutkin”, Konkka ilmoitti tyyli. ⁵⁶² Tapahtunut mahdollisesti uuden alun SKSL:lle. Jatkossa riitatilanteissa toimittaisiin nopeasti ja johdonmukaisesti. Konkka oli päättänyt, ettei Ruudun kompromissipolitiikasta johtuneita virheitä tällä kertaa toistettaisi.

7.2 Liiton uusi alkua – nimenmuutos ja hakaristin hylkääminen

HKSJ:n eron aiheuttamasta takaiskusta toivuttiin nopeasti ja asiaa helpotti Konkan osoittama aktiivisuus. Ongelmista huolimatta hän oli solminut alustavan sopimuksen Viipurin Tupakka Oy:n kanssa ja ottanut yhteyttä eri puolilla maata toimineisiin yhdistyksiin kehottaen niitä aloittamaan toimintansa uudelleen. Yhteydenotot tuottivat myös tulosta ja suhteet paikallisjärjestöihin muodostuivat aiempaa tiiviimmiksi. Savonlinnaan perustettiin Konkan aloitteesta uusi yhdistys ja Oulun yhdistyksessä toiminut Toivo Viitanen vieraili hänen luonaan Helsingissä. Erityisen aktiivinen oli noin 50 jäsenen Tampereen yhdistys, joka järjesti useita julkisia tilaisuuksia ja painatti ensimmäisen numeron omaa äänenkannattajaansa. Tilanne vaikutti lupaavalta ja Konkalla oli muitakin suunnitelmia toiminnan edistämiseksi. Hankkeiden rahoittamiseksi hän laati noin 300 hengen luettelon entisistä Päivän Uutisten ja Tähtytäjän kannattajista, joiden hän toivoi maksavan vuosittaisen 100 markan kannatusmaksun. Suunnitelmien mukaisesti myös Kansallissosialistien Keskusseura perustettiin, joskin sen toiminta jäi vähäiseksi. ⁵⁶³

Liiton uusi linja haluttiin tehdä myös julkisesti selväksi. Syksyllä annettiin julkilausuma, jossa korostettiin suomalaisen kansallissosialismin itsenäisyyttä ulkomaalaisista esikuvista ja irtisanouduttiin IKL:n ja SKJ:n kaltaisista kotimaisista järjestöistä, joihin SKSL usein virheellisesti yhdistettiin. Liiton ohjelman korostettiin jälleen perustuvan *Uusi Suunta* -teokseen ja samalla luettiin ne saksalaisen kansallissosialismin periaatteet, kuten johtajaperiaate, joita ei hyväksytty. Suunnitelmatalouden ohjelmallista tärkeyttä painotettiin ja jäsenten kohdalla todettiin laadun olevan

⁵⁶² Konkka Ruudulle 29.8.1933, kirjelmäluonnos: 103: Kirjekokoelma 834: JK-A: SKS/KIA; Konkan aiemmasta kritiikistä ks. esim. Konkka Ruudulle 11.7.1933: K.18: YR-A: KA.

⁵⁶³ Konkka Ruudulle 12.8.1933, 20.8.1933, 26.8.1933: K.18: YR-A: KA; Viipurin Tupakka Oy Suomen Kansallissosialistiselle Liitolle 15.8.1933: K.10: JK-A: SKS/KIA; Ruutu Konkalle 15.8.1933: 103: Kirjekokoelma 834: JK-A: SKS/KIA; ”Kansallissosialistisen Keskuseuran työosaston ohjesääntö”: K.10: JK-A: SKS/KIA. Ohjesääntö on päiväämätön mutta ajoitettavissa vuoden 1933 syyskuulle.

jatkossa tärkeämpää kuin määrän.⁵⁶⁴ Julkilausuma oli kompromissi Konkan ja Granrothin laatimista luonnoksista. Omassa ehdotuksessaan Konkka hyökkäsi rajusti kalstalaisia ja IKL:tä vastaan, mutta lopullinen versio oli maltillisempi.⁵⁶⁵ Kompromissin taustalla oli jälleen Ruutu, joka piti monia SKJ:n ja IKL:n jäseniä todellisuudessa suomalaisina kansallissosialisteina, eikä halunnut karkottaa heitä liian rajuilla sanamuodoilla.⁵⁶⁶ Konkka ei ollut päätöksestä mielissään ja Kansallissosialistin seuraavassa numerossa hän rinnasti julkisesti IKL:n Saksan NSDAP:hen, jonka sosialismia suosineet alijohtajat oli hänen mukaansa suljettu keskitysleireihin. IKL:n jäsenille ja vastustajille hän ennusti samanlaista kohtaloa. ”Nyt te ette vielä tätä puhetta usko, mutta uskotte sitten kun tapaamme toisemme keskitysleirillä”, hän varoitti. Viestin painavuutta lisäsi lehden samaisessa numerossa julkaistu Ruudun Saksan kansallissosialisteja jyrkästi kritisoiva esitelmä, joka Konkan tekemän rinnastuksen kautta yhdisti osaltaan myös hänet IKL:n vastaiseen kritiikkiin.⁵⁶⁷

HKSY ei itsenäisenä järjestönä kyennyt jatkamaan toimintaansa, eikä puolueen perustaminen sen pohjalta onnistunut. Syyskuussa Uoti, Leino ja Jurmo erotettiin lopullisesti Liiton jäsenyydestä ja HKSY liitettiin takaisin sen alaisuuteen. Yhdistyksen uudeksi puheenjohtajaksi valittiin Ruutu. Konkka puolestaan jatkoi yleissihteerin toimessaan ja työskenteli johdoltaan uudistetun Kansallissosialisti Oy:n puheenjohtajana. HKSY:n jäsenmäärä alkoi kasvaa ja toiminta saatiin nopeasti käyntiin. Syyskuussa perustettiin suunnitteilla ollut puolueopisto, joka kokoontui kaksi kertaa viikossa. Opiston toiminnasta vastannut Konkka järjesti syksyn aikana kaksi perusteellista kurssia suomalaisesta kansallissosialismista ja Liiton sisäinen valistustyö käynnistyi. Kurssien lopuksi järjestettiin koe, jonka läpäiseminen oli edellytyksenä SKSL:n jäsenyydelle. Lisäksi Konkka järjesti suurelle yleisölle suunnatun luentosarjan aiheesta Arbetets Vännersin huoneistolla, jolla oli vaikutusta erityisesti työläispiireissä.⁵⁶⁸ Hajottavat voimat olivat lähteneet Liitosta, eivätkä sisäiset ongelmat enää vieneet resursseja varsinaiselta toiminnalta. Uoti liittyi sittemmin IKL:n jäseneksi mutta tuli sieltäkin puoli vuotta myöhemmin erotetuksi.⁵⁶⁹ Syksyn kuluessa puhdistukset

⁵⁶⁴ Suomen Kansallissosialistisen Liiton julkilausuma, syyskuu 1933: K.18: YR-A: KA; Asiasta myös Ekberg 1991, 57–58; Soikkanen 1991, 296; Lyhennetty versio julkilausumasta julkaistiin myöhemmin Liiton äänenkannattajassa. KS 18.10.1933.

⁵⁶⁵ Suomen Kansallissosialistisen Liiton julkilausuma, Konkan uusi ehdotus ja Granrothin ehdotus, elokuu 1933: K.18: YR-A: KA.

⁵⁶⁶ ”Sain kirjeesi niin...”, Ruutu Konkalle: 103; Kirjekokoelma 834: JK-A: SKS/KIA.

⁵⁶⁷ KS 18.10.1933; Ruudun esitelmästä ks. myös Soikkanen 1991, 301–302; IKL ei käyttänyt toiminnassaan väkivaltaa, toisin kuin NSDAP. Järjestön keskuudessa vastustajien sulkemista keskitysleireihin väläyttivät kuitenkin äärimmäistä linjaa edustaneet Paavo Susitaival ja pastori Elias Simojoki. Mattila 2005a, 57; Uola 1982, 192, 303.

⁵⁶⁸ Ketola HKSY:n jäsenille: K.22: HSSRY-A: KA. Kirje on päiväämätön mutta ajoitettavissa syyskuun lopulle; HKSY:n kokous 24.9.1933, ptk: K.22: HSSRY-A: KA; Konkka SKSL:n paikallisyhdistyksille ja kaikille kansallissosialisteille 25.9.1933: K.22: HSSRY-A: KA; HKSY:n toimintakertomus vuodelta 1933: K.22: HSSRY-A: KA; Väyrynen 1935, 26; KS 18.10.1933; Puolueopistosta myös Ekberg 1991, 57–58; Soikkanen 1991, 296–297; Kurssien sisällöstä esim. ”Suomalaisen kansallissosialismin oppikurssi”, II Luento: K.18: YR-A: KA.

⁵⁶⁹ Ekberg 1991, 96.

jatkuivat. Hallituksen päätöksellä erotettiin epäluotettavaksi osoittautunut Jutila ja hetken HKSY:n varapuheenjohtajanakin toiminut A. Toivonen. Omatoimisesti Liiton puolestaan jätti yhdistyksen rahastonhoitajana toiminut V. Linnonen.⁵⁷⁰

SKSL:ssa toteutettiin syksyn aikana muitakin merkittäviä muutoksia. Konkan perustama KT herätettiin henkiin Liiton sisäisenä organisaationa. Uudeksi nimeksi tuli ”SKSL:n Työjärjestö”, jonka myötä Konkan aiemmin esittämä suunnitelma laitettiin vihdoin käytäntöön. Korkein määräysvalta järjestön johtoa koskien oli Ruudulla. Sen toiminta perustui vapaaehtoisuudelle ja tapahtui eri yhdistysten sisälle perustettujen työosastojen kautta. Konkka järjesti työosastojen johtajille erilliset kurssit, joiden avulla varmistuttiin heidän luotettavuudestaan. Järjestössä toimineiden tärkein tehtävä oli valvoa yhdistysten jäsenten luotettavuutta ja hallita joukkoja hajottavien voimien tai vieraita tarkoituspieriä ajavien soluttautujien erottamiseksi. Järjestö toimi myös eräänlaisena käytännön toiminnasta vastaavana organisaationa. Esimerkiksi HKSY:n yhteyteen perustettiin Työjärjestön propagandaosasto.⁵⁷¹ Uudistusten toteuttaminen kertoo käytännön vallan SKSL:ssa olleen pitkälti Konkan käsissä. Liiton hallituksen puheenjohtajan ja varapuheenjohtajan paikat olivat ensimmäistä kertaa häntä tukeneiden henkilöiden hallussa, ja hänen varoituksiinsa sisäisten ongelmien ehkäisemiseksi suhtauduttiin viimein vakavasti.

Konkan ehdotuksesta päätettiin hylätä myös SKSL:n saksalaista kansallissosialismia muistuttaneet ulkoiset tekijät.⁵⁷² Hänen asiasta laatimassaan esityksessä korostettiin kansallissosialismi-termin omaksumisen tapahtuneen jo Vasama-seuran aikoihin täysin ilman Saksasta otettuja vaikutteita. Termi omaksuttiin, koska se parhaiten kuvasi ruutulaisuutta, eli kansallisuusaatteen ja sosialismin yhdistämistä. Kun termi vuonna 1932 otettiin uudelleen käyttöön, aiheutti Saksan kansallissosialismi asian suhteen epäilyksiä. Lehdistössä suomalainen kansallissosialismi yhdistettiin lapualaisuuteen ja työläisten keskuudessa puolestaan suoraan saksalaiseen kansallissosialismiin. Konkan mukaan termi oli aiheuttanut paljon haittaa Liitolle, ja asiaa pahensi vuoden 1933 alussa perustettu SKJ. Suomalaiset kansallissosialistit ja kalstalaiset sekoitettiin jatkuvasti toisiinsa. Liiton jäseniksi hakeutui toistuvasti henkilöitä, jotka olivat muodostaneet käsityksensä kansallissosialismista lähinnä Saksaa koskevan uutisoinnin perusteella. Suomalaisesta kansallissosialismista ei heillä ollut mitään käsitystä ja korkeisiin asemiin päästessään tällaiset

⁵⁷⁰ HKSY:n kokous 15.11.1933, ptk: K.22: HSSRY-A: KA; HKSY:n johtokunnan kokous 28.11.1933, ptk: K.22: HSSRY-A: KA; Jutila jatkoi toimintaansa kansallissosialismin parissa ja toimi mm. vuonna 1936 perustetun Yhteisrintama-järjestön puheenjohtajana. Järjestön useat ohjelmakohdat oli lainattu NSDAP:lta. Ekberg 1991, 120–121.

⁵⁷¹ Tuominen Ruudulle 30.10.1933: K.18: YR-A: KA; ”Työjärjestö suunnitelma”: K.18: YR-A: KA; HKSY:n kokous 8.11.1933, ptk: K.22: HSSRY-A: KA; ”Kansallissosialistisen Keskusseuran työosaston ohjesääntö”: K.10: JK-A: SKS/KIA; ”Kansallissosialistisen Työjärjestön liittäminen SKS:n liittoon”: K.10: JK-A: SKS/KIA. ”Täten valtuutan SKSL:n esimiehenä...”, valtakirja: K.18: YR-A: KA.

⁵⁷² Ehdotuksesta ks. Konkka Ruudulle 24.7.1933: K.18: YR-A: KA.

henkilöt olivat hajottaneet Liittoa ja häirinneet sen toimintaa. Konkka uskoi nyt, että puoluetta vaivanneet sisäiset ongelmat johtuivat kansallissosialismi-sanan ymmärtämisestä kahdella eri tavalla: saksalaisittain ja suomalaisittain. Edellä mainitut erosivat toisistaan niin maailmankatsomukseltaan kuin käytännön ohjelmiltaan. Etenkin Hitlerin viimeaikaiset toimet ja sosialisointiohjelman hylkääminen lisäsivät Konkkan mukaan suomalaisten kansallissosialistien tarvetta erottautua saksalaisesta vastineestaan.⁵⁷³

Hakaristin Konkka totesi olevan kiinteässä yhteydessä kansallissosialismi-termiin. Symboli yhdistettiin poikkeuksetta saksalaiseen kansallissosialismiin ja sitä lukuisissa eri maissa jäljitteleviin liikkeisiin. Suomessa kyseistä merkkiä käyttivät julkisesti muun muassa SKJ:n jäsenet. Konkkan mukaan hakaristi oli muodostunut SKSL:n symboliksi ”ikään kuin vahingossa”. Kyseinen merkki ei kuitenkaan koskaan saavuttanut jäsenten suosiota, sillä he eivät halunneet tulla julkisesti yhdistetyiksi kalstalaisiin. Konkkan mukaan oli luonnollista, että jos kansallissosialismi-termistä luovuttaisiin, hylättäisiin samalla myös hakaristi. Mielenkiintoista kyllä hän sivuutti esityksessään täysin oman roolinsa kyseisen termin ja symbolin käyttöönotossa. Kansallissosialismin korvaavaksi termiksi Konkka ehdotti ”suomalaista sosialismia”, jota hän oli käyttänyt jo KT:n ohjelmassa. SKSL:n nimeksi hän suositteli ”Suomalaissosialistista Rintamaa”. Muita ehdotettuja nimiä olivat muun muassa Suomalaissosialistinen puolue, Suomalainen työväenpuolue ja Kansakunnan yhteisrintama. Konkka ei itse kannattanut puolue-termin omaksumista, sillä suomalaisen kansallissosialismin päämääränä oli korporatiivinen valtio, jossa puoluelaitosta ei olisi. Hakaristin korvaavan merkin puolestaan tuli olla ”suomalaiskansallinen” ja mahdollisimman lähellä suomalaista kansallissosialismia. Konkka korosti, että muutokset oli toteutettava välittömästi, ennen kuin Saksan politiikka ehtisi kääntyä ”vielä onnettomampaan suuntaan”. Asian ratkaisemiseksi päätettiin kutsua kokoon ylimääräinen edustajakokous ja liittoneuvosto keskustelemaan annetusta esityksestä.⁵⁷⁴

7.3 Punaista vai valkoista? – Lippukysymys luo katkeruutta

Konkan esittämistä muutoksista päästiin alustavaan sopuun mutta viralliset päätökset viipyivät. Nimenmuutos ei aiheuttanut suuria erimielisyyksiä, ja SKSL:n päätettiin jatkossa olevan

⁵⁷³ SKSL:n hallituksen esitys Suomen Kansallissosialistisen Liiton nimen muuttamiseksi ja hakaristi-symbolin hylkäämiseksi: K.18: YR-A: KA; Aikaisemmin esitystä on väitetty Ruudun laatimaksi ja ideoimaksi. Kirby 1980, 148.

⁵⁷⁴ SKSL:n hallituksen esitys Suomen Kansallissosialistisen Liiton nimen muuttamiseksi ja hakaristi-symbolin hylkäämiseksi: K.18: YR-A: KA; Soikkanen on tulkinnut puhdistukset jatkumoksi Ruudun Hitlerin politiikkaa ja saksalaista kansallissosialismia kohtaan esittämälle aatteelliselle kritiikille. Soikkanen 1991, 301–302. Tämä pitää paikkansa siinä mielessä, että Ruudun kriittinen suhtautuminen Hitleriin sai hänet todennäköisesti yhtymään Konkkan vaatimuksiin asiassa. Varsinaisten puhdistusten ideointi ja niihin liittyneet käytännön muutokset ilmensivät kuitenkin nimenomaisesti Konkkan suhtautumista saksalaiseen kansallissosialismiin ja Hitleriin.

”Suomalaissosialistinen puolue”. Konkka ei saanut tahtoaan täysin läpi, mutta tärkeintä oli kansallissosialismi-termistä luopuminen.⁵⁷⁵ Suuremmaksi ongelmaksi muodostui hakaristin korvaaminen uudella merkillä. Ilmeisesti merkki-asiassa päätettiin jäädä odottamaan maaseutuyhdistysten mielipiteitä asiasta. Konkka kuitenkin kyllästyi viivytelyyn ja organisoi joulukuussa kokouksen tekemään lopullisen päätöksen asiasta. Hallitus päätti hylätä hakaristin ja korvata sen Ruudun ehdottamalla kuviolla. Uusi kuvio muodostui viidestä neliöstä, joista neljä oli sinisiä ja niitä keskellä sitova neliö punainen. Yläneliö tarkoitti itsenäisyyttä, alaneliö suomalaisuutta, vasen neliö työn oikeutta, varmuutta ja tehoa, oikea neliö valtiollista kansalaiskasvatusta ja keskellä ollut punainen neliö sosialismia. Yksimielisestä päätöksestä tiedotettiin Kansallissosialistin seuraavassa numerossa.⁵⁷⁶ Tapahtunut nostatti kuitenkin pikaisen vastarinnan ja toisin kuin aikaisemmassa tutkimuksessa on väitetty, löytyi lopullinen ratkaisu asiaan vasta huomattavasti myöhemmin.⁵⁷⁷

Vuoden 1934 alussa hallituksen jäsenet Johan Tarkowski ja John Tuominen esittivät vastalauseensa merkki-asiassa tehdystä päätöksestä. Heidän mukaansa asian ratkaissut kokous ei ollut päätösvaltainen, sillä osa hallituksen jäsenistä oli tarkoituksella jätetty tilaisuuden ulkopuolelle. Kaksikko syytti tapahtuneesta Konkkaa – todennäköisesti täysin aiheellisesti.⁵⁷⁸ Kokouksesta oli nimittäin jätetty pois myös hänen läheinen toverinsa Saimala, joka väitti Konkkan järjestäneen äänestyksen tahallisesti hänelle sopimattomana aikana, sillä Konkka tiesi heidän välillään asiassa vallinneista näkemyseroista.⁵⁷⁹ Tarkowskin ja Tuomisen kohdalla Konkkan toimintaan vaikuttivat merkki-asian ohella muutkin erimielisyydet. Tuominen oli käynyt neuvotteluja eri järjestöjen kanssa mahdollisesta yhteistyöstä mutta syyllistynyt asiassa Konkkan mukaan omavaltaisuuteen. Lisäksi hän epäili Tuomista puolueen kaappausyrityksestä ja suunnitelmista jonkinlaisen hallituksen yläpuolella toimivan keskusjärjestön perustamiseksi. Tuominen puolestaan syytti neuvotteluiden karitumisesta Konkkan ”repiviä toimenpiteitä”. Ruutu asettui syntyneessä kiistassa oppipoikansa puolelle, vaikka hän tapansa mukaan pyrkiikin sovittelemaan asiaa. Konkkaa tuki myös puolueen varapuheenjohtajana toiminut Lahtinen, jonka ehdotuksesta Ruutu lopulta myöntyi Tuomisen ja

⁵⁷⁵ Konkka Ruudulle 9.1.1933: K.10: JK-A: SKS/KIA.

⁵⁷⁶ Tarkowski ja Tuominen SKSL:n liittoneuvoston puheenjohtajalle 26.2.1934: K.18: YR-A: KA; KS 20.12.1933; Uudesta merkistä myös Soikkanen 1991, 297; Ks. myös Ekberg 1991, 58.

⁵⁷⁷ Ekberg on väittänyt päätöksen uudesta merkistä syntyneen marraskuussa, vaikka asia tuolloin todellisuudessa otettiin vasta hallituksen toimesta esille. Ekberg 1991, 57; Myös Soikkanen on väittänyt merkki-asian ratkenneen samanaikaisesti uuden nimen valinnan kanssa. Soikkanen 1991, 297.

⁵⁷⁸ Tarkowski ja Tuominen SKSL:n liittoneuvoston puheenjohtajalle 26.2.1934: K.18: YR-A: KA. Kirje sisältää pöytäkirjan hallituksen 3.1.1934 pitämästä kokouksesta sekä pöytäkirjaotteita muista tilaisuuksista.

⁵⁷⁹ Saimala Ruudulle keskiviikkona 1934: K.18: YR-A: KA. Kirje on sisältönsä perusteella ajoitettavissa tammikuulle.

Tarkowskin erottamiseen hallituksesta. Samalla puolueen yleissihteeriksi valittiin Yrjö Kankaanpää Konkan siirtyessä huolehtimaan yksinomaan lehdestä.⁵⁸⁰

Ruudun välitön toiminta erottamisasiassa oli osoitus Konkan lisääntyneestä vaikutusvallasta, mutta taustalla oli myös vakavia ongelmia. Konkka oli jo vuodenvaihteessa vaatinut Tuomisen erottamista ja uhannut jättää kaikki tehtävänsä, ellei asiaan suostuttaisi. Valmiiksi laaditun erokirjelmän kopiokin on säilynyt hänen arkistossaan. Konkalla oli politiikan jättämiseen useita syitä, joista tärkeimpiä olivat perheen taloudellinen ahdinko ja valtavasta työmäärästä seurannut väsymys. Myös Kansallissosialistien taloudenhoito ja lehden toimittaminen olivat jääneet lähes yksin hänen harteilleen.⁵⁸¹ Tilannetta pahensivat puolueessa ilmenneet uudet ongelmat. Merkki-asian ohella polemiikkia syntyi uudesta lipusta. Lippuun oli tarkoitus tulla Ruudun ehdottama viisikuvio, joka Tarkowskia, Tuomista ja joitakin paikallisyhdistyksiä lukuun ottamatta yleisesti hyväksyttiin. Ongelmaksi sen sijaan muodostui lipun pohjavärin valinta. Konkka ja enemmistö HKS:n jäsenistä olivat sitä mieltä, että värin tuli ehdottomasti olla punainen. Konkan mielestä kyseinen väri oli taiteelliselta kannalta onnistunein ja antoi myös poliittisesti oikeanlaisen viestin. Sininen väri olisi voitu yhdistää IKL:n lippuun ja valkoinen väri puolestaan edusti Konkalle ”porvarillista rauhanaatetta”, jota suomalaissosialistit vastustivat. Asia herätti eräissä jäsenissä voimakkaita reaktioita. Suuttumusta lisäsi se, että Konkka ja muut punaisen värin kannattajat olivat muille ilmoittamatta lahjoittaneet kyseisen lipun julkisesti Ruudulle YKK:lla järjestetyssä pikkujoulujuhlissa.⁵⁸²

Eräs punaista väriä kiivaasti vastustaneista oli Saimala, joka katsoi tulleensa kysymyksessä sivuutetuksi ja syytti Konkkaa juonittelusta asiaan liittyvän kokouksen suhteen. Ruudulle hän lähetti asiasta luottamuksellisen kirjeen, joka alkoi Konkan ja Lahtisen pakottamalla anteeksipyyntöillä. Saimala ei omien sanojensa mukaan ollut juhlinut punalippua, mitä Konkka ja Lahtinen pitivät törkeänä rikoksena ”seurasääntöjä” vastaan. Saimala esitti oman ehdotuksensa tulevasta lipusta, todeten kuitenkin, että asiasta on ”yleensä turha mielipiteitä vaihtaa, sillä vaikka

⁵⁸⁰ Tarkowski ja Tuominen SKSL:n liittoneuvoston puheenjohtajalle 26.2.1934: K.18: YR-A: KA; Tarkowski Tampereen Kansallissosialistisen Yhdistyksen puheenjohtaja Matti Vähätuvulle 6.1.1934, jäljennös: K.18: YR-A: KA; Konkka toimi Kansallissosialistien apulaistoimittajana joulukuun ja tammikuun numeroissa ja siirtyi tämän jälkeen lehden päätoimittajaksi edeltäjänsä Jalmari Sarkasen jättäessä paikkansa. KS 20.12.1933, 16.1.1934, 31.1.1934; Vuoden 1936 keväällä Tarkowski ja Tuominen perustivat Emil Jutilan kanssa Yhteisrintama-nimisen järjestön, joka julistautui SKJ:n työn jatkajaksi ja oli poliittisesti Saksan kansallissosialistien linjoilla. Ks. Ekberg 1991, 120–122.

⁵⁸¹ Konkka SKSL:n paikallisyhdistyksille 10.1.1934: K.22: HSSRY-A: KA; ”Kun minä nyt ...”, otsikoimaton kirjelmäluonnos (kopio): K.10: JK-A: SKS/KIA; Tarkowski ja Tuominen SKSL:n liittoneuvoston puheenjohtajalle 26.2.1934: K.18: YR-A: KA.

⁵⁸² Konkka Ruudulle 9.1.1934: K.10: JK-A: SKS/KIA; Saimala Ruudulle keskiviikkona 1934: K.18: YR-A: KA. Kirje on sisältönsä perusteella ajoitettavissa tammikuulle; ”Kun minä nyt...”, otsikoimaton kirjelmäluonnos (kopio): K.10: JK-A: SKS/KIA; HKS:n kokous 17.1.1934, ptk: K.22: HSSRY-A: KA; Pikkujoulujuhlasta ks. myös KS 20.12.1933.

me kaikki toiset olisimme kuinkakin yksimielisiä ja Konkka on toista mieltä niin hän kuitenkin vie päähänpistonsa voittoon”. Taustalla näyttävät olleen pitempiaikaiset riidat, jotka lippukysymyksen myötä eskaloituivat. Saimalan mukaan Konkalla oli ”taistelukeinot”, joita muut kammoksuivat, eivätkä syntyneet ongelmat häntä yllättäneet. ”Olen Työjärjestön ajoilta asti huomannut p.o. henkilön erikoispiirteet, (häiritsevät erikoispiirteet) mutta olen katsonut tehtäväkseni olla häntä niin ’likellä’ kuin mahdollista ja sillä tavoin vaikuttaa häneen terveellisesti”, Saimala kirjoitti asioiden kulusta tietämättömälle Ruudulle. Hän ei kuitenkaan tarkemmin eritellyt käsityksiään Konkkan toiminnasta vaan lupautui antamaan asiasta tarvittaessa suullisen esityksen.⁵⁸³

Lippukysymyksen osalta myös Konkkan ja Ruudun näkemykset erosivat, vaikka asia ei aiheuttanutkaan varsinaista kiistaa heidän välilleen. Ruutu kannatti valkoista pohjaa, sillä hänen mukaansa Suomen kansallisvärejä ei saanut jättää ainoastaan porvarillisen luokkapoliittikan tunnuksiksi. Konkka puolestaan pysyi kannassaan, ja asian ratkaisu päätettiin jättää maaliskuussa järjestettävän edustajakokouksen tehtäväksi.⁵⁸⁴ Myös merkkikysymys aiheutti yhä ongelmia. Hallituksesta erotetut Tarkowski ja Tuominen eivät luovuttaneet vaan pitivät kohteluaan laittomana. Asiasta he syyttivät nyt Konkkan lisäksi Ruutua, joka oli taipunut hänen vaatimuksiinsa. Heidän mukaansa tämä todisti, kuinka avuttomaksi Ruutu itsensä ilman Konkkaa tunsu. Suuttumusta aiheutti myös ensin mainitun muuttunut kanta sosiaalidemokraatteihin. Kaksikon mukaan Ruutu oli lähentynyt poliittisesti SDP:tä, ja vaatinut ettei kyseistä puoluetta vastaan missään nimessä hyökättäisi, sillä suomalaissozialistit ja SDP pyrkivät samaan päämäärään, joskin eri teitä. Tarkowski ja Tuominen epäilivät tämän perusteella, etteivät muutokset puolueessa rajoittuisi ainoastaan merkkiin ja nimeen vaan koskisivat myös sen ohjelmaa. ”Tri Ruutu ja Konkka vievät liikkeemme meille aivan vieraalle suunnalle”, he totesivat katkerina.⁵⁸⁵

Hallituksesta erotettujen jäsenten syytöksillä ei ollut suurta painoarvoa, mutta todennäköisesti asiasta syntyneiden ongelmien ei haluttu toistuvan ja myös merkkikysymys päätettiin jättää edustajakokouksen ratkaistavaksi.⁵⁸⁶ Erimielisyyksistä huolimatta puolueen toimintaa kyettiin jatkamaan. Edustajakokousta odoteltaessa perustettiin muun muassa HKSY:n metallityöntekijäin ammattiosasto.⁵⁸⁷ Nimenmuutosasiassa puolestaan edettiin helmikuussa, jolloin HKSY:n nimi

⁵⁸³ Saimala Ruudulle keskiviikkona 1934: K.18: YR-A: KA. Kirje on sisältönsä perusteella ajoitettavissa tammikuulle.

⁵⁸⁴ ”Suomen Kansallissosialistinen Liitto 15.1.1934”, yleissihteeri Yrjö Kankaanpään kirjelmä: K.22: HSSRY-A: KA; HKSY:n kokous 17.1.1934, ptk: K.22: HSSRY-A: KA.

⁵⁸⁵ Tarkowski ja Tuominen SKSL:n liittoneuvoston puheenjohtajalle 26.2.1934: K.18: YR-A: KA; Ruudun lähentymisestä sosialidemokraattien kanssa ja siitä esitetystä kritiikistä ks. myös Soikkanen 1991, 307.

⁵⁸⁶ Esim. KS 3.4.1934.

⁵⁸⁷ HKSY:n metallityöntekijäin perustava kokous 15.1.1934, ptk: K.22: HSSRY-A: KA.

muutettiin muotoon ”Helsingin Suomalais-socialistit ry.”⁵⁸⁸ Samoihin aikoihin jaettiin ensimmäiset puolueopiston todistukset Konkkan järjestämiltä oppi- ja puhujakursseilta. Lisäksi yhdistykselle onnistuttiin hankkimaan uusi huoneisto, jossa Konkka järjesti maaliskuun alussa kolmen puhe- ja keskustelutilaisuuden sarjan. Esitelmässään hän tarkasteli suomalaissocialistien eroja suhteessa SKJ:öön, IKL:een ja sosiaalidemokraatteihin. Tarkoituksena oli saada paikalle myös edellä mainittujen ryhmien edustajia. Erityisesti Konkka toivoi Kalstan osallistumista, sillä hän oli yrittänyt haastaa tätä väittelyyn jo aiemmin. IKL:stä puhuessaan hän puolestaan odotti paikalle entistä vasemmaltaista Vilho Helasta ja pastori Elias Simojokea, joita rajusti kritisoineen ”avoimen kirjeen”⁵⁸⁹ hän oli julkaissut Kansallissocialistissa edellisen vuoden lopulla.⁵⁹⁰

Maaliskuun lopulla kauan odotettu kaksipäiväinen edustajakokous alkoi. Paikalla oli edustajia Helsingin lisäksi Tampereelta, Nokialta, Turusta ja Viipurista. Uudeksi merkiksi valittiin yksimielisesti Ruudun ehdottama viisikuvio, mutta lipun pohjavärin valinta jakoi kokouksen osanottajat kahteen eri leiriin. Kansallissocialistissa julkaistun tiedotteen mukaan enemmistö asettui aluksi kannattamaan punaista väriä, mutta keskustelun jälkeen sitä vastaan ilmeni niin painavia syitä, että äänet asiassa jakautuivat lopulta tasan. Lopullinen ratkaisuvälillä siirtyi tällöin Ruudulle, joka päätti asian valkoisen pohjavärin hyväksi. Kansallissocialistin mukaan suurin osa edustajista piti ratkaisua hyvänä. Valkoinen väri oli perusteltu, koska suomalaissocialistit eivät edustaneet ”punaista marxilaista socialismia” tai ”sinimustaa lapualaista luokkapoliittikkaa” vaan uutta suomalaista valtioajatusta. Lehden mukaan ilmapiiri kokouksen jälkeen oli hyvä ja eheä. Ohjelmalliset kysymykset eivät enää aiheuttaneet erimielisyyksiä, ja Liiton sisäinen taistelu saksalaisen ja suomalaisen kansallissocialismin välillä katsottiin päättyneeksi. Pienet erimielisyydet olivat toissijaisia. ”Meitä pitävät koossa suuri asia, uusi maailmankatsomus sekä ne tehtävät, jotka Suomen kansan yhteishyvän nimessä on suoritettava”, lehdessä ilmoitettiin juhlallisesti.⁵⁹¹

⁵⁸⁸ HKS:n kokous 21.2.1934, ptk: K.22: HSSRY-A: KA; Helmikuussa järjestettiin myös yhdistyksen vuosikokous. Puheenjohtajaksi valittiin jälleen Ruutu ja varapuheenjohtajana jatkoi hieman aiemmin toimeensa nimitetty V. A. Mattsson. HKS:n vuosikokous 24.2.1934, ptk: K.22: HSSRY-A: KA.

⁵⁸⁹ Konkkan mukaan kaksikon julkisista puheista oli ”tihkunut verta”. Hän huomautti, että karkotukset Inkeristä olivat alkaneet Lapuan liikkeen vaatimusten rajojen siirtämisestä Uraliin ollessa voimakkaimmillaan. Hänen mukaansa bolshevikit olivat sotaretken pelossa halunneet turvata rajaseudun, minkä seurauksena Pohjois-Inkeristä oli ”poistettu” kansallismielinen väestönosa – hänen oma perheensä ensimmäisten joukossa. Konkka pelkäsi tilanteen edelleen pahenevan, jos IKL ei lopettaisi Suur-Suomi -propagandaansa ja ”sotakiihotustaan”. Haaveitaan socialisista Suur-Suomesta hän ei ollut hylännyt, mutta asiasta oli hänen mielestään tuolloisissa oloissa parasta vaieta. Rinnastus Suur-Suomi -propagandan ja suomensukuisia kansoja kohdanneiden vainojen välillä myös selittää, miksi Konkka oli pysytellyt tästä itselleen tärkeästä asiasta pitkään hiljaa. KS 20.12.1933; Konkkan muista IKL:tä vastaan suunnatuista kirjoituksista ks. esim. KS 18.10.1933, 15.11.1933, 16.1.1934.

⁵⁹⁰ Toiminnasta ja uudesta Mikonkadulla sijainneesta huoneistosta ks. KS 28.2.1934; Todistusten myöntämisestä myös HKS:n kokous 21.2.1934, ptk: K.22: HSSRY-A: KA.

⁵⁹¹ KS 3.4.1934. Liittoneuvoston valituista uusista jäsenistä voidaan mainita esim. ylioppilas Unto Varjonen, joka tuli myöhemmin tunnetuksi SDP:n riveissä.

Edustajakokous ei Kansallissosialistin kauniista sanoista huolimatta välittömästi ratkaissut asiasta käytyä kiistaa. Erityistä hämmennystä herätti Konkan toiminta. Hän oli kokouksessa yllättäen asettunut tukemaan valkoista pohjaväriä, vaikka oli vielä hetkeä aiemmin esiintynyt punaisen värin kiivaimpana puolustajana ja ollut valmis julistamaan sen vastustajat suomalaissosialismin vihollisiksi. Asia herätti laajaa keskustelua Helsingin suomalaissosialistien viikkokokouksessa, ja Konkan toiminnasta lausuttiin ”hyvin eriäviä mielipiteitä”. Useat henkilöt olivat ilmeisen tuhtuneita tapahtuneesta, vaikka hänen ansionsa puolueen hyväksi tunnustettiin. Esimerkiksi Konkkaa aiemmin tukenut Lahtinen ei ollut toverinsa äkillisestä mielenmuutoksesta hyvillään vaan piti äänestystä laittomana. Yhdistys päättikin kääntyä hallituksen puoleen lippukysymyksen ottamiseksi uuteen käsittelyyn. Lopulta asiaan liittyvistä vaatimuksista kuitenkin luovuttiin, ja yhdistyksen jäsenet tyytyivät tehtyyn ratkaisuun.⁵⁹²

7.4 Loppuun palanut poliitikko – Konkka eroaa puolueesta

Suomalaissosialistien sisäiset ongelmat näyttivät viimein ratkaistuilta. Konkka oli tyytyväinen tehtyihin muutoksiin ja kevään aikana hän keskittyi Kansallissosialistin toimittamiseen yhdessä lehden johtokuntaan valittujen Saimalan ja Martti Laineen kanssa.⁵⁹³ Lehden palstoilla hän julkaisi useita IKL:tä, sosiaalidemokraatteja, sekä entistä työnantajaansa Elantoa ja sen johtoa kritisoivia kirjoituksiaan.⁵⁹⁴ Sisäisten ongelmien väistyttyä oli Konkalla jälleen mahdollisuus keskittyä poliittisiin vastustajiin kohdistettuihin hyökkäyksiin. Hänen hermojaan koetelleet puolueen sisäiset taistelut olivat kuitenkin vaatineet veronsa, ja hän oli pitkään ollut henkisesti rasittunut. Toukokuun alkupuolella Konkka päätti pitää ansaitun lepotaun ja matkustaa appivanhempiansa luokse maaseudun rauhaan. ”Kun tämä numero saapuu lukijoille, niin olen minä ehtinyt jo paljon kuokkia, kyntää, äestää ja kalastaa”, hän ilmoitti Kansallissosialistin lukijoille. Maalla ei hänen mukaansa harrastettu politiikkaa, ja siellä hän saisi viettää kesänsä rauhassa. Päätoimittajan ”virkistyslomasta” johtuen Kansallissosialistin oli määrä ilmestyä kesällä vain kerran kuukaudessa, kunnes Konkka jälleen syksyllä palaisi Helsinkiin.⁵⁹⁵

Tilanne oli aiempaa rauhallisempi, mutta vanhojen ongelmien tilalle muodostui pian uusia. Konkan ja Saimalan välit olivat pitkään olleet kireät. Kesällä viimeksi mainittu lähestyi Ruutua ikävillä

⁵⁹² Helsingin Suomalaissosialistit ry:n kokous 4.4.1934, ptk: K.22: HSSRY-A: KA; Helsingin Suomalaissosialistit ry:n viikkokokous 28.3.1934, ptk: K.22: HSSRY-A: KA; Konkan näkemyksistä esim. Konkka Ruudulle 9.1.1934: K.10: JK-A: KA; Enemmistö HKS:n jäsenistä asetui asiassa punaisen värin kannalle. HKS:n kokous 17.1.1934, ptk: K.22: HSSRY-A: KA. Tämän tutkielman lähdeaineistosta ei ole löytynyt Konkan toiminnalle mitään syvempää selitystä. Todennäköisintä on, että hän yksinkertaisesti muutti mielensä.

⁵⁹³ Saimalan ja Laineen nimittämisestä johtokuntaan esim. KS 3.4.1934.

⁵⁹⁴ KS 3.4.1934, 16.4.1934, 28.4.1934.

⁵⁹⁵ KS 16.5.1934; A. Konkka J. Konkalle 22.5.1934, 29.5.1934: 18: Kirjekokoelma 836: JK-A: SKS/KIA.

uutisilla: ”Nyt se myrkyn lykkäs, nim. se meidän hyvä J.K. – Hän suvaitsi lähettää suorastaan tökerön hävyttömän eroilmoituksen lehden johtokunnalle”. Saimalan mukaan Konkka oli suunnitellut lehteen uusia Elantoa kritisoivia kirjoituksia, joiden tarpeellisuutta oli alettu epäillä. Saimalan asiasta huomauttavan ”kohteliaan” kirjeen Konkka oli käsittänyt epäluottamuslauseeksi itselleen ja ilmoittanut jättävänsä tehtävänsä lehdessä. Kansallissosialistin toimituksessa ilmoitus otettiin kylmästi vastaan ja päätettiin, ettei Konkan kirjoituksia enää julkaistaisi lehden palstoilla. Saimala ilmoitti Ruudulle toivoneensa toverinsa pääsevän ”takaisin auran” mutta totesi samalla, ettei alistuisi suostuttelemaan häntä jatkamaan. Entistä johtajaansa monin korusanoin aiemmin ylistänyt Saimala oli tehnyt päätöksensä. ”Luulen, ettei aattemme sittenkään ole yhden ’ihmelapsen’ varassa, vaikkapa se nyt olisi kuinkakin ihmeellinen – vaimoineen”, hän totesi tyyliä. Konkka oli päättänyt toteuttaa erouhkauksensa, eikä Kansallissosialistin toimituksen jäsenillä ollut halua asian sovitteliseksi. Päinvastoin näyttää siltä, että eron pysyvyys haluttiin Saimalan ja eräiden muiden taholta varmistaa. Konkan välit olivat vuosien saatossa rikkoontuneet liian monen henkilön kanssa.⁵⁹⁶

Konkan laatima erokirjelmä ei ole säilynyt. Kritiikki hänen Elanto-kirjoituksiaan kohtaan oli kuitenkin mitä ilmeisimmin vain viimeinen pisara, joka johti lopulliseen ratkaisuun asiassa. Todennäköisesti eron pääasialliset syyt olivat samoja kuin vuodenvaihteessa, jolloin Konkka oli ensimmäisen kerran harkinnut tehtävistään luopumista. Suurimmaksi syyksi erolleen hän mainitsi tuolloin kirjallisen työnsä. Vuonna 1931 oli jäänyt kesken ”suuri yhteiskunnallinen romaani”, jonka kirjoittamiseen ei politiikkaan palaamisen jälkeen ollut aikaa. ”Ja vaikka minulla silloin tällöin olisi aikaa ollutkin, niin se henkinen rasitus, joka työstä SKSL:ssä on aiheutunut, ollut siksi ankaraa ja sisäisesti hajottavaa, etten ole milloinkaan voinut tuloa tuottavaan kirjalliseen työhön ryhtyä”, Konkka huomautti. Suurimpana motiivina paluulle kirjalliseen työhön oli hänen taloudellinen tilanteensa, joka vuoden 1933 helmikuusta lähtien oli ollut katastrofaalinen. Poliittinen toiminta oli maksanut Konkalle työpaikan Elanto-lehdessä, ja samalla oli päättynyt kuukausittainen palkan maksu. Työskentely kansallissosialismin parissa ei hänen rahapussiaan lihottanut. Käytännössä hän oli yli vuoden ajan joutunut elämään satunnaisten ansioiden ja Ruudulta saamiensa muutamien satojen markkojen suuruisten avustusten varassa.⁵⁹⁷

⁵⁹⁶ Lainaukset ”Pakinkylä 1934”, Saimala Ruudulle: K.18: YR-A: KA. Kirje on päiväämätön mutta ajoitettavissa kesä-heinäkuulle; Vastustuksesta Konkkaa kohtaan ks. myös A. Konkka J. Konkalle 22.5.1934, 29.5.1934: 18;

Kirjekokoelma 836: JK-A: SKS/KIA.

⁵⁹⁷ ”Kun minä nyt...”, otsikoimaton kirjelmäluonnos (kopio) K.10: JK-A: SKS/KIA; Erokirjelmän laatimisajankohdasta ks. Konkka SKSL:n paikallisyhdistyksille 16.1.1934: K.22: HSSRY-A: KA; Poliittisen toiminnan kirjalliselta työltä viemästä ajasta ja taloudellisesta huonosta tilanteesta ks. myös Ahonen et al. 1943, 647–648; Konkka 1947a, 256–257; Ruutu Konkalle elokuussa 1934: 103: Kirjekokoelma 834: JK-A: SKS/KIA.

Taloudellisesti vaikea tilanne vaati paljon myös Konkan perheeltä. Hänen mukaansa poliittinen toiminta oli ollut mahdollista ainoastaan Aili-vaimon uhrautuvaisuuden ansiosta. ”Painamalla elintasomme äärimmäiseen minimiin, olemme tulleet jotenkuten toimeen”, Konkka paljasti.⁵⁹⁸ Hyvän käsityksen tilanteen vakavuudesta tarjoaa hänen nimettömänä pysytelleen entisen puoluetoverinsa asiasta antama haastattelu. Hänen mukaansa Konkan kurja tilanne oli muiden jäsenten tiedossa, ja jatkuva puute kuvastui jo hänen ulkoisesta olemuksestaan:

Miehen posket olivat kuopalla, iho kalpea, puku huono, haalistunut ja kyynärpäistä rikki, hattu niin kulunut, että edessä oli reikä. Siitä reiästä laskimme usein leikkiä; sanoimme, että liiat höyryt pääsevät virtaamaan sen kautta ulos.⁵⁹⁹

Taloudellisten vaikeuksien ja politiikan viemän ajan johdosta myös Konkan perheen sisäinen rauha alkoi rakoilla.⁶⁰⁰ SKSL:n toiminnassa itekin mukana ollut Aili Konkka oli havainnut puolueen menestymisen mahdottomuuden. ”Minä tiedän yhtä hyvin kuin Sinäkin, että K.S.L. [SKSL] on uppoava alus, mutta olisin tahtonut kernaasti olla katsomassa ja lisäksi vielä jouduttamassa sitä upotusta olen [ollen] räjähdin itse”, hän kirjoitti virkistyslomaansa viettäneelle miehelleen. Koko puolueesta hän ei ollut omien sanojensa mukaan enää aikoihin välittänyt, eikä politiikan taakse jättäminen häntä harmittanut. ”Ei minua Helsinki ollenkaan ole siinä suhteessa turmellut, että olisin ihastunut poliittiseen juonitteluun”, maaseudulta lähtöisin oleva Aili vakuutti.⁶⁰¹

Poliittinen juonittelu korostuu myös Konkan vuodenvaihteessa laatimassa erokirjelmässä. Asiasta kirjoittaminen ei ollut hänelle helppoa: ”Ja nyt minä tulen syihin, joiden kertominen minulle on raskasta, mutta joista en kuitenkaan voi vaieta.” Koko toiminnan ajan Konkka paljasti saaneensa osakseen kritiikkiä ja syytöksiä puolueen huonon menestyksen johdosta. Hänen ”särmikkääksi” ja ”poistyöntäväksi” kuvailtua luonnettaan väitettiin ”kunnollisen aineksen” puolueesta karkottavaksi tekijäksi. Jatkuvat syytökset saivat Konkan lopulta epäilemään asian todella olevan näin, minkä seurauksena hän katsoi eronsa olevan paras ratkaisu. ”Sillä, minä en mitään toivo niin paljon kuin suomalaisen kansallissosialismin menestymistä”, hän vakuutti. Suurimpana vikanaan Konkka piti itseltään puuttuvia johtajaominaisuuksia. Hän oli nähnyt tehdyt virheet usein ennakoita mutta ei ollut yrityksistään huolimatta kyennyt niitä estämään. Oman kyvyttömyyteensä ohella Konkka kohdisti syyttävän sormensa Ruutuun. ”Minun ehdotuksiani eräiden vahingollisten henkilöiden viipymättömästä erottamisesta ei ole milloinkaan otettu ajallaan huomioon; vasta siten on erottaminen tapahtunut, kun nuo henkilöt ovat ehtineet tuottaa ja runsaasti vahinkoa”, hän totesi

⁵⁹⁸ ”Kun minä nyt...”, otsikoimaton kirjelmäluonnos (kopio) K.10: JK-A: SKS/KIA.

⁵⁹⁹ Osa haastattelusta on julkaistu Konkkaa koskevan artikkelin yhteydessä. Ahonen et al. 1943, 647–648.

⁶⁰⁰ Ahonen et al. 1943, 647.

⁶⁰¹ A. Konkka J. Konkalle 22.5.1934: 18: Kirjekokoelma 836: JK-A: SKS/KIA.

katkerana. Jatkuvat taistelut ja valtava työmäärä olivat Konkalle henkisesti kuluttavia.⁶⁰² Keväälle ajoittunut virkistysloma paljastaa, ettei tilanne ollut vuodenvaihteesta helpottanut.

Aiemmista erimielisyyksistä huolimatta Konkan suhde Ruutuun oli yhä hyvä ja läheinen. Eronsa jälkeen hän lähestyi oppi-isäänsä ja perusteli päätöstään. Varsinainen kirje ei ole säilynyt, mutta Ruudun vastaus paljastaa sen olleen samansuuntainen vuodenvaihteessa laaditun kirjelmäluonnoksen kanssa. Konkka ilmoitti aloittavansa syksyllä uuden elämän kirjailijana. Hänen aikomuksenaan ei ollut politiikan lopullinen hylkääminen, vaan hän uskoi edistävänsä asiaa paremmin kaunokirjallisen työnsä kautta. Ruutu oli asiasta samaa mieltä ja kertoi itsekin aikovansa jatkossa keskittyä kansantajuisten tieteellisten teostensa kirjoittamiseen eikä tuhlata aikaansa puheiden tai artikkelien laatimiseen. Ruutu oli oppipoikansa päätöksestä selvästi pahoillaan: ”Epäilemättä tämä saattaa minut pulaan, mutta olenhan tottunut siihen, että kykenevät miehet toinen toisensa jälkeen jättävät suom. sosialismin.” Konkkaa hän ei silti halunnut pidätellä, sillä rahaa hänen työstään maksamiseen ei ollut. Sitä paitsi Ruutu piti oppipoikansa menestyksen mahdollisuuksia kaunokirjailijana kaikkein suurimpina. Yhteistyön hän ei silti halunnut katkeavan vaan toivoi vielä voivansa neuvotella asioista kasvotusten. Hän toivotti oppipoikansa tervetulleeksi huvilalleen, ilmeisesti siinä toivossa, että tämä vielä päättäisi jatkaa toimintaansa suomalaissosialismin parissa. Pyynnöt tulivat kuitenkin auttamattoman myöhässä. Konkka oli päätöksensä jo tehnyt, eikä Ruutu selvästikään ollut tietoinen oppipoikansa ja Saimalan välirikon vakavuudesta.⁶⁰³

Lämpimästä suhteesta huolimatta kaksikon välille oli jälleen muodostunut poliittisia näkemuseroja. Konkka on myöhemmin todennut eronsa yhdeksi syyksi Ruudun kanssa ilmenneet ohjelmalliset erimielisyydet.⁶⁰⁴ Todennäköisesti hän viittasi Ruudun ja sosiaalidemokraattien lähentymiseen. Kevään 1934 aikana Ruutu oli muuttunut aiempaa myötämielisemmäksi SDP:tä kohtaan, mistä häntä olivat kritisoineet muun muassa Tarkowski ja Tuominen. Kaksikko yhdisti tietämättömyyttään myös Ruutua lähellä toimineen Konkan edellä mainittuun muutokseen, mutta tulkinta oli selvästi virheellinen.⁶⁰⁵ Kevään ja kesän aikana julkaisemissaan kirjoituksissa Konkka hyökkäsi lukuisia kertoja SDP:tä vastaan ajoittain rajuinkin sanankääntein.⁶⁰⁶ Sama linja jatkui

⁶⁰² ”Kun minä nyt...” otsikoimaton kirjelmäluonnos (kopio): K.10: JK-A: SKS/KIA; Syytöksistä ks. myös Konkka 1944, 199–200.

⁶⁰³ Ruutu Konkalle elokuussa 1934: 103: Kirjekokoelma 834: JK-A: SKS/KIA.

⁶⁰⁴ Ahonen et al. 1943, 647.

⁶⁰⁵ Tarkowski ja Tuominen SKSL:n liittoneuvoston puheenjohtajalle 26.2.1934: K.18: YR-A: KA; Kritiikistä Ruutua kohtaan myös Soikkanen 1991, 307.

⁶⁰⁶ KS 28.2.1934, 28.4.1934, 22.6.1934.

hänen järjestämässään kokouksissa, joissa hän haukkui alituisesti sosiaalidemokraatteja.⁶⁰⁷ Ruudun muuttunut suhtautuminen SDP:hen oli varmasti Konkan kannalta kiusallinen asia. Hänen poliittisten hyökkäystensä kärki oli vuodesta 1932 asti kohdistunut SDP:tä kohtaan sen puheenjohtajaa Tanneria myöten ja tämä oli näkynyt myös hänen henkilöönensä Suomen Sosialidemokraatissa⁶⁰⁸ suunnatussa arvostelussa, joka oli ajoin erittäinkin rajua.⁶⁰⁹ Tannerin julkinen arvostelu oli lisäksi johtanut hänen eroonsa Elanto-lehdestä, ja Ruutu oli selvästi tietoinen Konkan asiasta kokemasta katkeruudesta. Oppipojalleen osoitetun viimeisen kirjeensä lopuksi hän vielä viittasi asiaan:

J. K. Tapasin K. N. Rauhalan äskettäin eräällä laivalla täällä Päijänteellä ja hän kehui työtäsi Elannossa ja valitti, että jouduit sieltä pois. Arveli Tannerinkin sisimmässään sitä valittaneen.⁶¹⁰

Konkka ei silti mieltään muuttanut, eikä Ruutu enää nauttinut hänen silmissään samanlaista varauksetonta arvostusta kuin vielä muutamia vuosia aiemmin. Konkka oli kasvanut henkisesti irti oppi-isästään, ja kaksikon vuosia jatkunut yhteistyö tuli tiensä päähän. Eronsa jälkeen Konkka pysytteli kaukana politiikasta ja suomalaissosialisteista, palaten suunnitelmiansa mukaisesti kirjallisen työnsä pariin. Myöhemmin hän alkoi nauraa koko politiikalle ja tarkastella omaa toimintaansa huumorin valossa.⁶¹¹ Ruutu puolestaan jatkoi toimintaansa suomalaissosialistien parissa mutta joutui pian toteamaan haaveet poliittisesta menestyksestä turhiksi. Hänen ajattelunsa alkoi saada aiempaa vasemmistolaisempia painotuksia. Ruutu etääntyi yhä enemmän porvaristosta ja näki lopulta työväenluokan sosialismin varmimpana tukipylväänä, kuten Konkka oli omalta osaltaan tehnyt jo vuosia aiemmin.⁶¹² Vuoden 1937 alussa Ruutu liittyi jäljellä olevien kannattajiensa seuraamana SDP:n riveihin, ja suomalaissosialistien poliittinen taival jatkui uuden lipun alla.⁶¹³

⁶⁰⁷ Ilmoitus 1410/4.7.1934: amp 2906: EK-Valpo I: KA.

⁶⁰⁸ Lehti oli muista sosiaalidemokraattisista julkaisuista poiketen kokonaan SDP:n omistuksessa, joten tässä mielessä siinä esitettyjä näkemyksiä voidaan pitää puolueen hyväksyminä. Perälä 1998, 49.

⁶⁰⁹ Konkka Suomen Sosialidemokraatin toimitukselle 5.7.1933, vastineluonnos: K.10: JK-A: SKS/KIA; Konkan Tanneria kohtaan esittämästä arvostelusta ks. esim. ”Sosialidemokraattista puolueterroria ’puolueettomassa’ osuusliikkeessä”, artikkeliluonnos (kopio): K.10: JK-A: SKS/KIA; Myös Elanto-kirjoituksissaan Konkka kritisoi rajusti liikkeen johtoa ja tätä kautta myös entistä esimiestänsä Tanneria. KS 28.4.1934, 22.6.1934.

⁶¹⁰ Ruutu Konkalle elokuussa 1934: 103: Kirjekokoelma 834: JK-A: SKS/KIA.

⁶¹¹ Ahonen et al. 1943, 648–649; Konkka 1947a, 257; Konkka on myöhemmin maininnut Ibsenin *Brand*-teoksen vaikuttaneen häneen voimakkaasti, saaden hänet jättämään politiikan ja nauramaan koko ”puoluehommalle”. Konkka 1950, 213; Humoristisesta suhtautumisesta SKSL:n toimintaan ks. myös ”Koomillisia ja humoristisia piirteitä puoluehomma ajoiltani”, päiväämätön kirjoitus: K.10: JK-A: SKS/KIA.

⁶¹² Ruudun ajattelusta ks. Kangaspuro 1999, 207–209; Paakkunainen 1985, 28; Soikkanen 1991, 307–308.

⁶¹³ Ruutua SDP:hen seuranneista voidaan mainita esim. Yrjö Kilpeläinen ja Unto Varjonen. Soikkanen on osoittanut, Ruudun lähentymisen sosiaalidemokraattien kanssa olleen todellisuudessa varsin loogisen kehityksen lopputulos. SDP:n poliittinen linja oli vuosien saatossa lähentynyt suomalaissosialisteja. Esim. maanpuolustukseen oli omaksuttu myönteinen asenne ja tiukasta luokkataistelulinjasta oli luovuttu. Soikkanen 1991, 309–310.

Konkka kuvasi entisen oppi-isänsä päätöstä ja muuttuneita näkemyksiä myöhemmin romaanissaan *Riisutut naamiot*. Kaksikon välisten poliittisten näkemuserojen sekä Konkan kokemien vaikeuksien valossa on teoksen humoristisen pinnan alta havaittavissa myös ripaus katkeruutta:

Lopuksi oli jäljellä ainoastaan järjestönvanhin itse. Joulun jälkeen hänkin menetti uskonsa omaan puolueeseensa ja suoritettuaan eräitä ohjelmavertailuja ja -tarkistuksia liittyi siihen puolueeseen, josta Vornio oli aikoinaan eronnut. Yhdistys, jonka jäseneksi hän puolueeseen kirjoittautui, piti hänen kunniaukseen vastaanottotilaisuuden työväentalolla. Hän saapui talolle äsken ostamallaan uudella autollaan; myhäilevänä, vasenta viikseään sivellen, paksu maha tyytyväisenä siitä erinomaisesta päivällisestä, jota se sisällään kantoi, hän astui kirkkaasti valaistuun saliin juuri kun siellä hänen tervehdyksekseen laulettiin »Internatsionalen» säettä: »Nälkä meill on aina vieraanamme...»⁶¹⁴

8. PÄÄTELMÄT

Tämän pro gradu -tutkielman lähtökohtana oli ajatus Konkan jäämisestä Ruudun varjoon viimeksi mainitun aatteiden pohjalle syntyneiden käytännön hankkeiden osalta. Tästä asetelmasta tarkasteltiin Konkan roolia ja kaksikon välisen yhteistyön taustalla vaikuttaneita tekijöitä. Yleisellä tasolla Konkka osoittautui poliittisena toimijana aiempia tulkintoja selvästi itsenäisemmäksi ja hänen roolinsa luultua monipuolisemmaksi. Hänen henkilöönsä liitetyt merkitykset esimerkiksi Ruudun poliittisena assistenttina tai hänen uskottuna ja luotettuna ystävänä ovat osaltaan oikeutettuja, mutta eivät tästä huolimatta tavoita hänen roolinsa tai siihen liittyneen toiminnan lukuisia eri ulottuvuuksia. Aivan yhtä perustellusti Konkkaa voitaisiin haluttaessa kutsua yhteistyön vaiheesta riippuen Ruudun innokkaaksi oppipojaksi tai hänen poliittiseksi opponentikseen ja vastavoimakseen. Kaikkia edellä mainittuja merkityksiä leimaa kuitenkin Konkan tarkastelu Ruudun kautta, mikä ei tee oikeutta hänen todelliselle roolilleen vuosien 1927–1934 aikana.

Konkan rooli poliittisena toimijana ei ollut pysyvä vaan vaihteli tilanteesta ja ajankohdasta riippuen. Yhteistyön alkuvuosina 1927–1929 kyseessä osoitettiin olleen oppipoika-oppi-isä -suhde, jolloin Konkan toiminta oli selvästi alisteista Ruudun päätöksille ja ohjaukselle. Alusta lähtien hänen tehtävänä oli vastata käytännön asioista ja tämä osoittautui koko hänen poliittista toimintaansa määrittäväksi tekijäksi. Konkan vastuulle jäänyt työmäärä Päivän Utusten ja Tähystäjän kohdalla oli suuri ja johti vuoden 1929 lopulla loppuun palamiseen. Samanaikaisesti hän omaksui uuden identiteetin proletaarikirjailijana ja läheni henkisesti työväestöä etäännyen samalla porvaristosta ja myös entisistä tovereistaan. Vuonna 1932 uudelleen alkanut yhteistyö perustui näille lähtökohdille ja muodostui luonteeltaan aiemmasta poikkeavaksi. Konkka toimi itsenäisesti ja omaksui Ruudun

⁶¹⁴ Konkka 1944, 526.

näkemyksistä poikkeavia mielipiteitä, jotka pian konkretisoituivat ja johtivat kaksikon välien kiristymiseen. Konkka ei enää alistunut oppi-isänsä määräysvaltaan vaan esitti hänen päätöksiään kohtaan avointa kritiikkiä ajautuen lopulta oppositioasemaan SKSL:ssa. Tilanne jatkui vuoden 1933 kevääseen asti, ja ajoittain kaksikon välit olivat niin tulehtuneet, että Ruutu oli valmis erottamaan Konkan puolueesta. Samanaikaisesti hän kuitenkin joutui itse syrjäyttämisyriksen kohteeksi ja sai huomata asemansa Liitossa vähäiseksi, minkä seurauksena kaksikon välit jälleen lähenivät ja yhteistyön jatkuminen varmistui.

Seuraava merkittävä muutos Konkan roolissa tapahtui kesällä 1933, jolloin alkoi hänen hermojaan raastanut kamppailu SKSL:n hallituksen puheenjohtaja Ensio Uotin kanssa. Aiemmistä tapauksista poiketen Ruutu asettui tällä kertaa tukemaan oppipoikaansa, joka vaati täydellisten puhdistusten toteuttamista Liitossa. Ruutu yhtyi Konkan näkemyksiin ja Uoti erotettiin yhteisymmärryksessä puheenjohtajan paikalta. Tästä alkoi puolueen puhdistaminen ruutulaisuudelle vieraita näkemyksiä omaavista henkilöistä, ja useat Konkan ehdottamat organisatoriset muutokset otettiin viimein Ruudun suostumuksella käyttöön. Hänen vaikutusvaltansa puolueessa kasvoi ja hänen merkityksensä lisääntyi myös Ruudun silmissä. Konkan lisääntynyt rooli ja puhdistuksiin liittyneet käytännön muutokset herättivät kuitenkin vastustusta osassa jäsenistöä, ja myös hänen ja Ruudun välillään ilmeni uusia näkemyseroja. Samanaikaisesti työpaikan menetystä seuranneet taloudelliset vaikeudet ja koko puolueen toimintaa leimanneet sisäiset taistelut alkoivat vaatia veronsa. Kesällä 1934 Konkka päätti jättää paikkansa puolueessa ja hylätä vanhan taistelutoverinsa vuosikautia jatkuneen yhteisen taipaleen jälkeen. Eron koittaessa kaksikon välit olivat läheiset ja lämpimät, mutta Ruutu ei enää nauttinut Konkan silmissä samanlaista varauksetonta luottamusta kuin aiemmin ja oli etäännyntynyt hänestä vuosien saatossa myös poliittisesti. Ratkaisevaksi tekijäksi muodostui tässä suhteessa Ruudun ja SDP:n poliittinen lähentyminen, mihin puoluetta rajusti kritisoinut ja sen merkittävimpien edustajien kanssa riitaantunut Konkka ei enää kyennyt sopeutumaan.

Konkan rooliin liittyvien tulosten perusteella hänen voidaan toisaalta ajatella todella toimineen Ruudun ”varjossa”. Viimeksi mainitulla oli viimeinen sana niin käytännön kuin teoreettistenkin päätösten osalta, ja hänen valintojensa pohjalta syntyivät ne olosuhteet, joiden puitteissa Konkan oli toimittava. Hyvänä esimerkkinä tästä ovat Ruudun usein täysin itsenäisesti suorittamat SKSL:n hallituksen puheenjohtajanimitykset. Kaikki Ruudun valinnat, ehkä Granrothia lukuun ottamatta, osoittautuivat ennemmin tai myöhemmin Konkalle epämieluisiksi vaihtoehdoiksi, mutta näkemyksistään huolimatta hänen oli sopeuduttava tilanteeseen tai riskeerattava oma asemansa puolueessa. Ajoittain Konkka otti selvää etäisyyttä oppi-isäänsä ja toimi itsenäisesti hänen päätöksiään uhmaten, mutta tästä huolimatta hänen toimintaansa leimasi riippuvaisuus Ruudun

päätöksistä ja poliittisesta tuesta. Käytännön tasolla riippuvuus oli kuitenkin molemminpuolista. Ilman oppipoikansa käytännöllistä panosta ja ahkeruutta monet hankkeet olisivat todennäköisesti kaatuneet alkutekijöihinsä, ja SKSL:n perustaminenkin olisi jäänyt vain teorioiden tasolle. Ruutu tarvitsi Konkkaa myös oman asemansa puolueessa tullessa uhatuksi, mikä näkyi kaksikon välien lähentymisenä sisäisten ongelmien ollessa pahimmillaan. Oppi-isästään poiketen Konkka onnistui keräämään taakseen joukon uskollisia kannattajia, mikä korostaa hänen itsenäisyyttään ja poliittista merkittävyyttään. Konkalla oli merkittävä rooli paitsi Ruudun aatteiden levittäjänä ja käytännön organisaattorina myös hänen tärkeimpänä, mutta usein aliarvostettuna tukijanaan.⁶¹⁵

Kaksikon vuosikautia jatkunut yhteistyö perustui pääosin Kansalaiskorkeakoulussa syntyneelle aatetoveruudelle. Konkka omasi erinomaiset lähtökohdat Ruudun aatteiden omaksumiseen. Yhteiskunnallinen kiinnostus ja käsitykset kapitalistisen järjestelmän epäoikeudenmukaisuudesta syntyivät jo seminaariopintojen aikana, ja hänen näkemyksensä vallitsevista yhteiskunnallisista ongelmista vastasivat pitkälti Ruudun *Uudessa Suunnassa* esittämiä kantoja. Osaltaan asiaan osoitettiin vaikuttaneen myös Konkan lapsuuden ja nuoruuden kokemukset Inkerissä, jossa hän oli varttunut sosialismin ihanteita ja inkeriläisten kansallisia pyrkimyksiä korostaneessa poliittisessä ilmapiirissä. Näistä lähtökohdista hänen oli helppo omaksua Ruudun aatteiden kulmakivenä ollut ajatus sosialismin ja kansallisuusaatteen yhdistämisestä. Valtiososialismi edusti Konkalle rationaalista poliittista ratkaisumallia, jonka taustalla vaikuttaneet tieteelliset perusteet energetiikan ja yhteiskunnallisen historiatulkinnan muodossa hän korotti maailmankatsomukseksi. Juuri Ruudun ajatusten omaksuminen paitsi yhteiskunnallisella myös ideologisella tasolla selittää Konkan vuosia kestäneen ja monia vaikeuksia uhmanneen toiminnan valtiososialismin parissa.

Konkalle oli suuri merkitys myös valtiososialismin ulkopoliittisella ulottuvuudella, joka kosketti häntä henkilökohtaisella tasolla. Ruudun aatteita koskevassa tutkimuksessa verrattain vähäiselle huomiolle jäänyt ajatus sosialistisesta Suur-Suomesta korostui Konkan ajattelun ja toiminnan yhteydessä. Ruutu itse ei tarkasteltuna ajanjaksona juuri puhunut asiasta, ja Konkka hänen näkemyksensä omaksuneena noudatti samaa linjaa suurimman osan ajasta. Ajoittain hän kuitenkin innostui esittämään oppi-isäänsä konkreettisempia vaatimuksia asian suhteen. Taustalla oli sama poliittinen näkemys sopivasta ulkopoliittisesta tilanteesta ja Suomen sisäisten uudistusten välttämättömyydestä Suur-Suomen edellytyksinä, mutta kaksikon tulkinnat ensin mainitusta poikkesivat ajoittain toisistaan. Konkan asiaan liittyvien kannanottojen yksityiskohtaisempi

⁶¹⁵ Ruudulla oli Konkan ohella muitakin tukijoita, mutta heillä ei viimeksi mainitusta poiketen juuri ollut käytännön valtaa tai kykyä puolueen asioihin vaikuttamiseen. Tässä mielessä Konkka muodosti merkittävän poikkeuksen ja hänet voidaan käytännön tasolla korottaa Ruudun merkittävimmäksi yhteistyökumppaniksi.

tarkastelu tarjoaisi mahdollisesti lisävalaistusta myös Ruudun ajattelusta Suur-Suomi -kysymyksen suhteen. Erityisesti hänen kirjoituksensa Päivän Uutisissa tarjoavat uuden ikkunan myös Ruudun näkemyksiin aiheesta, sillä kuten tässä tutkielmassa osoitettiin, oli viimeksi mainitulla valta lehden poliittisesta sisällöstä ja hänen voidaan tämän perusteella katsoa vähinäänkin periaatteellisesti hyväksyneen Konkan artikkeleissaan asiasta julkituomat näkemykset.

Kaksikon välisen yhteistyön syntyyn vaikutti aatetoveruuden ohella Konkan huono työllisyystilanne, jolla oli todennäköisesti vaikutusta hänen aktiivisuuteensa Vasama-seurassa vuoden 1927 syksyllä. Asialla ei kuitenkaan voida katsoa olleen laajempaa merkitystä Konkan toiminnan kannalta. Päivän Uutisten aikoihin Konkan tilanne oli hyvin valoisa. Yhteiskunnallisen aseman nousu, perheen perustaminen ja tutustuminen moniin merkittäviin henkilöihin korostivat hänen saavuttamaansa hetkellistä menestystä. Lehden lakkauttaminen ja sitä seuranneen Tähystäjän kaatuminen taloudellisiin vaikeuksiin johtivat hänet kuitenkin lähes henkilökohtaisen katastrofin partaalle. Kokemistaan vaikeuksista huolimatta Konkka ei hylännyt poliittista vakaumustaan vaan suunnitteli ongelmien keskellä yhä jatkavansa taistelua kirjallisin keinoin. Hänen myöhempiä vaiheitaan 1930-luvulla leimasivat samoin jatkuvat taloudelliset vaikeudet, työpaikan menetys politikoinnin seurauksena sekä julkisten poliittisten hyökkäysten kohteeksi joutumisen mukanaan tuomat rasitukset. Taloudellisten tai henkilökohtaisten etujen merkitys yhteistyön taustalla vaikuttaneina tekijöinä voidaan täten jättää pois laskuista. Konkka jatkoi toimintaansa niin huonoina kuin hyvinäkin aikoina, eikä Ruudun aatteiden parissa toimiminen tuonut hänelle vuoden 1928 jälkeen materiaalisessa mielessä muuta kuin ongelmia. Tämä kertoo hänen aatteellisen vakaumuksensa vahvuudesta, mikä vuosien 1932–1934 aikana ilmeni suoranaisena fanaattisuutena, saaden ajoittain uskonnollista hurmostakin muistuttaneita piirteitä.

Konkan suhtautuminen Ruutuun ei silti ollut kritiikitöntä, vaan hän huomasi oppi-isänsä soveltumattomuuden käytännön politiikkaan, eikä hän myöskään pelännyt tuoda asiaan liittyviä näkemyksiään julki. Kaksikon välillä ilmeni lisäksi vuodesta 1932 lähtien selviä poliittisia erimielisyyksiä niin käytännön toiminnan kuin teoreettistenkin näkemysten osalta. Erityistä kiistaa aiheuttivat erimielisyydet menettelytavoista. Ruudun sovitteluun ja kompromisseihin nojautuva politiikka turhautti hänen radikaalimpia toimintatapoja kannattanutta oppipoikaansa. Ongelmista ja lähes välien rikkoutumisesta huolimatta Konkka jatkoi yhteistyötään Ruudun kanssa, vaikka asettuikin vastustamaan hänen päätöksiään useaan eri otteeseen. Poliittisten erimielisyyksien valossa pelkkä aatetoveruus ei yksinään selitä hänen toimintaansa. Yhteistyön jatkumiseen vaikuttaneena tekijänä olikin ideologisten syiden lisäksi Konkan Ruutua kohtaan tuntema suuri kunnioitus ja arvostus, jotka eivät horjuneet edes kaksikon välisen ystävyuden ajoittain rakoillessa.

Konkka piti Ruutua henkisenä oppi-isänään, jonka yhteiskunnalliset teoriat tarjosivat vastauksen hänen mieltään vuosikausia vaivanneisiin kysymyksiin. Ruudulla oli Konkan silmissä näiden aatteiden kehittäjänä asema suurimpana Suomen koskaan synnyttämänä ”valtiollisena ajattelijana”, eikä viimeksi mainitun usko oppi-isäänsä suurena ideologisena auktoriteettina koskaan horjunut, vaikka hän vuosien saatossa sai kokea myös monet tämän puutteista.

Konkan tarkastelun ohessa syntyi myös Ruudun toimintaa erityisesti vuosina 1932–1934 valottavaa tietoa. Toisin kuin aiemmin on tulkittu, ei Ruudulla ollut osuutta Uusi Suunta -lehden julkaisemiseen, ja myös sen yhteydessä uudelleen omaksutun kansallissosialismi-termin käyttöönotto tapahtui lähdeaineiston valossa Konkan päätöksen seurauksena. Ensin mainitun suhdetta kyseiseen käsitteeseen ja sen käyttöön on tarkastellut muun muassa Timo Soikkanen, mutta tämän tutkielman tulosten perusteella asiaa olisi lähestyttävä Konkan kautta.⁶¹⁶ Samoin vuoden 1933 syksyllä alkaneet SKSL:n sisäiset puhdistukset ja niitä seuranneet käytännön muutokset osoitettiin Konkan ideoimiksi. Ruudun rooli asian suhteen puolestaan osoittautui vähäiseksi – hän hyväksyi muutokset muttei osallistunut niiden suunnitteluun.⁶¹⁷ Viimeksi mainitun roolin käytännön toimijana voidaan lisäksi todeta jääneen yleisellä tasolla selvästi Konkkaa vähäisemmäksi. Ruudulla ei ollut merkittävää roolia puolueen linjataistelussa, eikä hän suurissa määrin osallistunut myöskään käytännön toimintaan, kuten julkisiin esiintymisiin tai toiminnan organisointiin. Päinvastoin käytännön asiat jäivät etenkin vuoden 1932 aikana suurelta osin Konkan harteille, ja häntä vastustaneilla tahoilla puolestaan oli omat aktiivinsa, jotka johtivat toimintaa. Ruudulla oli esimiehenä lopullinen päätösvalta puolueen asioihin, mutta hän näyttää usein jääneen käytännön politiikan ja puolueen sisäisten riitojen ulkopuolelle. Tämä havainto tukee käsitystä Ruudusta etupäässä teoriaan keskittyneenä toimijana.

Olellaisena Ruudun rooliin ja siihen kohdistuneisiin aiempiin ennakoasetelmiin liittyvänä havaintona on pidettävä lisäksi sitä, ettei Ruutu todellisuudessa usein edes pyrkinyt ottamaan osaa käytännön politiikkaan vaan luovutti vastuun asiasta suosiolla muiden harteille. Aikaisemmalle tutkimukselle on ollut tyypillistä Ruudun roolin korostaminen, ja hänen kauttaan on ajoittain tarkasteltu ilmiöitä ja toiminnan piirteitä, joiden kanssa hänellä ei todellisuudessa ollut juuri mitään tekemistä. Ruutu itse perusteli vähäistä käytännön poliittista panostaan akateemisen uransa ja erityisesti Helsingin yliopiston professorina toimimisen vaatimalla ajalla sekä yhteiskunnallisen

⁶¹⁶ Soikkanen 1991, 276–278.

⁶¹⁷ Esim. Kirby on väittänyt nimenmuutosta ja hakaristin hylkäämistä Ruudun ideoimiksi muutoksiksi. Kirby 1980, 148; Soikkanen ja Paakkunainen puolestaan ovat katsoleet muutosten ilmentäneen Ruudun muuttunutta suhtautumista saksalaiseen kansallissosialismiin ja Hitleriin. Soikkanen 1991, 301–302; Paakkunainen 1985, 22. Ruudun suostuminen Konkan ehdotuksiin voidaan toisaalta nähdä hänen muuttuneiden näkemystensä loogisena jatkumona.

asemansa edellyttämällä varovaisuudella, joka ei sallinut täysimittaista osallistumista poliittiseen taisteluun ja siihen liittyvään demagogiaan. Ruutuun jatkossa kohdistuvan tutkimuksen osalta voidaan tämän perusteella todeta, että hänen toimintaansa vuosien 1932–1934 aikana olisi hedelmällisintä lähestyä eräänlaisena tasapainoiluna politiikan ja akateemisen uran välillä, joista jälkimmäisen osoittautui hänelle tämän tutkielman perusteella usein ensin mainittua tärkeämmäksi.

Konkan ohella tutkielmassa nousi esiin muitakin aiemmin vähäiselle huomiolle tai kokonaan tarkastelun ulkopuolelle jääneitä henkilöitä, joilla oli tärkeä merkitys toiminnan kannalta. Tässä mielessä omaksuttua uudenlaista näkökulmaa voidaan pitää onnistuneena. Aiemman monoliittisen kuvan tilalle nousivat jatkuvasti elävät valta- ja toimintakeskukset, minkä seurauksena myös kokonaiskuva muodostui uudenlaiseksi. Ruutulaisten poliittinen toiminta ei rakentunut ainoastaan Ruudun tai Konkan päätösten varaan, vaan kyseessä oli jatkuvasti elänyt kamppailu erilaisia näkemyksiä omaavien henkilöiden ja ryhmittymien välillä. Tämä ilmeni erityisesti vuoden 1933 keväällä, jolloin SKSL ei tilanteen ollessa pahimmillaan ollut todellisuudessa sen paremmin Ruudun kuin Konkankaan hallussa. Nämä SKSL:n toimintaa leimanneet sisäiset kamppailut on aiemmin kuvattu ruutulaisten ja saksalaista kansallissosialismia edustaneiden tahojen välisenä linjataisteluna.⁶¹⁸ Näkemys on kuitenkin auttamattoman pelkistetty. Todellisuudessa kamppailujen taustalla olivat monet tekijät, kuten henkilökohtaiset ristiriidat, vähäisemmät poliittiset näkemuserot sekä erimielisyydet Liiton toimintatavoista. Tärkeä osansa asiassa oli myös Konkan taipumuksella riitautua erimielttä olleiden henkilöiden kanssa, ja tähän liittyneet jatkuvat ongelmat leimasivat myös hänen toimintaansa, ajaen hänet usein kiivaiden ja rasittavien taisteluiden keskelle.

Aiemmin piiloon jääneeksi, mutta SKSL:n sisäisten taisteluiden kannalta merkittäväksi elementiksi osoitettiin lisäksi jakolinja Konkan edustaman vasemmistolaisen kansallissosialismin tulkinnan ja Ruudun edustaman porvaristoon ja oikeistoon myötämielisesti suhtautuneen suuntauksen välillä. Käytännössä tämä ilmeni erimielisyytenä kansallissosialismin suhteesta eri yhteiskuntaluokkiin. Konkan mukaan kansallissosialismin toteuttamisen varmin tuki oli työväestö ja porvaristo ja lapualaiset sen suurimpia vihollisia. Ruutu puolestaan katsoi sosialismin levittämisen porvariston keskuuteen kaikkein tärkeimmäksi tehtäväksi. Poliittisesti Konkka asettui siis oppi-isäänsä nähden selvästi vasemmalle. Kaksikon välisiä näkemuseroja tarkasteltiin tämän tutkielman yhteydessä kuitenkin etupäässä käytännön poliittisella eikä ideologisella tasolla. Konkan näkemysten laajempi aatteellinen tausta ja hänen mahdollisesti muilta kuin Ruudulta omaksumansa vaikutteet jäivät varsin vähäisen tarkastelun kohteeksi. Kaksikon välisiin aatteellisiin näkemuseroihin kohdistuvan

⁶¹⁸ Ks. esim. Soikkanen 1991, 296; Kirby 1980, 148.

yksityiskohtaisemman tutkimuksen kautta kyettäisiin mahdollisesti saamaan uutta tietoa Ruudun poliittisten teorioiden eri ulottuvuuksista ja niihin liittyvistä erilaisista tulkinnan mahdollisuuksista.

Tämä tutkielma toimii lisäksi avauksena Konkan elämään kohdistuvalle historiantutkimukselle ja poliittisyhteiskunnallisesta painotuksestaan huolimatta tarjoaa varsin kattavan kuvan hänen elämänsä vaiheista vuosina 1904–1934. Lähtökohtana oli Konkan poliittiseen toimintaan keskittyminen ja hänen kirjallisen uransa ja henkilökohtaisen elämänsä rajaaminen tarkastelun ulkopuolelle. Käytännössä hänen toimintansa ja ajattelunsa ymmärtäminen edellyttivät kuitenkin myös viimeksi mainittujen aiottua laajempaa käsittelyä. Yksityiskohtaisempi tutkimus esimerkiksi Konkan kirjallisen uran alkuvaiheista tarjoaisi tästä huolimatta todennäköisesti uusia näkökulmia myös hänen poliittisen uransa ymmärtämiseksi. Lisäksi hänen elämänsä vaiheet vuosien 1934–1970 väliltä ovat yhä tutkimatta, mutta tämän tutkielman tulosten kautta toivottavasti aiempaa helpommin lähestyttävissä. Konkan arkistossa säilytettävät kattavat alkuperäislähteet tarjoavat mahdollisuuden hänen elämänsä tarkasteluun lukuisista eri näkökulmista. Lisäksi on syytä korostaa tässä tutkielmassa ensimmäistä kertaa laaja-alaisena lähdeaineistona hyödynnettyjen Konkan omaelämäkerrallisten romaanien potentiaalia jatkotutkimuksen kannalta. Konkan teokset osoittautuivat laajasti hänen kokemuksiinsa perustuviksi kuvauksiksi, jotka tarjoavat ainutlaatuisen ikkunan useisiin historiallisiin tapahtumiin ja ilmiöihin. Teosten ja alkuperäislähteiden rinnakkaisen tarkastelun perusteella voidaan lisäksi todeta, ettei Konkka romaaneja laatiessaan ole toiminut yksin muistinsa varassa, vaan aineistona on selvästi käytetty hänen arkistossaan säilytettäviä kirjeitä, päiväkirjoja ja muita asiakirjoja. Tämä lisää teosten historiallista käyttöarvoa ja kyseinen havainto on syytä huomioida myös asiaan mahdollisesti kohdistuvassa kirjallisuudentutkimuksessa.

9. LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

I ARKISTOLÄHTEET

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkisto (SKS/KIA)

JUHANI KONKAN ARKISTO 1904–1970

Päiväkirjat, muistelmat ja muistiinpanot. Kansio 9.

Suomen Kansallissosialistisen Liiton, Kansallissosialistisen Työjärjestön ym. poliittisia asiakirjoja 1928–1934. Kansio 10.

Kirjekokoelma 834

Aktit 41 & 103.

Kirjekokoelma 835

Aktit 13, 14 & 72.

Kirjekokoelma 836

Aktit 18 & 62.

Kansallisarkisto (KA)

YRJÖ RUUDUN ARKISTO 1917–1956

Kirjeenvaihto 1919–1956

Kirjeenvaihtoa 1919–1956. Kotelo 2.

Päiväkirjamuistiinpanot 1936–1956

Päivä- ja muistikirjat 1936–1956. Kotelo 3.

Toiminta-asiakirjat 1917–1956

Yhteiskunnallinen Korkeakoulu. Kotelo 14.

Kansallissosialismi. Kotelo 18.

HELSINGIN SUOMALAISSOSIALISTIT RY:N ARKISTO 1923–1934 (Sisältyy Yrjö Ruudun arkistoon).

Aineisto 1923–1934

Pöytäkirjoja 1932–1934. Kotelo 22 Yrjö Ruudun arkisto.

Muuta aineistoa 1923–1934. Kotelo 22 Yrjö Ruudun arkisto.

ETSIVÄN KESKUSPOLIISIN – VALTIOLLISEN POLIISIN I ARKISTO (EK-Valpo I)

Asiamapit

2906 Erilaisia puolue- ja muita järjestöjä.

II PAINETUT LÄHTEET

Juhani Konkkan tuotanto

Konkka 1928

Konkka, Juhani, *Taloudelliseen kansanvaltaan! Kansallisen yhteiskuntapolitiikan vaatimuksia*. Viipuri, 1928.

Konkka 1939

Konkka, Juhani, *Kahden maailman rajalla*. WSOY: Porvoo, 1939.

Konkka 1943

Konkka, Juhani, *Kulkurin kesä*. Toinen painos. WSOY: Porvoo, 1943.

Konkka 1944

Konkka, Juhani, *Riisutut naamiot*. WSOY: Porvoo, 1944.

Konkka 1945

Konkka, Juhani, *Kulkurin kahleet*. WSOY: Porvoo, 1945.

Konkka 1946

Konkka, Juhani, *Kulkurin koulut*. WSOY: Porvoo, 1946.

Konkka 1947a

Konkka, Juhani, 'Juhani Konkka'. Teoksessa Pekkanen, Toivo & Rauanheimo, Reino (toim.), *Uno Kailaasta Aila Meriluotoon: suomalaisten kirjailijain elämäkertoja*. WSOY: Porvoo, 1947, 253–258.

Konkka 1947b

Konkka, Juhani, *Tuhlattu aarre: eli Sakari Korkian seikkailut Helsingin kirjailija- ja boheemimaailmassa*. WSOY: Porvoo, 1947.

Konkka 1950

Konkka, Juhani, *Elämän antimet: kirjeitä Koskenpesästä*. WSOY: Porvoo, 1950.

Konkka 1958

Konkka, Juhani, *Pietarin valot*. WSOY: Porvoo, 1958.

Torikka 1929

Torikka, Urho, *Me sankarit: kuvaus Karjalan retkeltä*. Kansanvalta: Helsinki, 1929.

Torikka 1931

Torikka, Urho, *Punainen myrsky: romaani Inkerinmaalta*. Otava: Helsinki, 1931.

Kauno- ja aikalaikirjallisuus

Ahonen et al. 1943

s.n., 'Juhani Konkka'. Teoksessa Ahonen, Albin, Haavio, Martti & Mikkonen, V. I. (toim.), *Aleksis Kivistä Saima Harmajaan: suomalaisten kirjailijain elämäkertoja*. WSOY: Porvoo, 1943, 638–650.

Franzen 2012

Franzen, Jonathan, *Farther Away*. Fourth estate: Lontoo, 2012.

Haavio 1972

Haavio, Martti, *Nuoruusvuodet: Kronikka vuosilta 1906–1924*. WSOY: Porvoo, 1972.

Hällström & Laitinen 1930

Hällström, K. H., Laitinen, A. A. A., 'Sortavalan seminaarin ja sen harjoituskoulujen opettajat'. Teoksessa *Sortavalan seminaari 1880–1930*. Valistus: Helsinki, 1930, 172–224.

Kekkonen 1981

Kekkonen, Urho, *Vuosisatani I*. Otava: Helsinki, 1981.

Konkka 1995

Konkka, Anita, *Johanneksen tunnustukset*. Tammi: Helsinki, 1995.

Konkka 2001

Konkka, Anita, *Musta passi*. Tammi: Helsinki, 2001.

Kuusamo 1932

Kuusamo, Kaarlo, *Itä-Karjalan kansanopisto 1906–1931*. Impilahti, 1932.

Kuusi 1985

Kuusi, Matti, *Ohituksia*. Otava: Helsinki, 1985.

Mylläri 1971

Mylläri, Heikki, 'Juhani Konkka - inkeriläinen kirjailija'. *Inkeriläisten viesti* 10/1971, 3–6.

Palomeri 1953

Palomeri, R., *30-luvun kuvat*. Tammi: Helsinki, 1953.

Relander 1930

Relander, O., 'Sortavalan seminaarin vaiheita'. Teoksessa *Sortavalan seminaari 1880–1930*. Valistus: Helsinki, 1930, 9–148.

Ruuth 1920

Ruuth, Y. O., *Uusi Suunta: suomalaisen yhteiskuntaohjelman ääriviivoja*. Jyväskylä, 1920.

Ruuth 1922

Ruuth, Y. O., *Kansakunta: poliittinen tutkimus*. Helsinki, 1922.

Ruuth 1924

Ruuth, Y. O., *Kehitys ja edistys valtiollisina kysymyksinä. Vertaileva esitys edistysteorioiden suhteesta valtiotaitoon ja valtiolliseen toimintaan*. Helsinki, 1924.

Ruutu 1932

Ruutu, Yrjö, *Ajan vaatimus*. Helsinki, 1932.

Ruutu 1934

Ruutu, Yrjö, *Nykyajan kansainvälinen politiikka*. Gummerus: Jyväskylä, 1934.

Uino 1997

Rakas Päiväkirja: Urho ja Sylvi Kekkonen kirjeenvaihtoa vuosilta 1924–1945. Toim. Uino, Ari, Otava: Helsinki, 1997.

Uoti 1935

Uoti, Ensio, *Kansan Työ*. Suomalais-socialistisia julkaisuja. Suomalais-socialistinen työväen puolue: Helsinki, 1935.

Väyrynen 1935

Väyrynen, Osmo, *Suomalais-socialismin suuntaviivat: historia*. Suomalais-socialistinen julkaisusarja B2. Tampereen suomalais-socialistinen yhdistys: Tampere, 1935.

Sanoma- ja aikakauslehdet

Aika 1933.

Helsingin Sanomat (HS) 4.4.1933, 6.4.1933.

Iltalehti (IL) 6.6.1928.

Kansallissocialisti (KS) 1932–1934.

Neva 23.11.1907, 8.8.1917.

Päivän Uutiset (PU) 1928–1929.

Suomenmaa 7.4.1933.

Suomen Sosialidemokraatti (SS) 1929–1934.

Svenska Pressen 8.4.1932.

Tulenkantajat 13–14/1929.

Työn Ääni 24.8.1928.

Työväenjärjestöjen Tiedonantaja 17.12.1929.

Tähystäjä 1929–1930.

Uusi Suunta 8.4.1932.

III TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Ahtokari 2000

Ahtokari, Reijo, *Salat ja valat: Vapaamuurarit suomalaisessa yhteiskunnassa ja julkisuudessa 1756–1996*. Bibliotheca historica 54. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 2000.

Ajo 2006

Ajo, Martti, 'Sirenius, Sigfrid (1877–1961): setlementtiliikkeen uranuurtaja, merimiespappi'. *Kansallisbiografia*. [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/3077/>]. Luettu 20.4.2014.

Antola 1983

Antola, Esko, 'Kansainvälinen politiikka suomalaisessa valtio-opissa'. Teoksessa Nousiainen, Jaakko & Anckar, Dag (toim.), *Valtio ja yhteiskunta. Tutkielmia suomalaisen valtiollisen ajattelun ja valtio-opin historiasta*. WSOY: Porvoo, 1983, 225–260.

Autio 1997

Autio, Veli-Matti, 'Oittinen, Reino Henrik (1912–1978): opetusministeri, kouluhallituksen pääjohtaja, kulttuuripoliitikko'. *Kansallisbiografia*.

[<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/647/>]. Luettu 8.6.2014.

Bergholm 2007

Bergholm, Tapio, 'Wälläri, Niilo (1897–1967): Suomen Merimies-Unionin puheenjohtaja'. *Kansallisbiografia*. [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/2141/>]. Luettu 4.3.2014.

Borg 2000

Borg, Olavi, *Valtio-opin historiaa Platonista nykyaikaan Y. Ruudun tulkitsemana*. Tampereen yliopisto: Tampere, 2000.

Ekberg 1991

Ekberg, Henrik, *Führerns trogna följeslagare: Den finländska nazismen 1932–1944*. Schildts: Tammisaari, 1991.

Eskelinen 2004

Eskelinen, Heikki, *Me tahdoimme suureksi Suomenmaan: Akateemisen Karjala-Seuran historia I: Tausta, organisaatio, aatteet ja asema yhteiskunnassa 1922–1939*. WSOY: Helsinki, 2004.

Eskola 2004

Eskola, Eija, *Suosittelut, valitut ja luetut: kirjallisuus kirjastoissa 1918–1939*. Acta Universitatis Tamperensis 1049. Tampere University Press: Tampere, 2004.

Flink 1991

Flink, Toivo, 'Vainoja Inkerissä'. Teoksessa Nevalainen, Pekka & Sihvo, Hannes (toim.), *Inkeri: historia, kansa, kulttuuri*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 547. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 1991, 310–318.

Flink 2000

Flink, Toivo, *Maaorjuuden ja vallankumouksen puristuksessa: Inkerin ja Pietarin suomalaisten sivistys-, kulttuuri- ja itsetuntopyrkimyksiä vuosina 1861–1917*. Turun yliopiston julkaisuja C 160. Turun yliopisto: Turku, 2000.

Haltsonen 1969

Haltsonen, Sulo, 'Inkerin suomalaisen koulun ja kansanvalistuksen vaiheita'. Teoksessa *Inkerin Suomalaisten Historia*. Inkeriläisten Sivistyssäätiö: Jyväskylä, 1969, 187–241.

Hanski 2006

Hanski, Jari, *Juutalaisviha Suomessa 1918–1944*. Ajatus: Helsinki, 2006.

Hiedanniemi 1980

Hiedanniemi, Britta, *Kulttuuriin verhottua politiikkaa: kansallissosialistisen Saksan kulttuuripropaganda Suomessa 1933–1940*. Otava: Helsinki, 1980.

Hyrkkänen 2002

Hyrkkänen, Markku, *Aatehistorian mieli*. Vastapaino: Tampere, 2002.

Hyvärinen 1998

Hyvärinen, Matti, 'Lukemisen neljä käännettä'. Teoksessa Hyvärinen, Matti, Peltonen, Eeva & Vilkkö, Anni (toim.), *Liikkuvat erot: Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa*. Vastapaino: Tampere, 1998, 311–336.

Härkönen et al. 1940

Härkönen, Iivo, Pankakoski, K. H. & Seppä, Väinö, *Sortavalan seminaari 1880–1940: muistojulkaisu*. Valistus: Helsinki, 1940.

Immonen 1987

Immonen, Kari, *Ryssästä saa puhua...: Neuvostoliitto suomalaisessa julkisuudessa ja kirjat julkisuuden muotona 1918–1939*. Otava: Helsinki, 1987.

Isosaari 1989

Isosaari, Jussi, *Seminaarista yhteiskuntaan: Sortavalan seminaarista vuosina 1883–1940 valmistuneet kansakoulunopettajat maamme kulttuuri-, yhteiskunta- ja talouselämän vaikuttajina*. Suomen Kouluhistoriallisen Seuran julkaisuja. Kymölän kilta: Helsinki, 1989.

Jänis 2007

Jänis, Marja, 'Juhani Konkka (1904–1970)'. Teoksessa Riikonen, H. K., Kovala, Urpo, Kujamäki, Pekka & Paloposki, Outi (toim.), *Suomennoskirjallisuuden historia 2*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1112. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 2007, 473–476.

Kaarninen 2001

Kaarninen, Pekka, 'Kilpeläinen, Yrjö (1907–1955): toimittaja, kansanedustaja, Työväen Akatemian rehtori'. *Kansallisbiografia*. [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/1621/>]. Luettu 9.3.2014.

Kalemaa 2001

Kalemaa, Kalevi, 'Palmgren, Raoul (1912–1995): kirjallisuuden professori, kirjastonjohtaja, kriitikko, toimittaja'. *Kansallisbiografia*. [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/4982/>]. Luettu 1.6.2014.

Kangaspuro 1998

Kangaspuro, Markku, 'Nationalities Policy and Power in Soviet Karelia'. Teoksessa Rentola, Kimmo & Saarela, Tauno (toim.), *Communism National & International*. Studia Historica 58. Suomen Historiallinen Seura: Helsinki, 1998, 119–138.

Kangaspuro 1999

Kangaspuro, Markku, 'Yrjö Ruudun kansallinen sosialismi'. Teoksessa Karkama, Pertti & Koivisto, Hanne (toim.), *Ajan paineessa: kirjoituksia 1930-luvun suomalaisesta aatemaailmasta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 758. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 1999, 194–215.

Kemiläinen 1985

Kemiläinen, Aira, 'Mongoleista eurooppalaisiksi 1900-luvun rotuteorioissa'. Teoksessa Kemiläinen, Aira (toim.), *Mongoleja vai germaaneja? – rotuteorioiden suomalaiset*. Historiallinen Arkisto 86. Suomen Historiallinen Seura: Helsinki, 1985, 295–389.

Kemiläinen 1993

Kemiläinen, Aira, *Suomalaiset, outo Pohjolan kansa: rotuteoriat ja kansallinen identiteetti*. Historiallisia Tutkimuksia 177. Suomen Historiallinen Seura: Helsinki, 1993.

Kemiläinen 1998

Kemiläinen, Aira, *Finns in the shadow of the "Aryans": race theories and racism*. Studia Historica 59. Suomen Historiallinen Seura: Helsinki, 1998.

Kemppi 2013

Kemppi, Jarkko, *Suomalainen sissitoiminta*. Tammi: Helsinki, 2013.

Kemppinen 1969

Kemppinen, Iivar, *Sortavalan seminaarin historia*. Karjalan tutkimusseuran julkaisuja 2. Kymölän kilta: Helsinki, 1969.

Kirby 1980

Kirby, D. G., *Yrjö Ruutu and Finnish National Socialism*. Turun historiallinen arkisto 34 – Turun historiallisen yhdistyksen julkaisuja 34. Turun historiallinen yhdistys: Turku, 1980, 141–158.

Kiuru 1998

Kiuru, Sakari, *Aatteen mies – V. O. Veilahti arjen maailmassa*. Edita: Helsinki, 1998.

Klee 2003

Klee, Ernst, *Das Personenlexikon zum Dritten Reich: Wer war was vor und nach 1945*. S. Fischer Verlag: Frankfurt am Main, 2003.

Klinge 1963

Klinge, Matti, 'Kansamme eheyttäminen. Eräs ylioppilasnuorison iskusana 1920-luvulla'. *Historiallinen Aikakauskirja* 1/1963, 1–18.

Klinge 1968

Klinge, Matti, *Ylioppilaskunnan historia: Neljäs osa 1918–1960*. WSOY: Porvoo, 1968.

Klinge 1972

Klinge, Matti, *Vihan veljistä valtiososialismiin: Yhteiskunnallisia ja kansallisia näkemyksiä 1910- ja 1920-luvuilta*. WSOY: Porvoo, 1972.

Korppi-Tommola 2007

Korppi-Tommola, Aura, 'Vannas, Mauno (1891–1964): silmätautiopin professori'. *Kansallisbiografia*. [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/6932/>]. Luettu 3.6.2014.

Koskela 2005

Koskela, Lasse, 'Konkka, Juhani (1904–1970): kirjailija, kääntäjä'. *Kansallisbiografia*. [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/4975/>]. Luettu 13.11.2013.

Kosonen 2007

Kosonen, Päivi, *Isokrateesta Augustinukseen: johdatus antiikin omaelämäkerralliseen kirjallisuuteen*. Atena: Jyväskylä, 2007.

Kosonen 2009

Kosonen, Päivi, 'Moderni omaelämäkerta kertomuksena'. Teoksessa Hägg, Samuli, Lehtimäki, Markku & Steinby, Liisa (toim.), *Näkökulmia kertomuksen tutkimukseen*. Tietolipas 226. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 2009, 282–293.

Lassila 2002

Lassila, Pertti, *Keisarin kankurit ja muita kirjoituksia kirjoista ja kirjailijoista*. Yliopistopaino: Helsinki, 2002.

Laurimaa 1966

Laurimaa, Veijo, *Yrjö Ruudun suomalaissosialismi*. Yleisen valtio-opin laudatur-kirjoitelma. Helsingin yliopisto, 1966.

Lejeune 1989

Lejeune, Philippe, 'The Autobiographical Pact'. Teoksessa Eakin, Paul John (toim.), *On Autobiography*. Theory and History of Literature 52. University of Minnesota Press: Minneapolis, 1989, 3–30.

Maijala 2005a

Maijala, Jussi, 'Kansakokonaisuuden puolesta?'. Teoksessa Juuti, Petri (toim.), *Sinistä, punaista, mustaa: Näkökulmia Suomen 1930–40-lukujen poliittiseen historiaan*. KehräMedia: Tampere, 2005, 43–79.

Maijala 2005b

Maijala, Elsi, 'Mellastavia oppikoululaisia vai Suur-Suomen sotureita?'. Teoksessa Juuti, Petri (toim.), *Sinistä, punaista, mustaa: Näkökulmia Suomen 1930–40-lukujen poliittiseen historiaan*. KehräMedia: Tampere, 2005, 113–136.

Marttinen 2011

Marttinen, Heta, *Danielin ilmestyskirja: Autofiktio ja apokalyptisyys Daniel Sjölinin romaanissa Världens sista roman*. Kirjallisuuden pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, 2011. [<http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-2011102711601>]. Luettu 20.3.2014.

Melkko 1969

Melkko, Pekka, 'Ensimmäisen maailmansodan ja maaliskuun vallankumouksen aika'. Teoksessa, *Inkerin suomalaisten historia*. Inkeriläisten Sivistyssäätiö: Jyväskylä, 1969, 309–324.

Mickelsson 2007

Mickelsson, Rauli, *Suomen puolueet: Historia, muutos ja nykypäivä*. Vastapaino: Tampere, 2007.

Mäittälä 1979

Mäittälä, Leevi, *Elämän tulipunakukka: Vihtori Peltonen – Johannes Linnankoski*. WSOY: Porvoo, 1979.

Nevalainen 1991

Nevalainen, Pekka, 'Inkerinmaan ja inkeriläisten vaiheet 1900-luvulla'. Teoksessa Nevalainen, Pekka & Sihvo, Hannes (toim.), *Inkeri: historia, kansa, kulttuuri*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 547. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 1991, 234–299.

Nevalainen 1996

Nevalainen, Pekka, *Rautaa Inkerin rajoilla: Inkerin kansalliset kamppailut ja Suomi 1918–1920*. Historiallisia Tutkimuksia 195. Suomen Historiallinen Seura: Helsinki, 1996.

Nevalainen 1997

Nevalainen, Pekka, 'Etsivän keskuspoliisin ja valtiollisen poliisin aineisto henkilöhistorian lähteenä'. *Genos* 68/1997, 146–153, 189–190.

Nevalainen 1999

Nevalainen, Pekka, *Viskoi kuin luoja kerjäläistä: Venäjän pakolaiset Suomessa 1917–1939*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 742. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 1999.

Nevalainen 2006

Nevalainen, Pekka, *Karjalan kansaa valistamassa: Itä-Karjalan pakolaiset opinteillä Suomessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1091. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 2006.

Niemi 1975

Niemi, Sakari, *Ruutulainen suomalais-kansallinen sosialismi*. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, 1975.

Niemi 1988

Niemi, Juhani, *Viime sotien kirjat*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 475. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 1988.

Niinistö 2005

Niinistö, Jussi, *Heimosotien historia 1918–1922*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1007. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 2005.

Nygård 1978

Nygård, Toivo, *Suur-Suomi vai lähiheimolaisten auttaminen: Aatteellinen heimotyö itsenäisessä Suomessa*. Otava: Helsinki, 1978.

Nygård 1980

Nygård, Toivo, *Itä-Karjalan pakolaiset 1917–1922*. Studia historica jyvaskyläensia 19: Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä, 1980.

Nygård 1982

Nygård, Toivo, *Suomalainen äärioikeisto maailmansotien välillä: Ideologiset juuret, järjestöllinen perusta ja toimintamuodot*. Studia historica jyvaskyläensia 25: Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä, 1982.

Paakkunainen 1985

Paakkunainen, Kari, *Demokratia, tiede, kansanvalistus: Valtiotieteellisen yhdistyksen intellektuaalihistoriaa 1935–1985*. Gummerus: Jyväskylä, 1985.

Palmgren 1965

Palmgren, Raoul, *Työläiskirjallisuus (proletaarikirjallisuus): Kirjallisuus- ja aatehistoriallinen käsitteiselvittely*. WSOY: Porvoo, 1965.

Palmgren 1983

Palmgren, Raoul, *Kapinalliset kynät: Itsenäisyysajan työväenliikkeen kaunokirjallisuus I: Kaksi puoluekirjallisuutta ja muotovallankumous 1918–30*. WSOY: Juva, 1983.

Palonen 1977

Palonen, Kari, 'Sivistyneistösosialismi. Yrjö Ruudun poliittisen teorian tulkintaa'. *Politiikka* 5/1977, 308–329.

Paloposki 2009

Paloposki, Outi, 'Limits of freedom: agency, choice and constraints in the work of the translator'. Teoksessa Milton, John & Bandia, Paul (toim.), *Agents of translation*. John Benjamins: Amsterdam, 2009, 189-208.

Peltola 2008

Peltola, Jarmo, *1930-luvun lama teollisuuskaupungissa III: Työmailla, kabineteissa ja kaduilla. Valta ja lamapolitiikka Tampereella 1928–1938*. Tampere University Press: Tampere, 2008.

Perttula 2010

Perttula, Pekka, *Taloton talonpoika, maaton maalaisliittolainen: V. J. Sukselainen 1906–1945*. Tekijä: Helsinki, 2010.

Perälä 1998

Perälä, Reijo, *Lapuan liike ja sanan mahti*. *Studia historica septentrionalia* 33. Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys: Rovaniemi, 1998.

Pihlainen 2001

Pihlainen, Kalle, 'Kaunokirjallisuus ja totuudellisuuskysymysten ylittäminen'. Teoksessa Immonen, Kari & Leskelä-Kärki, Maarit (toim.), *Kulttuurihistoria – Johdatus tutkimukseen*. Tietolipas 175. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 2001, 303–317.

Portelli 2006

Portelli, Alessandro, 'Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erikoisen?'. Teoksessa Fingerroos, Outi, Haanpää, Riina, Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.), *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki: 2006, 49–64.

Rasila 1973

Rasila, Viljo, *Yhteiskunnallinen Korkeakoulu 1925–1966*. WSOY: Porvoo, 1973.

Rasila 1987

Rasila, Viljo, 'Katsaus opetusjaostojen historiaan'. Teoksessa Hosiaisuusluoma, Aatto & Laurila, Matti (toim.), *Opetusjaostot opintoväylänä: 60 vuotta yhteiskunnallista koulutusta Kansalaiskorkeakoulusta Tampereen yliopistoon 1925–1985*. Tampereen yliopisto: Tampere, 1987, 1–12.

Reuth 1993

Reuth, Ralf Georg, *Goebbels*. Constable & Co. Ltd: Lontoo, 1993.

Riihinen 2000

Riihinen, Olavi, 'Waris, Heikki (1901–1989): sosiaalipolitiikan professori, sosiaaliministeri, akateemikko'. *Kansallisbiografia*. [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/7230/>]. Luettu 3.4.2014.

Roiko-Jokela 2004

Roiko-Jokela, Heikki, 'Helanen, Vilho (1899–1952): Akateemisen Karjala-Seuran puheenjohtaja, ylioppilaskunnan puheenjohtaja, Pohjois-Pohjalaisen osakunnan kuraattori, kirjailija. *Kansallisbiografia*. [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/8770/>]. Luettu 18.1.2014.

Roiko-Jokela 2011

Roiko-Jokela, Heikki, 'Suur-Suomi on yhtä kuin isänmaa: Akateemisen Karjala-Seuran suomalaisuustyö'. Teoksessa Uola, Mikko (toim.), *AKS:n tie: Akateeminen Karjala-Seura isänmaan ja heimoaatteen asialla*. Minerva: Helsinki, 2011, 59–94.

Roselius 2002

Roselius, Aapo, *Heimoaatteen nuoret uhrit: Suomalaisten sotaretkikuntien henkilötappiot Itä-Karjalassa ja Petsamossa 1918–22*. Helsingin yliopiston Historian laitoksen julkaisuja 17. Helsingin yliopisto: Helsinki, 2002.

Ryan 1997

Ryan, Marie-Laure, 'Postmodernism and the Doctrine of Panfictionality'. *Narrative* 5:2/1997, 165–188.

Sala 2005

Sala, Kaarina, 'Linnankoski, Johannes (1869–1913): kirjailija, toimittaja, kansanvalistaja'. *Kansallisbiografia*. [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/2835/>]. Luettu 12.3.2014.

Salmelin 1987

Salmelin, Pentti, 'Sanomalehtitutkinnosta toimittajatutkintoon (1925–1966)'. Teoksessa Hosiaislouma, Aatto & Laurila, Matti (toim.), *Opetusjaostot opintoväylinä: 60 vuotta yhteiskunnallista koulutusta Kansalaiskorkeakoulusta Tampereen yliopistoon 1925–1985*. Tampereen yliopisto: Tampere, 1987, 125–136.

Schacter 2001

Schacter, Daniel, *Muisti, aivot, mieli ja menneisyys*. Terra Cognita: Helsinki, 2001.

Schouten 2010

Schouten, Fiona, *A Diffuse Murmur of History: Literary Memory Narratives of Civil War and Dictatorship in Spanish Novels after 1990*. P.I.E. Peter Lang: Bryssel, 2010.

Seppälä & Seppälä 2013

Seppälä, Mikko-Olavi & Seppälä, Riitta, *Aale Tynni: Hymyily, kyynel, laulu*. WSOY: Helsinki, 2013.

Sihvo 1991

Sihvo, Hannes, 'Inkerinmaata ja inkeriläisiä kirjallisuudessa'. Teoksessa Nevalainen, Pekka & Sihvo, Hannes (toim.), *Inkeri: historia, kansa, kulttuuri*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 547. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 1991, 319–342.

Siipi 1963

Siipi, Jouko, *Puoli vuosisataa Elantoa: Osuustoiminnan alkuvaiheet Helsingissä ja Osuusliike Elannon kehitys vuosina 1905–1955*. Tammi: Helsinki, 1963.

Siltala 1985

Siltala, Juha, *Lapuan liike ja kyyditykset 1930*. Otava: Helsinki, 1985.

Soikkanen 1991

Soikkanen, Timo, *Yrjö Ruutu: Näkijä ja tekijä: Itsenäisyyden, eheyttämisen ja uuden ulkopolitiikan juurilla*. WSOY: Juva, 1991.

Soikkanen 2002

Soikkanen, Timo, 'Ruutu, Yrjö (1887–1956): poliitikko, kansainvälisen politiikan professori, kouluhallituksen pääjohtaja, Yhteiskunnallisen korkeakoulun rehtori'. *Kansallisbiografia*. [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/5253/>]. Luettu 20.3.2014.

Stachura 1983

Stachura, Peter D., *Gregor Strasser and the Rise of Nazism*. George Allen & Unwin: Lontoo, 1983.

Sulamaa 2007

Sulamaa, Kaarle, 'Somersalo, Arne (1891–1941): päätoimittaja, everstiluutnantti, kansanedustaja, kirjailija'. *Kansallisbiografia*. [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/7711/>]. Luettu 3.3.2014.

Sulamaa 2011

Sulamaa, Kaarle, 'Akateemisen Karjala-Seuran ideologia. Heimoaatetta, aitosuomalaisuutta ja kansakokonaisisuuden tavoittelua'. Teoksessa Uola, Mikko (toim.), *AKS:n tie: Akateeminen Karjala-Seura isänmaan ja heimoaatteen asialla*. Minerva: Helsinki, 2011, 15–57.

Sulkunen 2004

Sulkunen, Irma, *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1831–1892*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 952. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 2004.

Tarmio 1985

Tarmio, Janne, *Kirjailijoiden YKK: Yhteiskunnallinen Korkeakoulu kirjallisuudessa ja kirjailijat Yhteiskunnallisessa Korkeakoulussa*. Kotimainen kirjallisuus – Julkaisuja N:o 25. Tampereen yliopisto: Tampere, 1985.

Tepora 2014

Tepora, Tuomas, 'Heimoveljiä, valkobandiitteja ja punikin perkeleitä: Valkoisen ja punaisen Suur-Suomen aate- ja tunnehistoriaa ennen toista maailmansotaa'. Teoksessa Näre, Sari & Kirves, Jenni (toim.), *Luvattu maa: Suur-Suomen unelma ja unohdus*. Johnny Kniga: Helsinki, 2014, 69–129.

Uino 1985

Uino, Ari, *Nuori Urho Kekkonen: Poliittisen ja yhteiskunnallisen kasvun vuodet (1900–1936)*. Gummerus: Jyväskylä, 1985.

Uola 1982

Uola, Mikko, *Sinimusta veljeskunta: Isänmaallinen kansanliike 1932–1944*. Otava: Helsinki, 1982.

Uola 1988

Uola, Mikko, *Rintamamiesten liitto: Vapaussodan rintamamiesten liitto/Rintamamies liitto 1929–1944*. Vapaussoturien huoltosäätiö: Tampere, 1988.

Uola 2004a

Uola, Mikko, 'Kalsta, Arvi (1890–1982): liikemies, oikeistoradikaali, jääkäri, kapteeni'. *Kansallisbiografia*. [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/7783/>]. Luettu 18.2.2014.

Uola 2004b

Uola, Mikko, 'Ivalo, Asko (1901–1968): suurlähettiläs, ministeri'. *Kansallisbiografia*. [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/1701/>]. Luettu 20.2.2014.

Uusihakala 1983

Uusihakala, Leena, *Yrjö Ruutu ja ruutulaisuus*. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, 1983.

Virtaranta 1990

Virtaranta, Pertti, *Kulttuurikuvia Karjalasta. Ihmisiä ja elämänkohtaloita rajantakaisessa Karjalassa*. Weilin+Göös: Espoo, 1990.